

STUDII ȘI CERCETĂRI MARAMUREȘENE

2

**DESCOPERIRI DE BRONZURI DIN NORDUL
TRANSILVANIEI (I). COLECȚIA FERENC FLOTH**

CAROL KACSÓ

Editor: Viorel RUSU

Tehnoredactare: Tünde PÉCSI

Coperta: Minerva LUCA

Desene în tuș: Gavril MOLDOVAN

CIP

© Carol Kacsó

MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE
MARAMUREȘ

STUDII ȘI CERCETĂRI MARAMUREȘENE
2

**DESCOPERIRI DE BRONZURI DIN
NORDUL TRANSILVANIEI (I).
COLECȚIA FERENC FLOTH**

CAROL KACSÓ

**BAIA MARE
2007**

CUVÂNT ÎNAINTE

În anul 1965 apărea primul număr al revistei **Studii și Cercetări Maramureșene**, în care se publica studiul lui H. Daicoviciu, O. Bandula și I. Glodariu, *Cercetările de la Oncești, din Maramureș*. Intenția editorului, și anume Muzeul Regional Maramureș din Baia Mare era înscrierea rapidă în circuitul științific a rezultatelor cercetărilor arheologice desfășurate sub egida sa printr-o publicație proprie editată în cadrul unei serii.

Din motive rămase obscure, conducerea culturală centrală a interzis însă apariția unui nou număr al abia înființatei reviste științifice, permițând totuși publicarea unor broșuri separate cu lucrări de arheologie și numismatică. Astfel au apărut, în perioada 1966-1971, mai multe studii valoroase semnate de prestigioși cercetători, majoritatea responsabili științifici ai șantierelor arheologice maramureșene, K. Horedt, I. H. Crișan, R. Popa, M. Bitiri, E. Chirilă, V. Zirra, M. Rusu, cărora li s-a adăugat personalul științific al muzeului, A. Socolan, M. Zdroba, O. Bandula.

În anul 1969 era publicat și primul volum al revistei **Marmatia**, care s-a dorit a fi anuarul Muzeului din Baia Mare. Din păcate, din cauze obiective și subiective, până în prezent nu au apărut decât nouă numere ale acestei reviste, ultimele trei după o întrerupere de peste 20 de ani.

De abia în anul 2001 a început editarea seriei **Bibliotheca Marmatia**, în care au fost publicate comunicările de la simpoziioanele internaționale de arheologie de la Baia Mare din anii 1998 și 2001. În anul 2004 apărea și primul volum al seriei **Colecții Muzeale**, în care este prezentată colecția arheologică a muzeului.

Cu tot progresul realizat mai ales în ultimul timp, activitatea editorială a Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Maramureș, urmașul de drept, de la finele anului 2006, al Muzeului Județean

Maramureș, este încă redusă, în special dacă o comparăm cu cea a muzeelor din județele învecinate. Și din acest motiv am propus reluarea editării revistei **Studii și Cercetări Maramureșene**. În cadrul ei urmează a fi publicate studii cu privire la cercetările arheologice din Maramureș, respectiv la colecțiile adăpostite de muzeul din Baia Mare, care prin numărul de pagini pe care-l cuprind depășesc posibilitățile de publicare în volume colective, ele fiind totuși de dimensiuni mai mici decât cele necesare pentru apariția lor în seria **Bibliotheca Marmatia**.

Un astfel de studiu este cel dedicat colecției Floth, în care se păstrează un număr relativ mare de piese ce provin de pe teritoriul actualului județ Maramureș.

I. DESCRIEREA COLECȚIEI

La începutul anului 1907, Muzeul Național din Budapesta a preluat o importantă colecție de obiecte arheologice, ce a aparținut dr. Ferenc Floth¹ din Beclean. Din totalul de 214 piese ale colecției, cele mai multe sunt preistorice, alături de acestea fiind prezente și câteva antichități clasice, precum și obiecte medievale și moderne². Ele au fost inventariate la data de 5 ianuarie 1907 cu numerele 1. 1907. 1-214.

Pieseile preistorice aparțin neoliticului, epocii bronzului, precum și Hallstatt-ului târziu și sunt de mai multe feluri: topoare de piatră, obiecte de lut ars, ceramică, forme de turnat și bronzuri. Cu excepția a două săgeți „scitice”, piesele din ultimele două categorii datează din epoca bronzului. Ele fac obiectul studiului de față.

Au fost inventariate 74 de piese de bronz, respectiv forme de turnat bronzuri aparținând epocii bronzului, în prezent lipsesc însă 11. Dintre acestea din urmă, în afară de două piese (o formă de turnat și un fragment de brătară), care se regăseau încă în muzeu la revizia de inventar din 1992, celelalte nouă erau deja dispărute sau, eventual, amestecate cu alte obiecte la revizia din 1958. Cele mai multe dintre ele pot fi totuși măcar sumar descrise pe baza menționărilor din registrul de inventar. Prezentarea pieselor încă existente, în ordinea apariției lor în menționatul registru, alături de cele deja pierdute, se realizează în urma examinării lor nemijlocite, efectuată cu prilejul a două documentări la muzeul din Budapesta, în primăvara și toamna anului 1999³.

¹ Pieseile au fost donate, după moartea prematură a colecționarului, de către Adolf Floth și Róza Fejérváry, părinții acestuia. Ele au fost preluate de un delegat oficial al muzeului, László Réthy. În registrul de inventar, numele colecționarului este scris Flóth Ferencz. În majoritatea lucrărilor ce se ocupă de colecție este menționat numele de Floth Ferenc. În acest fel apare numele și în lucrarea de față.

² JELENTÉS 1908, 39.

³ Mulțumesc și aici domnului dr. Tibor Kemenczei pentru permisiunea de a studia colecția, precum și doamnei dr. Ildikó Szathmári pentru ajutorul dat în identificarea pieselor.

1. Formă de turnat trapezoidală din piatră, cu negativul unui topor plat. Lung. 20 cm. Nr. inv. 1. 1907. 6. Exista încă la revizia din 1992. Nu am identificat-o în colecție.

2. Formă de turnat aproximativ dreptunghiulară din piatră, cu negative pe ambele fețe, pe una dintre fețe negativul unui topor cu gaura de înmănușare transversală cu lungimea de 10,5 cm, pe cealaltă față negativul unui topor de același fel cu lungimea de 15 cm. Pe trei dintre laturi sunt prezente linii incizate adânci (canale de gaz sau linii de fixare a formelor). Deteriorată înspre colțuri, mai ales pe fața cu negativul toporului de dimensiuni mai mari. Lung. 19,8 cm, lăț. max. 8,6 cm. Nr. inv. 1. 1907. 7. Fig. 1, 1a-b.

3. Formă de turnat aproximativ dreptunghiulară din piatră, cu negativul unui topor cu gaura de înmănușare transversală cu lungimea de 13,3 cm. O linie incizată se află pe una dintre laturile scurte. Deteriorată înspre colțuri. Lung. 14,7 cm, lăț. max. 6,3 cm. Nr. inv. 1. 1907. 8. Fig. 1, 2.

4. Formă de turnat aproximativ dreptunghiulară din piatră, ruptă în două recent. Pe una din fețe se află negativul unui topor plat cu lungimea de 11 cm. Pe laturile lungi se păstrează parțial negativele unor topoare cu gaura de înmănușare transversală, iar pe una dintre laturile scurte o parte din negativul unui tăiș. O linie scurtă incizată se află pe una dintre laturile lungi. Lung. 11,8 cm, lăț. 2,7/3,3 cm. Nr. inv. 1. 1907. 9. Fig. 1, 3a-e.

5. Spadă cu disc la mâner. Discul oval terminat într-un scurt buton. Mânerul, ușor asimetric, se lărgeste înspre mijloc și are secțiunea oval-alungită. Garda cu umerii rotunjiți, capetele ascuțite și deschiderea elipsoidală are trei nituri. Lama, la fel de lată ca și garda, are secțiunea romboidală. Tăișurile paralele sunt zimțuite și puternic deteriorate în mai multe locuri. Patina verde deschis, căzută pe alocuri, aici culoarea metalului este cenușiu-negricioasă. Lung. 57,7 cm, lung. mânerului și a gărzii 10,3 cm, diam. discului 3,7/4,5 cm, diam. mânerului 1,4/2,7 cm, lăț. lamei 4,7 cm. Nr. inv. 1. 1907. 34. Fig. 2, 1.

6. Lamă de spadă îngustă cu o nervură rotunjită pe mijloc. Patina verde închis. Lung. păstrată 48,2 cm, lăț. max. a lamei 4,7 cm. Nr. inv. 1. 1907. 35. Fig. 2, 2.

7. Pumnal fragmentar. Se păstrează o parte din lamă și garda. Lama de formă triunghiulară este ușor îndoită, are secțiunea

romboidală și câte o șanțuire laterală longitudinală. Ele se arcuiesc ușor înspre exterior în apropiere de gardă. Garda de formă trapezoidală are muchiile ușor îngroșate și două găuri de nit laterale. Gaura de nit plasată la mijlocul începutului limbii la mâner se păstrează parțial. Limba la mâner și partea inferioară a lamei sunt rupte din vechime. Patina verde închis. Lung. păstrată 7,9 cm. Nr. inv. 1. 1907. 36. Fig. 2, 3.

8. Seceră cu cârlig, ruptă în două recent. Lama lată, bordura rotunjită, muchia lamei și a mânerului puternic îngroșată, deteriorată în locul din care a fost îndepărtat ciotul de turnare, tăișul zimțuit. Zgâriată recent în mai multe locuri. Patina verde-cenușie. Lăț. lamei 5,7 cm. Nr. inv. 1. 1907. 37. Fig. 2, 8.

9. Seceră cu buton. Lipsește din vechime partea dinspre vârf. Lama lată cu bordura puternic îngroșată, zona tăișului bătută cu ciocanul. În porțiunea ruptă se observă mici goluri, provenite de la bule de aer datorate unei turnări defectuoase, care a putut provoca, eventual, ruperea piesei. Patina verde închis, deteriorată înspre tăiș. Lăț. lamei 3 cm. Nr. inv. 1. 1907. 38. Fig. 2, 4.

10. Fragment de lamă de seceră, ruptă din vechime. Lama lată, puternic curbată, cu muchia îngroșată, zona tăișului bătută cu ciocanul, tăișul zimțuit. Patina verde închis, foarte asemănătoare cu cea a piesei precedente. Lăț. lamei 3 cm. Nr. inv. 1. 1907. 39. Fig. 2, 5.

11. Fragment de seceră. Nr. inv. 1. 1907. 40. Neidentificată la revizia din 1958.

12. Seceră cu buton. Lipsește din vechime partea dinspre vârf și o porțiune din tăiș. Prevăzută cu o nervură ce avea un duct paralel cu muchia îngroșată a lamei, tăișul deteriorat. Patina verde închis. Lăț. lamei 2,4 cm. Nr. inv. 1. 1907. 41. Fig. 2, 6.

13. Seceră cu buton, ruptă recent. Lipsește partea dinspre vârf. Lama îngustă cu muchia ușor îngroșată, tăișul uzat. Patina verde deschis, deteriorată în partea dinspre muchie. Lăț. lamei 1,5 cm. Nr. inv. 1. 1907. 42. Fig. 2, 7.

14. Vârf de lance. Tubul de înmănușare, prevăzut cu o pereche de găuri, se prelungește până aproape de vârf, care este îndoit. Bordurile tubului sunt marcate de nervuri. Câte o nervură longitudinală mai scurtă este plasată și pe mijlocul tubului, puțin mai sus de începuturile lamei. Lama este relativ îngustă și rotunjită la bază. Tăișul, parțial bătut cu ciocanul, este deteriorat în mai multe

locuri. Patina îndepărtată, culoarea metalului gălbui-negricioasă. Lung. 16,3 cm. Nr. inv. 1. 1907. 43. Fig. 3, 1.

15. Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Dobrocina. Lipsește o parte din disc, iar partea păstrată este ușor îndoită. Secțiunea barei de sub disc pătrată, cea a lamei hexagonală. Taișul drept prezintă urme slabe de uzură. Bine finisat, cusăturile de turnare abia vizibile pe fețele laterale ale lamei. Patina verde închis păstrată parțial, culoarea metalului gălbuie. Lung. 18,7 cm. Nr. inv. 1. 1907. 46. Fig. 3, 2.

16. Topor de tip Drajna. Ceafa de formă elipsoidală, secțiunea barei de sub ceafă pătrată, cea a lamei hexagonală, tubul de înmănușare bine dezvoltat, lama relativ lată, taișul aproape drept. Ușor asimetric. Foarte bine finisat. O mică tăietură recentă pe una dintre laturile lamei. Patina verde închis de foarte bună calitate, ștearsă înspre taiș, aici culoarea metalului este gălbuie. Lung. 16,5 cm. Nr. inv. 1. 1907. 47. Fig. 3, 3.

17. Topor de tip Drajna. Ceafa de formă elipsoidală, secțiunea barei de sub ceafă pătrată, cea a lamei hexagonală, tubul de înmănușare mai scurt decât al piesei precedente, unul dintre brațe rupt în două, partea ruptă, recuperată și ea, fiind ușor îndoită, lipsindu-i și o mică porțiune, pe celălalt braț o spărtură (defect de turnare), lama îngustă, taișul deteriorat. Ușor asimetric. Foarte bine finisat. Patina verde închis de bună calitate, deteriorată în mai multe locuri pe lamă. Lung. 16,6 cm. Nr. inv. al toporului 1. 1907. 48, al fragmentului de tub 1. 1907. 103. Fig. 3, 4.

18. Topor cu disc și spin de tip B₃, varianta Cehăluț, lipsește partea inferioară, ruptă recent. Bordura discului ușor înălțată, secțiunea barei de sub disc ovală, cea a lamei hexagonală. Cusăturile de turnare parțial îndepărtate, fața interioară a discului și partea superioară a barei cu aspect zgrunțuros. Vârful spinului rupt din vechime. Patina verde închis. Lung. păstrată 14,3 cm. Nr. inv. 1. 1907. 49. Fig. 3, 5.

19. Partea superioară a unui topor de tip Drajna, rupt în două recent. Ceafa de formă elipsoidală, secțiunea barei de sub ceafă pătrată, cea a lamei hexagonală, tubul de înmănușare scurt, lama ruptă imediat sub tub, locul rupturii fiind rotunjit și finisat. Patina verde-cenușie. Lung. păstrată 8,7 cm. Nr. inv. 1. 1907. 50. Fig. 3, 6.

20. Topor miniatural cu gaura de înmănușare transversală de tip Ungureni (Șanț)-Dragomirești, varianta Dragomirești. Lung. 9,5 cm. Nr. inv. 1. 1907. 51. Pierdut. Fig. 3, 7 (după J. Hampel).

21. Topor cu aripioare de formă dreptunghiulară. Lama ușor lătită înspre tăișul rotunjit, care prezintă urme de folosință, aripioarele, cu fețele exterioare fațetate, plasate la mijlocul lungimii toporului, sub ele, pe ambele fețe, câte un prag, ce marchează începuturile lamei, ceafa crestată. Patina verde deschis. Lung. 14,6 cm. Nr. inv. 1. 1907. 52. Fig. 3, 8.

22. Celt cu gura concavă. Secțiunea ovală, o parte a tăișului ruptă din vechime, locul rupturii rotunjit. Cusăturile de turnare de pe laturi și cioturile de turnare de pe bordura găurii de înmănușare au fost îndepărtate, urmele lor rămânând vizibile. Patina verde închis cu flecuri mai deschise. L. 12,2 cm. Nr. inv. 1. 1907. 53. Fig. 4, 1.

23. Celt miniatural. Secțiunea ovală, bordura găurii de înmănușare dreaptă și neîngroșată, sub ea nervuri circulare paralele, pe laturile înguste ale corpului aripioare false ce încadrează un motiv în relief în formă de Y, lama mult lătită înspre tăișul convex. Patina verde deschis cu flecuri mai închise, parțial păstrată, culoarea metalului gălbuie. Lung. 7 cm. Nr. inv. 1. 1907. 54. Fig. 4, 2.

24. Celt miniatural. Secțiunea ovală, bordura găurii de înmănușare dreaptă, neîngroșată și ușor deteriorată, sub ea trei nervuri circulare paralele, de ultima atârând un motiv în relief în formă de V, care se repetă încă de două ori, ultimul fiind încadrat de două nervuri circulare concentrice, extinse și pe laturile înguste, lama, despărțită de corp printr-un prag bine conturat, mult lătită înspre tăișul rupt din vechime. Urma ciotului de turnare vizibilă în partea superioară a tortiței. Curățat de patină, culoarea metalului gălbui-negricioasă. Lung. păstrată 7,1 cm. Nr. inv. 1. 1907. 55. Fig. 4, 3.

25. Celt ciocan realizat dintr-un celt de tip transilvănean. Secțiunea ovală, bordura găurii de înmănușare dreaptă și puțin îngroșată, lama mult lătită înspre tăișul bont, cusăturile de turnare de pe laturile înguste, ca și cioturile de turnare de pe bordura găurii de înmănușare au fost îndepărtate cu grijă, urmele lor rămânând totuși vizibile. Curățat de patină, culoarea metalului gălbuie. Lung. 8,3 cm. Nr. inv. 1. 1907. 56. Fig. 4, 4.

26. Celt fragmentar. Partea superioară și o porțiune dintr-una din fețe rupte recent. Lama lățită înspre tăișul rotunjit. Ornamentul, realizat din linii orizontale reliefate și paralele și trei motive în relief în formă de V, încadrate într-un dreptunghi, se păstrează parțial și numai pe una dintre laturile late. Porțiunea ornamentată este despărțită de restul corpului printr-un prag accentuat, sub acesta fiind plasate alte două praguri, abia perceptibile. Patina verde deschis păstrată parțial, sub ea o crustă corozivă de culoare și mai deschisă. Lung. păstrată 10,1 cm. Nr. inv. 1. 1907. 57. Fig. 4, 5.

27. Celt. Secțiunea ovală, bordura găurii de înmănușare dreaptă și puțin îngroșată, lama lățită înspre tăișul convex. Cioturile de turnare de pe bordura găurii de înmănușare au fost îndepărtate cu grijă, urmele lor rămânând vizibile, ca și ale cusăturilor de turnare de pe laturi. Datorită depunerilor de oxizi, suprafața piesei este zgrunțuroasă, iar una dintre fețe este zgâriată în mai multe locuri. Patina verde deschis, parțial păstrată. Lung. 8 cm. Nr. inv. 1. 1907. 58. Fig. 4, 6.

28. Celt miniatural. Lipsește o porțiune din partea superioară, secțiunea ovală, bordura găurii de înmănușare dreaptă și puțin îngroșată, lama lățită înspre tăișul convex. O mică spărtură (defect de turnare ?) în partea superioară. Pereții neobișnuit de subțiri. Patina verde-cenușie căzută în porțiunea tortii. Lung. 6,1 cm. Nr. inv. 1. 1907. 59. Fig. 4, 7.

29. Celt cu gura concavă. Lipsește o porțiune din partea superioară și dintr-una din fețe, secțiunea hexagonală, lama lățită înspre tăișul zimțuit, o nervură scurtă pe una dintre fețe. Restul ciotului de turnare prezent pe bordura găurii de înmănușare, urmele cusăturilor de turnare vizibile pe laturi. Patina verde închis căzută în partea inferioară. Lung. 10 cm, lăț. tăișului 4,5 cm. Nr. inv. 1. 1907. 60. Fig. 4, 8.

30. Celt. Bordura găurii de înmănușare dreaptă și îngroșată, fără tortiță. Lipsește o porțiune din partea superioară, ruptă din vechime. Secțiunea ovală, corpul ușor îngustat sub bordura găurii de înmănușare, apoi lărgit înspre tăișul aproape drept. Ornamentul, identic pe ambele fețe, constă din câte o nervură longitudinală dispusă înspre margini, care încadrează două câmpuri ușor adâncite, din care cea superioară are o nervură centrală verticală, întreruptă de un orificiu, iar cea inferioară o nervură orizontală de care atârna

patru nervuri scurte oblice. Sunt vizibile urmele ciotului de turnare de pe bordura găurii de înmănușare și ale cusăturilor de turnare de pe laturi. Patina verde-negricioasă. Lung. 10,9 cm. Nr. inv. 1. 1907. 61. Fig. 4, 9.

31. Celt cu gura concavă. Secțiunea rectangulară, tortița lipsește din vechime, tăișul ascuțit și fără urme de folosință. Piesa foarte bine finisată, urmele cusăturilor de turnare rămânând totuși vizibile pe laturi. Patina verde deschis, păstrată doar parțial în partea superioară, culoarea metalului galben închis. Lung. 8,8 cm. Nr. inv. 1. 1907. 62. Fig. 4, 10.

32. Celt de tip transilvănean. Deteriorat în partea superioară, de unde și lipsește o porțiune, fiind și puternic turtit. Un orificiu perforază zona din spațiile triunghiulare ușor adâncite. Patina negricioasă parțial păstrată, culoarea metalului galben închis. Lung. 8,3 cm. Nr. inv. 1. 1907. 63. Fig. 4, 11.

33. Celt. Manșonul drept și îngroșat. O porțiune importantă din corpul piesei ruptă recent. Tăișul zimțuit. Cusăturile de turnare de pe laturi îndepărtate, urmele lor fiind totuși vizibile. Patina verde-albăstruie. Lung. 8,3 cm. Nr. inv. 1. 1907. 64. Fig. 4, 12.

34. Tăiș de celt. Patina verde deschis. Lung. păstrată 4,1 cm. Nr. inv. 1. 1907. 65. Fig. 4, 13.

35. Celt fragmentar. Bordura găurii de înmănușare dreaptă și îngroșată. Lipsește din vechime partea inferioară, locul rupturii fiind cizelat. Nervuri abia perceptibile sub bordură. Ciotul de turnare de pe tortiță îndepărtat, urma sa rămânând vizibilă. Patina verde închis, parțial păstrată, culoarea metalului gălbui-roșiatică. Lung. păstrată 5 cm. Nr. inv. 1. 1907. 66. Fig. 4, 14.

36. Verigă închisă cu secțiunea rotundă, la care sunt atașate patru verigi mai mici de formă aproximativ rotundă și secțiunea rotundă (diam. interior 2 cm, diam. exterior 2,4 cm). Veriga mare foarte bine finisată, verigile mici cu urme vizibile ale cioturilor de turnare. Patina verde închis de foarte bună calitate. Diam. interior 10,8 cm, diam. exterior 12,8 cm, gros. 1 cm. Nr. inv. 1. 1907. 67. Fig. 5, 1.

37. Verigă de formă, dimensiuni și patină identice, la care sunt atașate trei verigi mai mici (diam. interior 1,8 cm, diam. exterior 2,2-2,3 cm). Nr. inv. 1. 1907. 68. Fig. 5, 2.

38. Verigă de picior. Capetele subțiate și apropiate, secțiunea rotundă. Diam. interior 9,2/9,7 cm, diam. exterior 10,8/11,6 cm, gros. 1,05 cm. Nr. inv. 1. 1907. 69. Fig. 5, 3.

39. Verigă de picior asemănătoare. Capetele suprapuse. Diam. interior 9,2/10 cm, diam. exterior 10,7/11,8 cm, gros. 1 cm. Nr. inv. 1. 1907. 70. Fig. 5, 4.

40. Verigă de picior asemănătoare. Capetele suprapuse. Diam. interior 9,5/9,9 cm, diam. exterior 11/11,6 cm, gros. 0,9 cm. Nr. inv. 1. 1907. 71. Fig. 5, 5.

41. Verigă de picior asemănătoare. Capetele apropiate. Diam. interior 9,4/9,9 cm, diam. exterior 10,9/11,7 cm, gros. 1 cm. Nr. inv. 1. 1907. 72. Fig. 5, 6.

Piese 38-41 au aceeași patină – verde deschis cu flecuri mai închise – de foarte bună calitate.

42. Verigă de picior asemănătoare. Capetele apropiate. Patina verde închis parțial păstrată, sub ea o crustă neagră cu nuanțe gălbui-roșiatice. Suprafața ușor zgrunțuroasă, în mai multe locuri urme de lovituri cu dalta. Diam. interior 10,1/10,5 cm, diam. exterior 11,8/12,5 cm, gros. 1,1 cm. Nr. inv. 1. 1907. 73. Fig. 6, 1.

43. Verigă de picior asemănătoare, cu suprafața ușor zgrunțuroasă. Patina verde-albăstruie, parțial păstrată, sub ea o crustă neagră cu nuanțe gălbui-roșiatice. Diam. interior 10,1/10,2 cm, diam. exterior 11,5/11,9 cm, gros. 0,9 cm. Nr. inv. 1. 1907. 74. Fig. 6, 2.

44. Brățară deschisă. Secțiunea rombică, capetele subțiate și îndepărtate. Ornamentată pe muchiile exterioare cu incizii fine alăturate, care acoperă întreaga bară până în porțiunea de la capete. Patina verde închis. Diam. interior 5,8/6,1 cm, diam. exterior 6,8/7,6 cm, gros. 0,7 cm. Nr. inv. 1. 1907. 75. Fig. 6, 3.

45. Brățară asemănătoare, capetele suprapuse. Patina verde închis apropiată ca nuanță de a piesei precedente, căzută înspre una dintre capete, unde brățara este mai corodată. Diam. interior 6,3/6,5 cm, diam. exterior 7,5 cm, gros. 0,8 cm. Nr. inv. 1. 1907. 76. Fig. 6, 4.

46. Brățară închisă. Secțiunea rotundă, decorată cu creștături dese. Diam. interior 6 cm, diam. exterior 7,4/7,7 cm, gros. 0,9 cm. Nr. inv. 1. 1907. 77. Fig. 6, 5.

47. Brățară asemănătoare. Aceeași ornamentație. Diam. interior 6/6,1 cm, diam. exterior 7,2/7,5 cm, gros. 0,7 cm. Nr. inv. 1. 1907. 78. Fig. 6, 6.

Pieseile nr. 46 și 47 au patina identică, verde-cenușie. Ambele par a avea un conținut mai mare de staniu.

48. Brățară deschisă. Capetele subțiate, decorată cu creștături paralele, Diam. 7,5 cm. Nr. inv. 1. 1907. 79. Neidentificată la revizia din 1958.

49. Brățară deschisă. Secțiunea rotundă, capetele subțiate și apropiate, decorată cu creștături paralele dese. Patina verde închis. Diam. interior 6,5/6,6 cm, diam. exterior 7,7/8,1 cm, gros. 0,8 cm. Nr. inv. 1. 1907. 80. Fig. 6, 7.

50. Brățară asemănătoare. Decorată identic, patru dintre creștături se extind însă pe întreaga circumferință a barei. Patina verde închis, cu o porțiune de patină verde deschis, acolo unde piesa este mai corodată. Diam. interior 6/6,3 cm, diam. exterior 7,7/8,2 cm, gros. 0,7 cm. Nr. inv. 1. 1907. 81. Fig. 6, 8.

51. Brățară asemănătoare. Decorată identic. Patina verde închis. Diam. interior 6,1/6,8 cm, diam. exterior 7,2/8,1 cm, gros. 0,7 cm. Nr. inv. 1. 1907. 82. Fig. 6, 9.

52. Brățară asemănătoare. Decorată identic. Patina verde închis. Diam. interior 6,4 cm, diam. exterior 7,6/8 cm, gros. 0,8 cm. Nr. inv. 1. 1907. 83. Fig. 6, 10.

53. Brățară asemănătoare. Decorată cu grupuri de incizii fine oblice, dispuse unghiular, iar la capete cu linii paralele transversale. Diam. interior 6/6,8 cm, diam. exterior 7,2/8,1 cm, gros. 0,8 cm. Nr. inv. 1. 1907. 84. Fig. 6, 11.

54. Brățară asemănătoare. Decorată cu grupuri de creștături verticale, ce alternează cu triunghiuri hașurate, dispuse longitudinal. Deteriorată la unul dintre capete. Diam. interior 6,3 cm, diam. exterior 7,6/7,9 cm, gros. 0,9 cm. Nr. inv. 1. 1907. 85. Fig. 7, 1.

55. Brățară asemănătoare. Decorată cu grupuri de creștături verticale, ce alternează cu grupuri de creștături dispuse unghiular. Diam. interior 5,7 cm, diam. exterior 7,4/7,6 cm, gros. 0,8 cm. Nr. inv. 1. 1907. 86. Fig. 7, 2.

Pieseile 53-55 au patina identică – verde închis – de foarte bună calitate.

56. Brățară asemănătoare. Decorată cu grupuri de creștături verticale, ce alternează cu spații nedecorate. Diam. 8 cm. Nr. inv. 1. 1907. 87. Neidentificată la revizia din 1958.

57. Brățară asemănătoare. Decorată identic. Patina verde-cenușie. Diam. interior 6,1/6,4 cm, diam. exterior 7,4/8 cm, gros. 0,8 cm. Nr. inv. 1. 1907. 88. Fig. 7, 3.

58. Brățară asemănătoare. Decorată cu creștături fine verticale întrerupte, la ambele capete, de linii încrucișate. O parte a ornamentului s-a șters în urma unei deteriorări provocate, se pare, încă în vechime (atinsă de foc ?). Patina verde închis. Diam. interior 6/6,7 cm, diam. exterior 7,2/7,8 cm, gros. 0,7 cm. Nr. inv. 1. 1907. 89⁴. Fig. 7, 4.

59. Brățară asemănătoare. Decorul apropiat de cel al brățării nr. 57, grupurile de creștături, ca și spațiile nedecorate fiind însă mai late. Patina verde închis, căzută în mai multe porțiuni. Diam. interior 5,8/6,6 cm, diam. exterior 7,6/7,9 cm, gros. 0,8 cm. Nr. inv. 1. 1907. 90. Fig. 7, 5.

60. Brățară asemănătoare. Decorul realizat în aceeași manieră. Patina verde închis. Diam. interior 6,6/6,7 cm, diam. exterior 7,9/8,3 cm, gros. 0,8 cm. Nr. inv. 1. 1907. 91. Fig. 7, 6.

61. Brățară masivă deschisă. Secțiunea rotundă, nedecorată. Patina verde închis de bună calitate, ușor deteriorată recent. Diam. interior 4,2/4,4 cm, diam. exterior 6,2/6,5 cm, gros. maximă 1,2 cm. Nr. inv. 1. 1907. 92. Fig. 7, 7.

62. Brățară deschisă. Unul din brațe îndreptat și cu capătul bătut la cald cu ciocanul. Secțiunea rotundă, iar înspre capătul bătut cu ciocanul, secțiunea rectangulară cu colțurile rotunjite. Decorul de linii incizate fine slab perceptibil, în unele porțiuni chiar șters. Patina verde închis. Nr. inv. 1. 1907. 93. Fig. 7, 8.

63. Brățară deschisă. Unul din capete rupt din vechime. Piesa a fost bătută la cald cu ciocanul, astfel că secțiunea rotundă inițială se păstrează doar la capăt, în rest ea fiind rectangulară cu colțurile rotunjite. Decorul de linii incizate fine paralele se păstrează în forma inițială de asemenea numai la capăt, în rest el apărând doar pe

⁴ Pe piesă figurează nr. inv. 1. 1907. 81, identic cu numărul de pe piesa 49. Fără îndoială, este vorba de o greșeală de transcriere la renumerotarea obiectului. Identificarea s-a realizat pe baza descrierii din registrul de inventar.

muchia superioară. Patina verde închis de foarte bună calitate. Diam. interior 5 cm, diam. exterior 5,8 cm, gros. 0,4 cm. Nr. inv. 1. 1907. 94. Fig. 7, 9.

64. Fragment de brătară. Nr. inv. 1. 1907. 95. Exista încă la revizia din 1992, în prezent neidentificabil.

65. Fragment de lamă de topor cu disc și spin, rupt probabil în vechime. În ruptură se observă clar că toporul a fost lucrat cu „economie” de material, lama, cel puțin în porțiunea păstrată, fiind goală în interior. Taișul zimțuit, neascuțit și rupt la un colț. Suprafața zgrunțuroasă. Curățat de patină, culoarea metalului negricioasă. Lung. păstrată 5,8 cm. Nr. inv. 1. 1907. 96. Fig. 7, 10.

66. Buzdugan (?) de bronz. Nr. inv. 1. 1907. 97. Neidentificat la revizia din 1958.

67. Placă de tablă, probabil de la o centură, ruptă din vechime și îndoită. Zgâriată recent. Nr. inv. 1. 1907. 98. Fig. 7, 11.

68. Fragment de seceră cu buton, rupt din vechime. Patina verde închis. Nr. inv. 1. 1907. 99. Fig. 7, 12.

69. Fragment de piesă de bronz. Nr. inv. 1. 1907. 100. Neidentificat la revizia din 1958.

70. Fragment de piesă de bronz. Nr. inv. 1. 1907. 101. Neidentificat la revizia din 1958.

71. Fragment de topor. Nr. inv. 1. 1907. 102. Neidentificat la revizia din 1958.

72. Fragment de manșon de topor. Nr. inv. 1. 1907. 103. Aparține piesei nr. 16 (vezi mai sus).

73. Partea superioară a unui topor cu disc și spin, rupt din vechime. Secțiunea barei de sub disc pătrată. Suprafața zgrunțuroasă. Pare să fi fost trecut prin foc. Culoarea maroniu-negricioasă. Lung. păstrată 6,3 cm. Nr. inv. 1. 1907. 104. Fig. 7, 13.

74. Fragment de topor. Nr. inv. 1. 1907. 105. Neidentificat la revizia din 1958.

Dintre cele 74 de obiecte de bronz întregi sau fragmentare, respectiv forme pentru turnat bronzuri înregistrate inițial, care aparțin epocii bronzului, se mai păstrează în prezent 63. Numărul real de piese existent este însă de 62, două dintre fragmente, și anume cele cu numerele de inventar 1. 1907. 48 și 1. 1907. 103, aparținând aceluiași topor (fig. 3, 4). Cu excepția unui singur obiect (nr. inv. 1. 1907. 97), desemnat drept buzdugan, a cărui descriere din registrul

de inventar nu permite nici o concluzie cu privire la caracteristicile sale de formă, toate celelalte piese astăzi dispărute pot fi, pe baza descrierilor și dimensiunilor indicate, măcar categorisite, iar două dintre ele, forma de turnat nr. 1 și toporul nr. 19 (fig. 3, 7) - ilustrate în desen fie imediat după preluarea colecției la muzeul din Budapesta, fie încă în vremea când colecția se afla la Beclean, pot fi chiar și încadrate mai nuanțat din punct de vedere tipologic.

II. LOCALIZAREA DESCOPERIRILOR

Prima menționare a pieselor de bronz din colecția Floth a apărut într-o notă publicată în 1895⁵, unde câteva dintre ele sunt descrise destul de detaliat, cu precizarea dimensiunilor, precum și a localităților lor de descoperire, uneori și a anului de descoperire.

Astfel, este consemnat toporul cu disc și spin de la Căianu Mic (jud. Bistrița Năsăud), care a fost descoperit în 1883, în valea Țibleșului⁶. Deși există mici neconcordanțe între dimensiunile specificate și cele reale, descrierea dată indică fără dubii că toporul în cauză este piesa nr. 14 (fig. 3, 2)⁷.

O altă piesă descrisă, care este și ilustrată, și anume un celt de mici dimensiuni, ornamentat cu nervuri, a fost descoperită în 1882 la Cireșoia (com. Braniștea, jud. Bistrița Năsăud)⁸. Este amintit și faptul că, potrivit însemnărilor colecționarului, piesa a apărut împreună cu mai multe topoare și verigi („*Floth úr följegyzése szerint ugyanezen tokos vésővel találtak több csákányt és karikát*”)⁹. Identificarea piesei este sigură, fiind vorba de celtul nr. 22 (fig. 4, 2). Asupra discuțiilor cu privire la contextul căruia îi aparține celtul revin mai jos.

Este, de asemenea, specificată descoperirea unui topor cu aripioare la Braniștea (jud. Bistrița Năsăud) în 1884¹⁰. Și această piesă, și anume toporul nr. 20 (fig. 3, 8), se regăsește în colecție¹¹.

⁵ *Bethlenvideki régiségek*, ArchÉrt 15, 1895 (în continuare *Régiségek*), 283-285.

⁶ *Régiségek*, 283 sq., nr. 1.

⁷ VULPE 1970, 101 amintește toporul de la Căianu Mic printre cele pierdute, neclasificabile din punct de vedere tipologic. Piesa este repertoriată și de MARINESCU 1995, 54. Din aceeași localitate provine încă un topor de același tip, ce aparține tot variantei Dobrocina. El a apărut în punctul *Turcele* împreună, se pare, cu un topor cu gaura de înmănușare transversală și cu patru brățări, cf. MARINESCU, RETEGAN 1974, pl. 1, 2-4. 6-7 și pl. 3, 2-3. 6-8; SOROCEANU 1982, 373, nr. 10; KROEGER-MICHEL 1983, 199, Lista 11, D-742, pl. 187b. Topoarele au fost fragmentate de către descoperitor, iar dintre brățări se păstrează doar trei.

⁸ *Régiségek*, 284, nr. 2, fig. de la p. 166.

⁹ Cred că aici traducerea cuvântului *csákány* prin topor este mai potrivită decât prin tămăcop, sensul prim în limba maghiară al acestui cuvânt.

¹⁰ *Régiségek*, 284, nr. 3.

¹¹ VULPE 1975, 73, nr. 376, pl. 39, 376 publică acest topor cu indicația că provine din “fostul jud. Someș”, respectiv din “Comitatul Szolnok-Doboka” și că reprezintă probabil o descoperire izolată. Piesa este menționată și de MARINESCU 1995, 52.

În aceeași notă mai sunt descrise și în parte publicate nouă piese de bronz despre care se presupune că au ieșit la iveală la Târgu Lăpuș (jud. Maramureș)¹². Se afirmă, totodată, că aceste piese nu par să provină dintr-o singură descoperire, întrucât patina lor este diferită. Se menționează un grup de trei piese (un topor cu ceafa semisferic-turrită, un topor asemănător, de dimensiuni ceva mai mici, un topor cu gaură de înmănușare transversală) cu patina verde-cenușie, un grup de patru piese (un topor cu lama ruptă, un celt și două seceri), considerate ca aparținând probabil unei descoperiri unitare datorită aspectului suprafeței lor, acest aspect nefiind însă precizat, precum și un al treilea grup (un celt și o brățară), afirmându-se că fiecare piesă din acest ultim grup pare a aparține unei alte descoperiri.

Sunt, de asemenea, enumerate ca prezente în colecția Floth câteva piese de bronz descoperite în împrejurimile localității Târgu Lăpuș: un fragment de seceră, patru fragmente de celuri și trei topoare fragmentare¹³. Spre deosebire de celelalte piese descrise, acestora din urmă nu le sunt precizate dimensiunile.

Dintre cele nouă piese din colecția Floth menționate ca provenite probabil de la Târgu Lăpuș, în prezent mai pot fi identificate cu certitudine doar șase: toporul de tip Drajna nr. 15 (fig. 3, 3), toporul de tip Drajna nr. 16 (fig. 3, 4), toporul cu disc și spin fragmentar de tip B₃, varianta Cehăluț nr. 17 (fig. 3, 5), celul nr. 26 (fig. 4, 6), celul cu gura concavă nr. 28 (fig. 4, 8), brățara masivă nr. 60 (fig. 7, 7)¹⁴. Pe baza ilustrației publicate în 1895, mai poate fi stabilită forma uneia dintre piesele în prezent dispărute din lotul provenit de la Târgu Lăpuș, care a ajuns la muzeul din Budapesta. Este vorba de piesa nr. 19 (fig. 3, 7), un topor miniatural cu gaura de înmănușare transversală de tip Ungureni (Șanț)-Dragomirești, varianta Dragomirești. În lipsa unei descrieri mai detaliate, nu mai pot fi identificate cele două seceri din colecție despre care se afirma că au fost descoperite la Târgu Lăpuș.

Datele comunicate în nota de la 1895 cu privire la piesele de bronz din colecția Floth, respectiv ilustrația ce le însoțea au fost preluate în partea finală a Corpusului descoperirilor de bronzuri al lui

¹² *Régiségék*, 284, nr. 9-12, fig. de la p. 192.

¹³ *Régiségék*, 285.

¹⁴ KACSÓ 2001a, 35, fig. 1, 1-2. 4-7; KACSÓ 2002, 10 sq.

J. Hampel¹⁵, în comentariul lui J. Temesváry cu privire la analogiile toporului de la Ciceu Corabia¹⁶, în repertoriul descoperirilor arheologice din fostul comitat Szolnok-Doboka întocmit de E. Orosz¹⁷, în primul volum al monografiei aceluiași comitat¹⁸, precum și în repertoriile arheologice redactate la începutul secolului XX de către I. Marțian¹⁹. Piese descoperite la Târgu Lăpuș au fost citate sau ilustrate, pe baza primelor informații, și în lucrările lui G. Nagy²⁰, Ecaterina Dunăreanu Vulpe²¹ și I. Nestor²².

În raportul publicat cu privire la activitatea Muzeului Național din Budapesta pe anul 1907, unde apar câteva informații despre colecția atunci achiziționată, sunt ilustrate, apreciate ca fiind cele mai valoroase descoperiri, cele patru forme de turnat, fără precizări cu privire la localitatea lor de proveniență²³.

Primul care a introdus în literatură date în parte modificate față de cele prezentate în primele surse literare cu privire la colecția Floth a fost M. Roska. În repertoriul descoperirilor preistorice din Transilvania publicat în 1942, el vorbește de trei descoperiri diferite provenite de la Târgu Lăpuș, care au ajuns în colecție: prima, inițial probabil de dimensiuni mai mari, formată din trei topoare, a doua dintr-un fragment de topor, un celt și două seceri, a treia dintr-un celt și o brățară²⁴. Spre deosebire deci de cele cuprinse în nota din 1895, unde atât localitatea de descoperire cât și împărțirea pieselor pe

¹⁵ HAMPEL 1896, pl. 248, 1-2 (Târgu Lăpuș [“Magyar Lajos”]), pl. 248, 3 (Cireșoaia).

¹⁶ TEMESVÁRY 1897, 434.

¹⁷ OROSZ 1900, 22, nr. 9 (Braniște), 27, nr. 53 (Căianu Mic), 29, nr. 62 (Cireșoaia), 30, Nr. 63 (Târgu Lăpuș).

¹⁸ TAGÁNYI și alții 1901, 116, nr. 6 (Căianu Mic), 116 sq., nr. 8, fig. de la p. 117 (Târgu Lăpuș), 117 sq., nr. 13 (Cireșoaia), 118, nr. 14 (Braniște).

¹⁹ MARTIAN 1909, 323, nr. 41 (Braniște), 334, nr. 333 (Căianu Mic), 336, nr. 399 (Cireșoaia), 336, nr. 404 (Târgu Lăpuș); MARȚIAN 1920, 7, nr. 30 (Braniște), 12, nr. 119 (Căianu Mic), 17, nr. 229 (Cireșoaia), 24, nr. 387 (Târgu Lăpuș).

²⁰ NAGY 1913, 315, fig. 9, 44a.

²¹ DUNĂREANU VULPE 1930, fig. 15, 11.

²² NESTOR 1933, 128 (“Magyar Lajos”).

²³ JELENTÉS 1908, 39, fig. 5-8. Această informație este menționată și de M. Rusu (1959, 280, nota 8), de asemenea fără date cu privire la locul de descoperire.

²⁴ ROSKA 1942, 153, nr. 44.

grupuri de descoperiri sunt puse doar sub semnul posibilului²⁵, fapt accentuat și de E. Orosz, M. Roska menționează deja trei depozite sigure apărute la Târgu Lăpuș. În plus, el atribuie celui de al treilea depozit un celt, care, potrivit chiar surselor pe care le indică (ArchÉrt, Hampel), provine în realitate de la Cireșoaia²⁶. În repertoriu sunt menționate, cu datele preluate din nota de la 1895, și descoperirile de la Braniștea²⁷ și Căianu Mic²⁸.

Informațiile din literatura mai recentă cu privire la piesele colecției Floth sunt contradictorii, din cauză că s-a ținut seama doar parțial de cele comunicate în publicațiile de la cumpăna dintre secolele XIX și XX cu privire la aceste piese, dar și datorită faptului că numai în puține cazuri au fost examinate piesele originale.

St. Foltiny este primul cercetător după cel de al doilea război mondial care menționează și ilustrează piese din colecția Floth. Este vorba de două bronzuri provenite de la Târgu Lăpuș, despre care el afirmă că au fost descoperite „în împrejurimile localității Bethlen, comitat Szolnok-Doboka”²⁹.

F. Kőszegi publică în 1957, fără a menționa că este vorba de piese din colecția Floth, două dintre formele de turnat, precizând că una dintre ele prezintă negative pe ambele fețe³⁰. El nu precizează pentru aceste forme nici o localitate de descoperire, doar zona de proveniență: „comitat Szolnok-Doboka”. Aceeași proveniență a formelor de turnat este indicată de A. Mozsolics³¹, B. Hänsel³² și I. Bóna³³.

²⁵ „Állitilag Magyar-Láposról való a következő kilencz tárgy, mely azonban nem ugyanegy leletből látszik származni, mert a tárgyak patinája nem egyforma.” („De presupus că de la Târgu Lăpuș sunt următoarele nouă obiecte, care nu par însă să provină dintr-o singură descoperire, întrucât patina obiectelor nu este uniformă”).

²⁶ Greșeala este evidentă. De altfel același autor menționează acest celt – corect – și ca descoperit în localitatea din apropiere de Beclean, cf. ROSKA 1942, 151, nr. 28.

²⁷ ROSKA 1942, 31, nr. 12

²⁸ *Ibidem*, 127, nr. 167.

²⁹ FOLTINY 1955, 70, 72, pl. 46, 7, pl. 47, 3.

³⁰ KŐSZEGI 1957, 48, pl. 8, 1a-b. 3.

³¹ MOZSOLICS 1967a, 17 menționează aceeași proveniență, respectiv Transilvania pentru aceste piese.

³² HÄNSEL 1968, 186, Lista 41, nr. 6

³³ BÓNA 1975, 173.

Prezentând aceleași piese, A. Vulpe vorbește de un depozit compus din trei forme de turnat, toate servind pentru turnarea de topoare cu gaura de înmănușare transversală, provenit din localitatea Rusu de Jos (sat aparținând orașului Beclean, jud. Bistrița-Năsăud)³⁴. Datele apărute la A. Vulpe au fost preluate de M. Petrescu-Dîmbovița³⁵ și, recent, de M. Kádár³⁶. O formă de turnat din această localitate este amintită și de G. Ilon, pe baza lucrării lui I. Bóna din 1992³⁷.

A. Vulpe nu precizează sursa bibliografică pe care se bazează localizarea indicată. Ea este însă exactă, în acest sens fiind probatorii datele furnizate de către I. Marțian, potrivit cărora la sud de localitatea Rusu de Jos, la altitudinea de 254 m (?), în timpul arăturilor au fost descoperite mai multe forme de turnat topoare de bronz, dintre care o parte a ajuns în colecția Floth³⁸. I. Marțian menționează formele de turnat de la Rusu de Jos și în cele două repertorii arheologice pe care le-a redactat, fără a mai preciza locul lor de păstrare³⁹. Descoperirea este amintită și de M. Roska, însă la localitatea Ierusalim⁴⁰.

Cele patru forme de turnat din colecția Floth – două, dintre care una cu negative pe ambele fețe, servind pentru turnarea de topoare cu gaura de înmănușare transversală, iar două pentru turnarea de dălți plate⁴¹ - aparțin, foarte probabil, unui depozit⁴², care a fost descoperit pe teritoriul fostului comitat Szolnok-Doboka, la Rusu de Jos⁴³.

³⁴ VULPE 1970, pl. 14, 229-231; VULPE, TUDOR 1970, nota 15 ("Rusul de Jos").

³⁵ PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977, pl. 9, 1-3.

³⁶ KÁDÁR M. 2007, 155, nr. 138, pl. 34, 174-176.

³⁷ ILON 2006, 280, Lista 2, nr. 33.

³⁸ MARTIAN 1904, 357. În lucrare se menționează și o monedă barbară de argint, ajunsă în colecția Floth, care provine de pe un loc mai înalt din raza localității Ierusalim.

³⁹ MARTIAN 1909, 322, nr. 16; MARTIAN 1920, 33, nr. 569.

⁴⁰ ROSKA 1942, 114, nr. 12. În prezent, localitatea este înglobată în orașul Beclean.

⁴¹ Inițial, una dintre aceste forme a servit tot pentru turnarea de topoare cu gaură de înmănușare transversală.

⁴² În toamna anului 1903, I. Marțian și F. Floth au efectuat la Rusu de Jos o săpătură de control, prilej cu care au identificat în apropiere de malul înalt al pârâului Medgyes o stațiune preistorică cu sporadice fragmente ceramice neornamentate și cu resturi menajere, dar nu au găsit locul de descoperire a formelor de turnat, despre care se presupunea că provin dintr-un atelier (cf. MARTIAN 1904, *loc. cit.*).

⁴³ BÓNA 1992, 52 revine asupra problemei localizării descoperirii, menționând ca localitate de proveniență Rusu de Jos.

De descoperirile de bronzuri de la Târgu Lăpuș m-am ocupat recent în trei studii⁴⁴, fapt ce mă scutește de prezentarea în detaliu a datelor cu privire la ele.

Examinând toate informațiile mai vechi și mai noi în legătură cu aceste descoperiri, dar și piesele existente încă în colecție, am ajuns la concluzia că împărțirea pieselor în mai multe depozite, avându-se în vedere doar aspectul lor exterior, este nesigură. Primele două loturi de piese (lotul 1: cele două topoare de tip Drajna și toporul cu gaura de înmănușare transversală de tip Ungureni [Șanț]-Dragomirești; lotul 2: toporul cu disc și spin fragmentar, celtul cu gura concavă, două seceri, potrivit celor afirmate în 1895) se încadrează în aceeași secvență cronologică. Cel puțin teoretic, ele ar putea aparține fie aceluiași depozit, fie la două deosebite. Deși pot fi exprimate anumite îndoieli, am propus păstrarea repartiției pieselor în două depozite, pe care le-am desemnat **Târgu Lăpuș I** și **Târgu Lăpuș II**. Am subliniat și faptul că conținutul și datarea depozitului Târgu Lăpuș II sunt diferite de cele pe care le-a indicat M. Petrescu-Dîmbovița.

Am arătat, totodată, că lipsesc argumentele pentru stabilirea existenței unui așa-numit depozit Târgu Lăpuș III, care ar fi format dintr-un celt și o brățară, mai ales că între cele două piese există o diferență sensibilă de timp, iar sursa inițială de informație indică clar că ele aparțin la două descoperiri deosebite.

Rezumând cele de mai sus, în legătură cu cele nouă piese din colecția Floth, despre care s-a susținut în 1895 că au fost descoperite, cu probabilitate, la Târgu Lăpuș, se poate conchide că șapte dintre ele: cele două topoare de tip Drajna, toporul miniatural cu gaura de înmănușare transversală de tip Ungureni (Șanț)-Dragomirești, varianta Dragomirești, toporul cu disc și spin fragmentar de tip B₃, varianta Cehăluț, celtul cu gura concavă și cele două seceri aparțin perioadei Uriu. Ele provin, posibil, din două depozite de tip Uriu-Ópályi, primele trei din depozitul Târgu Lăpuș I, celelalte patru din depozitul Târgu Lăpuș II. Din primul se păstrează încă cele două topoare de tip Drajna (piesele nr. 15 și 16 [fig. 3, 3-4]), din cel de al doilea toporul cu disc și spin fragmentar și celtul cu gura concavă

⁴⁴ KACSÓ 2001a; idem 2002, 10 sqq.; idem 2005a.

(piesele nr. 17 și 28 [fig. 3, 5 și fig. 4, 8]). Brățara (piesa nr. 60 [fig. 7, 7]) și celtul (piesa nr. 26 [fig. 4, 6]) reprezintă descoperiri izolate.

A. Vulpe a reunit cinci dintre topoarele colecției Floth într-un ipotetic depozit „Someș”⁴⁵. Am arătat deja cu un alt prilej⁴⁶ că piesa ilustrată de A. Vulpe pe pl. 41, 569 (= nr. 17, fig. 3, 4) provine din depozitul de la Târgu Lăpuș I⁴⁷, piesa pl. 29, 414 (= nr. 15, fig. 3, 2) de la Căianu Mic, piesa pl. 29, 415 (= nr. 18, fig. 3, 5) din depozitul Târgu Lăpuș II, iar piesele pl. 29, 416-417 (= nr. 19 și 72, fig. 3, 6 și 7, 13) au localitățile de descoperire necunoscute. Mai este de precizat că fragmentul pl. 29, 417 este de fapt o parte dintr-un topor de tip Drajna, în colecție (nr. 19 [fig. 3, 6]) fiind prezentă și partea superioară a piesei⁴⁸.

În privința brățărilor din colecție, M. Petrescu-Dîmbovița susține că cele mai multe dintre ele provin dintr-un depozit descoperit la Cireșoia⁴⁹. Mai nou, același autor modifică în bună măsură datele pe care le-a comunicat mai demult în legătură cu piesele pe care le considera descoperite la Cireșoia, vorbind acum de un depozit nesigur și cu un conținut diferit de cel prezentat anterior⁵⁰.

În monografia din 1977, autorul menționat spune că în punctul „Uriși” s-a descoperit un depozit – Cireșoia II - constituit din 17 brățări care, după ce au fost în colecția din Beclean, au ajuns la Muzeul Național din Budapesta (nr. inv. 1/1907/75-83, 88-89). Se afirmă totodată că, pe bază de literatură și desene, M. Rusu și M. Petrescu-Dîmbovița au stabilit următoarea componență a depozitului: „zece cu creștături (pl. 34/3-4, 7), una cu secțiunea rombică (34/1) și o alta la fel decorată cu creștături (pl. 34, 2), două cu decor din

⁴⁵ VULPE 1970, 84, pl. 29, 414-417, pl. 41, 569.

⁴⁶ KACSÓ 2001a, 36 sq.

⁴⁷ Propunerea lui A. Vulpe de localizare a celui de al doilea topor de tip Drajna întreg din colecția Floth a fost acceptată și de alți autori (KACSÓ 1977a, 59, nr. 16; KROEGER-MICHEL 1983, 203, Lista 16, Dg-10, pl. 124b; BADER 1996, nota 47), deși între timp a fost stabilită corect localitatea sa de proveniență (PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977, pl. 66, 2; idem 1978, pl. 48, C2).

⁴⁸ Vezi și KROEGER-MICHEL 1983, 203, Lista 16, Dg-8, pl. 124c („Szolnok-Doboka/Someș”); KACSÓ 2003b, Lista 1, nr. 23, pl. 7, 3 („Localitate de descoperire necunoscută”).

⁴⁹ PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977, pl. 34; idem 1978, pl. 25, C.

⁵⁰ Idem 1998, pl. 33, 311, pl. 34, 332, pl. 51, 570, pl. 60, 720, pl. 66, 804, pl. 72, 904, pl. 81, 1020, pl. 102, 1335, pl. 105, 1406, pl. 164, 2405, pl. 168, 2437.

benzi cu dungi verticale alternând cu altele în formă de căpriori (pl. 34/5) sau de triunghiuri dispuse orizontal (pl. 34/6), două cu capetele subțiate, dintre care una fără decor (34/8) și o alta îndoită parțial și cu decorul șters (pl. 34/9) și două verigi cu creștături (34/10) și un exemplar neilustrat”. Literatura citată este următoarea: „*AE*, XV, 1895, p. 166 (il.); *SzolndobMon*, I, p. 117-118, II, p. 551, 560; J. Hampel, *Bronzkor*, pl. 248/3; E. Orosz, *SzDE*, I, 1900, p. 29, nr. 62 și III, p. 59, nr. 34; I. Marțian, *Rep.*, I, p. 399 și II, p. 229; M. Roska, *Rep.*, p. 151, nr. 28 (se separă acest depozit cu 17 brățări de depozitul de celturi din Hallstatt B₂)”⁵¹. În versiunea în limba germană a corpusului de descoperiri de bronzuri sunt menționate aceleași date.

Pentru a putea evalua corect localizarea și identificările făcute de M. Petrescu-Dîmbovița, am cercetat mai întâi textele citate ca suport bibliografic, apoi am comparat desenele publicate cu cele realizate de mine.

În *AE*, XV, 1895, la p. 166 este ilustrată o singură piesă, și anume celtul hallstattian de la Cireșoaia, în *SzolndobMon*, I (= TAGÁNYI și alții 1901), p. 117-118, la nr. 13 este descris același celt, în *SzolndobMon*, II (= KÁDÁR 1900), p. 551 se menționează pentru Cireșoaia, printre alte date cu privire la istoria localității, următoarele: „*Már az őskorban lakott hely. Egyik hagyomány szerint óriások lakták a rôluk nevezett határrészben, hol régi korbeli pénzeket találtak, vastag, nem korongon készült cserepek között. Más hagyomány úgy adja elé a falu eredetét, hogy ennek helyét rengeteg erdőség borította s ide vonult egy Máté és Lukács nevű pásztor s ezek nyomán alakult a mai helység*” („*Loc populat deja în preistorie. Potrivit uneia dintre tradiții, în locul de hotar denumit după ei au locuit uriașii; aici s-au găsit monede din epocile vechi printre cioburi groase, ce n-au fost lucrate la roata olarului. O altă tradiție spune despre originea localității că locul ei a fost acoperit de păduri imense, aici retrăgându-se păstorii Matei și Luca, după ei formându-se actuala localitate*”), iar la p. 560 este indicat punctul de hotar Óriás (Uriaș) din raza localității cu nota „*Állítólag a község felett a*

⁵¹ Citarea de acum este fără greșelile de tipar din textul lui M. Petrescu-Dîmbovița. Atrag atenția totuși asupra unor greșeli făcute la menționarea lucrărilor lui Marțian, și anume p. 399 (corect este p. 336, nr. 399) și p. 229 (corect este p. 17, nr. 229).

legmagasabb hegycsúcs, várhegy nevet visel s e helyütt s ennek közelében bronz-sarló, véső, balta és csákány találtatott” („Se spune că vârful cel mai înalt de deasupra comunei poartă denumirea de Dealul Cetății și în acest loc și în apropiere de acesta au fost găsite o seceră de bronz, o daltă, un topor și un târnăcop”). La E. Orosz, *SzDE*, I (= OROSZ 1900), p. 29, nr. 62 este menționat ca descoperit la Cireșoia celtul din colecția Floth cu datele apărute în ArchÉrt 15, 1895, literatura citată fiind nota din această publicație, precum și pl. 248, 3 din corpusul de bronzuri al lui J. Hampel. La E. Orosz, *SzDE*, III (= OROSZ 1902), p. 559, nr. 34 se spune referitor la descoperirile de la Cireșoia: „Az őskorban lakott hely: vastag, nem korongolt cserepek az Óriásról nevezett határrészben Szoln. Dob. m. Monogr. II. k. 551 l.” („Loc populat în preistorie: cioburi groase, nelucrate la roată în locul de hotar denumit după Uriăși Monogr. c. Szoln Dob. vol. II p. 551”). În continuare este citată între ghilimele, totuși într-o formă ușor modificată, relatarea de la p. 560 a aceleiași monografii: „Óriás határ állítólag a község felett a legmagasabb hegycsúcs, várhegy nevet visel s e helyütt s ennek közelében bronz-sarló, véső, balta és csákány találtatott” („Locul de hotar Uriăș se spune că este vârful cel mai înalt de deasupra comunei, poartă denumirea de Dealul cetății și în acest loc și în apropiere de acesta au fost găsite o seceră de bronz, o daltă, un topor și un târnăcop”). La I. Marțian, *Rep.*, I (= MARTIAN 1909), p. 336, nr. 399 apar ca descoperite la Cireșoia un celt, citând ca sursă Szolnok-Dob. megye monographiaja II, 551, 560, precum și 17 brățări și coliere („17 Arm- und Halsringe”), pentru ultimele precizându-se că menționarea se face pe baza constatărilor personale. La I. Marțian, *Rep.*, II (= MARTIAN 1920), p. 17, nr. 229 se semnalează următoarele: „La Uriేశ Celt și 17 brățare de bronz”, nefiind citată nici o sursă de informare, doar un semn grafic însemnând “comunicatele autorului”. La M. Roska, *Rep.* (= ROSKA 1942), p. 151, nr. 28 în legătură cu descoperirile de bronzuri de la Cireșoia sunt inserate următoarele: „Floth Ferenc gyűjt.-ben volt egy br. tokos fűles balta. *ÁÉ. ú. f. XV. 284. l., képe u. o. 166 l. és Hampel CCXLVIII. t. 3. sz. - Az Óriás határrészben 17 br. karperecet leltek. Mon. I. 117-118 l. - Martian I. 399 sz., II. 229. sz. - Mon. II. 551 és 560 l. - Orosz I. 62. sz., II. 34 sz.*” („În col. F. Floth se afla un celt de bronz. *ÁÉ s. n. XV, p. 284, ilustrația tot acolo p. 166 și Hampel pl. CCXLVIII, nr. 3- În*

punctul de hotar *Uriaș* au fost descoperite 17 brățări. Mon. I, p. 117-118 – Martian I, nr. 399, II, nr. 229 – Mon. II. P. 551 și 560 – Orosz I, nr. 62, II, nr. 34”). În același loc, M. Roska mai amintește încă o piesă de bronz provenită de la Cireșoaia, și anume o seceră cu buton găsită în locul de hotar *Vágás*, ajunsă la muzeul din Cluj (nr. inv. I. 7637)⁵².

Din cele expuse rezultă că nici în ArchÉrt XV, 1895, nici în lucrările lui J. Hampel și E. Orosz, nici în volumele I și II ale monografiei fostului comitat Szolnok-Doboka nu apare menționată vreo descoperire de brățări în localitatea Cireșoaia. Citarea acestora în legătură cu o astfel de descoperire nu își avea, evident, rostul.

Cel dintâi care relatează despre o descoperire de la Cireșoaia ce cuprinde și brățări este I. Marțian. În varianta în limba germană a repertoriului său arheologic, el vorbește de 17 brățări și coliere, fără a cita vreo sursă de informație cu privire la această descoperire. Tot aici este amintit și celtul din această localitate cu locul de descoperire *Orias*, bibliografia indicată fiind – greșit – volumul II al monografiei comitatului Szolnok-Doboka. În varianta în limba română a repertoriului se vorbește de 17 brățări, dar și de un celt, toate descoperite în punctul *Urieș*.

În repertoriul arheologic al lui M. Roska sunt separate, fapt remarcat și de M. Petrescu-Dîmbovița, celtul descoperit la Cireșoaia de cele 17 brățări. Despre primul se afirmă că s-a aflat în colecția Floth, iar despre brățări că au fost descoperite în punctul *Óriás* (*Uriaș*). Bibliografia indicată pentru cea de-a doua descoperire cuprinde, alături de lucrările lui Marțian, și primele două volume ale monografiei comitatului Szolnok-Doboka, precum și repertoriile arheologice ale lui E. Orosz.

Este de menționat că în volumele monografiei și în partea finală a repertoriului lui E. Orosz apar referiri la punctul de hotar *Óriás* (*Uriaș*), ultimul reiterând în linii mari datele din monografie, dar nu se vorbește de vreo descoperire de brățări în acest punct. În volumul I al monografiei se spune că aici au ieșit la iveală fragmente ceramice groase provenite de la vase lucrate cu mâna, precum și monede, iar în volumul II acest punct apare în înșirarea denumirilor locurilor de hotar cunoscute de-a lungul timpului în raza localității Cireșoaia. În

⁵² Piesa nu este menționată la PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1978.

nota de subsol ce însoțește punctul *Óriás (Urias)*⁵³ din lista de denumiri prezente în anul 1864 se găsește însă o altă denumire, și anume *Várhegy (Dealul Cetății)*, unde au ieșit la iveală piese de bronz. Cele două puncte de hotar, ambele din partea sudică a localității, contrar celor afirmate de E. Orosz, se plasează la o distanță relativ mare unul de altul⁵⁴. Punctul *Várhegy* – un vârf proeminent cu aspect de cetate, având totuși o înălțime de numai 400 m (fig. 10), se găsește la cca 1,2 km vest de punctul *Óriás*, un platou cu o ușoară înclinație vestică, având cota de 560 m (fig. 11-12), aflat sub dealul *Tölgyes* (622 m), înălțimea cea mai mare din zonă. Alăturarea celor două denumiri în monografie se explică doar prin faptul că ambele sunt în legătură cu trecutul îndepărtat al localității. Alăturarea este explicit făcută și de E. Orosz, care însă, după cum s-a văzut, citează inexact informația primară. Oricum, descoperirile de bronzuri din punctul *Várhegy (Dealul Cetății)* diferă evident de cele amintite de I. Marțian. Nu știm care au fost piesele desemnate de autor drept *balta (topor)* și *csákány (târnăcop)*. De asemenea, nu avem nici un fel de date cu privire la condițiile lor de descoperire. Putem doar presupune că este vorba de un depozit de bronzuri, cu un conținut și o soartă neprecizabile.

Cu toate că I. Marțian a transmis doar date lacunare, informația sa cu privire la descoperirea unui depozit ce a conținut brățări în localitatea Cireșoia pare să fie credibilă. Nu știm dacă acest depozit avea în compoziție numai brățări sau erau prezente aici și alte tipuri de piese, mai ales că, în prima sa relatare, I. Marțian amintește și de existența unor coliere⁵⁵. Lipsesc însă sursele care să documenteze că

⁵³ Același punct de hotar este prezent și în listele din anii 1812 și 1831, iar în lista din anul 1754 se găsește denumirea de *Óriás vége (Capătul lui Urias)*, cf. KÁDÁR 1900, 559 sq.

⁵⁴ Identificările au fost făcute cu prilejul unei cercetări de teren, pe care am efectuat-o, în ziua de 22 octombrie 2004, împreună cu C. Gaiu și G. G. Marinescu. Informațiile ne-au fost furnizate de dl. János Joó, primarul comunei Braniște, care ne-a și arătat pe teren cele două puncte de hotar. Din punct de vedere arheologic poate fi interesant și un alt loc din raza localității Cireșoia, numit *Szállásdomb (Dâmbul Sălașului)*, aflat între *Óriás* și *Várhegy*.

⁵⁵ Întrucât în Transilvania nu sunt cunoscute depozite din perioada Uriu în care sunt asociate brățări și coliere, ar fi posibil ca ultimele să fi fost de fapt verigi de picior, combinația acestor piese cu brățările fiind uzuală în depozitele de tip Uriu-Opályi, cf. MOZSOLICS 1973, 121 sq., pl. 63 (Beregsurány), 141, pl. 68 (Kráľ'ovce);

acest depozit a apărut în punctul *Óriás (Urias)*, dar mai ales faptul că piesele aflate în compoziția sa au ajuns în colecția Floth. Firește, nu poate fi exclusă cu totul această posibilitate, identificările de piese propuse de M. Petrescu-Dîmbovița sunt însă cu totul ipotetice, ele neputându-se baza, deși autorul o afirmă, pe „*literatură și desene*”. Nu există în literatură nici o descriere a pieselor și nici o ilustrație a lor. Aceasta din urmă lipsește și din fondul documentar al muzeului din Budapesta. În acest fel, chiar dacă am admite că depozitul de brățări (și, eventual, verigi de picior) a ajuns în colecția Floth, este imposibil să reconstituim descoperirea, aceasta și datorită faptului că în colecție se găseau inițial cel puțin 21 de brățări și 8 verigi. Chiar dacă ele aparțin, așa cum se va vedea mai jos, unei secvențe cronologice comune, reunirea lor într-un singur depozit sau repartizarea lor la mai multe descoperiri este doar un exercițiu teoretic. Nu este întâmplător că însuși M. Petrescu-Dîmbovița desemnează în diferitele sale lucrări piese deosebite ca aparținând depozitului Cireșoia II, în cea mai recentă având chiar dubii asupra caracterului descoperirii.

Brățările și verigile de picior, ca și celelalte bronzuri ale colecției provin, probabil chiar în totalitatea lor, din teritoriul fostului comitat Szolnok-Doboka, astăzi repartizat județelor Bistrița-Năsăud, Cluj, Sălaj și Maramureș, o regiune străbătută de râurile Someș, Lăpuș și Șieu⁵⁶. Identificarea localităților de descoperire a celor mai multe dintre piese nu mai este în prezent posibilă, din acest motiv menționarea lor ca provenite

KACSÓ 1995a, 15, fig. 4-5 (Moisei), 18 sq., fig. 11-12 (Viškovo); KOBAL' 2000, 82, nr. 60, pl. 25-26, A (Kljačanovo), 85, nr. 71, pl. 27-27, A (Lincy), DANKÓ, PATAY 2000, 22, fig. 19 (Erdőhorváti). Este de remarcat totuși că în Ucraina Transcarpatică a ieșit la iveală un depozit de bronzuri în care sunt prezente brățări în asociere cu o verigă deschisă de mai mari dimensiuni (verigă de picior ?) și un colier. Este vorba de depozitul „Regiunea Ung I”, cf. KOBAL' 2000, 101, nr. 164, pl. 73, A, probabil mai recent decât cele menționate anterior. Asocierea brățărilor și verigilor de picior este prezentă, mai rar, și în depozite mai recente, spre ex. Žbince, cf. NOVOTNÁ 1970a, 126 sq., pl. 26, 1-17. Pentru datarea depozitului vezi și HÜTTEL 1981, 139, nr. 208-209; NOVOTNÁ 1991, 57. Este posibil ca în astfel de depozite, piesele respective să reprezinte moșteniri ale perioadei anterioare. Această posibilitate nu exclude deloc pe cea ca brățări cu secțiunea rotundă, ornamentate și verigi de picior să fi fost confecționate și într-o etapă mai recentă decât perioada Uriu (vezi mai jos).

⁵⁶ În perioada interbelică, acest teritoriu aparținea județelor Someș și Năsăud.

din „fostul comitat Szolnok-Doboka” este o soluție acceptabilă. Cu o singură excepție, astfel trebuie desemnată proveniența brățarilor și verigilor de picior din colecția Floth.

Excepția menționată este brățara masivă, nedecorată nr. 60 (fig. 7, 7), care apare la M. Petrescu-Dîmbovița ca descoperită la Cireșoaia⁵⁷. După cum s-a văzut mai sus, ea provine în realitate de la Târgu Lăpuș, fiind o descoperire izolată.

Nu este sarcina mea aici de a analiza calitatea ilustrației prezentate de autorul mai înainte citat. Remarc totuși că doar o parte dintre desenele pieselor colecției Floth, publicate atât în variantele românești și germane ale corpusului descoperirilor de bronzuri, cât și în volumul monografic dedicat podoabelor de braț și picior din România, poate fi considerată ca suficient de ilustrativă. În plus, una dintre piese, și anume nr. 61 (fig. 7, 8), deși ornamentată, apare ca nedecorată⁵⁸.

M. Petrescu-Dîmbovița descrie sumar încă un depozit de bronzuri provenit de la Cireșoaia⁵⁹. El afirmă că depozitul descoperit în 1882 conținea celturi și brățări, din care sigur este un celt, acesta fiind, potrivit variantei în limba română a corpusului, „achiziționat din colecția Fr. Floth în 1907 de Muzeul Brukenthal din Sibiu”.

Este vorba de celtul nr. 22 (fig. 4, 2), ajuns de fapt la Muzeul Național din Budapesta⁶⁰. Așa cum am precizat mai sus, acest celt a fost descoperit, potrivit informațiilor comunicate de către colecționar, împreună cu mai multe topoare și verigi, deci aparține unui depozit. Nu avem nici un fel de date cu privire la soarta celorlalte piese ale acestui depozit sau la forma lor exactă. Din acest motiv, este imposibil de stabilit conținutul real al descoperii din 1882 de la Cireșoaia. Cert este că celtul nr. inv. 1. 1907. 58, atribuit cu probabilitate de M. Petrescu-Dîmbovița acestui depozit⁶¹, nu-i

⁵⁷ PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977, pl. 34, 8; idem 1978, pl. 25, C6; idem 1998, pl. 60, 720.

⁵⁸ PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977, pl. 34, 9; idem 1978, pl. 25, C7; idem 1998, pl. 66, 804. Din cauza desenului inexact, și încadrarea tipologică a piesei este greșită, ea apărând printre verigile de picior, deși este, evident, o brățară deformată.

⁵⁹ PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977, pl. 345, 1-4; idem 1978, pl. 255, B.

⁶⁰ La PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1978, 148, nr. 254 apare corect locul de păstrare a piesei.

⁶¹ PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977, pl. 345, 2; idem 1978, pl. 255, B2.

aparține, el fiind descoperit, după cum am arătat mai sus, la Târgu Lăpuș. Nici pentru celelalte culturi prezentate de același autor ca provenite eventual din depozitul de la Cireșoaia nu avem vreo informație care să susțină o astfel de posibilitate.

Cele spuse în legătură cu descoperirile de bronzuri de la Cireșoaia pot fi astfel rezumate: în localitate au apărut mai multe piese de bronz ce aparțin, foarte probabil, unor depozite – **Cireșoaia I**, descoperit în 1882 și format dintr-un celt (culturi ?), topoare și verigi, **Cireșoaia II**, alcătuit dintr-o seceră, o daltă, un topor (?) și un târnăcop (?), găsit în punctul *Várhegy (Dealul Cetății)* sau în apropiere de acesta, **Cireșoaia III**, compus din 17 brățări (poate și verigi de picior). Dintre piesele ce au intrat în compoziția acestor depozite, doar una singură poate fi identificată cu certitudine, și anume celtul nr. 22 din colecția Floth (fig. 4, 2), provenit din depozitul Cireșoaia I. Nu ar fi exclus ca seceră din depozitul II să fie identică cu seceră cu cârlig menționată de E. Orosz⁶² ca descoperită la Cireșoaia, aceasta putând reprezenta un indiciu cu privire la încadrarea cronologică a depozitului.

Am insistat mai mult asupra acestor descoperiri, încercând să corectez afirmațiile lipsite de suport documentar făcute în legătură cu ele, în ideea că într-un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat se va realiza un nou corpus al descoperirilor de bronzuri din România, din care vor trebui eliminate greșelile și localizările flagrant false, dar și pentru a demonstra necesitatea controlării datelor și surselor bibliografice indicate pentru oricare dintre descoperiri în cazul reluării discuțiilor asupra lor, indiferent de prestigiul științific al autorilor exegezelor anterioare. În lipsa unui astfel de control, relatările greșite se perpetuează de la un autor la altul. Un exemplu grăitor în acest sens, chiar cu privire la descoperirile de la Cireșoaia, este studiul publicat recent de către G. G. Marinescu⁶³, unde sunt reluate, fără vreo modificare, informațiile și bibliografia comunicate de M. Petrescu-Dîmbovița. Din păcate, o parte a datelor referitoare la Cireșoaia a fost preluată și în cadrul analizei depozitelor

⁶² OROSZ 1906, 362.

⁶³ MARINESCU G. G. 2002, 32 sq., nr. 15,a-b (variantă în limba română); idem 2005, 275, nr. 16 (variantă în limba germană). La HANSEN 1994, 580, nr. 93 este menționat doar depozitul Cireșoaia II, cu specificarea că, potrivit cercetărilor lui M. Rusu și M. Petrescu-Dîmbovița, el conține 17 brățări, în literatura citată figurând doar lucrările din 1977 și 1978 ale lui Petrescu-Dîmbovița.

transilvănene efectuată de C. Metzner-Nebelsick, care a crezut că ilustrația prezentată de M. Petrescu-Dîmbovița corespunde unei realități faptice⁶⁴. Bazat pe aceleași informații, W. Blajer înscrie Cireșoia pe harta ariei de răspândire a tipului de brățară deschisă decorată cu motivul acelor de brad⁶⁵.

În literatură mai sunt menționate sau ilustrate și alte piese ale colecției Floth. Astfel, A. D. Alexandrescu publică, după un desen de M. Petrescu-Dîmbovița, fragmentul de pumnal nr. 7, pe care îl apreciază ca fiind fragment de spadă și îl atribuie unui depozit⁶⁶. T. Bader ilustrează acest fragment, precum și spada nr. 5 și lama de spadă nr. 6, despre primul afirmând că aparține unui depozit nesigur, despre ultimele două că sunt posibile falsuri, neexcluzând totuși eventualitatea provenienței lor dintr-un depozit⁶⁷. T. Kemenczei ilustrează doar lama de spadă, considerată descoperire izolată⁶⁸, în timp ce despre spadă spune, după T. Bader, că este un posibil fals⁶⁹. Este publicat, de asemenea, celul-ciocan nr. 24⁷⁰.

Cu toate că A. D. Alexandrescu și T. Bader și-au exprimat părerea că pumnalul fragmentar, respectiv spadele provin din posibile depozite, în acest sens nu există nici o informație. Din acest motiv, și ele trebuie interpretate ca descoperiri izolate.

Unele dintre amănuntele de formă ale spadei cu mânerul plin sunt într-adevăr singulare. Ele crează impresia că piesa este un fals. Mai nou însă, A. Harding și-a exprimat părerea că exemplarul din colecția Floth este o piesă autentică, care aparține unui grup restrâns de spade, și anume variantei Ormož a spadelor de tip Liptau⁷¹.

Lama de spadă pare a reprezenta o piesă originală, eventual manipulată (vezi mai jos).

⁶⁴ METZNER-NEBELSICK 2002, 63, 67; eadem 2005a, 324, 328.

⁶⁵ BLAJER 1989, harta 1.

⁶⁶ ALEXANDRESCU 1966a, 179, nr. 124, pl. 13, 8 ("Ehemaliges Komitat Dăbica").

⁶⁷ BADER 1991, pl. 16, 145, pl. 37, 337, pl. 55, 389 ("Ehem. Kom. Solnoc-Dobîca").

⁶⁸ KEMENCZEI 1988, pl. 50, 465 ("Siebenbürgen" [ehem. Kom. Szolnok-Doboka]).

⁶⁹ Idem 1991, 88, nr. 524 ("Siebenbürgen" [ehem. Kom. Szolnok-Doboka]).

⁷⁰ KACSÓ 1994a, pl. 2, 2 ("Transilvania"). Ilustrația este reluată de GOGÂLTAN 2000, pl. 9, 52; idem 2005, pl. 9, 52.

⁷¹ HARDING 1995, 77.

III. ÎNCADRAREA CRONOLOGICĂ ȘI CULTURALĂ A PIESELOR

Dintre piesele prezentate, cele mai timpurii sunt formele de turnat. Ele aparțin, foarte probabil, așa cum am spus mai sus, unui depozit ce se datează în Bronzul mijlociu. În prezent, în lipsa unor informații adecvate, nu pot fi precizate caracterul depozitului, numărul de piese pe care-l conținea, prezența sa în cadrul unei așezări sau în afara acesteia etc.

Forma de turnat pierdută, judecând după ilustrația publicată, prezenta deteriorări destul de accentuate ale negativului atât la tăiș cât și pe laturi. Acestea s-au putut datora fie folosinței îndelungate, fie unor greșeli de execuție din momentul confecționării tiparului. În cel de al doilea caz ar fi vorba deci de un rebut. Chiar și în această situație, se poate stabili cu destulă siguranță că piesa a fost destinată turnării de topoare plate late, de formă trapezoidală. Lipsa canelurilor de turnare indică cu probabilitate și faptul că era vorba de un tipar monovalv. Diferitele variante de topoare plate late se reîntâlnesc mai ales în epoca eneolitică și în Bronzul timpuriu⁷², multe fiind confecționate din cupru, există însă și piese de acest fel în ansambluri ce aparțin Bronzului mijlociu, de ex. depozitul de la Satu Mare (jud. Arad)⁷³. Am considerat că ar fi posibil ca în acest context să fie vorba de o piesă mai timpurie (*Altmetall*)⁷⁴, dar chiar forma de turnat acum discutată indică faptul că astfel de topoare au fost confecționate și în Bronzul mijlociu.

Piesa fig. 1, 3 a avut inițial dimensiuni mai mari și a avut negative pe cele două fețe late, ea servind, așa cum am precizat mai sus, la turnarea unor topoare cu gaura de înmănușare transversală. Tipul acestora nu mai poate fi precizat cu certitudine. Pare totuși destul de probabil, ținând seama de muchia aproape dreaptă a cefeii, că au fost turnate aici topoare de tip Hajdúsámson. După deteriorare, ea a fost transformată într-o formă de turnat topoare plate zvelte.

În Transilvania există mai multe descoperiri de forme de turnat acest tip de topoare, apărute în contexte arheologice clare. Ele sunt

⁷² NOVOTNÁ 1970b, 18 sq.; VULPE 1975, 62.

⁷³ Vezi KACSÓ 1998, 11, pl. 3, 1.

⁷⁴ KACSÓ 1998, 13.

chiar mai numeroase decât piesele finite identificate. Astfel, de la Pecica-*Șanțul Mare* provin mai multe forme de turnat, unele cu date certe privind poziția lor stratigrafică⁷⁵, de la Sântion se cunosc două exemplare din așezarea aflată pe terasa Crișului Repede⁷⁶, iar la Oarța de Sus-*Ghiile Botii* au fost descoperite într-una din gropile de cult (gr. 8), alături de alte piese ce s-au aflat în legătură cu turnarea de bronzuri, tot două forme de turnat topoare plate⁷⁷. Într-o altă groapă din același loc de cult (gr. 23) a ieșit la iveală și un exemplar miniatural de topor plat⁷⁸. Probabil, același tip de topor a fost turnat și în forma găsită în așezarea de la Vârșand-*Movila dintre vii*⁷⁹, precum și în Peștera *Cauce* de la Cerișor⁸⁰. Un topor plat de cupru (?) a fost găsit, se pare, la Alba Iulia⁸¹.

Topoarele plate și derivatele lor sunt larg răspândite teritorial, se prezintă în numeroase variante și acoperă și un spectru cronologic extins⁸². Exemplarele transilvănene mai sus menționate formează totuși un grup cu o extindere în timp mai limitată, fapt indicat de contextul cultural căruia îi aparțin sau de piesele cu care se află în asociere. Cele mai semnificative piese în acest sens sunt cele ce provin din locul de cult de la Oarța de Sus-*Ghiile Botii*, unde ele au apărut împreună cu ceramică Wietenberg II, aceasta fiind datată printr-un număr relativ mare de piese de metal (bronz, aur, argint) în

⁷⁵ VULPE 1975, pl. 35, 311-318; SOROCEANU 1991, 90 sq.; GOGÂLTAN 1999, fig. 9, 3-5, fig. 10, 2-4 și fig. 11, 1-2. Lucrările citate conțin ample precizări bibliografice cu privire la aceste descoperiri.

⁷⁶ ALEXANDRESCU 1955, 489, fig. 2; VULPE 1975, pl. 35, 319. 320.

⁷⁷ KACSÓ 2004a, pl. 38 stânga.

⁷⁸ *Ibidem*, pl. 38 dreapta.

⁷⁹ POPESCU 1956, 116 sq., fig. 77, 1.

⁸⁰ LUCA și alții 2004, 49, foto 39-40. În volumul al doilea al monografiei stațiunii din Peștera *Cauce* sunt publicate și desenele tiparelor, cu afirmația că ele au servit la turnarea de pumnale (v. LUCA și alții 2005, 48 sqq., pl. 36, 1-2). Deși între desenul și fotografia tiparului mai mare se sesizează anumite diferențe, desenul nereproducând cu exactitate detalii clar vizibile în fotografie, mi se pare destul de evident că ceea ce a fost interpretat de autori drept mâner este în realitate tăișul toporului plat. Forma acestui topor este identică cu cea a toporului miniatural de la Oarța de Sus (v. nota 78).

⁸¹ VULPE 1975, pl. 36, 322; ANDRIȚOIU 1992, pl. 71, 11.

⁸² MOZSOLICS 1967a, 63 sqq.; NOVOTNÁ 1970b, 31 sqq.; VULPE 1975, 55 sqq.; MAYER 1977, , 45 sqq.

etapa Bronzului mijlociu corespunzătoare depozitelor de bronzuri de tip Hajdusámson-Apa și tezaurelor de aur de tip Țufalău⁸³.

Celelalte forme de turnat topoare cu gaură de înmănușare transversală de la Rusu de Jos au fost incluse de către A. Vulpe în tipul Balșa⁸⁴. Având în vedere caracteristicile de formă, acum mai clar reliefate în comparație cu cele vizibile în fotografiile publicate de F. Kőszegi, pe baza cărora au fost realizate desenele din colecția PBF, pare totuși mai probabil că doar forma fig. 1, 2 a servit la turnarea unor astfel de topoare, în timp ce în forma fig. 1, 1 au fost turnate de topoare mai evoluate tipologic, și anume o variantă timpurie a topoarelor cu ceafa prelungită (*Nackenkammäxte*, *Schafilochäxte mit Nackenkamm* sau *Äxte mit verlängertem Schafrücken*). Ceafa acestor topoare este nu numai prelungită ci și cu muchia mai mult sau mai puțin rotunjită, deosebindu-se clar prin această trăsătură de topoarele mai timpurii cu ductul muchiei paralel cu cel al tășului⁸⁵. Revenind la forma fig. 1, 2, este de menționat că exemplarele turnate în ea reprezintă, la fel ca și alte topoare de tip Balșa⁸⁶, o etapă în tranziția înspre topoarele cu ceafa prelungită.

Topoarele de acest tip, aflate într-o relație tipologică clară cu *Schafilochäxte* timpurii, cu o răspândire relativ mare în Bazinul carpatic, au făcut obiectul a numeroase studii. Liste mai mult sau mai puțin complete de descoperiri de astfel de topoare, respectiv date cu privire la încadrarea lor tipologică și cronologică au fost publicate, cu referiri și la literatura mai veche, de M. Rusu⁸⁷, A. Mozsolics⁸⁸, B. Hänsel⁸⁹, A. Vulpe⁹⁰, M. Novotná⁹¹, T. Kovács⁹² și W. David⁹³.

În analiza cea mai recentă a topoarelor cu ceafa prelungită din Bronzul mijlociu, W. David precizează că aproape fiecare exemplar de astfel de topor prezintă caracteristici particulare, ele

⁸³ KACSÓ 1987, 70.

⁸⁴ VULPE 1970, pl. 14, 229-231.

⁸⁵ DAVID 2002, 283.

⁸⁶ VULPE 1970, 51.

⁸⁷ RUSU 1959.

⁸⁸ MOZSOLICS 1967a, 17 sqq.

⁸⁹ HÄNSEL 1968, 58 sqq.

⁹⁰ VULPE 1970 53 sqq.

⁹¹ NOVOTNÁ 1970b, 30 sq.

⁹² KOVÁCS 1982.

⁹³ DAVID 2002, 283 sqq.

individualizându-se mai pregnant decât topoarele cu disc. Sunt stabilite, pe baza unor criterii morfologice, nouă tipuri, unele cu două sau trei variante, numărul pieselor ce aparțin fiecăruia dintre aceste tipuri sau variante fiind foarte mic.

Forma de la Rusu de Jos este într-o oarecare măsură apropiată de tipul III, prezentând totuși anumite caracteristici proprii, cum este urechiușa semiovală aflată în partea inferioară a prelungirii cefei. În tipologia stabilită de A. Vulpe⁹⁴, piesa noastră se înscrie, ca o variantă, în tipul Apa-Nehoiu. Ca și grupul menționat al topoarelor plate, și acest tip se încadrează în etapa cronologică căreia îi aparțin depozitele de tip Hajdúsámson-Apa.

Bronzurile din colecția Floth se datează în Bronzul târziu. Unele aparțin unor depozite, altele sunt descoperiri izolate. Printre depozitele timpurii ale acestei perioade se numără cele desemnate drept Târgu Lăpuș I și Târgu Lăpuș II, ambele aparținând, așa cum precizăm, tipului Uriu-Ópályi.

Depozitele de acest tip apar cu precădere în regiunea Tisei superioare. Ele se caracterizează prin prezența preponderentă în compoziția lor a topoarelor cu disc și spin de tip B₃ și B₄, a celturilor cu gura concavă, a brățărilor cu secțiunea rotundă și a verigilor de picior, apariții de asemenea tipice, chiar dacă în număr mai redus, fiind și topoarele de tip Drajna, topoarele cu gaura de înmănușare transversală de tip Ungureni (Șanț)-Dragomirești, topoarele cu aripioare de tip Uriu, secerile cu buton, anumite tipuri și variante de pumnale, vârfuri de lance, piese de harnașament și altele⁹⁵. Din punct de vedere cronologic depozitele de tip Uriu-Ópályi aparțin fazei Bronz târziu 2, ce corespunde fazei Bronz D sau fazei timpurii a culturii câmpurilor de urne din Europa centrală. Este posibil ca unele dintre depozitele de acest tip să fi fost depuse în perioada imediat ulterioară acestei faze, fiind astfel contemporane cu depozitele timpurii de tip Uioara⁹⁶.

Cele două tipuri de arme aflate în primul depozit de la Târgu Lăpuș – toporul de tip Drajna și toporul cu gaura de înmănușare

⁹⁴ VULPE 1970, 53 sqq.

⁹⁵ KACSÓ 1990a, 245 sqq.; idem 1995, 6 sqq.; idem 2003b, 267.

⁹⁶ Idem 2003b, 277.

transversală de tip Ungureni (Șanț)-Dragomirești – le-am discutat recent, prezentând și liste cu descoperirile de astfel de topoare⁹⁷.

Din lista topoarelor de tip Drajna lipsește cel puțin o piesă, și anume cea provenită de la Gâlgău Almașului (jud. Sălaj)⁹⁸. Este o descoperire relativ recentă, din anul 1970, într-o zonă ce aparține arealului inițial de răspândire a topoarelor de tip Drajna. Prin ceafa sa semisferică, exemplarul de la Gâlgău Almașului se înscrie printre cele ale variantei 1 a topoarelor de tip Drajna⁹⁹. Ca majoritatea topoarelor acestei variante, și piesa din Sălaj are brațele tubului de înmănușare bine dezvoltate.

Un topor într-o oarecare măsură asemănător celor de tip Drajna provine și de la Dodona (Grecia)¹⁰⁰. Este vorba de fapt de partea superioară a unui topor cu ceafa elipsoidal turtită, tubul de înmănușare relativ îngust și cu capetele ușor îngroșate, secțiunile barei de sub ceafă și a lamei rectangulare. Nu există date despre contextul în care a fost descoperit acest fragment.

A. F. Harding remarcă caracterul de unicat al acestei piese printre descoperirile din Grecia, asemănarea sa cu topoarele din Bazinul carpatic, în special din Ungaria, fără a fi un reprezentant tipic al acestora, și subliniază faptul că nu este o piesă de import ci o copie¹⁰¹. J. Bouzek constată că toporul de la Dodona este diferit de toate tipurile de topoare cu disc stabilite de Nestor, dar prezintă asemănări cu exemplare cu ceafa rotunjită din Ungaria și România dateate în Br D, printre care și toporul de la Târgu Lăpuș, și că este o copie locală a unui topor de luptă Br D balcanic, ce poate fi pus în legătură cu primul val de arme de tip european în zona egeeană¹⁰².

Topoarele de tip Drajna, cu care piesa de la Dodona, prin forma de modelare a cefei, prezintă clare afinități, sunt un produs specific al metalurgiei Bronzului târziu II din bazinul Tisei superioare, un număr extrem de mic de astfel de topoare fiind prezent și în ansambluri mai recente, eventual ca moșteniri ale fazei anterioare (de ex. în

⁹⁷ *Ibidem*, 272 sqq., Lista 1 și Lista 2.

⁹⁸ LAKÓ 1983, 76, Nr. 31, pl. 5, 3.

⁹⁹ KACSÓ 1977a, 59, fig. 2, 1.

¹⁰⁰ CARAPANOS 1878, 97, pl. 53, 4 după HARDING 1975, 188.

¹⁰¹ HARDING 1975, 188 sqq.; idem 1984, 130.

¹⁰² BOUZEK 1985, 142.

depozitele Bicaz I și II¹⁰³). De asemenea, doar câteva piese de acest fel au fost găsite în alte zone decât nordul Transilvaniei, Ucraina Transcarpatică și nord-estul Ungariei. Printre acestea din urmă se numără și topoarele din Muntenia, din depozitul de la Drajna de Jos¹⁰⁴. Dintre acestea, două sunt aproape identice, unul având totuși ceafa semisferică, iar celălalt ceafa elipsoidală, ambele fiind decorate cu registre de nervuri, la fel ca piesele de la Penészlek¹⁰⁵ și Bicaz II¹⁰⁶. Astfel este decorat și cel de al treilea exemplar de la Drajna de Jos menționat aici. Spre deosebire de celelalte topoare, acesta din urmă are o lamă ce se îngustează spre capăt, aici fiind și răsucită. El este definit de mai mulți cercetători drept sceptru.

Acestei piese îi lipsesc analogiile, forma lamei și a cefei sale se reîntâlnește însă pe sceptrul de piatră de la Uluburun, din apropiere de coasta sudică a Turciei¹⁰⁷. Apropiat ca aspect este și toporul din depozitul de la Lozova II¹⁰⁸. Arme de ceremonial cu lame identice au fost turnate și în tiparul bivalv de la Pobit Kamāk, din Bulgaria¹⁰⁹. Există și alte sceptre din spațiul circumpontic, menționate de H.-G. Buchholz¹¹⁰ și J. Lichardus¹¹¹, cu lamă sau ceafă mai mult sau mai puțin asemănătoare. Toate aceste descoperiri atestă intensele legături dintre diferite regiuni sud-est europene¹¹².

¹⁰³ KACSÓ 2003b, pl. 7, 1-2.

¹⁰⁴ ANDRIEȘESCU 1925, pl. 3, 16-18 și pl. 4, 3-5; NESTOR 1933, pl. 16, 7-8, 19; ALEXANDRESCU 1966b, pl. R 15a, 1-3; VULPE 1970, pl. 41, 563-565; KACSÓ 1977a, 57, nr. 3-5; PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977, pl. 91, 1-3; idem 1978, pl. 72, 75-77; KROGER-MICHEL 1983, 203, Dg-18-19, Dg-22, pl. 128a, b; BADER 1996, nota 47; KACSÓ 2003b, 278, Lista 1, nr. 7.

¹⁰⁵ ANDRÁSSY 1943, 85, fig. 5; MOZSOLICS 1973, 169, pl. 77A, 5.

¹⁰⁶ KACSÓ 2003b, pl. 7, 2.

¹⁰⁷ BUCHHOLZ 1999, 68 sqq., fig. 3.

¹⁰⁸ ЧЕРНЫХ 1976, pl. 42, 9; DERGAČEV 2002, 37 sqq., nr. 113, pl. 35, 19.

¹⁰⁹ HÄNSEL 1976, 39 sqq., pl. 1, 1-2.

¹¹⁰ BUCHHOLZ 1999, 75 sqq., fig. 4 și fig. 6.

¹¹¹ LICHARDUS și alții 2002, 158 sqq., fig. 16. Pentru piesa de la Ljulin (Bulgaria) a se vedea și *Die Thraker. Das goldene Reich des Orpheus (Ausstellungskatalog)*, 2004, 87, nr. 134, unde sunt precizate dimensiunile sceptrului de piatră, lung. 15,3 cm, lăț. 6 cm, apropiate de dimensiunile unor topoare de tip Drajna.

¹¹² Vezi în acest sens și referirile lui S. Hansen (2005a, 90 sqq., 2005b, 301 sqq.), cu menționarea, printre altele, a pieselor de la Dodona, Drajna de Jos, Uluburun, precum și cele ale lui A. László (2006, 125 sqq.; 2007, 43 sqq.), care face, de asemenea, legătura dintre sceptrele de piatră și bronz cu topoarele de tip Drajna și

În acest context de relații, ar fi posibil ca inovația realizată în centrul metalurgic din bazinul superior al Tisei în privința modului de modelare a cefei topoarelor de luptă prin înlocuirea discului cu spin cu o formă rotunjită, semisferică sau elipsoidală, de altfel o reluare sau o continuare a unui procedeu prezent și la topoarele mai timpurii, să se fi transmis și spre alte centre. Aceste centre au recepționat exporturile de piese originale, pe care, în anumite cazuri, le-au imitat¹¹³. O prezență relativ numeroasă de astfel de piese se constată în regiunea de nord a Mării Negre¹¹⁴, unul dintre posibilele teritorii de origine a sceptorului de piatră de la Uluburun. Pentru H.-G. Buchholz, care vede în piesa în discuție o imitație în piatră a unei forme metalice, acest teritoriu este de căutat în Europa de sud-est¹¹⁵, în timp ce J. Lichardus nu exclude posibilitatea provenienței sale din spațiul est-egeean sau al Asiei Anterioare, el considerând totodată că de abia spre sfârșitul Bronzului târziu formele în piatră au fost înlocuite de cele în metal¹¹⁶.

Revenind la piesa de la Dodona, se poate presupune, având în vedere evidenta sa asemănare cu topoarele perioadei Uriu, că cel care a confecționat-o s-a aflat la un moment dat în contact nemijlocit cu astfel de topoare¹¹⁷. Acest contact s-a putut petrece chiar în Transilvania. Interesul manifestat față de acest teritoriu din partea comunităților cu o înaltă civilizație a bronzului, cum au fost cele miceniene târzii, a fost foarte probabil chiar mai accentuat în secolele de sfârșit ale mileniului II a. Chr. decât pe la mijlocul aceluiași mileniu, perioada pentru care se admite existența unor legături la mare distanță în care un rol important revenea regiunii de nord-est a Bazinului carpatic¹¹⁸.

atrage atenția asupra problemelor de cronologie a unor descoperiri „de tip Bronz D”, care pot fi datate și în cursul secolului XII, ceea ce înseamnă implicit că menționata fază nu se reduce ca durată doar la un secol.

¹¹³ O astfel de imitație este și toporul cu gaura de înmănușare transversală de la Draja de Jos, considerată o variantă a tipului Ungureni (Șanț)-Dragomirești, cf. ALEXANDRESCU 1966b, pl. R 15a, 5; VULPE 1970, pl. 17, 268.

¹¹⁴ KLOCHKO 1993; КОБАЛЪ 1997.

¹¹⁵ BUCHHOLZ 1999, 76.

¹¹⁶ LICHARDUS și alții 2002, 160.

¹¹⁷ Legăturile sanctuarului de la Dodona cu lumea balcanică într-o perioadă mai recentă, totuși destul de îndepărtată de epoca în care el a devenit panelenic, a fost deseori subliniată, vezi CONDURACHI 1970, 236 sqq. cu bibliografie.

¹¹⁸ HÄNSEL 1977.

O bună parte a topoarelor de tip Drajna provine din depozite bine date, cele mai multe aparținând tipului Uriu-Ópályi, respectiv unor tipuri cronologic paralele cu acesta (depozitele de la Drajna de Jos, Prelipce și Jabenita). În timp ce toporul de la Jabenita¹¹⁹ pare să fie o imitație locală, purtând și un ornament nespecific pentru astfel de topoare, exemplarele de la Drajna de Jos¹²⁰ și Prelipce¹²¹ sunt cu siguranță piese de import din regiunea Tisei superioare. Doar două topoare de tip Drajna apar și în depozite mai recente. Este vorba de piesele din depozitele de la Bicaz I și II, așa-numite „depozite-turnătorii” (depozite de tip Uioara)¹²². Prezența lor aici s-a datorat eventual tezurării lor îndelungate, dar ea poate însemna și faptul că astfel de topoare au fost confecționate pentru o scurtă perioadă și în faza Bronz târziu 3, ce corespunde sfârșitului fazei Bronz D și fazei Hallstatt A sau perioadei vechi a culturii câmpurilor de urne din Europa centrală. Pare însă mult mai probabilă prima dintre alternativele menționate, și anume că ele sunt moșteniri din intervalul cronologic anterior. Este evident că perioada lor de confecționare și utilizare intensivă corespunde perioadei depozitelor de tip Uriu-Ópályi. Aproape cert, între diferite exemplare de topoare de tip Drajna există anumite diferențe în timp chiar în cadrul aceleiași secvențe cronologice, așa cum presupune și A. Vulpe¹²³.

În ceea ce privește tipologia topoarelor de tip Drajna, încă în 1977 am stabilit existența a trei variante (A-C)¹²⁴. Cu această clasificare au fost de acord T. Bader¹²⁵ și J. Kobal¹²⁶, primul cu mici modificări acceptabile. Piesele de la Târgu Lăpuș aparțin variantei A.

În afara exemplarelor ce se încadrează în aceste variante, există și câteva forme mai deosebite, cum sunt topoarele de la Banská

¹¹⁹ LAZĂR 1997, 10, pl. 1, 7 și pl. 2, 7.

¹²⁰ Vezi nota 93.

¹²¹ HAMPEL 1892, pl. 174, 3 (“Ungaria”); NESTOR 1933, 129, VULPE 1970, 78, nota 3, pl. 89, 1; MOZSOLICS 1973, pl. 29, 6; KACSÓ 1977a, 59, nr. 15; KROEGER-MICHEL 1983, 203, Dg-14, pl. 126b; BADER 1996, nota 47; KACSÓ 2003b, 279, Lista 1, nr. 18.

¹²² KACSÓ 2003b, 278, Lista 1, nr. 2-3, pl. 7, 1-2.

¹²³ VULPE 1970, 100.

¹²⁴ KACSÓ 1977a.

¹²⁵ BADER 1996, 274 sq.

¹²⁶ KOBAL 2000, 37 sq.

Știavnica¹²⁷ și Malye Gaevcy¹²⁸. Într-o oarecare măsură diferite de restul topoarelor de tip Drajna sunt și piesele de la Târșolț, la care bara de sub ceafă are secțiunea rotundă¹²⁹, și de la Jabenîța, care are decorul extins pe ceafă, bara de sub ea, precum și pe capetele tubului de înmănușare.

Deși masive, pare puțin probabil că topoarele de tip Drajna au fost folosite drept arme. Ele au reprezentat mai degrabă însemne distinctive sau de putere¹³⁰. Numărul lor mic în comparație cu cel al topoarelor cu disc și spin, dar și faptul că toate sunt îngrijit finisate pledează pentru o astfel de ipoteză.

În lista topoarelor cu gaura de înmănușare de tip Ungureni (Șanț)-Dragomirești trebuie inclusă și o piesă descoperită la Căianu Mic, ce aparține, foarte probabil, unui depozit¹³¹.

Topoarele de tip Ungureni (Șanț)-Dragomirești reprezintă etapa finală a unei lungi evoluții tipologice și cronologice, care a început încă în Bronzul timpuriu. Aria lor de răspândire se rezumă aproape exclusiv la bazinul Tisei superioare. Câteva exemplare apărute în afara acestei regiuni, cum sunt cele de la Drajna de Jos¹³², Prelipce¹³³ și Žuravlinka¹³⁴, sunt fie imitații locale, fie piese de „import”. De altfel, aceste depozite conțin și alte piese ce provin din amintitul

¹²⁷ MOZSOLICS 1967a, pl. 35, 5; NOVOTNÁ 1970b, pl. 20, 354; KROEGER-MICHEL 1983, 203, Dg-26, pl. 125a; BADER 1996, nota 47; KACSÓ 2003b, 278, Lista 1, 1.

¹²⁸ БАЛІАГУПІ, БІДЗІЛІЯ, ПЕНЯК 1978, fig. la p. 27; KOBAL' 1997, fig. 12, 4; idem 2000, 86 sq., nr. 81, pl. 5A, 5; БАЛІАГУПІ 2001, Tabel 10, nr. 43. Este interesant de remarcat asemănarea dintre decorul de pe ceafă acestui topor și decorul de pe ceafă sceptorului de la Lozova II.

¹²⁹ BADER 1996, 269, fig. 11, 3; KACSÓ 2003b, 279, Lista 1, nr. 21, pl. 7, 5.

¹³⁰ KACSÓ 1977a, 62; idem 2003, 273. VULPE 1970, 100 crede că doar unul dintre topoarele de la Drajna de Jos a avut funcție de reprezentare, în timp ce celelalte topoare de tip Drajna erau arme de tăiere (*Hiebwaaffen*).

¹³¹ MARINESCU, RETEGAN 1974, 444, nota 2, pl. 1, 7 și pl. 3, 3. Vezi și nota 7.

¹³² ANDRIEȘESCU 1925, pl. 3, 15 și pl. 4, 2; NESTOR 1933, pl. 16, 17; ALEXANDRESCU 1966b, pl. R 15a, 5; HÄNSEL 1968, 188, Lista 46, nr. 10, VULPE 1970, pl. 17, 268; PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977, pl. 91, 5; idem 1978, pl. 72, 78; KACSÓ 2003b, 280, Lista 2, nr. 9.

¹³³ HAMPEL 1892, pl. 174, 1a-b („Ungaria”); NESTOR 1933, 129; VULPE 1970, 78, nota 3, pl. 89, 3; MOZSOLICS 1973, 213; КРУШЕЛЬНИЦЬКА 1985, fig. 3, 3; KLOCHKO 1993, fig. 2, 2.

¹³⁴ ЧЕРНЫХ 1976, pl. 10, 3; KLOCHKO 1993, fig. 32, 3.

bazin. Relativ îndepărtate de zona de concentrație a topoarelor de tip Ungureni (Șaț)-Dragomirești sunt și descoperirile de la Abaújszántó¹³⁵, Viss¹³⁶ și Sajóvámos¹³⁷. Aceste depozite aparțin tipului Rimaszombat (Rimavská Sobota) și sunt cronologic paralele cu depozitele de tip Uriu-Ópályi.

Dintre topoarele de tip Ungureni (Șaț)-Dragomirești, un număr mai mare aparține variantei Ungureni (Șaț), în timp ce varianta Drajna este reprezentată doar de un singur exemplar. O variantă aparte ar putea fi considerată și piesa miniaturală de la Viss, care prezintă câteva caracteristici asemănătoare topoarelor variantei Dragomirești, totuși pe ansamblu se deosebește de acestea. Toporul de la Târgu Lăpuș este tot un exemplar miniatural și aparține variantei Dragomirești.

Varianta Ungureni (Șaț) este considerată de A. Vulpe tipologic mai veche decât varianta Dragomirești¹³⁸. O dovadă în acest sens este și toporul de la Abaújker¹³⁹ cu trăsături apropiate atât topoarelor cu gaură de înmănușare timpurii cât și celor ce aparțin variantei Ungureni (Șaț). El a fost atribuit cu probabilitate orizontului Forró¹⁴⁰. Cele două variante principale ale topoarelor de tip Ungureni (Șaț)-Dragomirești pot fi considerate în linii generale ca fiind contemporane. Dovezi în acest sens sunt depozitul de la Rebrîșoara II, unde sunt prezente ambele variante¹⁴¹, precum și unul dintre topoarele din depozitul de la Ungureni II¹⁴², care, pe lângă caracteristicile tipice pentru varianta Ungureni (Șaț), prezintă și o trăsătură proprie variantei Dragomirești, și anume scurtele aripioare pe unul dintre brațele prelungite ale cefeii.

¹³⁵ HAMPEL 1886, pl. 32, 4a-b; MOZSOLICS 1967b, pl. U13; HÄNSEL 1968, 188, Lista 46, nr. 4; MOZSOLICS 1973, 116, pl. 51, 2.

¹³⁶ JÓSA, KEMENCZEI 1965, pl. 62, 5 jos; HÄNSEL 1968, 188, Lista 46, nr. 5a; KEMENCZEI 1984, pl. 64d, 5.

¹³⁷ MOZSOLICS 1963, fig. 3; HÄNSEL 1968, 188, Lista 46, nr. 5; MOZSOLICS 1973, pl. 13, 8-9; NOVOTNÁ 1997, pl. 12, 8-9; DAVID 2002, pl. 136, 1-2.

¹³⁸ VULPE 1970, 59.

¹³⁹ MOZSOLICS 1973, pl. 5, 7.

¹⁴⁰ *Ibidem*, 12, 116.

¹⁴¹ RUSU 1964, fig. 2, 5, 7; VULPE 1970, pl. 16, 256, pl. 17, 263; MOZSOLICS 1973, pl. 70, 5, 7; PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977, pl. 61, 5-6; idem 1978, pl. 43B, 9-10; KACSÓ 2003b, 281, Lista 2, nr. 19.

¹⁴² KACSÓ 2003b, pl. 4, 2.

Topoarele de tip Ungureni (Șanț)-Dragomirești reprezintă piese specifice fazei Bronz târziu 2. Doar exemplarul fragmentar din depozitul de la Bicaz II¹⁴³, atribuit cu probabilitate acestui tip, apare într-un context mai recent. Acest fapt nu modifică însă aprecierea cu privire la încadrarea cronologică a tipului de topor în discuție, mai ales că amintitul depozit conține, la fel ca multe dintre descoperirile contemporane, bronzuri din perioada precedentă.

În cadrul colecției Floth se află patru topoare cu disc și spin, respectiv fragmente de astfel de topoare: toporul fig. 3, 2 de la Căianu Mic, toporul fragmentar fig. 3, 5 din depozitul de la Târgu Lăpuș II, precum și fragmentele fig. 7, 10 și fig. 7, 13 provenite din localități neprecizate. Potrivit clasificării lui A. Vulpe¹⁴⁴, primul topor aparține tipului B₃, varianta Dobrocina, iar al doilea variantei Cehăluț a aceluiași tip. Încadrarea tipologică a fragmentului fig. 7, 10 nu este posibilă¹⁴⁵, iar a fragmentului fig. 7, 13, în lipsa părții sale inferioare, nu poate fi stabilită cu certitudine. Acesta din urmă a aparținut fie variantei Lăpuș, fie variantei Dobrocina, ambele caracterizate prin secțiunea pătrată a barei de sub disc, prima variantă având și lama cu astfel de secțiune, în timp ce a doua are secțiunea lamei hexagonală.

Zona din care provin topoarele cu disc și spin de din colecția Floth, și anume bazinul Lăpușului și Someșului superior, este una dintre cele mai bogate în astfel de descoperiri de topoare. Ele apar mai ales în depozitele de tip Uriu-Ópályi. Numeroase sunt și descoperirile izolate, cum este și exemplarul aici prezentat de la Căianu Mic, dar topoare de acest tip sunt prezente și în descoperirile funerare. Dintre acestea din urmă, alături de exemplarele din tumulii de la Lăpuș¹⁴⁶ semnificativă este piesa din complexul de la Libotin¹⁴⁷, care indică un moment de depunere a unui topor ce aparține variantei Dobrocina într-o perioadă când era deja în folosință ceramica canelată

¹⁴³ *Ibidem*, pl. 8, 1.

¹⁴⁴ VULPE 1970, 79 sqq.

¹⁴⁵ Faptul că toporul a fost confecționat prin “economisire” de material, devenind astfel mai friabil, este un indiciu că el nu a mai avut funcția de armă. O piesă asemănătoare a apărut în depozitul de la Crăciunești, vezi NISTOR, VULPE 1974, fig. 1, 3. Apartenența acestuia la varianta Dobrocina este o dovadă că procesul de schimbare a funcției topoarelor cu disc și spin a început relativ timpuriu.

¹⁴⁶ KACSÓ 2001c, 233, fig. 26, H2, 1, fig. 26, H4, 1.

¹⁴⁷ Idem 1990b, 81, fig. 11,6.

neagră-roșie, deci ulterioară, cel puțin potrivit unei concepții aproape unanim acceptate, depozitelor de tip Uriu-Ópályi.

Revenind la piesa de la Căianu Mic, trebuie remarcat faptul că existența unui număr mare de descoperiri izolate de topoare cu disc, începând chiar cu cele mai timpurii, de tip A, nu poate fi întâmplătoare. Cele mai multe dintre aceste descoperiri trebuie considerate ca depuneri intenționate, ele aparținând categoriei „depozitelor de o singură piesă”, semnificația lor fiind similară cu cea a „depozitelor de mai multe piese”. Pentru o astfel de interpretare pledează și topoarele găsite în râuri, mai ales în Bavaria de Sud și în Austria de Sus¹⁴⁸, dar care nu lipsesc, se pare, nici din regiunea Tisei superioare¹⁴⁹.

Toporul cu aripioare mediane fig. 3, 8 de la Braniștea aparține tipului Uriu, potrivit clasificării lui A. Vulpe¹⁵⁰. Exemplarele de acest tip sunt considerate ca având mai degrabă funcția de unelte decât de arme, dar nu se exclude posibilitatea folosirii lor și ca arme¹⁵¹. Fără îndoială, topoarele cu aripioare mediane de tip Uriu reprezintă unul din tipurile conducătoare din cadrul depozitelor de tip Uriu- Ópályi, unde apar cu preponderență întregi¹⁵². În depozitele mai recente, inclusiv în cele de tip Uioara, se află, aproape fără excepție, doar fragmente de astfel de topoare.

După cum s-a văzut, spada fig. 2, 1 este considerată de unii cercetători (T. Bader, T. Kemenczei) un posibil fals, mai recent însă ea a fost atribuită unui grup restrâns de spade, și anume variantei Ormož a tipului Liptau (A. Harding).

În afară de exemplarul din Slovenia și piesa din colecția Floth, acestei variante îi mai aparține, potrivit autorului englez, o spadă cu

¹⁴⁸ Mai nou despre aceste descoperiri UENZE H.-P. 2002 și DAVID 2004.

¹⁴⁹ VULPE 1978, 372 menționează un topor cu disc și spin găsit în albia râului Iza, în apropiere de Sighetu Marmăției, care s-a aflat în colecția muzeului din menționata localitate. În prezent, piesa nu mai poate fi identificată. În ceea ce privește exemplarul de la Căianu Mic, informația cu privire la locul lui de descoperire nu este suficient de clară, astfel că nu se poate preciza dacă el a fost găsit în râu sau în apropierea acestuia.

¹⁵⁰ VULPE 1975, 73 sqq.

¹⁵¹ *Ibidem*, 75.

¹⁵² VEZI și NOVOTNÁ 1970b; MOZSOLICS 1973; MAYER 1977; KEMENCZEI 1984; HANSEN 1994; KOBAL 2000.

loc de proveniență necunoscut¹⁵³, considerată de T. Bader, de asemenea, ca un posibil fals¹⁵⁴. Având în vedere faptul că piesa respectivă s-a aflat în colecția muzeului din Sighișoara, pare destul de probabil că ea a fost descoperită în Transilvania. Ca și celelalte tipuri și variante de spade cu mânerul prevăzut cu trei nervuri (*Dreiwulstschwerter*)¹⁵⁵, varianta Ormož se înscrie cronologic în faza Bronz târziu 3.

În legătură cu fragmentul de spadă fig. 2, 2 nu pot fi expuse considerații tipologice și cronologice. Este posibil ca el să fi fost manipulat într-o oarecare măsură, capătul dinspre mâner fiind șlefuit și rotunjit, probabil pentru o înmănușare mai facilă.

Pumnalul fragmentar fig. 2, 3 aparține categoriei pumnalelor cu limbă la mâner. Este posibil, având în vedere locul în care este plasată gaura de nit parțial păstrată, ca această piesă să fi avut mai multe nituri pe limba la mâner.

Potrivit clasificării lui R. Peroni¹⁵⁶, care împarte pumnalele de acest fel din Europa centrală în patru grupuri, fiecare cu mai multe tipuri, exemplarul nostru este apropiat tipului Tenja din grupul D, caracterizat printr-o limbă la mâner relativ lată cu o gardă evazată și o lamă triunghiulară, cu două nituri laterale pe gardă și un nit pe limbă¹⁵⁷. Potrivit listei de descoperiri și a hărții de răspândire publicate atunci¹⁵⁸, grupul D este prezent în Italia și în Bazinul carpatic, cu preponderență între Drava și Sava, nelipsind nici din Transilvania și din Banat (exemplarele de la Uioara și Moldova Veche). În perioada ce a trecut de la publicarea acestui studiu de bază, numărul descoperirilor de pumnale a crescut simțitor și au apărut noi zone în care este atestată prezența lor.

Clasificarea lui R. Peroni reprezintă în general un punct de plecare și de referință pentru cei care se ocupă de această categorie de armă, chiar dacă unii operează anumite modificări în tipologia

¹⁵³ HARDING 1995, 77.

¹⁵⁴ BADER 1991, 140, nr. 338, pl. 37, 338.

¹⁵⁵ Pentru caracteristici generale și împărțirea tipologică a acestor spade vezi MÜLLER-KARPE 1961, 1 sqq.

¹⁵⁶ PERONI 1956.

¹⁵⁷ *Ibidem*, 72, nr. 19, pl. 1, 23-24.

¹⁵⁸ *Ibidem*, 89 sq., nr. 150-183, pl. 5.

stabilită. În cele ce urmează prezint câteva dintre opiniile exprimate mai ales în legătură cu tipul D.

W. A. v. Brunn atrage atenția asupra prezenței concomitente a spadelor și pumnalelor cu limbă la mâner în Bazinul carpatic, primele având o existență mult mai îndelungată, pumnalele caracterizând primele două etape ale Bronzului târziu, grupul D lipsind însă din depozitele etapei întâi, în timp ce în așa-numitele *Brucherzfunde* (de ex. Uioara) se întâlnesc formele cele mai diferite de pumnale¹⁵⁹.

A. Mozsolics discută pumnalele cu limbă la mâner din Ungaria¹⁶⁰. Ea citează, printre altele, numeroase exemplare reprezentative pentru tipul Tenja¹⁶¹. Lista lor este completată de autoare într-o lucrare mai recentă, unde menționează descoperiri și din alte regiuni, inclusiv din Transilvania¹⁶².

T. Kemenczei propune o nouă tipologie a pumnalelor cu limbă la mâner din Ungaria¹⁶³. El stabilește trei tipuri (A-C), fiecare cu mai multe variante, exemplarele apropiate tipului Tenja fiind reunite în variantele 5 și 6 ale tipului B. Dintre acestea, câteva sunt ornamentate într-o manieră apropiată piesei din colecția Floth¹⁶⁴. Un alt pumnal ornamentat cu șanțuri ce se arcuiesc înspre exterior imediat sub gardă este cel de la Tiszaroff, inclus de A. Mozsolics cu probabilitate în grupul D¹⁶⁵, iar de T. Kemenczei în varianta 6 a tipului B¹⁶⁶.

În legătură cu aprecierile cronologice, cei doi autori nu exprimă păreri diferite, doar denumirile date etapei cronologice care

¹⁵⁹ v. BRUNN 1968, 34.

¹⁶⁰ MOZSOLICS 1971, 64 sqq.

¹⁶¹ *Ibidem*, fig. 4, 4. 9-10. 12-15.

¹⁶² Eadem 1985, pl. 61, 4. 6 (Peterd), pl. 91, 3-7 (Márok), pl. 104, 18 (Pamuk). Autoarea precizează că localitatea după care a fost denumit unul din tipurile de pumnal de către R. Peroni este Orci și nu Oroszi. În acest context mai este necesară o corectură, și anume în loc de tipul Jorj trebuie folosită denumirea de tipul Gorj, întrucât astfel se numește regiunea din Oltenia (astăzi județ) de unde provine pumnalul aflat inițial în colecția Severeanu (nr. inv. 8519), vezi SEVEREANU 1935, 171 sq. În prezent piesa se găsește în colecția Muzeului de Istorie și Artă al Municipiului București (nr. inv. 19448).

¹⁶³ KEMENCZEI 1988, 23 sqq.

¹⁶⁴ *Ibidem*, pl. 10, 122 (Lengyel-Zsibrik), pl. 10, 124 (Siófok-Balatonkiliti), ambele atribuite variantei 5; pl. 11, 135 („Ungarn”), încadrat în varianta 6.

¹⁶⁵ MOZSOLICS 1971, 66, fig. 4, 16.

¹⁶⁶ KEMENCZEI 1988, pl. 11, 132.

corespunde în linii generale fazei Hallstatt A din Europa Centrală sunt deosebite, la A. Mozsolics Bronz V sau orizontul Kurd, la T. Kemenczei perioada metalurgiei Kisapáti. Aceeași datare pentru grupul D al pumnalelor cu limbă la mâner a fost luată în considerație anterior de către R. Peroni¹⁶⁷.

S. Hansen este de părere că tipurile Orci și Tenja pot fi reunite într-un singur tip, ele având două nituri pe gardă și unul pe limbă, în timp ce tipul Bizovac are un nit suplimentar, toate datând din etapa Hallstatt A, prezențe ale pumnalelor cu limbă la mâner în descoperiri mai recente fiind excepții¹⁶⁸.

Pumnalele grupului D din Serbia¹⁶⁹, Croația și sudul Voivodinei¹⁷⁰ și Bosnia-Herțegovina¹⁷¹, majoritatea aparținând tipului Tenja se încadrează în aceeași etapă cronologică, respectiv în perioada corespunzătoare câmpurilor de urne vechi din Europa centrală (*ältere Urnenfelderzeit*). Tot astfel se datează pumnalele de tip Tenja din depozitele I și II de la Rabenwand¹⁷² și de la Peggau (ornamentat cu linii incizate)¹⁷³, ambele din Steiermark, precum și cel de la Limberg¹⁷⁴, Austria de Jos. Un fragment din depozitul de la Sipbachzell¹⁷⁵, Austria de Sus aparține, probabil, tot acestui tip. Pumnalele de tip Tenja sunt prezente și în descoperiri din Polonia¹⁷⁶.

Pumnale din Transilvania ce aparțin grupului D apar mai ales în depozitele de tip Uioara: Dipșa¹⁷⁷ (fig. 8, 3), Gușterița II¹⁷⁸ (fig. 8, 4-

¹⁶⁷ PERONI 1956, 75 sq.

¹⁶⁸ HANSEN 1994, 218 sq.

¹⁶⁹ GARAŠANIN 1954, pl. 60, 5 („Serbia”, ornamentat); OCTABE 1975, pl. 31, 3 (Nova Bingula), pl. 41, 2 (Šimanovtzi); OCTABE 1994, pl. 24, 8 (Don’i Petrovtzi).

¹⁷⁰ VINSKI-GASPARINI 1973, pl. 27, 6-7 (Otok-Privlaka), pl. 31, 2 (ornamentat), 4-5 (Tenja), pl. 35, 6 (Bizovac), pl. 50, 6. 15 (ornamentate; Gornja Vrba), pl. 55, 5, pl. 56, 3. 11 (Brodski Varoš), pl. 66, 1. 7 (Podcrkavlje-Slavonski Brod), pl. 72, 2-3 (ornamentate; Pričac), pl. 84, 6 (Bingula-Divoš); CLAUSING 2003, fig. 5, 14-15 (Slavonski Brod)

¹⁷¹ KÖNIG 2004, pl. 14, 3-15 (Boljanić).

¹⁷² WINDHOLZ-KONRAD 2004, pl. 2, 23 (Rabenwand I), pl. 6, 9 (Rabenwand II).

¹⁷³ WEIHS 2004, fig. 26, pl. 10, 109.

¹⁷⁴ LOCHNER 1991, 96, 217, fig. 2/a de la p. 214.

¹⁷⁵ HÖGLINGER 1996, pl. 21, 364.

¹⁷⁶ GEDL 1976, pl. 20, 181 (Drażdzewo), pl. 20, 185 (Wrocław-Osobowice).

¹⁷⁷ CIUGUDEAN și alții 2006, pl. 29, 3.

5), Șpălnaca II¹⁷⁹ (fig. 8, 8-9), Uioara¹⁸⁰ (fig. 8, 11-15). Ele sunt prezente și în depozitele de la Bogdan Vodă¹⁸¹ (fig. 8, 1-2), Sighetu Marmăției I (variantă)¹⁸² (fig. 8, 7), dar și în cel de la Oradea IV¹⁸³ (fig. 8, 6). Un fragment de pumnal similar celui de la Oradea provine din așezarea de la Tășad-*Cetățeaua*¹⁸⁴ (fig. 8, 10). Din Banat este cunoscută, după cum aminteam mai sus, piesa din depozitul I de la Moldova Veche¹⁸⁵.

Propunerea lui S. Hansen cu privire la reunirea tipurilor Orci și Tenja este judicioasă, iar piesele de acest fel din Transilvania, având în vedere și numărul lor mare, pot fi incluse într-un tip aparte, și anume în tipul Uioara.

Cu excepția depozitului de la Oradea IV, care ar putea fi ceva mai timpuriu, toate celelalte depozite din Transilvania și Banat, precum și așezarea de la Tășad se datează în Bronz târziu 3. Acestei secvențe

¹⁷⁸ PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1978, pl. 115, 206; un exemplar inedit în Muzeul Național din Budapesta, ornamentat cu linii incizate fine pe lamă (nr. inv. 91.1879.3).

¹⁷⁹ REINER 1888, fig. 22 pe p. 12; DUMITRESCU 1938, fig. 3, 4. Piesa, definită drept săgeata cu peduncul, se află la Muzeul Național de Istorie a României (nr. inv. 12747). Fragmentele de pumnal menționate nu sunt ilustrate de către M. Petrescu-Dîmbovița.

¹⁸⁰ PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1978, pl. 192, 784. 790-792. Probabil acestui tip îi aparțin și fragmentele inedite nr. inv. III 5253 și III 5305 (cu o placă de bronz răsucită introdusă în gaura de nit de pe limbă) din muzeul din Cluj, unde se află întregul depozit.

¹⁸¹ MOTZOI-CHICIDEANU, IUGA 1995, pl. 1, 2-3, variantă apropiată pl. 1, 13.

¹⁸² NISTOR, VULPE 1969, fig. 3 B, 49.

¹⁸³ KACSÓ 1995b, fig. 3, 27. Piesa, ilustrată prima dată de M. Roska (1942, fig. 219, 23), este considerată de A. D. Alexandrescu (1966, pl. 20, 1) ca fiind un fragment de spadă.

¹⁸⁴ Săpături N. Chidioșan (1973). Piesa, aflată în colecția muzeului din Oradea (nr. inv. 8233), a fost descoperită în S. IX, la adâncimea de 0,45 m, împreună cu ceramică Gáva (informație amabilă de la autorul săpăturii). Cu permisiunea conducătorului săpăturilor, am desenat piesa la puțin timp după descoperirea sa. Între timp însă ea s-a deteriorat mai ales în porțiunea limbii la mâner, așa cum am putut constata cu prilejul expoziției „*Metalurgia neferoaselor în Transilvania preistorică*”, deschisă la Cluj în perioada mai-iunie 1995. În catalogul expoziției, pumnalul figurează la poziția 138.

¹⁸⁵ HOLSTE 1951, pl. 18, 48. La PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1978, pl. 121, 64 desen inexact.

cronologice îi aparține și pumnalul fragmentar din „fostul comitat Szolnok-Doboka”.

Piesa fig. 3, 1 aparține, potrivit clasificării lui J. Řihovský¹⁸⁶, categoriei vârfurilor de lance cu lama netedă și tocul de înmănușare profilat, forma de bază B: lama rotunjită, varianta cu partea de toc liberă mai scurtă decât jumătatea lungimii totale.

În privința poziției cronologice și a răspândirii formei menționate, datele comunicate odată cu publicarea exemplarelor din Moravia sunt concludente. Începuturile sale sunt legate de etapa timpurie a câmpurilor de urne, în Bazinul carpatic vârfuri de lance de acest fel găsindu-se în depozitele Uriu-Ópályi (Panticeu, Uriu, Rebrîșoara, Nagyhangos, Ópályi, Șieu I etc.), cele mai multe aparținând însă etapei cronologice următoare, când sunt prezente în Transilvania, Banat, Ungaria, Ucraina Transcarpatică, Slovacia, Croația, Moravia, Polonia, Germania Centrală și de Nord. Ele sunt în folosință și în etapa mijlocie a câmpurilor de urne, cele mai recente datând de la începutul etapei finale a acestei epoci. Zona de origine a acestor vârfuri de lance este considerată partea estică a Ungariei, Slovacia de Sud-Est și Transilvania, teritorii de margine ale acestei zone fiind desemnate Ucraina Transcarpatică, restul Ungariei și Slovaciei, precum și Croația și Serbia. De aici ele s-au răspândit înspre Moravia și Polonia, dar și spre Boemia, Austria de Sus, Germania de Nord și, poate, Danemarca¹⁸⁷.

Aproape concomitent cu publicarea monografiei mai sus citate sau la o dată mai recentă, au apărut și alte lucrări în care sunt prezentate vârfuri de lance ce aparțin formei de bază B. Menționez în continuare câteva dintre acestea, pentru a indica prezența lor și în alte zone decât cele deja semnalate, dar și pentru a sublinia densitatea lor, uneori chiar foarte mare, în anumite regiuni: Peștera Ungurului (Șuncuiș) I¹⁸⁸, Bogdan Vodă¹⁸⁹, Găloșpetreu¹⁹⁰, Bicaz I-II¹⁹¹

¹⁸⁶ ŘIHOVSKÝ 1996. Părerii critice cu privire la tipologia lui J. Řihovský au fost exprimate recent de către T. Bader (2006, 251). Observațiile sunt în bună parte judicioase, totuși, până la elaborarea unei tipologii mai adecvate, este necesară utilizarea uneia dintre cele existente, iar cea publicată în 1996 pare cea mai acceptabilă și datorită caracterului său supraregional.

¹⁸⁷ *Ibidem*, 65 sqq.

¹⁸⁸ DUMITRAȘCU, CRIȘAN 1989, pl. 18-19; GHEMIȘ 2003, pl. 3.

¹⁸⁹ MOTZOI-CHICIDEANU, IUGA 1995, fig. 1, 43.

(Transilvania), Dridu¹⁹² (Muntenia), Černeč¹⁹³, Lochovo¹⁹⁴, Velikie Lučki¹⁹⁵, Kvasovo I¹⁹⁶, Podmonastyr' II¹⁹⁷, Kol'čino¹⁹⁸, Malaja Dobron' I¹⁹⁹, Lazy I²⁰⁰, Boržavskoe²⁰¹, Boržava²⁰², D'jakovo VI²⁰³, Makar'ev²⁰⁴, Olešnik I²⁰⁵, Mukačevo V²⁰⁶ (Ucraina Transcarpatică), Mezőnyárad²⁰⁷, Bodrogkeresztúr I²⁰⁸, Nagykálló²⁰⁹ (Ungaria), Košicke Olšany²¹⁰ (Slovacia), Polešovice²¹¹ (Moravia), Kučista²¹², (Bosnia-Herțegovina), Gorišnica pri Ptuj²¹³, Gradec nad Starim Trgom²¹⁴, Ceremožiše²¹⁵ (Slovenia), Futog²¹⁶ (Voivodina). O piesă întreagă, ce provine cu siguranță din Bazinul carpatic, se află și în colecția Axel Guttman²¹⁷. Exemplele din Polonia și Ucraina, descoperiri mai vechi sau mai noi, fac obiectul unui studiu al lui M. Gedl²¹⁸.

¹⁹⁰ CHIDIOȘAN, SOROCEANU 1995, fig. 1, 14. 17. 19-20.

¹⁹¹ KACSÓ 2004a, pl. 76,1.

¹⁹² ENĂCHIUC 1995, fig. 2, 9. 11.

¹⁹³ ПЕНЯК 1991, fig. 1, 18-24.

¹⁹⁴ KOBAL' 2000, pl. 17 H, 5. Prima publicare la ПОТУШНЯК 1958, pl. 45, 5.

¹⁹⁵ KOBAL' 2000, pl. 28 B, 2-3.

¹⁹⁶ *Ibidem*, pl. 34 B, 11-12.

¹⁹⁷ *Ibidem*, pl. 36, 28.

¹⁹⁸ *Ibidem*, pl. 38 B, 5.

¹⁹⁹ *Ibidem*, pl. 39, 2.

²⁰⁰ *Ibidem*, pl. 48, 49. 52-54.

²⁰¹ *Ibidem*, pl. 51, 19-20.

²⁰² *Ibidem*, pl. 54 B, 9.

²⁰³ *Ibidem*, pl. 65 A, 2.

²⁰⁴ *Ibidem*, pl. 65 B, 7.

²⁰⁵ *Ibidem*, pl. 87 C, 3. Piesa este publicată, într-o imagine mult mai puțin clară, și de ПЕНЯК, ШАБАЛИН 1964, fig. 3, 6.

²⁰⁶ KOBAL' 2000, pl. 96, 26-32.

²⁰⁷ HELLEBRANDT 1999, fig. 4, 3, fig. 5, 4, fig. 6, 5-6.

²⁰⁸ KEMENCZEI 2003, pl. 7, 1.

²⁰⁹ KOBÁLY 2004, 189, nr. 493.

²¹⁰ MIROŠŠAYOVA 1999, fig. 2, fig. 11.

²¹¹ SALAŠ 1997, pl. 20, 517, pl. 21, 518-519.

²¹² KÖNIG 2004, pl. 1, 6.

²¹³ TERŽAN 1995, pl. 25, 162.

²¹⁴ *Ibidem*, pl. 25, 163.

²¹⁵ *Ibidem*, pl. 44, 18-20.

²¹⁶ BORIC' 1997, pl. 2, 11.

²¹⁷ BORN, HANSEN 2001, 138, fig. 105 dreapta.

²¹⁸ GEDL 2001.

Prezența vârfurilor de lance de acest fel nu se limitează la o etapă cronologică mai restrânsă, încadrarea lor cronologică mai exactă putând fi realizată cu siguranță doar dacă se iau în considerație piesele cu care ele se află în asocier²¹⁹. În lipsa acestora, datarea vârfurilor de lance este mai dificilă. Analogiile cele mai apropiate ale piesei din colecția Floth, cu nervura centrală scurtă pornită de la nivelul de extindere a lamei, se află în ansamblurile ce se datează în etapele Bronz D și Hallstatt A sau Bronz târziu 2-3. Acestor etape le aparține și exemplarul aici discutat.

În colecția Floth se găsesc 14 celturi, dintre care unul (fig. 4, 4) a fost transformat într-un ciocan. Din păcate, doar la două exemplare sunt precizate localitatea de descoperire și contextul din care provin, celtul fig. 4, 6 fiind o descoperire izolată din raza orașului Târgu Lăpuș, iar celtul fig. 4, 8 aparținând depozitului II din aceeași localitate.

Deși celturile reprezintă una din categoriile cu cea mai bună reprezentare în depozitele din România, înregistrându-se, de asemenea, multe descoperiri în așezări, mai rar în morminte (de ex. în necropola de la Lăpuș²²⁰), precum și o cantitate foarte mare de descoperiri izolate, doar puține studii au fost dedicate în literatura românească de specialitate analizei evoluției lor tipologice și cronologice, deși încercări în acest sens au fost făcute deja în deceniile din prima jumătate a secolului XX (I. Andrieșescu²²¹, I. Nestor²²² M. Roska²²³, M. Moga²²⁴ și alții). Având în vedere numărul excepțional al celturilor din spațiul intra- și extracarpatic, s-ar impune prelucrarea lor monografică, considerațiile de aici constituind o mică contribuție la o astfel de lucrare.

Celturile cu gura concavă, definite în literatura românească și sub termenul de celturi cu plisc, aparțin unuia dintre tipurile cu cea mai mare răspândire. În colecția Floth se găsesc trei exemplare de acest fel, două având secțiunea hexagonală (fig. 4, 8 și 10), iar unul secțiunea ovală (fig. 4, 1).

²¹⁹ ŘIHOVSKÝ 1996, 67.

²²⁰ KACSÓ 2001c, fig. 26, H4, 4.

²²¹ ANDRIEȘESCU 1925, 360 sqq.

²²² NESTOR 1933, 131 sqq.

²²³ ROSKA 1938.

²²⁴ MOGA 1944, 269 sqq.

Într-o lucrare publicată înspre sfârșitul anilor '40 ai secolului trecut²²⁵, M. Petrescu-Dîmbovița stabilește două variante ale celturilor de acest tip potrivit secțiunilor corpului: cu secțiunea rectangulară și cu secțiunea ovală, acestea prezentând, după părerea sa, nu numai particularități tipologice, ci și deosebiri cronologice și de răspândire. Prima variantă era atribuită „primei faze a ultimei epoci de bronz (subfaza Uriul-Domănești)”, iar cea de a doua se afirma că apare „în a doua jumătate a primei faze (subfaza Tăuteu-Guruslău)” și se menține „și în faza a doua a aceleași epoci (faza Moigrad-Hajdu-Böszörmény)”. În ceea ce privește răspândirea lor, autorul afirmă că celturile cu secțiunea rectangulară se întâlnesc aproape exclusiv în nord-vestul Transilvaniei, nord-estul Ungariei și sudul Slovaciei, în timp ce celturile cu secțiunea ovală depășesc spațiul primei categorii, apărând pe platoul ardelean, colțul de sud-est al Transilvaniei și în restul Ungariei.

Chiar dacă, între timp, periodizarea epocii bronzului și anumite denumiri de faze au suferit modificări și schimbări, tipologia celturilor cu gura concavă prezentată mai sus își păstrează în bună măsură valabilitatea. În schimb, aprecierile cronologice devin mai nuanțate, întrucât, după cum se va vedea, între cele două variante principale nu poate fi stabilită întotdeauna o delimitare în timp foarte clară. Opiniile exprimate de alți autori fie converg cu cele afirmate de M. Petrescu-Dîmbovița, fie se disociază mai mult sau mai puțin de acestea.

Astfel, W. A. von Brunn apreciază că cele mai timpurii celturi cu gura concavă sunt cele lungi, voluminoase și cu muchii, având bordura găurii de înmănușare puternic accentuată și deschiderea mică, iar secțiunea rectangulară, în timp ce formele mai recente au secțiunea ovală, la acestea din urmă fiind prezente adeseori imitații ornamentale de aripioare²²⁶.

Celturile cu gura concavă sunt împărțite de M. Novotná în patru variante, tipologia fiind considerată provizorie, una definitivă putând fi realizată odată cu publicarea pieselor din Transilvania și Ungaria. Printre variante este menționată cea căreia îi aparțin celturile mici și cu pliscul puțin dezvoltat, numită varianta Uriu. Aceasta apare rar în

²²⁵ PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1949, 272 sqq.

²²⁶ v. BRUNN 1968, 32 sq.

spațiul de la vest de Tisa, iar în Slovacia este reprezentată doar de piesa din depozitul de la Levice, care cuprinde și alte piese de origine transilvăneană și care se consideră că face parte dintr-un grup de descoperiri închise unde delimitarea dintre treptele Uriu și Kisapáti dispăre. Majoritatea exemplarelor din Slovacia au secțiunea ovală, ele fiind în asociere cu bronzuri Uriu sau Kisapáti²²⁷.

În lucrarea sa din 1972, M. Rusu cartează 347 de exemplare de celturi cu gura concavă din 118 localități din Transilvania, el datând o bună parte a acestora în Hallstatt A, considerând totodată că piesele de acest fel din regiunile extracarpătice, dar mai ales din Câmpia Tisei și Slovacia, sunt în principal o reflectare a relațiilor economice și culturale dintre aceste regiuni și centrul metalurgic transilvănean²²⁸.

Aprecieri consistente cu privire la celturile cu gura concavă sunt făcute de A. Mozsolics, care descrie o schemă evolutivă a acestui tip. Cele mai vechi, adică cele cu secțiunea hexagonală, uneori și dreptunghiulară, care sunt în legătură cu grupul de depozite Ópályi, sunt urmate de piese asemănătoare, dar care au latura ușor rotunjită. Astfel de celturi se întâlnesc în depozitele cu spade de tip Rigsee. Schimbarea tipologică este interpretată, alături de lipsa topoarelor cu disc și spin, ca un indiciu al separației depozitelor Ópályi de cele Aranyos. Acestor celturi le urmează exemplarele cu secțiunea oval-alungită. Piesele cele mai recente de acest tip sunt în asociere cu spadele vechi cu cupă la mâner. Celturile cu gura concavă, care prezintă o scală largă a variatelor și formelor de tranziție, sunt atribuite la patru orizonturi de depozite: a. Ópályi, b. Aranyos, c. descoperiri cu spade cu trei nervuri pe mâner, d. descoperiri cu spadele vechi cu cupă la mâner²²⁹.

În depozitul IV de la Bükkaranyos sunt prezente mai multe variante de celturi cu gura concavă, pe baza cărora T. Kemenczei afirmă că cele mai vechi au secțiunea hexagonală, iar cele cu secțiunea ovală au început să fie confecționate în partea estică a Ungariei în perioada metalurgiei Ópályi, în perioada următoare

²²⁷ NOVOTNÁ 1970b, 73 sqq.

²²⁸ RUSU 1972a, 22.

²²⁹ MOZSOLICS 1973, 38 sq.

folosirea lor devenind generală, astfel că ele nu pot fi atribuite unei perioade limitate sau unui anumit tip de depozit²³⁰.

O opinie întrucâtva apropiată este exprimată și de A. Vulpe, care spune că nu este confirmată ideea potrivit căreia celturile cu gura concavă cu secțiunea hexagonală caracterizează doar perioada BD, ele fiind înlocuite, în Hallstatt A, de cele cu secțiunea ovală, astfel că distincțiile în cadrul unei singure categorii de obiecte au valoare relativă și nu contribuie la definirea de „orizonturi de depozite”²³¹.

E.-F. Mayer prelucrează celturile cu gura concavă descoperite în Austria. Piese analoage celor din Austria sunt găsite dintr-o perioadă îndelungată, de la depozitele Uriu până la cele atribuite fazei Rohod²³².

T. Bader este de acord, în cadrul analizei pieselor de bronz din Câmpia Someșană, cu împărțirea tipologică și cronologică propusă de M. Petrescu-Dîmbovița, varianta cu secțiunea rectangulară fiind atribuită orizontului Uriu-Domănești (Bronz D), iar varianta cu secțiunea ovală Hallstattului timpuriu (Hallstatt A -B)²³³.

B. Wanzek înscrie celturile cu gura concavă în două variante, potrivit tiparelor de turnat pe care le-a avut la dispoziție: a. cu marginea simetric înălțată, b. cu marginea puternic înălțată pe o latură, oferind și o listă detaliată cu astfel de piese²³⁴.

J. Říhovský atribuie celturile cu gura concavă din Moravia grupului II al celturilor și stabilește cinci tipuri diferite, precum și mai multe variante, afirmând că ele sunt prezente în vaste teritorii ale sud-estului Europei centrale, regăsindu-se într-un larg interval de timp, de la perioada timpurie până la începuturile perioadei recente a câmpurilor de urne, teritoriul lor de origine fiind Transilvania și Ungaria de Nord-Est, principala arie de răspândire fiind România, Ungaria, Slovacia și Ucraina Transcarpatică²³⁵.

²³⁰ KEMENCZEI 1974, 58.

²³¹ VULPE 1974, 13 sq.

²³² MAYER 1977, 184 sqq.

²³³ BADER 1978, 86.

²³⁴ WANZEK 1989, 78 sqq.

²³⁵ ŘÍHOVSKÝ 1992, 184 sqq. Printre celturile incluse în acest grup sunt mai multe cu nervuri, precum și unul (pl. 44, 663), inclus în tipul 4, varianta d, considerat o combinație a acestui grup cu grupul celturilor de tip transilvănean.

S. Hansen atrage atenția asupra faptului că celturile cu gura concavă caracterizează Slovacia de Est, Ungaria de Nord și Transilvania de Nord, în schimb în depozitele contemporane din Transdanubia și din teritoriul interfluviului Sava-Drava prezența lor este lipsită de importanță; în ceea ce privește piesele din Austria, el spune că datarea lor este nesigură, deoarece este dovedită prezența celturilor de acest tip și în perioada recentă a câmpurilor de urne²³⁶.

J. Kobal' încadrează celturile cu gura concavă din Ucraina Transcarpatică în trei variante: A. secțiunea corpului hexagonală, fețele late drepte, tăișul drept, rar ușor rotunjit, B. asemănător variantei A, cu fețele late rotunjite și nervuri pe canturi, C. corpul oval lărgit înspre tăiș, trei nervuri sub manșonul găurii de înmănușare, prima variantă fiind atribuită seriei de depozite Kriva, a doua seriei Lazy I, a treia seriei Olešnik I, primele două încadrate în Bronz D-Hallstatt A₁, ultima în Hallstatt B₂²³⁷.

Este evident că celturile cu gura concavă reprezintă unul din tipurile conducătoare ale depozitelor de tip Uriu-Ópályi, prezente mai ales în Transilvania de Nord, Ucraina Transcarpatică și Ungaria de Nord-Est, mult mai rar în zonele învecinate acestor teritorii. Depozite de acest tip ce conțin exclusiv celturi, în majoritatea celturi cu gura concavă, sunt cele de la Suciu de Jos I²³⁸, „Regiunea Ung” II²³⁹ și Vinogradovo II²⁴⁰. În celelalte descoperiri de bronzuri ele se asociază cu piese, dintre care unele cu valoare cronologică ridicată.

Din punct de vedere tipologic se pot distinge în cadrul depozitelor de tip Uriu-Ópályi mai multe tipuri, variante și subvariante de celturi de acest fel:

Tipul A – secțiunea rectangulară, fețele late drepte, nedecorat, varianta A1 – pliscul înalt²⁴¹, varianta A2 – pliscul slab dezvoltat

²³⁶ HANSEN 1994, 180.

²³⁷ KOBAL' 2000, 39 sq. Diferența cronologică mare între variantele A și B pe de o parte și varianta C pe de altă parte, lipsa unor verigi de legătură pun într-o oarecare măsură sub semnul întrebării atribuirea la o serie tipologică unitară a pieselor încadrate în tipul 1.

²³⁸ KACSÓ 2002, 10, fig. 3.

²³⁹ KOBAL' 2000, pl. 72 C.

²⁴⁰ *Ibidem*, pl. 101 B.

²⁴¹ Aleșd (HOLSTE 1951, pl. 38, 2), Batrad' (KOBAL' 2000, pl. 46 A, 3-4), Bătarci (MACREA, KACSÓ 1972, pl. 22, 3. 5), Belki (ПОТУШНЯК 1954, pl. 1, 1-2), Beregovó VI (KOBAL' 2000, pl. 26 D, 1), Blažieva I (KOBAL' 2000, pl. 43 A, 8),

(depășește ușor nivelul părții de sus a torții sau este la același nivel cu aceasta)²⁴². Pliscul slab dezvoltat în cazul în care acesta depășește

Bodolov I (KOBAL' 2000, pl. 38 A, 4-5), Boržavskoe (KOBAL' 2000, pl. 50 B, 3-5, pl. 51, 7-8. 10-11), Činadiovo I (KOBAL' 2000, pl. 26 C, 1-2), Chișcăreni (UȘURELU, NICIC 2003, fig. 1, 3), Coștiui I (PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1978, pl. 26 C, 1. 3), Crăciunești (NISTOR, VULPE 1974, fig. 3, 16), Csegöld (MOZSOLICS 1973, pl. 36, 11), Domănești I (HAMPEL 1886, pl. 122, 21), Fodora (PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1978, pl. 33 C, 3), Gemzse-Égetterdő (MOZSOLICS 1973, pl. 33, 2-4), Hajdúhadház (MOZSOLICS 1973, pl. 42, 1), Kisvarsány (MOZSOLICS 1973, pl. 54, 13), Magosliget (KOBÁLY 2004, 185, nr. 483), Mukačevo V (KOBAL' 2000, pl. 96, 1. 7), Negrevo I (KOBAL' 2000, pl. 11 B, 2), Nyírácsád (MOZSOLICS 1973, pl. 57 B, 3), Olcsvaapáti II (MOZSOLICS 1973, pl. 34, 3), Olešnik V (KOBAL' 2000, pl. 72 E, 5), Panticeu (HAMPEL 1892, pl. 143, 3), Penészlek (ANDRÁSSY 1943, fig. 1. 6), Podmonastyr' II (KOBAL' 2000, pl. 36, 35. 37-38), „Regiunea Ung” II (KOBAL' 2000, pl. 72 C, 1), Rozavlea III (KACSÓ 1995a, fig. 7, 1-5. 7), Satu Mare – râul Someș (MOZSOLICS 1973, pl. 29, 9-10), Sfăraș (MOZSOLICS 1973, pl. 31, 5), Suci de Jos I (KACSÓ 2002, fig. 3, 2), Svaljava II (KOBAL' 2000, pl. 17 F, 1-2), „Ungaria” (DANKÓ, PATAY 2000, fig. 30, 6-7), Uriu (ROSKA 1942, fig. 107, 5-6), Užgorod III (KOBAL' 2000, pl. 17 J, 2-3), Valea lui Mihai I (MOZSOLICS 1973, pl. 46, 5), Vinogradovo III (KOBAL' 2000, pl. 101 B).

²⁴² Aluniș (MOGA 1944, pl. 1, 12), Batrad' (KOBAL' 2000, pl. 46 A, 1-2), Bătarci (MACREA, KACSÓ 1972, pl. 22, 1-2. 4. 6), Beltiug (MOZSOLICS 1973, pl. 57 C, 7), Beregovo VI (KOBAL' 2000, pl. 26 D, 2), Boržavskoe (KOBAL' 2000, pl. 50 B, 1-2. 6, pl. 51, 9), Černý Potok (KOBAL' 2000, pl. 18 A, 4-5), Crăciunești (NISTOR, VULPE 1974, fig. 3, 14; KACSÓ 1990, fig. 1, 1), Csegöld (MOZSOLICS 1973, pl. 36, 10), Dibrova (KOBAL' 2000, pl. 34 A, 33), Domănești I (HAMPEL 1886, pl. 122, 22-23), Dragomirești (ROSKA 1942, fig. 71, 5), Gârbou (PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1978, pl. 33 E, 2), Gemzse-Égetterdő (MOZSOLICS 1973, pl. 33, 6), Gheja (PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1978, pl. 33 D), Ileanda (PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1978, pl. 35 D, 2), Lazy II (KOBAL' 2000, pl. 43 D, 4), Lăpuș I (KACSÓ 1981, pl. 1, 1), Magosliget (KOBÁLY 2004, 185, nr. 482), Mukačevo V (KOBAL' 2000, pl. 96, 2. 4. 6), Nagyálló (KOBÁLY 2004, 189, nr. 492), Obava II (BORKOVSKYJ 1935, fig. 1, rând 1), Olcsvaapáti II (MOZSOLICS 1973, pl. 34, 2. 4), Olešnik V (KOBAL' 2000, pl. 72 E, 3), Penészlek (ANDRÁSSY 1943, fig. 2), Perișor (SOROCEANU, RETEGAN 1981, fig. 28, 6-8. 10-11, fig. 31, 4), Podmonastyr' II (KOBAL' 2000, pl. 36, 36. 39-40), „Regiunea Ung” II (KOBAL' 2000, pl. 72 C, 4), Rozavlea III (KACSÓ 1995a, fig. 7, 6), Suci de Jos I (KACSÓ 2002, fig. 3, 1. 3), Tákos (KOBÁLY 2004, 197, nr. 516), Tiszabездéd (JÓSA, KEMENCZEI 1965, pl. 16, 23), „Ungaria” (DANKÓ, PATAY 2000, fig. 30, 9. 12), Uriu (ROSKA 1942, fig. 107, 3. 7-8), Valea lui Mihai I (MOZSOLICS 1973, pl. 46, 6), Vary (KOBAL' 2000, pl. 44, 10-12), „Velikaja Began”, Zmeevka sau Orosievo” (KOBAL' 2000, pl. 94 B, 7. 10-11), Viss (DANKÓ, PATAY 2000, fig. 69, 3),

nivelul torții se poate datora nu numai unei turnări intenționate ci și uzurii. Aprecierea sigură poate fi făcută doar printr-o examinare nemijlocită a pieselor.

Tipul B – secțiunea ovală, nedecorat, varianta B1 – pliscul înalt²⁴³, varianta B2 – pliscul slab dezvoltat²⁴⁴.

Tipul C – secțiunea rectangulară, decor reliefat, varianta C1 – pliscul înalt²⁴⁵, varianta C2 – pliscul slab dezvoltat, subvarianta C2a – nervură longitudinală sub bordura găurii de înmănușare²⁴⁶, subvarianta C2b – nervuri arcuite sub bordura găurii de înmănușare²⁴⁷, subvarianta C2c – alte motive sub bordura găurii de înmănușare²⁴⁸.

Tipul D – secțiunea ovală, decor reliefat, varianta D1 – nervuri arcuite sub bordura găurii de înmănușare²⁴⁹, varianta D2 – nervuri arcuite sub bordura găurii de înmănușare, praguri laterale în apropierea tăișului²⁵⁰, varianta D3 – nervuri arcuite sub bordura găurii de înmănușare continuate de alte motive²⁵¹, varianta D4 – nervuri laterale longitudinale ce încadrează un motiv unghiular²⁵².

Tipul E – secțiunea ovală, pliscul înalt, linii adâncite longitudinale pe fețele late²⁵³.

Volovec (KOBAL' 2000, pl. 14 A, 30-32), Zatišnoe (KOBAL' 2000, pl. 41 A, 26-32).

²⁴³ Demecser-Badarász sziget (JÓSA, KEMENCZEI 1965, pl. 22, 1-3), Guruslău (MOGA 1948, fig. 1, 1), Rohod (JÓSA, KEMENCZEI 1965, pl. 50, 12), Săliștea de Sus (NISTOR, VULPE 1969, fig. 5, 72);.

²⁴⁴ Magosliget (KOBÁLY 2004, 185, nr. 481); Sfăraș (MOZSOLICS 1973, pl. 31, 7), Slavkovce (VIZDAL 1962, fig. 257, 1), Solotvino II (KACSÓ 1995a, fig. 10, 2).

²⁴⁵ Crăciunești (NISTOR, VULPE 1974, fig. 3, 17), Sfăraș (MOZSOLICS 1973, pl. 31, 4).

²⁴⁶ Târgu Lăpuș II (KACSÓ 2002, fig. 1, 5); Uriu (ROSKA 1942, fig. 107, 4).

²⁴⁷ Obava II (BORKOVSKIJ 1935, fig. 1, rând 1), Podmonastyr' II (KOBAL' 2000, pl. 36, 41-42).

²⁴⁸ Boržavskoe (KOBAL' 2000, pl. 51, 12), Orosievo (KOBAL' 2000, pl. 89, 12).

²⁴⁹ Olcsvaapáti II (MOZSOLICS 1973, pl. 34, 5), Surduc (BADER 1999, fig. 3), „Ungaria” (DANKÓ, PATAY 2000, fig. 30, 11), Viss (DANKÓ, PATAY 2000, fig. 69,4).

²⁵⁰ Rozavlea III (KACSÓ 1995a, fig. 8, 1-8).

²⁵¹ Tiszaszentmárton (JÓSA, KEMENCZEI 1965, pl. 60, 1), „Ungaria” (DANKÓ, PATAY 2000, fig. 30, 8).

²⁵² Târșolt (BADER 1996, fig. 11, 1).

²⁵³ Vinogradovo III (KOBAL' 2000, pl. 101 B, 2).

Tipul F – secțiunea aproximativ rectangulară, fețele late ușor rotunjite, canturile profilate, varianta F1 – pliscul înalt²⁵⁴, varianta F2 – pliscul slab dezvoltat²⁵⁵, varianta F3 – decor reliefat²⁵⁶.

Tipul G – secțiunea ovală, canturile profilate²⁵⁷.

Marea majoritate a acestor tipuri a fost confecționată și în etapa cronologică ulterioară depozitelor de tip Uriu-Ópályi, iar unele chiar și în etape mai recente. Cele mai multe celturi cu gura concavă sunt prezente în depozitele de tip Uioara. Ele conțin în număr mare piese moștenite, celturile cu gura concavă din compoziția lor nu aparțin însă acestei categorii, confecționarea lor având loc chiar în intervalul cronologic cărora le aparțin aceste depozite. Dovezi în acest sens sunt tiparele din depozitul de la Ciumești²⁵⁸ și din necropola tumulară de la Lăpuș²⁵⁹. Primele provin dintr-un ansamblu din Bronz târziu 3, ultimele dintr-un tumul al fazei Lăpuș II (tum. 16), care se datează în același interval cronologic. Unul dintre tiparele de la Lăpuș are negative pe ambele fețe, una servind pentru turnarea de celturi cu gura concavă cu secțiunea rectangulară, cealaltă pentru turnarea de celturi cu gura concavă cu secțiunea ovală. Această piesă indică, pe lângă numeroasele asocieri din cadrul depozitelor, contemporaneitatea celor două tipuri principale de celturi cu gura concavă cel puțin în Bronz târziu 3. Cele două tipuri se întâlnesc și în depozitele Uriu-Ópályi. Judecând însă după numărul mult mai mare al celturilor cu secțiunea rectangulară și asocierea lor frecventă cu bronzuri Uriu-Ópályi mai vechi, cum sunt topoarele cu disc și spin de tip B₃, acestea sunt ceva mai timpurii în cadrul aceleiași secvențe cronologice, Bronzul târziu 2. Ele reprezintă o inovație a centrului metalurgic din regiunea Tisei superioare ce a aparținut comunităților Suci de Sus-Lăpuș.

²⁵⁴ Andreevka (KOBAL' 2000, pl. 18 G, 6), Bârsana (PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1949, fig. 1, 1-2, fig. 2, 1-2), Bodolov I (KOBAL' 2000, pl. 38 A, 3 [?]), „Regiunea Ung” II (KOBAL' 2000, pl. 72 C, 2-3), Užgorod IV (KOBAL' 2000, pl. 69 C, 4. 7), Velikie Lučki (KOBAL' 2000, pl. 28 B, 4).

²⁵⁵ Ópályi (MOZSOLICS 1973, pl. 17, 14), Užgorod IV (KOBAL' 2000, pl. Pl. 69 C, 5), Vary (KOBAL' 2000, pl. 44, 12).

²⁵⁶ Olešnik V (KOBAL' 2000, pl. 72 E, 4).

²⁵⁷ BADER 1978, pl. 79, 12.

²⁵⁸ PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1978, pl. 91, 1-2; WANZEK 1989, pl. 48, 2-3.

²⁵⁹ KACSÓ 2001, fig. 28, H16, 1-2. Vezi și WANZEK 1989, pl. 48, 6-7.

Proveniența celturilor cu gura concavă din colecția Floth este cunoscută doar pentru exemplarul fig. 4, 8. Acesta a fost descoperit împreună cu toporul cu disc și spin fragmentar fig. 3, 5 la Târgu Lăpuș. Cele două piese aparțin, foarte probabil, unui depozit de tip Uriu-Ópályi. Celelalte celturi cu gura concavă sunt descoperiri izolate, datarea cea mai probabilă a piesei fig. 4, 1 fiind Bronz târziu 2-3 (Bronz D-Hallstatt A), în timp ce a piesei fig. 4, 10 Bronz târziu 3, având în vedere dimensiunile sale, procesul de miniaturizare a celturilor cu gura concavă caracterizând cu precădere această fază²⁶⁰.

În colecția Floth se păstrează un celt de tip transilvănean (fig. 4, 11), celtul-ciocan fig. 4, 4 fiind realizat tot prin transformarea unui celt de acest tip.

Tipologia cea mai detaliată a celturilor de tip transilvănean a fost elaborată de M. Rusu²⁶¹. Sunt stabilite trei variante principale (A, B și C), fiecare cu mai multe variante (A₁-A₅, B₁-B₅ și C₁-C₁₀) și este prezentată o listă de 155 de puncte de descoperire din România cu astfel de celturi, evident mult mai multe și pentru Transilvania decât a evidențiat M. Roska în lucrarea sa din 1938²⁶². În prezent, firește, numărul celturilor de tip transilvănean cunoscute este mult mai mare.

Celturile de tip transilvănean timpurii sunt prezente în număr mare în descoperirile din Transilvania centrală și sudică, precum și în Moldova, mai ales în depozitele pe care le-am denumit de tip Ruginoasa-Cara²⁶³, clar deosebite prin compoziție de celelalte tipuri de depozite contemporane întâlnite și pe teritoriul Transilvaniei, Uriu-Ópályi și Arpășel. Ele sunt un produs specific al purtătorilor culturii Noua, iar în depunerile făcute de această populație sunt de regulă asociate, pe lângă diferite alte piese, cu secerile cu cârlig²⁶⁴. Tot cu

²⁶⁰ Numeroase celturi cu gura concavă miniaturale se află în depozitul II de la Bicaz (inedite).

²⁶¹ RUSU 1966, 23 sqq.

²⁶² ROSKA 1938, 154 sqq.

²⁶³ KACSÓ 1990a, 246.

²⁶⁴ De ex.: Transilvania – Cara (PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1978, pl. 23 A), Corund (SZABÓ 1942, fig. 1-7), Valea Largă (ROSKA 1929, fig. 52), Moldova – Ciorani (PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1964, fig. 3), Doljești (PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1964, fig. 4), Negrești (PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1978, pl. 63 A), Ruginoasa (URSACHI 1968, fig. 2-4), Republica Moldova – Dancu II (DERGAČEV 2002, pl. 22 B-31 A), Lozova II (DERGAČEV 2002, pl. 32-36).

cultura Noua sunt în legătură cele mai multe din descoperirile de
culturi de tip transilvănean din Ucraina²⁶⁵.

Nu cunosc nici un depozit de tip Arpășel care are în compoziție
culturi de tip transilvănean, în schimb sunt destul de numeroase cele
de tip Uriu-Ópályi care au în compoziție culturi de acest fel: Aleșd²⁶⁶,
Beltiug²⁶⁷, Boržavskoe²⁶⁸, Čomonin²⁶⁹, Csegöld²⁷⁰, Glubokoe²⁷¹,
Lăpuș I²⁷², Lozna²⁷³, Panticu²⁷⁴, Rebrîșoara I²⁷⁵, Rebrîșoara II²⁷⁶,
Rohod I²⁷⁷, Uriu²⁷⁸, Užgorod V²⁷⁹, Valea lui Mihai I²⁸⁰. Cu excepția
depozitelor de la Rebrîșoara I și Uriu, unde se găsesc două culturi de
tip transilvănean, în toate celelalte depozite de tip Uriu-Ópályi se află
doar câte un exemplar. Probabil că acest fapt nu este întâmplător, cele
două depozite fiind cele mai apropiate geografic de aria de răspândire
a depozitelor de tip Ruginoasa-Cara, respectiv de aria de extindere a
comunităților Noua. Este de notat totuși că și în inventarul
mormântului tumular de la Nyírkarász-Gyulaháza cu ceramică Suci
de Sus sunt prezente, alături de un ac cu protuberanțe, două culturi de
tip transilvănean²⁸¹.

²⁶⁵ ŻUROWSKI 1949, pl. 8, 5-7, pl. 13; КРУШЕЛЬНИЦЬКА 2006, fig. 51, fig. 53.

²⁶⁶ HOLSTE 1951, pl. 38, 1.

²⁶⁷ MOZSOLICS 1973, 152; BADER 1978, pl. 77, 12.

²⁶⁸ KOBAL' 2000, pl. 51, 13.

²⁶⁹ BERNJAKOVIĆ 1960, pl. 3, 10.

²⁷⁰ MOZSOLICS 1973, pl. 36, 9.

²⁷¹ KOBAL' 2000, pl. 18 E, 2.

²⁷² KACSÓ 1981, pl. 1, 3.

²⁷³ ROSKA 1933, fig. 1, 7.

²⁷⁴ HAMPEL 1892, pl. 143, 2.

²⁷⁵ RUSU 1964, fig. 1, 2-3.

²⁷⁶ *Ibidem*, fig. 2, 6.

²⁷⁷ JÓSA, KEMENCZEI 1965, pl. 50, 11.

²⁷⁸ ROSKA 1942, fig. 107, 1-2.

²⁷⁹ KOBAL' 2000, pl. 38 C, 1.

²⁸⁰ MOZSOLICS 1973, pl. 46, 7. În depozitul II de la Valea lui Mihai (ROSKA 1939, fig. 3) sunt prezente, de asemenea, culturi de tip transilvănean. Am considerat acest depozit (KACSÓ 1995b, 112) ca având o compoziție similară descoperirilor de acest fel din aria Noua, este însă posibil ca din depozit să fi dispărut și alte piese decât cea menționată de M. Roska (1942, 81 sq., nr. 14) – o turtă de bronz de aproximativ 2 kg, care ar fi putut modifica încadrarea sa tipologică.

²⁸¹ MOZSOLICS 1960, pl. 69, 4-5, pl. 70, 2-3. Pentru reconstituirea vasului din tumul a se vedea ALMÁSSY și alții 1997, fig. 9.

Celturile de tip transilvănean cunosc răspândirea teritorială cea mai vastă în Hallstatt A. Este posibil ca în unele regiuni mai îndepărtate de centrul lor de origine ele și-au făcut apariția deja în etapa precedentă, lipsesc însă dovezile certe în acest sens. Astfel, M. Novotná a catalogat peste zece exemplare de celturi de acest tip din Slovacia, însă doar unul, și anume cel de la Gemer, aparține unui depozit încadrat în faza Kisapáti, celelalte fiind fie descoperiri izolate, fie cu condițiile de descoperire necunoscute²⁸². Celturile de tip transilvănean din Austria ce pot fi atribuite variantelor A și B nu au localitățile de descoperire cunoscute, la fel ca și majoritatea pieselor varianta C, în timp ce cele ce provin din ansambluri databile aparțin unor etape mai recente ale câmpurilor de urne²⁸³. În Transdanubia celturile de tip transilvănean sunt prezențe rare, niciodată anterioare Hallstattului A²⁸⁴, nu lipsesc însă nici din depozitele aceleiași perioade din partea estică a Ungariei²⁸⁵. Variantele A și B de celturi de tip transilvănean din Moravia au fost reunite de către J. Říhovský în grupul I al celturilor, varianta C în grupul IV, primul grup fiind împărțit în mai multe tipuri; exemplarele ce provin din ansambluri databile, fie așezări (Blučina-Cezavy), fie depozite (Drslavice I, Drslavice II, Dolní Sukolom, Želatovice), se înscriu cu predilecție în faza veche a câmpurilor de urne²⁸⁶. O încadrare cronologică similară o au depozitele cu celturi de tip transilvănean din Serbia și Voivodina (prezențe numeroase ale variantei C)²⁸⁷, Croația²⁸⁸, Bosnia-

²⁸² NOVOTNÁ 1970b, 98.

²⁸³ MAYER 1977, 186 sq. MOZSOLICS 1985, 35 este de părere că cele mai multe dintre celturile de tip transilvănean din colecțiile austriece nu provin din această țară, ele fiind achiziționate prin comerțul de antichități.

²⁸⁴ MOZSOLICS 1985, 34 sq., pl. 70, 12 (Palotabozsok), pl. 76, 4, pl. 77, 4 (Öreglak), pl. 97, 5 (Rinyaszentkirály), pl. 113, 18 (Szentgáloskér), pl. 131, 10 (Keszthely-Sármellék), pl. 133 A, 15-16 (Kisapáti); KEMENCZEI 1996a, fig. 11, 1 (Tata).

²⁸⁵ Alsódobzsa (KEMENCZEI, VÉGH 1971, fig. 5), Doboz (SZATHMÁRI 1991, fig. 1, 6), Kék (MOZSOLICS 1985, pl. 191, 16), Kemece III (JÓSA, KEMENCZEI 1965, pl. 29, 76-77), Ócsanáros (HELLEBRANDT 1986, fig. 5), Tállya (KEMENCZEI 1969, pl. 3, 4-7).

²⁸⁶ ŘÍHOVSKÝ 1992, 179 sqq. Această încadrare cronologică este confirmată și de piesele din depozitul de la Polešovice (SALAŠ 1997, pl. 2, 20, 26, pl. 3, 30).

²⁸⁷ Alun (CPEJOBИT 1960, fig. 1, fig. 2 a), Banatski Karlovatz (OCTABE 1975, pl. 77, 4-9), Dobrintzi (OCTABE 1994, pl. 8, 3-4, 6), Futog (BORIĆ 1997, pl. 4, 35-38, 40, pl. 6, 61-62), Leskovo (OCTABE 1975, pl. 71, 3, 8), Nova Bingula (OCTABE

Hertegovina²⁸⁹. Ele sunt prezente și în depozitele din Hallstatt A apărute în Moldova²⁹⁰.

Câteva culturi de tip transilvănean se semnalează și din partea centrală a Germaniei de Vest, dintre acestea doar unul având locul de proveniență cunoscut, fără precizarea condițiilor sale de descoperire; se presupune că aceste piese, eventual chiar în totalitatea lor, au fost introduse în Germania într-o epocă recentă²⁹¹.

Celul de tip transilvănean din colecția Floth aparține variantei A₂, datată de M. Rusu în principal în Bronz D²⁹². Numeroasele prezențe ale variantei A și în depozitele transilvănene ale etapei cronologice următoare²⁹³ indică faptul că producerea și utilizarea sa se extinde și în această regiune, ca de altfel și a altor variante, pe un interval de timp mai îndelungat, iar o datare mai restrânsă poate fi realizată și în acest caz numai dacă sunt luate în considerație piesele însoțitoare. Exemplarul din colecție, căruia îi lipsesc datele despre condițiile sale de descoperire, poate fi încadrat cronologic doar într-un interval mai larg, respectiv fazele Bronz târziu 2-3.

În faza Bronz târziu 3 se datează culturile fig. 4, 5, fig. 4, 9 și, foarte probabil, fig. 4, 14. Ele aparțin unor variante de culturi cu bordura găurii de înmănușare dreaptă și mai mult sau mai puțin îngroșată, bogat ornamentate cu motive reliefate.

Cele mai recente culturi din colecție sunt piesele fig. 4, 2 și fig. 4, 3. Dintre acestea, celul fig. 4, 2 s-a aflat în mod cert în compoziția unui depozit (Cireșoaia I), căruia i-au mai aparținut, după cum s-a văzut, topoare și verigi, poate și alte culturi, care nu au fost nicăieri mai precis descrise, deci nu li se pot preciza forma și dimensiunile.

1975, pl. 33, 11), Sečanj I (РАДИШИЊ 1958, pl. 1, 4), Sečanj III (МАРИНКОВИЋ 1991, pl. 1, 4-5), Topolnica (ЈОВАНОВИЋ 1972, pl. 2, 3), Urovitza (ОСТАБЕ 1975, pl. 81, 1-14, pl. 82, 1-2. 5-6), Vojilova (ОСТАБЕ 1975, pl. 70, 1-3).

²⁸⁸ Brodski Varoš (VINSKI-GASPARINI 1973, pl. 61, 7. 12), Punitovci (eadem 1980, pl. 1, 12), Otok-Privlaka (VINSKI-GASPARINI 1973, pl. 27, 16. 19).

²⁸⁹ Šumatac I (KÖNIG 2004, pl. 8, 2).

²⁹⁰ Gioseni (VULPE, CĂPITANU 1995, fig. 1, 1-12, fig. 2, 1-7).

²⁹¹ KIBBERT 1984, 122 sq.

²⁹² RUSU 1966, 24.

²⁹³ De ex. Bogdan Vodă (MOTZOI-CHICIDEANU 1995, fig. 2, 3-5), Dipșa (CIUGUDEAN și alții 2006, pl. 17), Sighetu Marmăției I (NISTOR, VULPE 1969, fig. 3 B, 27), Uioara (PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1978, pl. 160 E, 1-5, pl. 161, 7).

Celțul menționat rămâne prin urmare singura piesă pe baza căreia se poate discuta încadrarea cronologică a depozitului.

Depozitul I de la Cireșoaia este înseriat de către M. Petrescu-Dîmbovița, în versiunea germană sub denumirea de Cireșoaia II, în seria Sângiorgiu de Pădure-Fizeșu Gherlii din Hallstatt B₂ (secolul IX î.e.n.), respectiv în faza Fizeșu Gherlii din etapa a doua a Bronzului târziu²⁹⁴, în timp ce C. Metzner-Nebelsick²⁹⁵ consideră acest depozit ca fiind caracteristic fazei IV de depozite (după W. A. v. Brunn), ce precede grupul sau seria Fizeșu Gherlii-Sângiorgiu de Pădure potrivit clasificării lui M. Rusu²⁹⁶, reluată fără modificări esențiale de către M. Petrescu-Dîmbovița (de ex. schimbarea ordinii depozitelor conducătoare în denumirea seriei).

În ceea ce privește culturile fazei IV, C. Metzner-Nebelsick face precizarea că exemplarele cu lama mult lătită, ornamentate cu aripioare, cum este și piesa de la Cireșoaia, sunt apariții ocazionale, ornamentul de nervuri pe bordura gurii și sub aceasta fiind frecvent la alte tipuri de culturi caracteristice acestei faze²⁹⁷.

Celțul fig. 4, 3 prezintă asemănări evidente cultului fig. 4, 2, dar nu există nici un argument, așa cum s-a văzut, că ele aparțin unei descoperiri comune. Este însă foarte probabil ca cele două piese să se dateze în aceeași secvență cronologică. Analogiile lor sunt numeroase²⁹⁸: Arad²⁹⁹, Arad II³⁰⁰, Brad³⁰¹, Cluj-Napoca II³⁰², Cristur Șieu³⁰³, Dezmir³⁰⁴, Ghirișu Român³⁰⁵, Gușterița I³⁰⁶, Hașag³⁰⁷,

²⁹⁴ PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977, 141; idem 1978, 148, nr. 254.

²⁹⁵ METZNER-NEBELSICK 2002, 67; eadem 2005a, 328.

²⁹⁶ RUSU 1963, 194 sq., 209. Depozitul de la Cireșoaia nu este înregistrat de către autor.

²⁹⁷ METZNER-NEBELSICK 2002, 63; eadem 2005a, 324.

²⁹⁸ În enumerarea care urmează, departe de a fi exhaustivă, sunt luate în considerație doar exemplarele care sunt apropiate atât prin formă cât și prin decor pieselor din colecția Floth.

²⁹⁹ RUSU și alții 1977, pl. R 68a, 9 – formă de turnat descoperită la aproximativ 80 m de locul de depunere a depozitului de la Arad II.

³⁰⁰ *Ibidem*, pl. R 68c, 19-22.

³⁰¹ ROSKA 1942, fig. 47, 3.

³⁰² PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1978, pl. 228 B, 7.

³⁰³ MARINESCU G. G. 2005, fig. 5, pl. 2, 4.

³⁰⁴ RUSU și alții, pl. R 65b, 20.

³⁰⁵ *Ibidem*, pl. R 69a, 4. 8-9.

³⁰⁶ PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1978, pl. 259 A, 1.

Hida³⁰⁸, Iara II³⁰⁹, „Maramureș”³¹⁰, Mintiu Gherlii II³¹¹, Panic³¹², Săcuieni³¹³, Șieu II³¹⁴ Șpălnaca I³¹⁵, Târgu Mureș³¹⁶ (Transilvania), Sâmbăta Nouă³¹⁷ (Dobrogea), Mukačevo II³¹⁸, Olešnik I³¹⁹, Zagat’e³²⁰ (Ucraina Transcarpatică), Celldömölk-Sághegy II³²¹, Celldömölk-Sághegy IV³²², Ecsed³²³, Folyas-Szelmeg³²⁴, Hajdúsámson IV³²⁵, Mezökövesd-împrejurimi³²⁶, Nagyecsed³²⁷, Nagykálló I³²⁸, Nyíregyháza³²⁹, Polgár³³⁰, Rohod II³³¹, Rohod IV³³², Románd³³³, Sarkad III³³⁴, Szentes IV³³⁵, Tapolca³³⁶ (Ungaria), Bratislava³³⁷, Hažlin³³⁸, Piešťany-împrejurimi³³⁹, Somotor I³⁴⁰

³⁰⁷ *Ibidem*, pl. 259 B, 1. Conform unei informații furnizate de I. Paul, menționate de autor, localitatea de descoperire este Gușterița și nu Hașag.

³⁰⁸ SZABÓ 1943, fig. 1, 8. 10.

³⁰⁹ PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1978, pl. 232 A, 5.

³¹⁰ KACSÓ 1977b, fig. 3, 3.

³¹¹ PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1978, pl. 266 B, 3.

³¹² SOROCEANU 1995, fig. 2, 1.

³¹³ HAMPEL 1896, pl. 226, 4-5 („Bihar megye”).

³¹⁴ KACSÓ 1977c, fig. 5, 12.

³¹⁵ HOLSTE 1951, pl. 47, 1.

³¹⁶ *Ibidem*, pl. 29, 4. 6-7.

³¹⁷ ARICESCU 1965, fig. 8, 7.

³¹⁸ КОБАЛ’ 2000, pl. 77 C, 3-5.

³¹⁹ ПЕНЯК, ШАБАЛИН 1964, fig. 2, 6-7. 9.

³²⁰ КОБАЛ’ 2000, pl. 78 F, 2.

³²¹ MOZSOLICS 2000, pl. 9, 1. 3.

³²² *Ibidem*, pl. 22, 12.

³²³ *Ibidem*, pl. 23, 6.

³²⁴ Eadem 1967b, U 16, 9-11.

³²⁵ Eadem 2000, pl. 38, 3.

³²⁶ *Ibidem*, pl. 53, 2. 4.

³²⁷ ISTVÁNOVITS, KURUCZ 1992, pl. 20, 1.

³²⁸ JÓSA, KEMENCZEI 1965, pl. 38, 8. 11.

³²⁹ *Ibidem*, pl. 42, 4-5. 9.

³³⁰ MOZSOLICS 2000, pl. 74, 5.

³³¹ HOLSTE 1951, pl. 41, 21.

³³² MOZSOLICS 2000, pl. 82, 3.

³³³ NÉMETH, TORMA 1965, pl. 8, 20-21.

³³⁴ MOZSOLICS 2000, pl. 89, 1-2.

³³⁵ HOLSTE 1951, pl. 35, 11-12. 20.

³³⁶ ILON 1995, pl. 19, 8.

³³⁷ NOVOTNÁ 1970b, pl. 38, 690.

³³⁸ *Ibidem*, pl. 38, 686-687.

³³⁹ *Ibidem*, pl. 38, 685.

(Slovacia), Brno-Líšeň³⁴¹, „Moravia sau Ungaria Superioară”³⁴², Služín³⁴³ (Moravia), Anger Birkfeld-împrejurimi³⁴⁴, Bruckmühl³⁴⁵ (Austria), Bela pri Poljčanah³⁴⁶, Metlika, Kolpa³⁴⁷, Spodnje Mladetiče pri Mokronogu³⁴⁸ (Slovenia), Beravci³⁴⁹, Ivanec Bistranski³⁵⁰, Kapelna³⁵¹, Miljana³⁵², Slavonski Brod³⁵³ (Croatia), Bokavić³⁵⁴, Mačkovac³⁵⁵ (Bosnia-Herțegovina).

Majoritatea acestor descoperiri a fost atribuită fazei 4 a depozitelor (după W. A. v. Brunn), corespunzătoare perioadei Hallstatt B₁, respectiv unor grupuri, orizonturi, serii de depozite sau secvențe cronologice sincrone în general între ele, denumite diferit de la o țară sau regiune istorică la alta, de la un autor la altul: Rohod-Szentes, Moigrad-Tăuteu, Moigrad, Rohod, Jenișovice-Rohod, Hajdúböszörmény (B VIa), Somotor-Lúčky, Křenůvky, Podgorjany I, faza IV a câmpurilor de urne etc.³⁵⁶. Câteva dintre depozitele

³⁴⁰ *Ibidem*, pl. 39, 692.

³⁴¹ ŘÍHOVSKÝ 1992, pl. 62, 891.

³⁴² *Ibidem*, pl. 62, 892.

³⁴³ SALAŠ, ŠMID 1999, fig. 8, 3. 5.

³⁴⁴ MAYER 1977, pl. 82, 1138.

³⁴⁵ *Ibidem*, pl. 82, 1139.

³⁴⁶ TERŽAN 1995, pl. 37, 4.

³⁴⁷ *Ibidem*, pl. 17, 93.

³⁴⁸ *Ibidem*, pl. 17, 96.

³⁴⁹ VINSKI-GASPARINI 1973, pl. 108, 10-13.

³⁵⁰ *Ibidem*, pl. 113, 3.

³⁵¹ *Ibidem*, pl. 110, 9.

³⁵² *Ibidem*, pl. 112, 9.

³⁵³ *Ibidem*, pl. 106 C, 1.

³⁵⁴ KÖNIG 2004, pl. 39, 37.

³⁵⁵ *Ibidem*, pl. 49 B, 4.

³⁵⁶ Pornind de la considerațiile lui I. Nestor (1935, 57; 1938, 192), în lucrarea publicată spre sfârșitul anilor '40 ai secolului trecut, M. Petrescu-Dîmbovița (1949, 276 sqq.; 1953, 377) vorbește de o fază Moigrad-H. Böszörmény, într-o încercare de interpretare supraregională a aspectelor cronologice. Într-un sens apropiat sunt făcute interpretările în lucrările lui W. A. v. Brunn (1968) pentru descoperirile din fazele I-IV și ale Amaliei Mozsolics (1967, 1973), pentru descoperirile din Bronzul mijlociu și primele faze ale Bronzului târziu. În ultimul timp s-a accentuat însă tendința de elaborare a unor grupuri de depozite îngrădite teritorial, deși este evident că aria de răspândire a depunerilor cu compoziție identică sau asemănătoare nu este limitată la granițele statale actuale ori ale provinciilor istorice.

enumerate au fost incluse în etape anterioare ori posterioare acestei faze sau aparțin în realitate unor astfel de faze.

Uneori atribuirile sunt discutabile, dintre descoperirile transilvănene, în această categorie intrând, printre altele, depozitele de la Dezmir și Ghirișu Român.

Depozitul de la Dezmir este încadrat de către M. Petrescu-Dîmbovița în perioada Hallstatt A₂, respectiv în seria Jupalnic-Turia sau faza Jupalnic³⁵⁷, în timp ce M. Rusu îl datează la granița dintre grupurile de depozite Turia-Jupalnic (Hallstatt A₂) și Moigrad-Tăuteu (Hallstatt B₁)³⁵⁸. Potrivit lui M. Rusu³⁵⁹, depozitele grupului Turia-Jupalnic (secolul II î.e.n., Hallstatt A₂), reduse numeric, conțin forme noi de celturi, seceri, vârfuri de lance, brățări etc., decorul acestora fiind moștenit în perioada următoare, stabilirea diferenței dintre depozitele Turia-Jupalnic și depozitele Moigrad-Tăuteu realizându-se de cele mai multe ori cu dificultate; perioada de stabilitate și întărirea așezărilor explică numărul mic de astfel de depozite. Existența a două grupuri de depozite diferențiate cronologic în cursul perioadei Hallstatt A și împărțirea ei în două faze este însă contestată, în condițiile în care se acceptă și pentru această secvență cronologică depuneri succesive în cadrul unor ceremonii religioase³⁶⁰.

Depozitul de la Dezmir este format din diferite variante de celturi cu gura concavă și celturi cu gura dreaptă și decor reliefat, printre acestea fiind și un celt cu aripioare false și lama lățită mult înspre tăiș (asemănător ca formă celturilor fig. 4, 2-3 din colecția Floth), precum și celturi cu bordura îngroșată a găurii de înmănușare (un exemplar întreg și unul fragmentar), seceri fragmentare, fragmente de brățări sau verigi, bară și turte de bronz³⁶¹. În apropiere de depozit a fost găsită ceramică canelată, ceea ce a dus la concluzia că depunerea a avut loc în cadrul unei așezări contemporane³⁶².

Pieseile cu valoare cronologică mai ridicată din depozit sunt celtul cu lama lățită înspre tăiș și celtul cu bordura găurii de înmănușare

³⁵⁷ PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977, 122 sq.; idem 1978, 137 sq., nr. 198.

³⁵⁸ RUSU și alții 1977, pl. R 65.

³⁵⁹ Idem 1963, 190.

³⁶⁰ VULPE 1981, 429; VULPE, LAZĂR 1989, 243 sq. Vezi și CHICIDEANU 1983, 14 sq.; MOTZOI-CHICIDEANU, IUGA 1995, 157; KACSÓ 1996, 251.

³⁶¹ RUSU și alții 1977, pl. 65 a-c.

³⁶² *Ibidem*, pl. 65 d.

îngroșată și decor de linii reliefate, printre acestea și motivul în formă de Y. După cum s-a văzut, celturile cu lama lătită înspre tăiș se găsesc cu preponderență în depozitele fazei IV (după W. A. v. Brunn). Celturile cu motivul în formă de Y sunt prezente de asemenea în numeroase descoperiri ale acestei faze, inclusiv în Transilvania, iar în depozitul de la Dârja se află un exemplar³⁶³ cu decor aproape identic piesei de la Dezmir. Un decor foarte asemănător pare să fi avut și un celt fragmentar provenit dintr-o localitate neprecizată din Transilvania³⁶⁴.

Și în depozitele din alte regiuni apar astfel de celturi. O parte a celor din Ungaria este reunită de A. Mozsolics într-un orizont de depozite separat, orizontul Gyermely, datat în B Vc și paralelizat cu faza 3 de depozite a lui W. A. v. Brunn (faza Jászkarajenő-Uzsavölgy)³⁶⁵. Un punct de vedere critic cu privire la părerile exprimate în legătură cu acest orizont este formulat de către S. Hansen³⁶⁶, care consideră că depozitele de tip Gyermely din Transdanubia, depozitele din Hallstatt B₁ din vest, precum și depozitele Hajdúböszörmény din est aparțin aceluiași interval cronologic, fără a exista un sincronism perfect între cele trei tipuri.

Depozitele din Ucraina Transcarpatică considerate sincrone cu cele de tip Gyermely sunt reunite în seria Suskovo I, ele fiind caracterizate, printre altele, de celturi decorate cu motivul în formă de Y³⁶⁷. Exemplarele cu acest motiv din Slovacia sunt datate în fazele

³⁶³ *Ibidem*, pl. 66 c, 28-28a. M. Rusu încadrează depozitul în Hallstatt B₁, iar M. Petrescu-Dîmbovița în Hallstatt A₂.

³⁶⁴ KACSÓ 2005b, fig. 10, 5. PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1978, pl. 271, 2 atribuie greșit piesa unui depozit care ar fi fost descoperit în împrejurimile orașului Baia Mare.

³⁶⁵ MOZSOLICS 1985, 82 sq., pl. 228, 6 (Velem I), pl. 237, 2 (Biatorbágy), pl. 244, 1-4. 6-8. 13 (Lovasberény), pl. 250, 12. 18 (Jászkarajenő) și altele.

³⁶⁶ HANSEN 1994, 397 sqq.; idem 1996.

³⁶⁷ KOBAL' 2000, 23 sq., pl. 74, 12-15 (Suskovo I), pl. 75 A, 13 (Malaja Dobron' II), pl. 75 B, 2 (Beregovo III). Celturi cu motivul în formă de Y se află, mai rar, și în regiunea precarpatică, de ex. depozitele de la Potitșok, din regiunea Ivano-Frankovsk (КРУШЕЛЬНИЦЬКА, ФІЛІПЧУК 1993, fig. 72, 7-9) datat în Hallstatt A₂-B₁, și de la Mezyrizc din apropiere de Lviv (KONOPLA, MALEJEW 1996, pl. 1, 3). Acesta din urmă a fost datat în Hallstatt A₁ și atribuit fazei timpurii a culturii Holihrad. Cred însă că, în realitate, depozitul datează cel puțin dintr-o etapă mai recentă decât s-a presupus.

Jászkarajenő și Rohod³⁶⁸, cele din Moravia în perioada mijlocie și la începutul perioadei recente, în faza Rohod, a câmpurilor de urne³⁶⁹. Similar sunt încadrate celturile de acest fel din Austria³⁷⁰ și Bosnia-Herțegovina³⁷¹. În Croația un celt cu motivul în formă de Y apare deja într-un depozit al fazei a doua³⁷², majoritatea celturilor de acest fel se află însă în ansambluri mai recente. În Slovenia celturile cu acest motiv sunt prezente rare³⁷³, ca de altfel și în Bavaria³⁷⁴.

Având în vedere încadrarea cronologică a celturilor discutate de la Dezmir, se poate admite cu o probabilitate mai mare apartenența depozitului la faza Hallstatt B₁, sau eventual, așa cum presupune M. Rusu, datarea sa la granița dintre perioadele Hallstatt A și B, chiar dacă secerile și brățărilor (verigile) de aici sunt moșteniri ale etapei precedente. O încadrare similară are și depozitul de la Dârja.

Depozitul de la Ghirișu Român conține celturi, inclusiv varianta cu lama mult lățită înspre tăiș, seceri, lame de fereștrău, daltă, vârfuri de lance, ace, brățări din placă, fibule, dintre care una întreagă, placă de bronz cu ornament realizat în tehnica „au repoussé”³⁷⁵. Potrivit considerațiilor lui M. Rusu, fibulele și brățărilor au corespondente în Hallstatt A, iar celturile și vârfurile de lance în Hallstatt B, depozitul fiind încadrat, cu probabilitate, în grupul de depozite Șomartin-Vetiș (Hallstatt B₃)³⁷⁶. Aceeași încadrare este propusă de către M. Petrescu-Dâmbovița³⁷⁷.

Piesa din depozit care reține în mod deosebit atenția este fibula întreagă, care aparține, la fel ca și fragmentul de fibulă, potrivit aprecierii lui T. Bader, variantei Cernat a tipului Unter-Radl a fibulelor în formă de arcuș de vioară³⁷⁸.

În discuția cu privire la datarea acestei variante, locul principal le revine exemplarelor din așezarea întărită de la Cernat-*Vârful*

³⁶⁸ NOVOTNÁ 1970b, 85 sqq.

³⁶⁹ PODBORSKÝ 1970, 100; ŘÍHOVSKÝ 1992, 218; SALAŠ, ŠMID 1999, 31.

³⁷⁰ MAYER 1977, 197.

³⁷¹ KÖNIG 2004, 43.

³⁷² VINSKI-GASPARINI 1973. pl. 61, 5 (Brodski Varoš).

³⁷³ TERŽAN 1995, pl. 16, 88 („Slovenia“).

³⁷⁴ PÁSZTHORY, MAYER 1998, pl. 70, 1045 (“Oberstdorf im Algäu” [?]).

³⁷⁵ RUSU și alții 1977, pl. R 69 a-c.

³⁷⁶ RUSU 1963, nota 59, 209, Lista Grupul de depozite Șomartin-Vetiș, nr. 7; RUSU și alții 1977, pl. R 69 a.

³⁷⁷ PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977, 145; idem 1978, 151, nr. 272.

³⁷⁸ BADER 1983, 16, nr. 5-6, pl. 1, 5-6.

*ascuțit*³⁷⁹, concluzia lui T. Bader fiind, după expunerea diverselor păreri exprimate (S. Morintz, A. László, B. Hänsel), că fibulele, vârful de lance și, eventual, toporul de fier cu aripioare, ar putea aparține unui nivel de locuire mai vechi (Hallstatt A), iar celelalte obiecte de fier unui nivel mai recent (Hallstatt B)³⁸⁰. În ceea ce privește fibulele din depozitul de la Ghirișu Român, T. Bader menționează părerile lui M. Rusu și M. Petrescu-Dîmbovița cu privire la încadrarea descoperirii, afirmând însă că în privința datării apar unele greutăți³⁸¹. Asupra caracterului eterogen al depozitului de la Ghirișu Român a atras atenția și B. Hänsel, el definind ca forme caracteristice Hallstatt A, alături de fibule, vârful de lance, dalta cu toc, brățările cu nervuri longitudinale și două ace, în timp ce pentru culturi analogiile sunt găsite în depozitele fazelor III-V din Hallstatt A₂ până în Hallstatt B³⁸².

Chiar dacă, în mod evident, momentul depunerii depozitului de la Ghirișu Român este dat de încadrarea cronologică a celor mai recente piese, și anume culturile, este greu de acceptat o datare a acestora în Hallstatt B₃, așa cum, potrivit concluziilor lui B. Hänsel, nu este de crezut că fibula Peschiera a avut o durată de folosință de mai mult de 500 de ani³⁸³. Având în vedere prezența fibulelor și acelor, dar și caracteristicile culturilor, C. Metzner-Nebelsick include descoperirea de la Ghirișu Român printre depozitele fazei IV (Hallstatt B₁)³⁸⁴. Pentru o datare relativ timpurie a acestui depozit, Hallstatt A/B₁, s-a pronunțat recent, în urma analizei unei noi descoperiri de fibulă varianta Cernat în așezarea de la Porumbenii Mari, și L. Marta³⁸⁵. T. Kemenczei consideră că în depozitul de la Ghirișu Român, alături de fibula Peschiera din Hallstatt A, se află culturi și seceri din Hallstatt

³⁷⁹ SZÉKELY 1966, pl. 9, 2. 4; BADER 1983, pl. 1, 3-4.

³⁸⁰ BADER 1983, 20. Z. Székely (1966, 21), autorul cercetărilor de la Cernat, nu vorbește însă decât de un singur nivel hallstattian suprapus de o așezare din La Tène, întregul strat de cultură fiind subțire, între 0,10 și 0,40 m.

³⁸¹ BADER 1983, 20.

³⁸² HÄNSEL 1976, 159.

³⁸³ *Ibidem*.

³⁸⁴ METZNER-NEBELSICK 2002, 65 sq. ; eadem 2005a, 328.

³⁸⁵ MARTA 2003, 356.

B₁₋₂³⁸⁶, în timp ce N. și R. Boroffka acceptă înserierea descoperirii în seria Șomartin-Vetiș din Hallstatt B₃³⁸⁷.

Concluzia ce rezultă din discuția cu privire la cele două depozite, Dezmir și Ghirișu Român, este că încadrarea unor depuneri transilvănene în serii sau orizonturi restrânse este dificilă, mai ales atunci când ele conțin piese confecționate și folosite vreme îndelungată. Dificultățile sunt mari în acest sens și datorită lipsei aproape totale a posibilităților de raportare la descoperirile funerare. Diferențele clar sesizabile pot fi stabilite, așa cum remarcă W. A. v. Brunn³⁸⁸, doar între depozitele fazelor I și IV, compoziția depunerilor, numărul de piese, starea lor deosebindu-se totuși de la o etapă cronologică la alta. În timp ce depozitele din Bronz D, indiferent de tipul căruia îi aparțin, conțin un număr relativ mic de piese, multe întregi, cele din Hallstatt A sunt formate cu preponderență dintr-un număr mare de piese fragmentare, cărora li se adaugă și o cantitate sporită de turte de bronz. În faza Hallstatt B₁ reapar depozitele cu un număr redus de piese, preponderent întregi, multe având în compoziție doar o singură categorie de obiecte (celturi, spade sau vase de bronz).

În spațiul extins între bazinele Someșului și Tisei superioare depunerile au avut loc neîntrerupt între perioadele Bronz târziu 2 și 4 (Bronz D-Hallstatt B₁). În etapa imediat ulterioară fazei Hallstatt B₁, în spațiul menționat numărul depunerilor de bronzuri scade mult, această practică dispărând apoi după nivelul cronologic al depozitului de la Vetiș.

Având în vedere dinamica depunerilor de bronzuri din nordul Transilvaniei, atribuirea cronologică cea mai probabilă a depozitului I de la Cireșoaia este faza Bronz târziu 4 (Hallstatt B₁). Tot astfel se datează și celul fig. 4, 3.

Pe lângă depozitele din Transilvania atribuite acestei faze de către M. Rusu, M. Petrescu-Dîmbovița și, mai nou, T. Kemenczei³⁸⁹ și C. Metzner-Nebelsick, tot aici se încadrează depozitele de la Ciceu-

³⁸⁶ KEMENCZEI 2005, 74.

³⁸⁷ BOROFFKA, BOROFFKA 2006, 581.

³⁸⁸ v. BRUNN 1968, 29.

³⁸⁹ KEMENCZEI 1996b, 84.

Corabia³⁹⁰, Dragu II³⁹¹, Groșii Țibleșului I³⁹², Jucu de Mijloc³⁹³, Lăpuș II³⁹⁴, Oncești³⁹⁵, Pir³⁹⁶, Rozavlea I³⁹⁷, Sărvăzel³⁹⁸, Sighetu Marmăției III³⁹⁹. Dintre acestea, depozitele de la Dragu II, Groșii Țibleșului I, Jucu de Mijloc și Rozavlea I sunt formate exclusiv din celturi, cel de la Oncești din spade, celelalte având o compoziție mixtă⁴⁰⁰. Dacă se adaugă aici și descoperirile ce pot fi cel puțin pașal considerate „depozite de o singură piesă”, cum sunt spadele izolate de la Biharia⁴⁰¹, Ghenci⁴⁰², Lăpuș⁴⁰³, Șoimi⁴⁰⁴, numărul depunerilor din faza Hallstatt B₁ crește simțitor. Deși nu se ating ca număr și proporții depozitele din etapele anterioare ale Bronzului târziu, este evident că obiceiul depunerilor continuă și în această ultimă etapă ce poate fi încă atribuită epocii bronzului, iar nordul Transilvaniei se numără printre zonele cu un număr însemnat de descoperiri de bronzuri și în această secvență cronologică. Realitatea repartiției descoperirilor indică faptul că nu poate fi vorba, potrivit ipotezei formulate de T. Soroceanu⁴⁰⁵, de o deplasare a centrului de greutate a depunerilor dinspre nord înspre sud în perioada discutată.

Dintre secerile colecției Floth, patru aparțin cu siguranță tipului cu buton (fig. 2, 4, 6-7, fig. 7, 12), una probabil tot acestui tip (fig. 2, 5), iar una tipului cu cârlig (fig. 2, 8). Două dintre acestea ar putea

³⁹⁰ MARINESCU 1979.

³⁹¹ SOROCEANU, LAKÓ 1995, fig. 2, 4-6.

³⁹² KACSÓ 1994b, fig. 1, 1-3.

³⁹³ *Ibidem*, fig. 2, 1-3.

³⁹⁴ Idem 2002, 8 sq.

³⁹⁵ Idem 1999, fig. 2, 1-3.

³⁹⁶ Depozit recent descoperit, în curs de publicare de către J. Némethi și L. Marta. Informație amabilă L. Marta.

³⁹⁷ KACSÓ 1994, fig. 3, 1.

³⁹⁸ IERCOȘAN, NÉMETHI 1991. Este menționat de KEMENCZEI 1996b, 84.

³⁹⁹ KACSÓ 1994, fig. 3, 2.

⁴⁰⁰ Nu există date cu privire la compoziția depozitului de la Sighetu Marmăției III, din care se păstrează un singur celt. Tot un singur celt a fost salvat din depozitul de la Rozavlea I, există însă informații potrivit cărora această depunere era formată din două celturi.

⁴⁰¹ Idem 1999, fig. 5, 2.

⁴⁰² IERCOȘAN 1984.

⁴⁰³ KACSÓ 2004a, pl. 80, 1.

⁴⁰⁴ Idem 1999, fig. 5, 1.

⁴⁰⁵ SOROCEANU 1982, 367 sq.

proveni din depozitul II de la Târgu Lăpuș, una din împrejurimile acestei localități. Întrucât însă, așa cum s-a văzut, nu se poate stabili care dintre acestea au fost găsite la Târgu Lăpuș, locul lor de descoperire trebuie considerat, la fel ca și al celorlalte piese din colecție, „fostul comitat Szonok-Doboka”.

Secerile cu buton sunt prezente obișnuite, nu foarte dese însă, în depozitele de tip Uriu-Ópályi, fără a reprezenta o inovație a atelierelor din bazinul Tisei superioare. Ele apar rar în depozitele de tip Arpășel⁴⁰⁶ și în cele de tip Ruginoasa-Cara⁴⁰⁷, dar se reîntâlnesc pe spații extinse și în număr mare în perioada următoare acestor depozite.

Secera fig. 2, 4 poate fi atribuită cu suficientă siguranță tipului Panticeu stabilit de M. Petrescu-Dîmbovița, iar secerile fig. 2, 5-6 variantei Ileanda⁴⁰⁸. Secera fig. 2, 7 este un exemplar miniatural al tipului Panticeu, iar fragmentul de seceră fig. 7, 12 nu poate fi mai exact clasificat.

Secerile cu cârlig se află cu preponderență în depozitele de tip Ruginoasa-Cara, destul de numeroase fiind depozitele de acest fel ce conțin în exclusivitate astfel de seceri⁴⁰⁹. În conexiune cu cultura Noua se află și descoperirile de seceri cu cârlig din bazinul Nistrului⁴¹⁰. Cu unul dintre centrele metalurgice ale acestei culturi este în relație, eventual, și secera cu cârlig prezentă în depozitul de la Orechov, din teritoriul Niprului inferior⁴¹¹. În depozitele de tip Arpășel ele lipsesc, iar în cele de tip Uriu-Ópályi sunt apariții rare⁴¹².

⁴⁰⁶ Tăut (HOLSTE 1951, pl. 31, 7; PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1978, pl. 159 A, 2-3). Este posibil ca și secera fragmentară din depozitul IV de la Oradea (KACSÓ 1995b, fig. 5, 19) să fi aparținut tot tipului cu buton.

⁴⁰⁷ ROSKA 1938, fig. 6, 2.

⁴⁰⁸ PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1978, 14 sqq.

⁴⁰⁹ Cristian (PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1978, pl. 27 C), Lepindea (ROSKA 1938, fig. 5), Mândrișca (PETRESCU-DÎMBOVIȚA, FLORESCU 1971, pl. R 37), Tansa (PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1953, fig. 11), Țigănești (PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977, pl. 88, 1-3).

⁴¹⁰ ŻUROWSKI 1949, pl. 25-27; СМІРНОБА 1969, fig. 7, 28; ЧЕРНЫХ 1976, 96 sq., fig. 44; КРУШЕЛЬНИЦЬКА 2006, fig. 51, 1-5, fig. 52, 1.

⁴¹¹ KAISER, POPANDOPULO 2004, 11, fig. 3, 6.

⁴¹² Băbeni (KACSÓ 1980, fig. 2, 2-3), Malaja Dobron' I (BERNJAKOVIČ 1960, pl. 1, 9), Perișor (SOROCEANU, RETEGAN 1981, fig. 29, 16-17, fig. 32, 1), Sighetu Marmăției IV (KACSÓ 1995a, fig. 1, 4).

Răspândirea lor spre vest, sud-vest are loc în cursul perioadei Hallstatt A, când apar și în descoperirile din Ungaria⁴¹³, Slovacia⁴¹⁴, Moravia⁴¹⁵, Bosnia-Herțegovina⁴¹⁶, Croația⁴¹⁷, Serbia⁴¹⁸.

Secera fig. 2, 8 aparține tipului Cristian-Drajna 2 potrivit clasificării lui M. Petrescu-Dîmbovița, cele mai multe exemplare de acest tip fiind dateate în Bronz D și Hallstatt A⁴¹⁹.

Categoria de piese cea mai bine reprezentată în colecția Floth este cea a podoabelor: 18 de brățări și opt verigi de picior. Doar o singură piesă are precizată localitatea de proveniență. Este vorba de brățara fig. 7, 7, o descoperire izolată de la Târgu Lăpuș.

Cu două excepții, piesele fig. 6, 5-6, brățările sunt deschise, cu capetele mai mult sau mai puțin apropiate, doar la una, piesa fig. 6, 4, ele fiind ușor suprapuse. Piesa fig. 7, 8 a aparținut evident categoriei de brățări deschise, ea a fost însă transformată prin îndreptarea unui braț și baterea capătului cu ciocanul. Momentul în care a avut loc

⁴¹³ Apagy (JÓSA, KEMENCZEI 1965, pl. 3, 47), Berkesz (JÓSA, KEMENCZEI 1965, pl. 11, 21), Füzesabony (KEMENCZEI 1984, pl. 112 a, 10), Nagykálló II (MOZSOLICS, HEGEDŰS 1963, fig. 4, 12-15), „Regiunea dintre Bodrog și Tisa” (KEMENCZEI 2003, pl. 12-19), Szentgáloskér (MOZSOLICS 1972, fig. 6, 12 – „Kér”).

⁴¹⁴ Blatnica (GALLUS, HORVÁTH 1939, pl. 22, 3), Lipovnik (NOVOTNÁ 1968, pl. 28, 1-2). Contextul din care provine piesa de la Blatnica este greu de precizat, în timp ce secerile de la Lipovnik sunt descoperiri izolate, pe care M. Novotná le datează în Bronz D. V. Furmánek (1977, 264) consideră piesele de la Lipovnik ca dovezi ale contactelor culturii Piliny cu Transilvania la începutul Bronzului recent, iar L. Veliačik (1983, 36) afirmă că seceră de la Blatnica este o dovadă a influențelor sud-estice, în primul rând transilvănene, recepționate în Slovacia. Având în vedere poziția cronologică a secerilor cu cârlig din Ungaria, încadrarea exemplarelor din Slovacia în Hallstatt A pare mult mai probabilă.

⁴¹⁵ Drslavice I (ŘÍHOVSKÝ 1972, pl. 35, 1. 15), Drslavice II (ŘÍHOVSKÝ 1989, pl. 38, 632; pentru conținutul depozitului vezi PAVELČÍK 1964), „Moravia” (ŘÍHOVSKÝ 1989, pl. 37, 628-629), Uherské Hradiště (ŘÍHOVSKÝ 1989, pl. 37, 626-628. 630).

⁴¹⁶ Vidovice (KÖNIG 2004, pl. 6 A, 19).

⁴¹⁷ Bizovac (HOLSTE 1951, pl. 3, 26), Brodski Varoš (VINSKI-GASPARINI 1973, pl. 63, 11), Otok-Privlaka (HOLSTE 1951, pl. 6, 10).

⁴¹⁸ Belgrad-împrejurimi (VASIĆ 1994, pl. 23, 312), Borjaš II (REIZNER 1899, pl. 3, 14); Jarak I (VINSKI-GASPARINI 1973, pl. 83, 9), Kličevac I (VASIĆ 1994, pl. 40, 314 A), Pećinci (МИЛОШЕВИЋ 1960, pl. 3, 6), Šimanovci (OCTABE 1975, pl. 42, 3).

⁴¹⁹ PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1978, 60 sq.

transformarea nu poate fi precizat, nu este exclus însă ca piesa în forma sa actuală să fi fost utilizată deja în epoca bronzului⁴²⁰. Și brățara fragmentară fig. 7, 9 a suferit anumite modificări, probabil după ce unul dintre brațe s-a rupt, prin baterea cu ciocanul la cald fiind obținută o bară cu secțiunea rectangulară cu colțurile rotunjite.

Sunt prezente două tipuri de brățări, cu secțiunea rombică și cu secțiunea circulară. Dintre cele cu secțiunea rombică, una este ornamentată pe muchiile exterioare cu incizii fine alăturate, cealaltă este neornamentată. Brățările cu secțiunea rombică ornamentate databile în fazele mai recente ale Bronzului târziu sunt puțin numeroase⁴²¹. Cel mai timpuriu, acestea apar în perioada Koszider⁴²², iar în mediul culturii tumulare din Bronzul mijlociu și faza timpurie a Bronzului târziu ele reprezintă una dintre variantele importante de podoabe de braț, cunoscută mai ales prin descoperiri din necropole⁴²³.

Brățările cu secțiunea rombică neornamentate, de regulă de mici dimensiuni, apar în mediul tumular⁴²⁴. Ele intră și în compoziția unor depozite de tip Uriu-Ópályi: Lăpuș⁴²⁵, Kisvarsány⁴²⁶ Magosliget⁴²⁷,

⁴²⁰ Asemănătoare într-o oarecare măsură este piesa din depozitul de la Velikie Lučki (KOBAL' 2000, pl. 29, 13).

⁴²¹ Băleni (DRAGOMIR 1967, pl. 18g, pl. 18h, 116. 120. 122, pl. 18i, 126. 129. 130, pl. 18j, 135-137), „Transilvania ?” (PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1998, pl. 102, 1336).

⁴²² Rákospalota (MOZSOLICS 1967, fig. 23, 2).

⁴²³ De ex.: TORBRÜGGE 1959, pl. 9, 8 (Paulushofen), pl. 10, 7 (Rudersthofen), pl. 16, 6 (Kallmünz) etc.; BENEŠ 1959, fig. 6, 11 (Minice), fig. 7, 2 (Zbečno); ČUJANOVA-JILKOVÁ 1970, pl. 3 C, 10 (Chocenice), pl. 16 A, 3 (Kbel) etc.; FURMÁNEK 1973, fig. 7, 16 (Bošovice), fig. 14, 9 (Hradisko), fig. 27, 9 (Hulin) etc.; KOVÁCS 1975, pl. 1, 8/2, pl. 12, 143/1 etc. (Tiszafüred); PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1998, pl. 103, 1347 (Felnac). Este posibil ca și brățările descoperite în împrejurimile localității Ineu, jud. Arad (PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1998, pl. 102, 1337-1338) să provină tot din morminte ale culturii tumulare.

⁴²⁴ De ex.: TORBRÜGGE 1959, pl. 22, 12 (Labersricht), pl. 24, 29 (Thonhausen) etc.; ČUJANOVA-JILKOVÁ 1970, pl. 2, A, 4 (Chocenice), pl. 17, 12-13 (Kbel) etc.; FURMÁNEK 1973, fig. 14, 4 (Hradisko), fig. 26, 1 (Hulin); KOVÁCS 1975, pl. 12, 143/2 (Tiszafüred).

⁴²⁵ KACSÓ 1981, fig. 2, 19-20.

⁴²⁶ MOZSOLICS 1967b, pl. U15, 6.

⁴²⁷ KOBÁLY 2004, 186, nr. 486.

Nagyecsed⁴²⁸, Nižnie Vorota I⁴²⁹, Penészlek⁴³⁰, Podmonastyr' II⁴³¹, Slavkovce⁴³², Valea lui Mihai I⁴³³, Velikie Lučkie⁴³⁴. Așa cum remarcă A. Mozsolics⁴³⁵, numărul lor este totuși redus în comparație cu brățelele și verigile de aur cu aceeași secțiune contemporane cu depozitele de acest tip, dintre care multe sunt în asociere cu piese de bronz. Brățări de acest fel se găsesc și în descoperirile perioadei următoare⁴³⁶. Secțiune rombică au și numeroase piese masive din depozitele perioadelor Bronz D și Hallstatt A, în majoritatea lor nefinisate, care au formă de brățară deschisă. Ele nu reprezintă însă podoabe ci lingouri, eventual verigi-monedă, dimensiunile lor depășind evident pe cele ale brățărilor⁴³⁷.

Așa cum am precizat mai sus, brățările cu secțiunea rotundă aparțin categoriei de piese conducătoare ale depozitelor de tip Uriu-Ópályi. În cadrul colecție Floth se găsesc în număr relativ mare exemplarele variantei decorate și doar una singură ce aparține

⁴²⁸ ISTVÁNOVITS, KURUCZ 1992, pl. 2, 3. După A. Mozsolics (1985, 152 sq.), depozitul s-ar încadra în orizontul Kurd, având în vedere brățările ornamentate din compoziția sa.

⁴²⁹ KOBAL' 2000, pl. 26 B, 2.

⁴³⁰ ANDRÁSSY 1943, fig. 7. 11-13.

⁴³¹ KOBAL' 2000, pl. 35, 10-11. 13.

⁴³² VIZDAL 1962, fig. 257, 9.

⁴³³ MOZSOLICS 1973, pl. 46, 20.

⁴³⁴ BERNJAKOVIČ 1960, pl. 10, 14. Descoperirea este considerată de A. Mozsolics (1973, 159) ca aparținând cu probabilitate orizontului Ópályi, iar J. Kobal' (2000, 99, nr. 149) o încadrează în seria de depozite Kriva, în accepțiunea autorului varianta din Ucraina Transcarpatică a depozitelor de tip Uriu-Ópályi. Ea conține însă și un pandantiv semilunar cu capetele răsucite din tablă, asemănător exemplarelor transilvănene din depozitele de la Bicaz II, Frâncenii de Piatră, Dipșa, Uioara etc., un tip de podoabă care se regăsește aproape în exclusivitate în depozite ce nu pot fi date anterior Hallstatt-ului A, vezi și KOVÁCS 1981, 166 sqq., fig. 3-4. O excepție ar putea-o constitui piesa din depozitul de la Penészlek (vezi ANDRÁSSY 1943, fig. 9), care pare totuși, după desenul publicat, a fi ușor diferit de celelalte pandantive de acest tip. În aceste condiții, s-ar putea presupune fie că pandantivul din depozitul de la Velikie Lučki este o apariție foarte timpurie, fie că acest depozit a fost depus doar în Hallstatt A, deși toate celelalte piese din compoziția sa sunt tipice pentru perioada anterioară.

⁴³⁵ MOZSOLICS 1973, 60.

⁴³⁶ Exemplare transilvănene: Bicaz II (KACSÓ 2004a, pl. 77 jos), Dipșa (CIUGUDEAN și alții, pl. 32, 5), Suseni (FILIMON 1924, fig. 54).

⁴³⁷ HÄNSEL A. 2000, 296; KACSÓ 2007.

variantei nedecorate. Aceasta din urmă (fig. 7, 7) este confecționată dintr-o bară mai groasă, exemplare asemănătoare sau chiar identice fiind numeroase⁴³⁸.

Brățile decorate au două subvariante: închise și deschise, ambele reprezentate în cadrul colecției. Brățile închise sunt mult mai puțin numeroase. Ele sunt prezente atât în depozitele de tip Uriu-Ópályi⁴³⁹ (decor de incizii fine, respectiv de creștături), cât și în alte tipuri de depozite, contemporane cu cele de tip Uriu-Ópályi sau mai recente decât acestea⁴⁴⁰. Brățile deschise apar în număr foarte mare în depozitele de tip Uriu-Ópályi. Pare destul de probabil că exemplarele contemporane din alte tipuri de depozite sunt „importuri” din atelierele ce au funcționat în regiunea Tisei superioare sau, eventual, imitații locale. Ele se află într-o formă neschimbată și în depozitele perioadelor mai recente. Decorul favorit este cel al creștăturilor ce acoperă bara până aproape de capetele subțiate, rareori și pe acestea. Uneori grupurile de creștături alternează cu grupuri incizate formate din motive diferite (triunghiuri alăturate, linii dispuse în forma acelor de brad etc.) sau cu spații nedecorate. Multe brăți sunt decorate doar în tehnica inciziei fine, motivele și combinațiile acestora fiind extrem de variate.

Dintre brățile decorate din colecție, cele mai multe analogii le au, evident, exemplarele prevăzute cu creștături. Piese mai deosebite sunt brățile fig. 6, 11, fig. 7, 1 și fig. 7, 4. Pentru decorul acestora

⁴³⁸ De ex.: Beregsurány (MOZSOLICS 1973, pl. 63, 2-4. 6-7), Černeč (ПЕНЯК 1991, fig. 2, 1. 5. 13-18), Kljačanovo III (БІДЗІЛІЯ 1966, fig. 2, 2), Jánkmajtis (MOZSOLICS 1973, pl. 64, 1-4, pl. 65), Malaja Dobron' I (BERNJAKOVIČ 1960, pl. 11, 2-3), Medvedevcy (БАЛІАГУПІ 1968, fig. 10. 12. 14-15. 17. 20), Rozavlea III (KACSÓ 1995a, fig. 9, 3, pl. 6, 19). O piesă de acest fel a apărut și în necropola tumulară de la Lăpuș (KACSÓ 2001c, fig. 28, H20, 1).

⁴³⁹ Domănești II (BADER 1969, pl. 24, 3-4), Năpradea (FETZER 1897, 358), Vadu Izei (NISTOR, VULPE 1970, fig. 3, 12, fig. 4, 12); Velikaja Palad' (ПОТУШНЯК 1958, pl. 46, 2; vezi și KOBAL' 2000, pl. 19 A, 18).

⁴⁴⁰ Bogata (ROSKA 1944, fig. 1, 1), Chergheș (ANDRIȚOIU 1971, fig. 1, 1, pl. 1, 1), Mezőnyárad (HELLEBRANDT 1999, fig. 8, 1-3, fig. 12), Rohod III (JÓSA, KEMENCZEI 1965, pl. 56, 41), Suceava II (HÄNSEL A. 2000, fig. 1, fig. 2, 7-9, fig. 5), Visuia (DĂNILĂ 1976, fig. 5, 1-8 – decorate, fig. 6, 5-16 – nedecorate), Žbince (NOVOTNÁ 1970a, pl. 26). Aceste brăți sunt diferite de brățile de tip Rigsee, de asemenea închise, care apar și în jumătatea estică a Bazinului carpatic, de ex. Abaujszántó (MOZSOLICS 1967b, pl. U13, 7), Bogdan Vodă (KACSÓ 1995a, fig. 2, 4).

nu am identificat paralele întrutotul identice, se poate afirma totuși că ele nu se detașează de restul brățărilor, mai ales că toate motivele se regăsesc, în combinații diferite însă, pe alte piese.

Brățărilor din România, alături de alte piese de podoabă de braț și picior, fac obiectul unei monografii din seria PBF⁴⁴¹. Tipologia stabilită pare a fi însă destul de greoaie, iar seriile tipologice prea extinse din punct de vedere cronologic. Nu rareori piese identice ca formă și decor, ce aparțin câteodată aceleiași descoperiri, apar repartizate unor grupuri tipologice diferite⁴⁴². De altfel, apartenența pieselor la forma rotundă sau la cea ovală, unul dintre criteriile avute în vedere, este uneori greu de stabilit, diferențele de dimensiuni ale diametrelor la mai multe piese considerate de formă ovală fiind minime. O situație similară se constată la aprecierea secțiunilor ovale sau rotunde. În plus, denumirile seriilor tipologice stabilite au un caracter prea descriptiv, din acest motiv utilizarea lor, spre deosebire de cele propuse de același autor pentru seceri, este dificilă.

În afară de tipologia brățărilor elaborată mai demult de către A. Mozsolics⁴⁴³, există una recentă, a lui J. Kobal⁴⁴⁴, care are în vedere doar piesele din Ucraina Transcarpatică. Sunt stabilite două tipuri, tipul 1 – brățări masive deschise cu capetele boante, de multe ori distanțate – cu cinci variante (A-E), în funcție de secțiune, tipul 2 – brățări de formă circulară, secțiunea rotundă, capetele subțiate – cu 11 variante (A-J) și numeroase subvariante în funcție de decor. În tipul 2 sunt ordonate și brățărilor nedecorate cu secțiunea ovală (variante E) și cele nedecorate cu secțiunea rombică (variante F), ceea ce contravine într-o măsură definiției date tipului.

O analiză care va avea în vedere ansamblul brățărilor, prezente într-un interval de timp îndelungat în întreaga parte răsăriteană a Bazinului carpatic și chiar dincolo de acest spațiu, va permite o clasificare mai riguroasă a acestei categorii de podoabă, ce a avut, foarte probabil, și o funcție premonetară⁴⁴⁵.

⁴⁴¹ PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1998.

⁴⁴² Vezi de ex. brățărilor decorate cu creștături de la Vadu Izei, toate de formă circulară și cu secțiunea rotundă, care apar în patru grupuri.

⁴⁴³ MOZSOLICS 1973, 54 sqq.; eadem 1985, 64 sq.

⁴⁴⁴ KOBAL' 2000, 52 sqq.

⁴⁴⁵ Mai recent despre această problemă HÄNSEL A. 2000, 118 sqq. cu literatură.

Brăţările deschise, decorate sau nedecorate, cu secţiunea rotundă, rombică şi octogonală, precum şi brăţările închise, cu tradiţii încă în perioada Kozsider, sunt produse specifice ale metalurgiei Uriu-Ópályi, cele mai multe dintre variante regăsindu-se şi în următoarea etapă cronologică, unele şi în descoperiri de dată mai recentă.

Deosebirea evidentă dintre verigile de picior⁴⁴⁶ şi brăţări este dată de diametrele diferite pe care le au, primele având diametrele interioare de peste 9 cm, iar ultimele sub 8 cm. În colecţia Floth se găsesc două variante de verigi de picior: deschise şi închise, ambele prezente în depozitele de tip Uriu-Ópályi, primele fiind, alături de brăţări, podoabele preferate în depunerile de acest fel⁴⁴⁷. Verigile de picior închise sunt mult mai rare în depozitele de acest tip⁴⁴⁸. Ele se întâlnesc şi în alte tipuri de depozite, contemporane cu cele de tip Uriu-Ópályi sau mai recente decât acestea⁴⁴⁹. O verigă de picior

⁴⁴⁶ În lipsa unor descoperiri funerare prin care s-ar preciza poziţia sa pe corp, termenul prin care este desemnată această podoabă este doar unul tehnic, fără legătură directă cu destinaţia pe care a avut-o.

⁴⁴⁷ Verigi de picior deschise – Transilvania: Aluniş (MOGA 1944, pl. 1, 1-6), Breb (NISTOR, VULPE 1969, fig. 1 A, 2-3), Coştiui II (POPESCU 1945, fig. 1, 1-2), Crăciuneşti (NISTOR, VULPE 1974, fig. 3, 26-28; KACSÓ 1990a, fig. 1, 3), Dobrocina (PETRESCU-DÎMBOVIŢA 1977, pl. 41, 10-11), Hăşmaş (ROSKA 1942, fig. 7, 1), Horoatu Cehului (PETRESCU-DÎMBOVIŢA 1998, pl. 66, 802), Ileanda (PETRESCU-DÎMBOVIŢA 1978, pl. 35 D, 1; Lăpuş I (KACSÓ 1981, pl. 2, 21-25), Lozna (ROSKA 1933, fig. 1, 1-2), Moisei (KACSÓ 1995a, fig. 4, 10, fig. 5, 1-3), Uriu (ROSKA 1932, , fig. 2, 20), Ungaria: Beregsurány (MOZSOLICS 1973, pl. 63, 22), Kemece (JÓSA, KEMENCZEI 1965, pl. 32, 5), Mátészalka (KEMENCZEI 1984, pl. 58 d, 4-6), Rohod (JÓSA, KEMENCZEI 1965, pl. 50, 2-3, 5-10), Szabolcsbáka (JÓSA, KEMENCZEI 1965, pl. 33, 5), Tizsaszentmárton (MOZSOLICS 1973, pl. 62, 7-18), Slovacia: Kral'ovce (MOZSOLICS 1973, pl. 68, 6-8), Ucraina Transcarpatică: Dibrova (KOBAL' 2000, pl. 33, 27-31), Kljačanovo III (БІДІЗІЛЯ 1966, fig. 1, fig. 2, 1), Kljačanovo V (KOBAL' 2000, pl. 25, 1-12), Kol'čino (KOBAL' 2000, pl. 38 B, 6), Malaja Dobron' I (KOBAL' 2000, pl. 39, 11, 13), Obava II (BORKOVSKYJ 1935, fig. 1, rând 4), Podmonastyr' II (KOBAL' 2000, pl. 35, 12, 14-16), Sel'co II (ПОТУШНЯК 1958, pl. 19; vezi şi KOBAL' 2000, pl. 69 B, 3-5), Tibava (KOBAL' 2000, pl. 101 D, 1, 3), Užgorod V (KOBAL' 2000, pl. 38 C, 2), Velikaja Began' II (KOBAL' 2000, pl. 45 A, 8), Viškovo (KACSÓ 1995a, fig. 11, 7-8, fig. 12, 1-4).

⁴⁴⁸ Băbeni (KACSÓ 1980, fig. 2, 15), Moisei (KACSÓ 1995a, fig. 5, 4-5).

⁴⁴⁹ Cheşereu (NÁNÁSI 1974, fig. 1, 6), Putreda (ISĂCESCU 1967, fig. 1, 3), Sâncrăieni II (PETRESCU-DÎMBOVIŢA 1978, pl. 270 A, 1-2), Suceava I (CHIŢESCU 1976, fig. 2, 1-2).

închisă, despre care se afirmă că este din cupru, fiind încadrată totuși în Bronzul târziu, provine de la Galații Bistriței⁴⁵⁰.

Dintre verigile de picior închise din colecția Floth remarcabile sunt cele care au atașate mici verigi. Chiar dacă lipsesc clarificările cu privire la condițiile lor de descoperire, se poate considera cu suficient temei că ele aparțin aceleiași secvențe cronologice ca și celelalte verigi de picior din colecție. Analogiile lor le regăsim în regiuni mai mult sau mai puțin îndepărtate – Polonia⁴⁵¹, Germania⁴⁵², Franța⁴⁵³, Irlanda⁴⁵⁴, de regulă în ansambluri datate în perioade mai recente decât verigile puse aici în discuție. Piese asemănătoare provin și din tumulul 28 al necropolei de la Hordeevka (Ucraina): două verigi decorate de mari dimensiuni, goale în interior, pe care se află șase, respectiv șapte verigi mai mici⁴⁵⁵. Ele sunt considerate posibile instrumente muzicale⁴⁵⁶. În legătură cu destinația atârnatoarelor inelare (*Ringgehänge*) de la Allendorf se afirmă că ele sunt fie podoabe pentru cal, fie, mai degrabă, atârnatore fixate pe un baston pentru a produce prin batere sunete⁴⁵⁷. Brățări la care sunt agățate verigi mai mici se găsesc și în descoperirile din Elveția⁴⁵⁸. Despre ele se crede că ar fi „portmonee lacustre” (*„portemonnaies lacustres”*)⁴⁵⁹.

Piesele din colecția Floth nu puteau servi drept „portmonee”⁴⁶⁰. Fiind închise, verigile mici care sunt atașate celor mari nu puteau fi

⁴⁵⁰ MARINESCU 1980, pl. 9, 2.

⁴⁵¹ Kielpino (GEDL 1981, pl. 37 A, 5-6).

⁴⁵² Allendorf (UENZE 1953, pl. 13, 11, pl. 15, a-c.), Kelheim (BELARDELLI și alții, pl. 111, 5).

⁴⁵³ La Truchère (GERLOFF și alții, pl. 34, 6).

⁴⁵⁴ Bootown, Seacon More, Kinnegoe, Mooghaun, Grange, Brockagh (EOGAN 1983, pl. 17, 9, pl. 20, 24, pl. 21 C, 4, pl. 30, 29, pl. 49, 49-50, pl. 93 A, 13).

⁴⁵⁵ BEREZANSKAJA, KLOČKO 1998, 40, pl. 52, 1, pl. 53, 1.

⁴⁵⁶ *Ibidem*, 12. Pentru discuția cu privire la aceste verigi vezi și METZNER-NEBELSICK 2005b, 301 sqq., care afirmă că le lipsesc paralelele convingătoare în Bazinul carpatic, acestea fiind de căutat în Pomerania și nordul Europei.

⁴⁵⁷ UENZE 1953, 218.

⁴⁵⁸ PÁSZTHORY 1985, pl. 48, 637-639, pl. 166, 1939. 1945. Tot aici a apărut și o verigă închisă pe care este înfășurată o sârmă (*ibidem*, pl. 177, 2168).

⁴⁵⁹ *Ibidem*, 123.

⁴⁶⁰ Despre un “portmoneu” din epoca bronzului se vorbește și în cazul depozitului de la Pustakovec (Croatia), în care apare o verigă din sârmă pe care sunt agățate fragmente mici de diverse obiecte de bronz considerate „*Kleingeld*” (HÄNSEL A.

îndepărtate decât prin deteriorarea acestora. Este posibil ca printr-o mișcare ritmică, ele să fi produs anumite sunete, eventual în cadrul unor activități de cult, astfel că interpretarea lor drept instrumente muzicale pare plauzibilă.

În cadrul depozitelor de tip Uriu-Ópályi, alături de cele mixte și cele formate exclusiv din topoare cu disc și spin⁴⁶¹, există și depozite constituite din piese de podoabă, în compoziția cărora apar brățări, respectiv brățări și verigi de picior, rar și alte categorii de podoabă. O astfel de depunere a fost fără îndoială și cea de la Cireșoaia, piesele de aici aflându-se parțial sau total, probabil, în colecția Floth.

În depozitele de acest fel numărul pieselor componente este extrem de diferit, de la două până la cca 80. Componenta câtorva depuneri este însă nesigură, informațiile în această direcție, ca și în privința condițiilor de descoperire fiind lacunare. Este posibil ca unele din descoperirile menționate în Anexa 1 să nu fi aparținut în realitate categoriei de depozite de podoabe, ele cuprinzând inițial și alte tipuri de obiecte. Pe de altă parte, nu este exclus ca anumite depuneri, aflate la periferia ariei de răspândire a depozitelor de tip Uriu-Ópályi, cum sunt cele de la Căpleni I, Rudabánya și Sárospatak, să se dateze într-o perioadă ulterioară acestor depozite sau să fie caracteristice altor tipuri de depozite. Ele au însă în componență podoabe ce își au prototipurile în regiunea Tisei superioare.

Varianța de brățară cea mai bine reprezentată în depozitele de piese de podoabă este cea deschisă, decorată, care apare cel mai des și în depozitele mixte. Lipsesc aproape cu desăvârșire din aceste depozite brățările cu secțiunea hexagonală sau octogonală, de altfel prezențe sporadice și în depozitele mixte⁴⁶². Brățările nedecorate sunt

1999, 88, fig. 6, 1-5). Fără îndoială însă, nu toate piesele formate din înlănțuirea de obiecte, chiar dacă puteau fi detașate unele de altele, au avut această semnificație. Spre exemplu veriga căreia îi sunt atașate un celt și un miez de turnare din depozitul de la Crasna Vișeuului (KACSÓ 1996, fig. 2) pare să fi constituit împreună cu acestea un obiect de cult.

⁴⁶¹ KACSÓ 1995c, 136, Lista 1.

⁴⁶² Beregsurány (MOZSOLICS 1973, pl. 63, 2), Cehăluț I (MOZSOLICS 1973, pl. 49, 10), Crăciunești (KACSÓ 1990a, fig. 1, 2), Curtuișeni (NÁNÁSI 1974, fig. 2, 4, 6), Gemzse (MOZSOLICS 1973, pl. 33, 21), Lochovo (ПОТУШНЯК 1958, pl. 45, 3-4; vezi și KOBAL' 2000, pl. 17 H, 2-3), Velikaja Began' II (KOBAL' 2000, pl. 45 A, 6), Velikaja Palad' (ПОТУШНЯК 1958, pl. 46, 5; vezi și KOBAL' 2000, pl. 19 A, 18).

de asemenea apariții rare, ca și cele închise, decorate. Verigile de picior sunt deschise. De cele mai multe ori ele poartă urmele baterii cu ciocanul, astfel fiind modificată secțiunea lor.

Depunerile constituite exclusiv din obiecte de podoabă sunt limitate în regiunea Tisei superioare la perioada depozitelor de tip Uriu-Ópályi. În etapele cronologice ulterioare, podoabele sunt depuse doar cu alte categorii de obiecte. Acum apar și noi tipuri de brățări, dar se mențin încă și cele caracteristice metalurgiei Uriu-Ópályi. Este vorba și în acest caz de o perpetuare a confecționării unor astfel de piese și nu de tezaurizarea de podoabe ieșite din folosință. Datarea lor mai exactă nu poate fi făcută decât dacă se are în vedere asocierea cu alte tipuri de bronzuri. Încadrarea cronologică a brățărilor și verigilor de picior din colecția Floth, în lipsa unor precizări cu privire la contextul din care provin, chiar dacă admitem că o parte a lor aparține unui depozit de podoabe de tip Uriu-Ópályi, nu poate fi făcută decât pentru o secvență de timp mai largă, și anume Bronz târziu 2 și 3.

În cadrul colecției Floth se află și un fragment de mici dimensiuni de placă de tablă (fig. 7, 11), probabil de la o centură. Centuri de bronz apar deja și în Transilvania în cursul perioadei Bronz târziu 2, ele sunt însă caracteristice mai ales perioadei următoare⁴⁶³.

*

Colecția Floth este realizată din piese adunate în ultimele decenii ale secolului XIX și primii ani ai secolului XX dintr-un areal relativ restrâns ce forma la acea vreme o unitate administrativă, comitatul Szolnok-Doboka. Descoperirile arheologice cunoscute atunci sunt repertoriate de către E. Orosz, respectiv de autorii primului volum al monografiei comitatului⁴⁶⁴, pe baza literaturii, respectiv a observațiilor personale, fiind menționată de mai multe ori, așa cum s-a văzut, colecția Floth. Alte descoperiri din același comitat, apărute tot la cumpăna dintre secole, sunt descrise de E. Orosz într-o lucrare publicată câțiva ani mai târziu⁴⁶⁵, precum și de I. Marțian⁴⁶⁶. Sunt

⁴⁶³ KACSÓ 1995b, 104 sq. cu literatură.

⁴⁶⁴ OROSZ 1900; idem 1902; TAGÁNYI, și alții 1901. Date, uneori relevante, cu privire la unele descoperiri, sunt comunicate și în celelalte volume (II-VII) ale monografiei comitatului.

⁴⁶⁵ OROSZ 1906.

⁴⁶⁶ MARTIAN 1909. Repertoriul, completat și cu alte descoperiri, apare mai târziu (a. 1920) și în limba română, vezi MARȚIAN 1920.

prezentate atât depozitele de bronzuri cât și descoperirile izolate. Întrucât mai ales acestea din urmă lipsesc în general din lucrările recente, voi prezenta pe scurt descoperirile de bronzuri repertoriate în lucrările menționate, cu precizarea actualului județ de proveniență. Această rememorare a datelor publicate în lucrări astăzi mai puțin cunoscute permite o cunoaștere mai aprofundată a dimensiunilor metalurgiei bronzului și a fenomenului depunerilor de bronzuri în Transilvania de Nord și de Nord-Est. Intenția mea este de oferi în același timp informații cu privire la istoricul cercetărilor problemei, mai ales că în acest domeniu sunt trecute cu vederea uneori, în mod nemeritat, importante contribuții. Literatura ce însoțește localitățile de descoperire se limitează doar la lucrările autorilor mai înainte citați. În anumite cazuri, în notele de subsol, indic și studii mai recente, care lămuresc conținutul descoperirilor sau prezintă interpretări diferite cu privire la natura acestora.

Arcalia, jud. Bistrița-Năsăud (ung. Árokajla, ger. Kallesdorf). Depozit: două roți de car, șapte brățări. OROSZ 1900, 21 sq., nr. 8; TAGÁNYI și alții 1901, 117, nr. 12, fig. la p. 118; MARTIAN 1909, 323, nr. 40.

Beclean, jud. Bistrița-Năsăud (ung. Bethlen). Descoperire izolată: Topor sau celt. OROSZ 1900, 22, nr. 13; TAGÁNYI și alții 1901, 115, nr. 1. Descoperiri izolate (?): celt, daltă. MARTIAN 1909, 324, nr. 68.

Bobâlna, jud. Cluj (ung. Alparét). Tezaur: verigi de aur. OROSZ 1900, 21, nr. 1; TAGÁNYI și alții 1901, 128, nr. 39; MARTIAN 1909, 322, nr. 9.

Bogata de Jos, jud. Cluj (ung. Oláhbogáta). Depozit: verigă de picior (diam. ext. 12,5 cm, gros. 1 cm), cinci brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate, brățară deschisă, secțiunea rombică, decorată (sunt precizate dimensiunile la o singură piesă – diam. ext. 8,4 cm, gros. 0,8 cm, se afirmă însă că și celelalte brățări au dimensiunile apropiate). Depozit: două brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate (diam. ext. 8,8/9,2 cm, 8,5/7,2 cm, gros. 1 cm, 0,8 cm), fragment de zăbală⁴⁶⁷. Descoperire izolată (?): brățară închisă (col. Orosz). OROSZ 1900, 31, nr. 74; TAGÁNYI și alții 1901, 118 sq., nr. 15, fig. la p. 119. La MARTIAN 1909, 341, nr. 513 date

⁴⁶⁷ Date diferite la PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977, 86; idem 1978, 115, nr. 120.

diferite (printre altele 11 brățări, cinci coliere), se menționează și o bară de aur în formă de verigă, probabil descoperire izolată, pe baza constatărilor autorului.

Braniștea, jud. Bistrița-Năsăud (ung. Árpástó). Descoperire izolată: topor cu aripioare. În lucrarea de față.

Căianu Mic, jud. Bistrița-Năsăud (ung. Kiskaján). Descoperire izolată: topor cu disc și spin. În lucrarea de față.

Căpâlna, jud. Cluj (ung. Kápolna). Descoperire izolată: brățară închisă de mici dimensiuni (diam. 4,5 cm), decorată, găsită în punctul *Gura Vlădesii* (col. Orosz). OROSZ 1902, 59, nr. 28; idem 1906, 370.

Ciceu-Corabia, jud. Bistrița-Năsăud (ung. Csicsóujfalu). Descoperiri izolate (?): topor de tip Drajna, brățară deschisă, nedecorată. OROSZ 1900, 25, nr. 26; TAGÁNYI și alții 1901, 115 sq., nr. 4.

Cireșoaia, jud. Bistrița Năsăud (ung. Magyardecse). Depozite. În lucrarea de față.

Ciubanca, jud. Cluj (ung. Alsócsobánka). Descoperire izolată: vârf de lance. OROSZ 1906, 372. Depozit (?): brățări și coliere. MARTIAN 1909, 322, nr. 11.

Coldău, jud. Bistrița-Năsăud (ung. Várkudu [Kudu]). Depozit: 17 verigi mari de bronz, opt verigi, două verigi de picior masive, verigă cu protuberanțe și miez de fier, trei fibule, disc de bronz cu perforație centrală, toartă torsionată de la un vas, fragmente de lanț torsionate cu secțiunea rectangulară, panglici (?) de bronz. Depozit: șapte coliere, patru verigi. Descoperire izolată: celt din punctul *Bükpatak*. OROSZ 1900, 27 sq., nr. 57; MARTIAN 1909, 335, nr. 373. TAGÁNYI și alții 1901, 115, nr. 2 afirmă că depozitului îi mai aparțin și alte obiecte, printre care și un vârf de lance perforat⁴⁶⁸. Această piesă este menționată și de OROSZ 1902, 59, nr. 31.

Cuzdrioara, jud. Cluj (ung. Kozárvár). Descoperire izolată (?): topor (cu disc și spin ?). OROSZ 1900, 28, nr. 55.

Dăbâca, jud. Cluj (ung. Doboka). Descoperire izolată: celt cu două nervuri sub bordura găurii de înmănușare (lung. 8, 4 cm).

⁴⁶⁸ La RUSU 1967 și PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977, 162 apare un conținut diferit, apărând și precizarea că o parte a pieselor menționate ca descoperite la Coldău provin în realitate de la Alba Iulia-Partoș. Nu există aici referiri la vârful de lance.

OROSZ 1900, 25, nr. 32; idem 1906, 32; MARTIAN 1909, 328, nr. 157.

Dârja, jud. Cluj (ung. Magyarderzse). Tezaur: verigi de aur în punctul *Muncea Vasii*. Depozit (?): vârful de lance din bronz, vârful de lance din cupru galben în punctul *Dealul Vultur* (*Vulturhegy*). OROSZ 1902, 59, nr. 33.

Dobrocina, jud. Cluj (ung. Dobrocsina). Depozit: Două topoare cu disc și spin, descoperite în punctul *Poieni*. Depozit: Spirală de bronz, verigi (brățări ?). Descoperire izolată: placă de bronz (lung. 8 cm, gros. 1 cm) de la un vas de bronz sau de la o centură. OROSZ 1900, 25, nr. 33; TAGÁNYI și alții 1901, 119, nr. 16; OROSZ 1902, 57, nr. 20; idem 1906, 370; MARTIAN 1909, 328, nr. 159.

Enciu, jud. Bistrița Năsăud (ung. Szászencs). Descoperire izolată: celt (lung. 8,6 cm) decorat cu șase nervuri paralele orizontale, însoțite de trei nervuri semicirculare aflate în jurul unui punct. OROSZ 1906, 372; MARTIAN 1909, 334, nr. 332.

Feldioara, jud. Cluj (ung. Melegföldvár). Descoperire izolată: celt. MARTIAN 1909, 338, nr. 446.

Fizeșu Gherlii, jud. Cluj (ung. Ördöngösfüzes). Depozit: două seceri, două celturi, brățară, patru fragmente de la două brățări, patru pandantive semilunare perforate. Depozit: 30 de celturi, două fibule, pandantiv în formă de roată cu patru spițe, două brățări, vârful de lance, măciucă, două torți torsionate, două atase cruciforme, șase cești de bronz. Descoperire izolată: topor mare de bronz sau cupru găsit în punctul *Fellak*. OROSZ 1900, 32, nr. 79-80; TAGÁNYI și alții 1901, 123 sqq., nr. 34, fig. de la p. 123, 125 și 126; OROSZ 1902, p. 60, nr. 38⁴⁶⁹.

Fodora, jud. Sălaj (ung. Oláhfodorháza). Depozit: daltă îngustă, daltă cu toc, celt, cinci seceri, două verigi de aur cu secțiunea rombică. OROSZ 1900, 31, nr. 75; TAGÁNYI și alții 1901, 119, nr. 17. Depozit (?): verigi în formă de covrig. OROSZ 1902, 60, nr. 36.

Fundătura, jud. Cluj (ung. Kisjenő). Descoperire izolată: celt cu ornament reliefat pe fețele late (lung. 7, 2 cm). OROSZ 1900, 27, nr. 51; TAGÁNYI și alții 1901, 128, nr. 36.

⁴⁶⁹ PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977, 130 menționează la depozitul Fizeșu Gherlii I în loc de brățară piesă de car (?).

Gârbou, jud. Sălaj (ung. Csákgorbó). Depozit (?): două celturi. Descoperire izolată: seceră. OROSZ 1900, 24, nr. 23; TAGÁNYI și alții 1901, 121, nr. 24. Descoperire izolată: vârf de lance (lung. 22,4 cm). OROSZ 1906, 372. La MARTIAN 1909, 324, nr. 110 cele patru piese apar într-o singură înșiruire, astfel că nu pot fi trase concluzii cu privire la apartenența lor.

Gherla, jud. Cluj (ung. Szamosújvár, ger. Armenerstadt). Descoperire izolată: verigă de aur. OROSZ 1900, 34, nr. 90; TAGÁNYI și alții 1901, 122, nr. 27; MARTIAN 1909, 344, nr. 614.

Gherla, împrejurimi. Descoperiri izolate: seceră cu cârlig, celt (lung. 8 cm), celt (lung. 11,5 cm), ultimul posibil de la Nicula. OROSZ 1900, 37, nr. 94; idem 1902, 61, nr. 42; idem 1906, 369 sq.

Ghiolt, jud. Cluj (ung. Girolt). Descoperire izolată: celt decorat cu nervuri (lung. 14 cm). OROSZ 1900, 26, nr. 40; TAGÁNYI și alții 1901, 128, nr. 38.

Glod, jud. Cluj (ung. Sósmező). Depozit: mai multe celturi, două topoare cu disc și spin, ac de bronz. OROSZ 1900, 34, nr. 89; TAGÁNYI și alții 1901, 120, nr. 18.

Hășmaș, jud. Sălaj (ung. Alsóhagymás). Depozit: 26 de verigi (trei verigi de picior, 23 de brățări, dintre care 16 de dimensiuni mici), patru seceri, găsite în punctul *Czigle* (*Țigle*). Verigile erau în momentul descoperirii înălțuite. OROSZ 1902, 54, nr. 2; idem 1906, 370 sqq.⁴⁷⁰.

Iclod, jud. Cluj (ung. Nagyiklód). Descoperiri izolate: topor cu disc (lung. 19 cm), jumătatea unui topor cu brațe duble, celt (lung. 12,5 cm). OROSZ 1900, 31, nr. 69; TAGÁNYI și alții 1901, 127 sq., nr. 35, fig. la p. 128; MARTIAN 1909, 339, nr. 481 (se menționează două topoare).

Ileanda, jud. Sălaj (ung. Nagyilonda). Depozit (?): celt, fragment de bronz, verigă, seceră. OROSZ 1900, 31, nr. 70; TAGÁNYI și alții 1901, 121, nr. 21; MARTIAN 1909, 339, nr. 482.

Ilișua, jud. Bistrița-Năsăud (ung. Alsóilosva). Depozit: mai mult de 50 de celturi (57). OROSZ 1900, 21, nr. 3; TAGÁNYI și alții 1901, 116, nr. 5; MARTIAN 1909, 322, nr. 12.

⁴⁷⁰ M. Roska (1942, 18, nr. 52), M. Petrescu-Dîmbovița (1977, 60 sq.; 1978, 102, nr. 36) și E. Lakó (1983, 77 f., nr. 37) atribuie depozitului și un vârf de lance. Acesta provine în realitate de la Ciubanca (vezi mai sus).

Larga, jud. Maramureș (ung. Tágfalva). Arme și unelte de bronz. MARTIAN 1909, 347, nr. 681.

Lemniu, jud. Sălaj (ung. Lemény). Descoperire izolată: celt cu plisc (lung. 9 cm). OROSZ 1900, 29, nr. 58; TAGÁNYI și alții 1901, 121, nr. 22, fig. la p. 121.

Lujerdiu, jud. Cluj (ung. Lozsárd). Descoperire izolată: celt cu trei nervuri orizontale sub manșonul găurii de înmănușare (lung. 9,3 cm). OROSZ 1900, 29, nr. 59; idem 1906, 368.

Mintiu Gherlii, jud. Cluj (ung. Szamosújvárnémeti, ger. Deutschendorf). Depozit (?): trei culturi, daltă, piesă cu destinație neprecizabilă. OROSZ 1900, 37 sq., nr. 95; MARTIAN 1909, 344, nr. 615.

Muncel, jud. Cluj (ung. Kishavas). Depozit: două topoare (cu disc și spin ?). OROSZ 1900, 27 sq., nr. 54; MARTIAN 1909, 334, nr. 331.

Nireș, jud. Cluj (ung. Szászníres). Depozit: șase culturi. TAGÁNYI și alții 1901, 121, nr. 25; OROSZ 1902, 61, nr. 46; MARTIAN 1909, 345, nr. 633.

Panticeu, jud. Cluj (ung. Pánczélceh). Depozit: șapte seceri, trei culturi, două vârfuri de lance, două fragmente de topoare cu disc și spin, fragment de pumnal, cinci verigi, unele decorate, ciocan de bronz, bară torsionată, turtă, găsite în punctul *Hosszúalj*. Descoperire izolată: spadă (lung. 62 cm) din punctul *Kis-Jakabas*. OROSZ 1900, 33, nr. 82; TAGÁNYI și alții 1901, 128, nr. 40, fig. la p. 129; OROSZ 1906, 369; MARTIAN 1909, 342, nr. 540.

Peteritea, jud. Maramureș (ung. Petőréti). Topor cu disc și spin, topor. OROSZ 1900, 33, nr. 83; TAGÁNYI și alții 1901, 117, nr. 11; MARTIAN 1909, 342, nr. 548⁴⁷¹.

Popteleac, jud. Sălaj (ung. Paptelke). Depozit. Nu se precizează conținutul său. OROSZ 1900, 33, nr. 81.

Pruneni, jud. Cluj (ung. Kecsedszilvás). Depozit: mai multe culturi, vârf de lance, turtă. Descoperire izolată: celt (lung. 10 cm). OROSZ 1900, 27, nr. 46; TAGÁNYI și alții 1901, 128, nr. 37.

Rus, jud. Sălaj (ung. Oroszmező). Depozit: două culturi, două psalii, verigă, ac, faleră. OROSZ 1900, 32, nr. 78; TAGÁNYI și alții 1901, 120, nr. 19, fig. la p. 120; MARTIAN 1909, 341, nr. 531.

⁴⁷¹ Pieseile aparțin, probabil, unui depozit, vezi KACSÓ 2002, 9 cu literatură.

Rusu de Jos, jud. Bistrița-Năsăud (ung. Alsóoroszfalu). Depozit de tipare. În lucrarea de față. Descoperire izolată: topor. MARTIAN 1909, 322, nr. 16.

Rușor, jud. Maramureș (ung. Rózsapataka). Descoperire izolată: topor (lung. 14, 6 cm). OROSZ 1900, 33, nr. 85⁴⁷².

Sâmboeni, jud. Cluj (ung. Erdőszombattelke). Depozit (?): topor, topor (cu disc și spin ?), măciucă, daltă, vârf de lance. TAGÁNYI și alții 1901, 122, nr. 28; OROSZ 1902, 57, nr. 21.

Sânnicoară, jud. Bistrița-Năsăud (ung. Aranyosszentmiklos). Depozit: două brățări. OROSZ 1900, 21, nr. 7; TAGÁNYI și alții 1901, 122, nr. 30; MARTIAN 1909, 323, nr. 39.

Sântejude, jud. Cluj (ung. Szentenyed). Descoperiri izolate: celt (lung. 6 cm), măciucă cu proeminente conice (î. 4,2 cm). OROSZ 1900, 38 sq., nr. 99; TAGÁNYI și alții 1901, 123, nr. 32

Sântioana, jud. Cluj (ung. Vasasszentivány). Descoperire izolată: vârf de lance (lung. 11 cm). OROSZ 1900, 41, nr. 106; TAGÁNYI și alții 1901, 123, nr. 31, fig. la p. 122; MARTIAN 1909, 349, nr. 728.

Șimișna, jud. Sălaj (ung. Semesnye). Descoperire izolată: celt. OROSZ 1900, 34, nr. 87; TAGÁNYI și alții 1901, 121, nr. 20.

Șintireag, jud. Bistrița Năsăud (ung. Somkerék). Descoperiri izolate: celt, perle. OROSZ 1900, 34, nr. 88; MARTIAN 1909, 344, nr. 603.

Suciu de Jos, jud. Maramureș (ung. Alsószöcs). Depozit: trei celturi. OROSZ 1900, 21, nr. 5; MARTIAN 1909, 322, nr. 22.

Suciu de Sus, jud. Maramureș (ung. Felsőszöcs). Descoperire izolată: topor cu disc și spin (lung. 26 cm). OROSZ 1900, 26, nr. 37; TAGÁNYI și alții 1901, 116, nr. 7, fig. la p. 116; MARTIAN 1909, 329, nr. 193.

Sucutard, jud. Cluj (ung. Szentgothárd). Descoperire izolată: celt (lung. 10,5 cm). OROSZ 1900, 39, nr. 100; TAGÁNYI și alții 1901, 123, nr. 32.

Târgu Lăpuș, jud. Maramureș (ung. Magyarlăpos). Depozite, descoperiri izolate. În lucrarea de față.

⁴⁷² Pe baza descrierii lui HAMPEL 1892, 130 este de presupus că este vorba de un topor cu gaura de înmănușare transversală de tip Șant (Ungureni)-Dragomirești, vezi KACSÓ 2002, 10.

Târgu Lăpuș, împrejurimi. Descoperiri izolate (?). În lucrarea de față.

Târgușor, jud. Cluj (ung. Oláhvásárhely). Depozit (?): două seceri, lamă de cuțit fragmentară, două fragmente de la o brătară. OROSZ 1900, 32, nr. 77; TAGÁNYI și alții 1901, 122, nr. 29.

Tiocu de Sus, jud. Cluj (ung. Felsőtök). Descoperire izolată: celt. OROSZ 1900, 26, nr. 38; idem 1906, 369.

Toplița, jud. Cluj (ung. Toplicza). Depozit (?): două seceri. TAGÁNYI și alții 1901, 121, nr. 23; OROSZ 1902, 62, nr. 49.

Unguraș, jud. Cluj (ung. Bálványosvárálja). Depozit (?): vase de aramă (?)/bronz. Depozit (?): spadă, vârf de lance, celturi, fragment de topor de cupru. OROSZ 1900, 22, nr. 11; TAGÁNYI și alții 1901, 121 sq., nr. 26; MARTIAN 1909, 323, nr. 53⁴⁷³.

Ungureni, jud. Maramureș (ung. Budafálva). Depozit: topoare, piese de harnășament, perle. Depozit: spade. OROSZ 1900, 23 sq., nr. 18; TAGÁNYI și alții 1901, 117, nr. 10; OROSZ 1902, 55 sq., nr. 8⁴⁷⁴.

Uriu, jud. Bistrița Năsăud (ung. Felőr). Descoperiri izolate: celt cu manșonul găurii de înmănușare drept, fără tortiță, lipsește partea inferioară, decorat cu două nervuri unghiulare (lung. păstrată 9,4 cm), alte piese de bronz nenominalizate. OROSZ 1900, 26, nr. 36; TAGÁNYI și alții 1901, 115, nr. 3, fig. la p. 115.

*

În perioada când s-a constituit colecția Floth și când au fost repertoriate descoperirile din epoca bronzului mai sus prezentate, fenomenele culturale caracteristice acestei epoci în zona de proveniență a menționatei descoperiri erau puține cunoscute, deși se efectuaseră deja primele săpături arheologice la Suciul de Sus și Lăpuș. Descoperirile de la Suciul de Sus sunt totuși sumar amintite în repertoriile mai sus citate, în timp ce cele de la Lăpuș sunt omise. Fără îndoială, cercetările arheologice din Depresiunea Lăpușului erau cunoscute, iar unul dintre autori, E. Orosz, chiar vizitase o parte a locurilor de descoperire de aici încă în anul 1898⁴⁷⁵.

⁴⁷³ Date diferite la PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977, 146 (se afirmă, printre altele, că spada provine în realitate de la Turia de Jos).

⁴⁷⁴ Pentru conținutul depozitelor vezi KACSÓ 2003b.

⁴⁷⁵ OROSZ 1915.

Cercetările de teren se aflau însă printre preocupările istoricilor, de multe ori amatori locali pasionați de arheologie, care obțineau date relevante cu privire la prezența stațiunilor pre- și protoistorice în zonă. Piesele pe care le salvau, intrate la început în propriile colecții, au ajuns mai devreme sau mai târziu în colecții publice. Se executau chiar, așa cum rezultă și din comunicările lui E. Orosz⁴⁷⁶ și I. Marțian⁴⁷⁷, săpături de control de mică amploare. Din păcate, materialele descoperite nu au fost decât parțial publicate.

Un progres substanțial în cercetarea arheologică a Transilvaniei de Nord și de Nord-Est s-a realizat de abia în ultimele decenii, inclusiv în ceea ce privește secvența de timp căreia îi aparțin bronzurile din colecția Floth, deși rămân încă lacune în cunoașterea evoluției istorice.

Apare evident că, în timp ce descoperirile de bronzuri ce caracterizează una sau alta dintre etapele epocii bronzului au trăsături identice, reîntâlnite pe spații mai largi, diferențele dintre stațiunile contemporane aflate în diversele unități geografice ale teritoriului studiat sunt uneori destul de pronunțate, acestea indicând evoluții particulare, respectiv apartenența lor la fenomene culturale deosebite. Desigur, ne aflăm într-un stadiu al cercetării în care doar anumite aspecte ale habitatului sunt lămurite, altele stau sub semnul controversei științifice sau nu sunt încă deloc cunoscute. Din acest motiv, cercetări noi, respectiv publicarea celor mai vechi pot schimba, poate chiar substanțial, modelul actual de dezvoltare culturală din Bronzul mijlociu și târziu din bazinele Lăpușului și Someșului superior.

Depresiunea Lăpușului aparține ariei sud-estice a culturii Suciului de Sus⁴⁷⁸. În mod curios însă, singura stațiune care poate fi atribuită cu certitudine acestei culturi este cimitirul plan de incinerare de la Suciul de Sus-*Poduri pe coastă*⁴⁷⁹. Toate celelalte, mai demult sau mai recent identificate, cu o singură excepție, se înscriu într-o etapă cronologică sincronă cu cimitirul tumular de la Lăpuș și aparțin, ca și

⁴⁷⁶ Idem 1998; idem 1901.

⁴⁷⁷ MARTIAN 1903; idem 1904.

⁴⁷⁸ KACSÓ 2003c, 134 sqq., pl. 38; idem 2004b, 327, fig. 1.

⁴⁷⁹ Este posibil ca și la Libotin-*Dâmbu Crucii*, unde au apărut câteva fragmente ceramice excizate în afara complexului funerar de aici, să fi existat o așezare Suciul de Sus anterioară complexului menționat.

acesta, unui fenomen care, cel puțin în Depresiunea Lăpușului, este ulterior culturii Suci de Sus.

Excepția menționată este reprezentată de descoperirile Wietenberg de la Lăpuș, apărute, probabil, la cumpăna dintre secolele XIX și XX⁴⁸⁰. Ele aparțin fazelor III și IV ale culturii și datează din Bronzul mijlociu. Singura piesă de bronz din Depresiunea Lăpușului care se încadrează în această perioadă este toporul cu gaura de înmănușare transversală de la Larga⁴⁸¹.

Bazat pe puținele descoperiri existente, am formulat ipoteza că Depresiunea Lăpușului a aparținut în Bronzul mijlociu culturii Wietenberg, iar comunitățile Suci de Sus au pătruns aici de abia la începutul Bronzului târziu⁴⁸².

Locuirea mai intensă a depresiunii, probabil și a zonelor limitrofe, a avut loc într-o etapă mai evoluată a Bronzului târziu, atunci când a început exploatarea importantelor resurse de minereuri neferoase din Munții Țibleșului și Lăpușului, concomitent cu aceasta, într-o relație cauză-efect, producându-se și stratificarea accentuată a comunităților. Expresia noii evoluții sunt monumentele funerare deosebite, prezente în cimitirele tumulare de la Lăpuș și Suci de Sus.

S-a crezut mult timp că cimitirul de la Lăpuș are două faze de evoluție, care se înscriu cronologic în Bronzul târziu 2 și prima jumătate a Bronzul târziu 3⁴⁸³. Recent însă a fost evidențiată o nouă fază a cimitirului, care aparține, foarte probabil, celei de a doua jumătăți a Bronzului târziu 3⁴⁸⁴. Această fază reprezintă în același timp și cea de-a treia fază din evoluția grupului Lăpuș⁴⁸⁵, caracterizată prin forme neîntâlnite în repertoriul ceramic al fazelor anterioare, cum sunt castronul cu marginea invazată și vasul bombat fără gât, cu mici proeminențe plasate imediat sub margine, care se

⁴⁸⁰ Publicarea completă a acestor descoperiri la KACSÓ 2003d.

⁴⁸¹ ROSKA 1942, 280, nr. 17, fig. 338. Potrivit aceluiași autor (1957, 66), este posibil ca acest topor să fi fost găsit împreună cu un alt topor (reprodus pentru prima dată în ArchÉrt 22, 1902, la p. 414). Acesta din urmă aparține însă Bronzului târziu, vezi VULPE 1970, p. 100 sq.

⁴⁸² KACSÓ 2003d, 88.

⁴⁸³ Idem 2001b.

⁴⁸⁴ KACSÓ și alții 2006, 207 sqq.

⁴⁸⁵ Existența acestei faze a fost bănuită deja după cercetările în așezarea de la Groșii Țibleșului-*Ograde* (KACSÓ 1993, 32 sq., pl. 12), unde a apărut, alături de ceramica striată, doar ceramică neagră-roșie nedecorată.

asociază însă cu tipuri ceramice, unele decorate în tehnica strierii sau a exciziei-inciziei de tradiție Suciului de Sus. Aceeași tradiție se regăsește și în ritul și ritualul de înmormântare, spre exemplu depunerea într-o urnă a oaselor incinerate, apoi protejarea acestora cu o ceașcă sau o cană așezată cu gura în jos și, în fine, acoperirea urnei cu un capac, de regulă o strachină sau un castron.

Se poate presupune că spre sfârșitul Bronzului târziu 3, începutul Bronzului târziu 4 a avut loc o anumită depopulare a nordului Transilvaniei, probabil în conexiune cu epuizarea resurselor de minereuri exploatabile cu tehnologia atunci cunoscută, locuirea regiunii a continuat însă. Singurele mărturii certe ale acestei noi etape sunt descoperirile de bronzuri.

Chiar de la Lăpuș provin două astfel de descoperiri, un depozit și o spadă fragmentară. Împreună cu piesele de bronz ce formează depozitul doi de la Lăpuș (celturi, seceri, vase de bronz etc.) au ieșit la iveală și fragmente din partea superioară a unui vas de lut în formă de sac decorat sub margine cu mici proeminențe conice, precum și fragmente din partea inferioară a unui vas de lut de mari dimensiuni de culoare neagră în exterior, roșiatică în interior, decorat cu registre de linii în val într-o dispunere neordonată, oblică și verticală⁴⁸⁶. Tipul acesta de decor lipsește din cimitirul tumular de la Lăpuș, este însă caracteristic culturii Gáva. Desigur, este prematură încă o discuție cu privire la evoluția culturală din Depresiunea Lăpușului doar pe baza acestei descoperiri, se poate totuși formula ipoteza că în ultima fază a Bronzului târziu și această zonă s-a integrat în cultura Gáva, care a cunoscut acum extinderea maximă a ariei sale.

Piesele de bronz din colecția Floth ce provin de la Târgu Lăpuș și din împrejurimile acestuia, care se încadrează în Bronzul târziu 2 (depozitele Târgu Lăpuș I și II, brățara izolată de la Târgu Lăpuș și, probabil, bronzurile desemnate ca descoperite în împrejurimi), aparțin din punct de vedere cultural grupului Lăpuș, iar celtul nedecorat de la Târgu Lăpuș din Bronzul târziu 4, aproape cert, culturii Gáva.

În ceea ce privește situația evoluției culturale din teritoriile ce au aparținut comitatului Szolnok-Doboka aflate la sud și sud-vest de Depresiunea Lăpușului, în bazinul Someșului superior, datele sunt relativ numeroase, aceasta și datorită faptului că cercetările din această zonă s-

⁴⁸⁶ KACSÓ 2002, 9.

au extins la un număr mult mai mare de stațiuni. Totuși, există și aici serioase lacune de cunoaștere a mai multor aspecte.

În Bronzul mijlociu, acest teritoriu a aparținut în mod cert ariei culturii Wietenberg, monumentele sale fiind cunoscute, în special în urma investigațiilor făcute de E. Orosz, deja la cumpăna dintre secolele XIX și XX.

Așa cum rezultă din hărțile descoperirilor Wietenberg publicate de către M. Rotea⁴⁸⁷ și N. Boroffka⁴⁸⁸, există o mare concentrare de stațiuni ale acestei culturi pe aliniamentul Someșului. Acestea aparțin cu precădere celei de a treia faze de evoluție a culturii, unele încep însă încă în faza a doua, altele se continuă și în faza a patra⁴⁸⁹.

Printre stațiunile care sunt atribuite fazei de sfârșit a culturii Wietenberg și încadrate cronologic în Bronzul târziu se numără și cimitirul de la Dumbrăvița⁴⁹⁰. Argumentele invocate sunt forma și decorul vaselor din morminte, precum și relația presupusă a ceramicii de aici cu vasul în care au fost depuse bronzurile din depozitul de la Perișor.

Nu îmi propun o analiză detaliată a acestui cimitir, notez doar că printre motivele ornamentale de pe ceramica de aici lipsesc aproape cu desăvârșire cele realizate în tehnica împunsăturilor late⁴⁹¹, un element definitoriu pentru faza cea mai recentă a culturii, motivele de meandre realizate în tehnica *Zahnstempelung*, așa cum sunt prezente și la Dumbrăvița, fiind caracteristice fazei Wietenberg III⁴⁹². De asemenea, motivele realizate plastic sunt apariții frecvente și în faza Wietenberg II, chiar în forme identice sau apropiate celor din cimitirul de la Dumbrăvița, după cum indică, printre altele, descoperirile din gropile de cult de la Oarța de Sus. În același timp, nu pot constata apropieri între ceramica de la Dumbrăvița și vasul de la Perișor, acesta din urmă având, așa cum am mai remarcat⁴⁹³,

⁴⁸⁷ ROTEA 1993, pl. 1.

⁴⁸⁸ BOROFFKA 1994, harta 3-5.

⁴⁸⁹ Numeroase alte descoperiri Wietenberg din zonă sunt publicate de către G. Marinescu (1993, 5 sq.; 1995, 49 sq.). În urma unor cercetări de suprafață a fost identificată la Nicula încă o așezare Wietenberg (vezi ROTEA și alții 1997).

⁴⁹⁰ SOROCEANU, RETEGAN 1981, 205 sq.

⁴⁹¹ *Ibidem*, fig. 19, 2, o descoperire izolată, pare a fi singurul fragment astfel decorat.

⁴⁹² CHIDIOȘAN 1980, 77 sqq.

⁴⁹³ KACSÓ 1987, 75.

analogii certe în cimitirul tumular de la Lăpuș (fig. 9, 3-4). Descoperirile funerare de la Dumbrăvița nu depășesc ca durată, cred, existența fazei Wietenberg III, se înscriu deci în a doua jumătate a Bronzului mijlociu, iar depozitul de la Perișor se află la o distanță cronologică destul de mare de acestea, el făcând parte din cele de tip Uriu-Ópályi.

O situație destul de complicată din punct de vedere cultural apare în bazinul Someșului superior în perioada post-Wietenberg III. Chiar dacă au fost făcute deja numeroase cercetări și pentru această perioadă, comunicarea acestora este încă într-un stadiu incipient, singura stațiune care îi aparține exhaustiv publicată fiind cea de la Coldău-*Varbă*⁴⁹⁴, care a furnizat însă, din păcate, puțin material arheologic. Se pare că influențele Suciului de Sus-Lăpuș devin acum mult mai puternice, acestea resimțindu-se nu numai în ceramică ci și în metalurgie. Acum apar în zonă așezări ce pot fi atribuite acestor aspecte culturale, cum sunt cele de la Cășeiu-*Cetățele*⁴⁹⁵ și Căprioara-*Săliște*⁴⁹⁶. Aceste influențe se manifestă însă concomitent cu impulsuri venite dinspre nord-vest, din aria Cehăluț, care se transmit dinspre Sălaj, pe culoarul Someșului, precum și cu cele din aria Noua, direct învecinată cu zona aici discutată. Acest aspect cultural cu elemente mixte, încă nedefinit foarte clar, continuă și pe parcursul fazei Bronz târziu 2, după cum o dovedesc descoperirile de la Șieu-Odorhei cu multă ceramică striată, datate cu o variantă locală a unui pumnal de tip Hust-Bătarci (fig. 9, 1)⁴⁹⁷.

Rămâne neclară și situația din faza Bronz târziu 3. Mai ales săpăturile efectuate la Ilișua atestă prezența relativ masivă a unor forme ceramice care lipsesc din repertoriul grupului Lăpuș, dar se întâlnesc în cel al culturii Gáva⁴⁹⁸. Prezența comunităților acestei

⁴⁹⁴ VLASSA 1973.

⁴⁹⁵ GOGĂLTAN, ISAC 1995; GOGĂLTAN 2001.

⁴⁹⁶ LAZAROVICI 1977, 35 sqq., figi. 1, 3-4. 6-14. 17-19.

⁴⁹⁷ Pumnalul (lung. 16,3 cm) are lama ușor îndoită, patina verde cenușie, căzută în mai multe porțiuni. A fost descoperit cu prilejul unor săpături efectuate în 1992 de către G. Rădulescu, prin amabilitatea căreia am obținut datele cu privire la cercetări și permisiunea publicării piesei. Materialul se află în muzeul din Bistrița.

⁴⁹⁸ Cercetări inedite, efectuate între 2003-2006 de către C. Gaiu în apropierea castrului roman. Materialul se află în muzeul din Bistrița. Tot aici au fost găsite și alte vestigii din epoca bronzului, cele mai timpurii aparținând culturii Wietenberg, altele aspectului cultural de mixtură din Bronz târziu 2.

culturi este certă până cel puțin în faza Bronz târziu 4, potrivit rezultatelor cercetărilor în așezarea fortificată de la Ciceu-Corabia⁴⁹⁹.

Rezumând cele de mai sus, se poate afirma cu certitudine că depozitul de tipare de la Rusu de Jos a aparținut purtătorilor culturii Wietenberg, iar bronzurile mai recente din colecția Floth provenite din bazinul Someșului superior, cum este celul de la Cireșoaia, purtătorilor culturii Gáva. Rămâne încă o temă de cercetare apartenența culturală a zonei în perioada dintre cele două etape cronologice, respectiv între Bronzul mijlociu și Bronzul târziu 3-4, în care se încadrează cele mai multe dintre bronzurile colecției Floth.

⁴⁹⁹ VASILIEV, GAIU 1980.

ANEXA 1

DEPOZITE DE PODOABE DE TIP URIU-ÓPÁLYI

TRANSILVANIA

1. **Bogata de Jos.** Cinci brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate, brățară deschisă, secțiunea rombică, decorată, verigă de picior (7 piese). HAMPEL 1892, 105; OROSZ 1900, 31, nr. 74; TAGÁNYI și alții 1901, 118 sq., nr. 15.

2. **Căpleni I.** Brățară deschisă nedecorată, două brățări deschise decorate, două bare (de la coliere ?), toate cu secțiunea rotundă (5 piese). BADER 1978, 122, nr. 19, pl. 79, 1-5.

3. **Cireșoaia III.** 17 brățări, eventual și verigi de picior (17 piese). Vezi discuția cu privire la această descoperire în lucrarea de față.

4. **Coaș.** Dintr-un depozit se păstrează o singură brățară deschisă, secțiunea rotundă, decorată cu creștături dese (cel puțin 2 piese). Fig. 9, 2.

5. **Coștiui II.** Trei brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate, una ruptă în două, două verigi de picior, una cu un capăt rupt (5 piese). ROSKA 1942, 239, nr. 54; POPESCU 1945; RUSU 1963, 205, nr. 19 („Coștin”); PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977, 56, pl. 37, 7-12; idem 1978, 100, nr. 22, pl. 27A; HANSEN 1994, 580, nr. 107; KACSÓ 1995a, 12; PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1998, 59, nr. 437, 66, nr. 585, 67, nr. 602, 103, nr. 1144, 104, nr. 1151, pl. 44, 437, pl. 52, 585, pl. 53, 602, pl. 90, 1144, pl. 90, 1151.

6. **Lelei.** 25 de brățări, din care se păstrează două, ambele deschise, secțiunea rotundă, decorate (25 de piese). PETRI 1901, 32; ROSKA 1942, 146, nr. 16, fig. 170; HÄNSEL 1968, 212, Lista 101, nr. 5; MOZSOLICS 1973, 153; PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977, 62, pl. 51, 18; BADER 1978, 125, nr. 51, pl. 82, 11-12; HANSEN 1994, 584, nr. 200; PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1998, 69, nr. 636, pl. 55, 636.

7. **Maramureș I.** Două brățări decorate, o verigă de picior (3 piese). HAMPEL 1880, 65 sq.; KACSÓ 1995a, 14 sq.

8. **Maramureș III.** Zece brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate (10 piese). LEHOCZKY 1892, 159; KACSÓ 1995a, 15; KOBAL' 2005, 248 sq., fig. 3, 1-10.

9. **Meseșenii de Sus.** Zece brățări de bronz, brățară de aur (11 piese). HAMPEL 1892, 106; ROSKA 1942, 208, nr. 21; RUSU 1972b, 47, nr. 41; MOZSOLICS 1973, 203; KACSÓ 2006, 81.

10. **Moisei.** Cinci brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate, patru fragmente de brățări sau verigi nedecorate, rupte recent, patru verigi de picior deschise, două verigi de picior închise (15 piese). KACSÓ 1995a, 15, fig. 4-5.

11. **Năpradea.** Două brățări închise, decorate, verigă de picior (3 piese). FETZER 1897, 358; PETRI 1901, 32; ROSKA 1942, 202, nr. 99; LAKÓ 1983, 82, nr. 55.

12. **Sânnicoară.** Două brățări deschise, decorate (2 piese). TEMESVÁRY 1897, 434; OROSZ 1900, 21, nr. 7; TAGÁNYI și alții 1901, 122, nr. 30; MARTIAN 1909, 323, nr. 39; ROSKA 1942, 28, nr. 114.

13. **Șimleu Silvaniei III.** Patru brățări (4 piese). ROSKA 1942, 274, nr. 224; PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977, 151 („Șimleu Silvaniei IV”); LAKÓ 1983, 86, nr. 71 d; BEJINARIU 2006, 38, nr. 4. 3 („Șimleu Silvaniei III”).

14. **Ulciug.** Verigi (brățări ?) de bronz (?). PETRI 1902, 807; ROSKA 1942, 308, nr. 96; LAKÓ 1983, 90, nr. 86.

15. **Vadu Izei.** 11 brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate, brățară închisă, secțiunea rotundă, decorată (12 piese). NISTOR, VULPE 1970; PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1977, 72, pl. 70, 3-12; KACSÓ 1995a, 18, pl. 7; PETRESCU-DÎMBOVIȚA 1998, 47-49, 65, 70, 91, 94, 190, pl. 32, 302. 303, pl. 33, 319, pl. 35, 336. 337, pl. 51, 577, pl. 56, 651, pl. 77, 971, pl. 78, 972, pl. 80, 1000. 1001, pl. 165, 2414.

UNGARIA

1. **Bodrogresztúr, împrejurimi.** 11 brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate (11 piese). MOZSOLICS 1973, 123, fig. 7 B; KEMENCZEI 1984, 114, nr. 6 a, pl. 43 c, fig. 7; HANSEN 1994, 534, nr. 101.

2. **Boldogkövőralja.** Șapte brățări deschise, secțiunea rotundă, dintre care trei decorate (7 piese). MOZSOLICS 1973, 123, pl. 61 A; KEMENCZEI 1984, 115, nr. 7; HANSEN 1994, 534, nr. 109.

3. **Felsőtárkány.** Șapte brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate, înlănțuite (7 piese). HAMPEL 1892, 41; KEMENCZEI 1984, 117, nr. 14, pl. 44 e, fig. 9; MOZSOLICS 1985, 119; HANSEN 1994, 538, nr. 238.

4. **Jánkmajtis.** Opt brățări deschise, secțiunea rotundă, nedecorate, trei brățări deschise, secțiunea octogonală, nedecorate, brățară deschisă, secțiunea ovală, nedecorată, brățară deschisă, secțiunea semiovală, decorată, brățară de aur deschisă, secțiunea rotundă, nedecorată, trei brățări de aur deschise, secțiunea rombică, nedecorate, verigă de aur deschisă, din bară torsionată (18 piese) MOZSOLICS 1973, 196 sq., pl. 64-66, 1-6; HANSEN 1994, 541, nr. 306; ALMÁSSY și alții 1997, 32 sqq., fig. 17-20; KACSÓ 2006, 82, fig. 5-6.

5. **Kispalád III.** Trei brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate (3 piese). MOZSOLICS 1973, 147; HANSEN 1994, 542, nr. 352.

6. **Kispalád V.** Mai multe brățări, dintre care doar una este sumar descrisă: bară subțire, un capăt îndoit, decor asemănător cu cel de pe una dintre brățările de la Beregsurány (?). NÉMETH 1968, 9; MOZSOLICS 1973, 148.

7. **Kispalád VI.** Două brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate (2 piese). MOZSOLICS 1985, 139 (se menționează posibilitatea ca cele două piese să aparțină depozitului Kispalád V); ISTVÁNOVITS, KURUCZ, LŐRINCZY 1988, 49 sq., nr.12/6, nota 55, pl. 3, 5-6 (se afirmă că ar fi posibil ca așa-numitele depozite Kispalád III, V și VI să reprezinte o singură descoperire); HANSEN 1994, 542, nr. 354.

8. **Mátészalka.** Patru brățări deschise, secțiunea rotundă, nedecorate, trei verigi de picior deschise, o verigă deschisă, secțiunea rotundă, capetele suprapuse (8 piese). MOZSOLICS 1973, 156; KEMENCZEI 1984, 125, nr. 44, pl. 58 d; MOZSOLICS 1985, 207 („Tyukod”); ISTVÁNOVITS, KURUCZ 1992, 40, Cat. 9/14 (se precizează că în registrul de inventar al muzeului din Nyíregyháza ca loc de descoperire apare Tyukod); HANSEN 1994, 545, nr. 417.

9. **Nagyecsed.** Două brățări deschise, secțiunea ovală, decorate, patru brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate, o brățară deschisă, secțiunea rombică, nedecorată (7 piese). MOZSOLICS 1985, 152 sq.; ISTVÁNOVITS, KURUCZ 1992, 42, Cat. 12/4, pl. 2, 1-7; HANSEN 1994, 546, nr. 459.

10. **Nyíregyháza.** Zece brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate, două brățări deschise, secțiunea rotundă, nedecorate (pe brațul unuia dintre exemplare este trasă o verigă), brățară deschisă, secțiunea triunghiulară, decorată (A. Mozsolics afirmă că, probabil, nu aparține acestei descoperiri), două sârme răsucite în formă de verigă, secțiunea rotundă, o brățară fragmentară răsucită în formă de verigă, opt verigi mici, secțiunea triunghiulară, care se aflau, în momentul descoperirii, trase pe câte o brățară (24 sau 25 de piese), vas de lut. JÓSA, KEMENCZEI 1965, 23, pl. 44, 1-24; MOZSOLICS 1973, 161, pl. 60.

11. **Olcsvapáti III.** 30-40 brățări, din care se păstrează nouă (30-40 de piese). MOZSOLICS 1985, 165; HANSEN 1994, 548, nr. 515.

12. **Rohod I.** Din cca 80 de brățări identice aflate într-un vas de lut au fost salvate 14. Brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate (cca 80 de piese). JÓSA 1900, 377, pl. 5, 6; JÓSA, KEMENCZEI 1965, pl. 63 b; MOZSOLICS 1973, 172, pl. 61 B, 1-11; KEMENCZEI 1984, 126, nr. 48 a, pl. 64 b; MOZSOLICS 1985, 183; HANSEN 1994, 551, nr. 594.

13. **Rudabánya.** Trei brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate (3 piese). KEMENCZEI 1968, 20, nr. 6, pl. 6, 3-5; MOZSOLICS 1985, 183; HANSEN 1994, 551, nr. 599.

14. **Sárospatak.** 19 brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate, trei brățări deschise, secțiunea rotundă, nedecorate, două brățări deschise, capetele în formă de pecete, secțiunea triunghiulară, respectiv semirotundă, decorate, brățară deschisă, secțiunea între semiovală și triunghiulară, nedecorată, cinci verigi (30 de piese). DANKÓ, PATAY 2000, 39 sq., fig. 56.

UCRAINA TRANSCARPATICĂ

1. **Antonovka II.** Cinci verigi (de picior ?) deschise (5 piese). BERNJAKOVIČ 1960, 350, nr. 5; KOBAL' 2000, 73, nr. 3, pl. 43 B.

2. **Bene (Dobrosel'e).** 20 de brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate (20 de piese). BERNJAKOVIČ 1960, 354, nr. 25, pl. 12, 10; MOZSOLICS 1973, 121; KOBAL' 2000, 80, nr. 42, pl. 23-24 A КОБАЛ' 2002, 172 sqq., fig. 2.

3. **Čertyž.** Dintr-un depozit se păstrează o brățară deschisă, secțiunea rotundă, decorată (2). KOBAL' 2000, 77, nr. 25, pl. 18 C.

4. **Činadiovo II.** 61 de brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate (61 de piese), vas de lut. ПЕНЯК 1983; KOBAL' 2000, 78, nr. 29, pl. 20-22.

5. **D'jakovo IV.** Patru brățări, din care se păstrează una, și anume o brățară deschisă, secțiunea rotundă, decorată (4 piese). БАЛАГУРИ 1969, 65, pl. 1, 14; БАЛАГУРИ 1976, fig. 3, 36; KOBAL' 2000, 79, nr. 38, pl. 17 D.

6. **Drisina.** Două brățări deschise, secțiunea rotundă (2 piese). KOBAL' 2000, 80, nr. 44.

7. **Kireši.** Trei brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate (3 piese). KACSÓ 1995a, 14; KOBAL' 2000, 81, nr. 53.

8. **Kljačanovo III.** Două brățări deschise, secțiunea rotundă, nedecorate, două brățări deschise, secțiunea rectangulară, nedecorate; neilustrate: patru brățări nedecorate, zece brățări decorate, șase verigi de picior deschise (24 de piese). BERNJAKOVIČ 1960, 356, nr. 37; БІДЗІЛЯ 1966; MOZSOLICS 1973, 150; KOBAL' 2000, 82, nr. 58, pl. 31 B.

9. **Kljačanovo V.** 12 brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate, o brățară deschisă, secțiunea rotundă, nedecorată, 12 verigi de picior (25 de piese). BERNJAKOVIČ 1960, 356, nr. 38; KOBAL' 2000, 82, nr. 60, pl. 25-26 A.

10. **Kolodnoe II.** 14 brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate, două brățări deschise, secțiunea rotundă, nedecorate (16 piese). ПЕНЯК 1966; KOBAL' 2000, 83, nr. 63, pl. 41 B.

11. **Lincy.** 20 de brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate, brățară deschisă, secțiunea rotundă, nedecorată, șase verigi de picior deschise, două verigi spiralate (29 de piese). LEHOCZKY 1905, 59

sq. („Iglincz”); idem 1912, 31; PASTERNAK 1928, 176; BERNJAKOVIČ 1960, 356, nr. 42; MOZSOLICS 1973, 142 („Znjacevo”); KOBAL’ 2000, 85, nr. 71, pl. 27-28 A.

12. **Malaja Began’ II.** 10 brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate, trei brățări deschise, secțiunea rotundă, nedecorate (13 piese). ПОТУШНЯК 1958, 93 sq., pl. 56; BERNJAKOVIČ 1960, 356, nr. 43, pl. 12, 3. 9-10; MOZSOLICS 1973, 145; KOBAL’ 2000, 86, nr. 76, pl. 24 B.

13. **Malaja Dobron’ III.** Trei brățări deschise, secțiunea rotundă, nedecorate, o brățară deschisă, secțiunea octogonală, nedecorată (4 piese). KOBAL’ 2000, 86, nr. 80, pl. 103.

14. **Mukačevo I.** Brățară deschisă, secțiunea octogonală, nedecorată, brățară nedecorată (2 piese). Apartenența celor două piese la o singură descoperire este incertă. LEHOCZKY 1892, 111 sq.; BERNJAKOVIČ 1960, 357, nr. 49; KOBAL’ 2000, 88, nr. 85, pl. 95 D.

15. **Mukačevo III.** Două brățări deschise, secțiunea rotundă, nedecorate, brățară deschisă, secțiunea aproximativ dreptunghiulară ca urmare a baterii cu ciocanul, nedecorată (3 piese). ZATLUKÁL, ZATLUKÁL 1937, 152; BERNJAKOVIČ 1960, 357 sq., nr. 51; KOBAL’ 2000, 88, nr. 87, pl. 19 B.

16. **Mukačevo IV.** Două brățări deschise, secțiunea rotundă, nedecorate (2 piese). BERNJAKOVIČ 1960, 358, nr. 52; KOBAL’ 2000, 88, nr. 88, pl. 95 C.

17. **Nižnie Vorota I.** Cinci brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate, brățară deschisă, secțiunea rotundă, nedecorată, brățară deschisă, secțiunea rombică, nedecorată (7 piese). LEHOCZKY 1892, 141; BERNJAKOVIČ 1960, 358, nr. 56, pl. 11, 1, pl. 12, 3; MOZSOLICS 1973, 118; KOBAL’ 2000, 90, nr. 95, pl. 26 B.

18. **Obava IV.** 23 de brățări (23 de piese). KOBAL’ 2000, 91, nr. 101, nota 29 (se consideră că depozitul menționat și descris de A. Mozsolics [1973, 131] ca Obava IV provine în realitate de la Vary).

19. **Popovo.** 3 brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate, brățară deschisă, secțiunea rotundă, nedecorată (4 piese). БАЛГАРИ 1976, fig. 3, 38. 43. 45; MOZSOLICS 1973, 127; KOBAL’ 2000, 94, nr. 117, pl. 101 A.

20. **Sel’co II.** Din 15 brățări și verigi de picior sunt descrise și ilustrate două brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate, trei verigi

de picior deschise (15 piese). ПОТУШНЯК 1958, 31, pl. 19; KOBAL' 2000, 94, nr. 121, pl. 69 B.

21. **Svaljava I.** Mai multe brățări și verigi de bronz și aur, dintre care sunt descrise o brățară de bronz nedecorată și o verigă de aur decorată cu creștături. LEHOCZKY 1892, 128; HAMPEL 1892, 159; BERNJAKOVIČ 1960, 360, nr. 66; MOZSOLICS 1973, 181; KOBAL' 2000, 96, nr. 131, pl. 101, C; KACSÓ 2006, 83.

22. „**Ucraina Transcarpatică**” I. Patru brățări deschise, nedecorate, bătute cu ciocanul (4 piese). BERNJAKOVIČ 1960, 373, nr. 235; KOBAL' 2000, 101, nr. 168, pl. 78 C.

23. **Užgorod, împrejurimi.** Trei brățări deschise, secțiunea dreptunghiulară, respectiv hexagonală, nedecorate (3 piese). BERNJAKOVIČ 1960, 362, nr. 88; KOBAL' 2000, 97, nr. 141, pl. 78 A.

24. **Vyškov.** Trei brățări deschise, secțiunea rotundă, decorate, trei brățări deschise, secțiunea rotundă, nedecorate, brățară, șase verigi de picior deschise, fragment de brățară sau verigă de picior, două obiecte în formă de sulă realizate din verigi de picior (15 piese). HAMPEL 1892, 86; PASTERNAK 1928, 171, nr. 60; ROSKA 1942, 305, nr. 83; BERNJAKOVIČ 1960, 353, nr. 20; KACSÓ 1995a, 18 sq., fig. 11-12; KOBAL' 2000, 100, nr. 155, pl. 102.

SLOVACIA

1. **Otroček.** 15 brățări întregi și fragmentare deschise, secțiunea rotundă, decorate, brățară fragmentară deschisă, secțiunea triunghiulară, nedecorată, trei fragmente de brățări deschise, secțiunea rotundă, nedecorate (19 piese). NOVOTNÁ 1968, 44 sq., pl. 25-26; eadem 1970b, 109 sq.; FURMÁNEK 1977, 257, nr. 98; HANSEN 1994, 498, nr. 469.

2. **Zádielske Dvorníky.** Zece verigi decorate înlanțuite (10 piese). Hansen 1994, 508, nr. 720.

LITERATURĂ

- ALEXANDRESCU 1955** A. D. Alexandrescu, Săpăturile de salvare de la Sîntion (r. Oradea, reg. Oradea) – Les fouilles de sauvegarde de Sîntion, SCIV 6, 1956, 487-495.
- ALEXANDRESCU 1966a** A. D. Alexandrescu, Die Bronzeschwerter aus Rumänien, Dacia N.S. 10, 1966, 117-189.
- ALEXANDRESCU 1966b** A. D. Alexandrescu, Dépôts de l'âge du bronze tardif, InvArchRoumanie 2, București, 1966.
- ALMÁSSY și alții 1997** K. Almássy, E. Istvánovits, K. Kurucz (red.), Aranyak a Jósa András Múzeumban (Aranytárgyakat tartalmazó leletegyüttesek a nyíregyházi Jósa András Múzeum gyűjteményében), Nyíregyháza, 1997.
- ANDRÁSSY 1943** E. Andrásy, Penészleki bronzlelet – Der Bronzefund von Penészlek (Kom. Szatmár), KözlKolozsvár 3, 1, 1943, 84-85.
- ANDRIEȘESCU 1925** I. Andrieșescu, Nouvelles contributions sur l'âge du bronze en Roumanie. Le dépôt de bronzes de Drajna-de-Jos et l'épée de Bucium. Dacia 2, 1925, 345-384.
- ANDRIȚOIU 1971** I. Andrițoiu, Depozitul de bronzuri de la Chergheș – Le dépôt en bronze de Chergheș, Apulum 9, 1971, 83-92.
- ANDRIȚOIU 1992** I. Andrițoiu, Civilizația tracilor din sud-vestul Transilvaniei în epoca bronzului, BiblThrac II, București, 1992.

- ARICESCU 1965** A. Aricescu, Depozitele de bronzuri din Dobrogea – Les dépôts de pièces en bronze de Dobrogea, SCIV 16, 1965, 17-42.
- BADER 1969** T. Bader, Depozitul de bronzuri de la Domănești – Der Bronze-depotfund von Domănești, StCom Satu Mare 1969, 73-84.
- BADER 1978** T. Bader, Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică și tracică, București, 1978.
- BADER 1983** T. Bader, Die Fibeln in Rumänien, PBF XIV, 6, München, 1983.
- BADER 1991** T. Bader, Die Schwerter in Rumänien, PBF IV, 8, Stuttgart, 1991.
- BADER 1996** T. Bader, Neue Bronzefunde in Nordwestrumänien, în KOVÁCS 1996, 265-301.
- BADER 1999** T. Bader, Bronzefunde von Surduc, Bez. Sălaj, Rumänien. Bemerkungen zu den bronzezeitlichen Paßfunden im Samosch-Engpaß, în N. Boroffka, T. Soroceanu (ed.), Transsilvanica. Archäologische Untersuchungen zur älteren Geschichte des südöstlichen Mitteleuropa. Gedenkschrift für Kurt Horedt, IntArch Studia honoraria 7, Rahden/Westf., 1999, 133-141.
- BADER 2006** T. Bader, Lanzenspitzen – eine vernachlässigte Fundgattung, în KOBAL' 2006, 247-272.
- BEJINARIU 2006** I. Bejinariu, Descoperiri din epoca bronzului și prima epocă a fierului, în H. Pop, I. Bejinariu, S. Băcueț-Crișan, D. Băcueț-Crișan, D. Sana, Zs. Csók, Șimleu Silvaniei. Monografie arheologică (I). Istoricul cercetărilor, Cluj-Napoca, 2006.

- BELARDELLI și alții 1990** Cl. Belardelli, C. Giardino, A. Malizia, L'Europa a sud e a nord delle Alpi alle soglie della svolta protourbana, 1990.
- BENEŠ 1959** A. Beneš, K problémum mohylové kulturý doby bronzové ve středních Čechách, SbNM 13, 1959.
- BEREZANSKAJA, KLOČKO 1998** S. S. Berezanskaja, V. I. Kločko, Das Gräberfeld von Hordeevka, AE 5, Rahden/Westf., 1998.
- BERNJAKOVIČ 1960** K. Bernjakovič, Bronzezeitliche Hortfunde vom rechten Ufergebiet des oberen Theisstales (Karpatoukraine USSR), SlovArch 8, 1960, 325-392.
- BLAJER 1989** W. Blajer, Z problematyki zabytków brązowych wczesnej fazy grupy tarnobrzeskiej – Aus der Problematik der Bronzefunde der Tarnobrzeg-Gruppe, în Grupa tarnobrzeska kultury łużyckiej (Materiały z konferencji), Rzeszów, 1989, 111-141.
- BÓNA 1975** I. Bóna, Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstlichen Beziehungen, ArchHung S.N. 49, Budapest, 1975.
- BÓNA 1992** I. Bóna, Bronzeguss und Metallbearbeitung bis zum Ende der mittleren Bronzezeit, în: W. Meier-Arendt (ed.), Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-Siedlungen an Donau und Theiss (catalog de expoziție), 1992, 48-65.
- BORIĆ 1997** D. Borić, Ostava kasnog bronzanog doba iz Futoga – The late bronze age hoard from Futog, PBM 39, 1997, 41-92.

- BORKOVSKYJ 1935** J. Borkovskij, Tři hromadné nálezy bronzů z Podkarpatské Rusi – Drei Bronzeverwahrffunde aus Podkarpatská Rus, PamArch N.Ř. 4-5, 1934-1935, 99-102.
- BORN, HANSEN 2001** H. Born, S. Hansen, Helme und Waffen Alteuropas. Band IX. Sammlung Axel Guttman, Mainz am Rhein, 2001.
- BOROFFKA 1994** N. G. O. Boroffka, Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa, UPA 19, Bonn, 1994.
- BOROFFKA, BOROFFKA 2006** N. Boroffka, R. Boroffka, Materiale preromane, în R. Harhoiu, Gh. Baltag, Sighișoara “Dealul Viilor”. Monografie arheologică, BiblMuzBistrița Seria Historica 14, Bistrița, Cluj-Napoca, 2006, 575-594.
- BOUZEK 1985** J. Bouzek, The Aegean, Anatolia and Europe: cultural interrelations in the second millennium B.C., StMedArch 29, Göteborg-Prague, 1985.
- v. BRUNN 1968** W. A. V. Brunn, Mitteldeutsche Hortfunde der jüngeren Bronzezeit, RGF 29, Berlin, 1968.
- BUCHHOLZ 1999** H.-G. Buchholz, Ein außergewöhnliches Steinzepter im östlichen Mittelmeer, PZ 74, 1999, 68-78.
- CARAPANOS 1878** C. Carapanos, Dodone et ses ruines, Paris, 1878.
- CHICIDEANU 1983** I. Chicideanu, Zur Typologie und Verbreitung der Schalenknaufschwerter, Dacia N.S. 27, 1983, 11-17.
- CHIDIOȘAN 1980** N. Chidioșan, Contribuții la istoria tracilor din nord-vestul României. Așezarea Wietenberg de la Derșida, Oradea, 1980.

**CHIDIOȘAN,
SOROCEANU 1995**

CIUGUDEAN și alții 2006

CLAUSING 2003

CONDURACHI 1970

**ČUJANOVA-JILKOVÁ
1970**

DANKÓ, PATAY 2000

DAVID 2002

DAVID 2004

N. Chidioșan, T. Soroceanu, Der Bronzefund von Galošpetreu, Kr. Bihor, în SOROCEANU 1995, 169-186

H. Ciugudean, S. A. Luca, A. Georgescu, Depozitul de bronzuri de la Dipșa, BiblBrukenthal V, Sibiu, 2006.

Ch. Clausing, Ein urnenfelderzeitlicher Hortfund von Slavonski Brod, Kroatien, JahrbRGZM 50, 2003, 47-205.

E. Condurachi, Dodona și raporturile sale cu lumea balcanică – Dodone et ses rapports avec le monde balkanique, SCIV 21, 1970, 235-243.

E. Čujanova-Jilková, Mittelbronzezeitliche Hügelgräberfelder in Westböhmen, ASM 8, Praha, 1970

K. J. Dankó, P. Patay, Régészeti leletek a sárospataki református kollégium tudományos gyűjteményeiben, BAZmRégEml 2, Miskolc, 2000.

W. David, Studien zu Ornamentik und Datierung der bronzezeitlichen Depotfundgruppe Hajdúsámson-Apa-Ighiel-Zajta, BiblMusApulensis XVIII, Alba Iulia, 2002.

W. David, Südbayern als westliche Verbreitungsgrenze ostkarpatenländischer Nackenscheibenäxte der Mittel- und Spätbronzezeit, în Popelnicová pole a doba halštatská. Příspěvky z VIII. Konference, České Budějovice 22.-24. 9. 2004, Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum 1, 61-89.

- DĂNILĂ 1976** Șt. Dănilă, Depozitul de bronzuri de la Visuia (com. Ariceștii de Câmpie, jud. Bistrița-Năsăud) – Le dépôt des bronzes découvert à Visuia, SCIVA 27, 1976, 61-75.
- DERGAČEV 2002** V. Dergačev, Die äneolitischen und bronzezeitlichen Metallfunde aus Moldavien, PBF XX, 9, Stuttgart, 2002.
- DRAGOMIR 1967** I. T. Dragomir, Le dépôt de l'âge du bronze tardif de Băleni, InvArchRoumanie 4, 1967.
- DUMITRAȘCU, CRIȘAN 1989** S. Dumitrașcu, I. Crișan, Depozitul de bronzuri de la Șuncuiuş – Le dépôt des bronzes de Șuncuiuş, dép. de Bihor, Crisia 19, 1989, 17-118.
- DUMITRESCU 1938** H. Dumitrescu, Objets inédits du dépôt en bronze de Șpălnaca, au Musée National des Antiquités de Bucarest, Dacia 5-6, 1935-1936 (1938), 195-224.
- DUNĂREANU-VULPE 1930** E. Dunăreanu-Vulpe, Sull' origine e l'evoluzione della scuri di rame carpato-danubiane, EphDacoromana 4, 1930, 181-211.
- ENĂCHIUC 1995** V. Enăchiuc, Der Bronzefund von Dridu, Kr. Ialomița, în SOROCEANU 1995, 279-310.
- EOGAN 1983** G. Eogan, Hoards of the Irish Later Bronze Age, Dublin, 1983.
- FETZER 1897** J. F. Fetzer, Szilágysági régiségekről, ArchÉrt 17, 1897, 356-359.
- FILIMON 1924** A. Filimon, Le dépôt en bronze de Suseni, Dacia 1, 1924, 343-358.
- FOLTINY 1955** St. Foltiny, Die Chronologie der Bronzezeit des Karpatenbeckens, Antiquitas 2/1, Bonn, 1955.

- FURMÁNEK 1973** V. Furmánek, Bronzová industrie středodunajské mohylové kultury na Moravě – Bronzeindustrie der mitteldanubischen Hügelgräberkultur in Mähren, SlovArch 21, 1973, 25-145.
- FURMÁNEK 1977** V. Furmánek, Pilinyer Kultur, SlovArch 25, 1977, 251-370.
- GALLUS, HORVÁTH 1939** S. Gallus, T. Horváth, Un peuple cavalier préscythique en Hongrie. Trouvailles archéologiques du premier âge du fer et leurs relations avec l'Eurasie, DissPann Ser. II, 9, 1939.
- GARAŠANIN 1954** D. Garašanin, Katalog der vorgeschichtlichen Metalle, Beograd, 1954.
- GEDL 1976** M. Gedl, Die Dolche und Stabdolche in Polen, PBF VI, 4, München, 1976.
- GEDL 1981** M. Gedl, Die Rassiermesser in Polen, PBF VIII, 4, München, 1981.
- GEDL 2001** M. Gedl, Brązowe groty oszczpów z podłużnymi żeberkami na tulei po północnej stronie Karpat – Bronzespeerspitzen mit länglichen Rippen auf der Hülse aus den nördlich von Karpaten gelegenen Gebieten, RPArch, 37, 1, 2001, 3-16.
- GERLOFF și alții 1993** S. Gerloff, S. Hansen, F. Oehler, Die Funde der Bronzezeit aus Frankreich, Staatliche Museen zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz, Bestandskatalog Band 1, Berlin, 1993.
- GHEMIȘ 2003** C. Ghemiș, Piese inedite din primul depozit de bronzuri de la Peștera Unguru Mare, în In memoriam Nicolae Chidioșan, Oradea, 2003, 101-113.

GOGÂLTAN 1999

F. Gogâltan, Bronzul timpuriu și mijlociu în Banatul românesc și pe cursul inferior al Mureșului. Cronologia și descoperirile de metale, *BiblHistArchBanatica* 23, Timișoara, 1999.

GOGÂLTAN 2000

F. Gogâltan, Aspecte privind metalurgia bronzului în Bazinul carpatic. Ciocanele și nicovalele cu toc de înmănușare din România – Aspekte der Bronzeverarbeitung im Karpatenbecken. Die Tüllenhämmer und Tüllenambosse aus Rumänien, *EphNapocensis* 9-10, 1999-2000, 5-59.

GOGÂLTAN 2001

F. Gogâltan, The Settlement of Cășeiu ans some Problems concerning the Late Bronze Age in the Center and Northern Transylvania, în *KACSÓ* 2001b, 191-214.

GOGÂLTAN 2005

F. Gogâltan, Zur Bronzeverarbeitung im Karpatenbecken. Die Tüllenhämmer und Tüllenambosse aus Rumänien, în *SOROCEANU* 2005, 343-386.

GOGÂLTAN, ISAC 1995

F. Gogâltan, A. Isac, Die spätbronzezeitliche Siedlung von Cășeiu (I), *EphNapocensis* 5, 1995, 5-26.

HAMPEL 1880

J. Hampel, Magyarhoni régészeti leletek repertórium. Második közlmény, *ArchKözl* 13, 1880, 33-75.

HAMPEL 1886, 1892, 1896

J. Hampel, A bronzkor emlékei Magyarhonban I-III, Budapest, 1886, 1892, 1896.

HÄNSEL 1968

B. Hänsel, Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit im Karpatenbecken I-II, *BAM* 7, Bonn, 1968.

- HÄNSEL 1976** B. Hänsel, Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau I-II, BAM 16, Bonn, 1976.
- HÄNSEL 1977** B. Hänsel, Zur historischen Bedeutung der Theißzone um das 16. Jahrhundert v.Chr., JahresberInstVorgeschFrankfurt a. M. 1977, 87-100.
- HÄNSEL A. 1999** A. Hänsel, Ein älterurnenfelderzeitliches Depot aus Pustakovec, Kot. Čakovec, Kroatien, ActaPrArch 31, 1999, 76-92.
- HÄNSEL A. 2000** A. Hänsel, Ein bronzzeitlicher Hortfund aus der Gegend von Suceava, ActaPrArch 32, 2000, 109-121.
- HANSEN 1994** S. Hansen, Studien zu den Metalldeponierungen während der älteren Urnenfelderzeit zwischen Rhôneal und Karpatenbecken, UPA 21, Bonn, 1994.
- HANSEN 1996** S. Hansen, Bemerkungen zur zeitlichen Stellung der Hortfunde des Typus Gyermely, ArchKorr 26, 1996, 433-441.
- HANSEN 2005a** S. Hansen, Neue Forschungen zur Metallurgie der Bronzezeit in Südosteuropa, în Ü. Yalçin (ed.), Anatolian Metall III, Der Anschnitt, Beiheft 18, 2005, 89-103.
- HANSEN 2005b** S. Hansen, Noi cercetări asupra metalurgiei epocii bronzului în sud-estul Europei, în SOROCEANU 2005, 301-315.
- HARDING 1975** A. F. Harding, Mycenaean Greece and Europe: the Evidence of Bronze Tools and Implements, PPS 41, 1975, 183-202

- HARDING 1984** A. F. Harding, *The Mycenaeans and Europe*, London, 1984.
- HARDING 1995** A. Harding, *Die Schwerter im ehemaligen Jugoslawien*, PBF IV, 14, Stuttgart, 1995.
- HELLEBRANDT 1986** M. B. Hellebrandt, *Bronztárgyak Ócsanáros-Várdombról – Bronzegegenstände vom Ócsanáros-Burghügel*, *ÉvkMiskolc* 24, 1986, 343-346.
- HELLEBRANDT 1999** M. B. Hellebrandt, *A mezőnyáradibronz kincs – Der Bronzeschatz aus Mezőnyárad*, *ÉvkMiskolc* 37, 1999, 139-166.
- HÖGLINGER 1996** P. Höglinger, *Der spätbronzezeitliche Depotfund von Sipbachzell/Oö*, *LAF Sonderheft* 16, 1996.
- HOLSTE 1951** F. Holste, *Hortfunde Südosteuropas*, Marburg/Lahn, 1951.
- HÜTTEL 1981** H.-G. Hüttel, *Bronzezeitliche Trens in Mittel- und Osteuropa*, PBF XVI, 2, München, 1981.
- IERCOŞAN 1984** N. Iercoşan, *Spada de bronz de la Ghenci (jud. Satu Mare) – Das Bronzeschwert von Ghenci (Kreis Satu Mare)*, *ActaMusPor* 8, 1984, 121-123.
- IERCOŞAN, NÉMETI 1991** N. Iercoşan, I. Némethi, *Depozitul de bronzuri de la Sărvăzel (jud. Satu Mare) – Dépôt de bronzes à Sărvăzel (dép. de Satu Mare)*, *Thraco-Dacica* 12, 1991, 57-61.
- ILON 1995** G. Ilon, *A Magyarországi Régészeti Topográfiája 4. kötetének (hajdani pápai járás) kiegészítése 1970-1994 – Ergänzungen zum 4-ten Band des damaligen Papaer Kreises für Archäologische Topographie Ungarns 1970-1994*, *PMÉrt* 5, 1995, 63-137.

- ILON 2006** G. Ilon, Bronzezeitliche Gussformen in dem Karpatenbecken (Vorstudie), în KOBAL' 2006, 273-301.
- ISĂCESCU 1967** E. Isăcescu, Depozitul de obiecte de bronz de la Putreda (r. Râmnicu-Sărat, reg. Ploiești) – Le dépôt d'objets en bronze de Putreda (district de Râmnicu Sărat, région de Ploiești), ArhMold 5, 1967, 327-330.
- ISTVÁNOVITS, KURUCZ 1992** E. Istvánovits, K. Kurucz, Mátészalka és környékének története az őskortól a népvándorlás korig, în Z. Ujváry (red.), Mátészalka története, Debrecen, 1992, 21-84.
- ISTVÁNOVITS, KURUCZ, LŐRINCZY 1988** E. Istvánovits, K. Kurucz, G. Lőrinczy, A Tisza-Szamos közének története a kezdetektől az Árpád-kor végéig, în Szamosközi Tanulmányok, Fehérgyarmat, 1988, 23-62.
- JELENTÉS 1908** Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum 1907. évi állapotáról, Budapest, 1908.
- JÓSA 1900** A. Jósa, Szabolcs Vármegye őstörténete, în Szabolcs Vármegye, Budapest, 1900, 369-397.
- JÓSA, KEMENCZEI 1965** A. Jósa, T. Kemenczei, Bronzkori halmazleletek – Depotfunde aus der Bronzezeit, ÉvkNyíregyháza 6-7, 1963-1964 (1965), 19-45.
- KACSÓ 1977a** C. Kacsó, Toporul de bronz de la Oarța de Sus – Die Bronzezeit von Oarța de Sus, ActaMusNap 14, 1977, 57-62.
- KACSÓ 1977b** C. Kacsó, Contribuții la cunoașterea metalurgiei cuprului și bronzului în nord-vestul României – About the knowledge of the metallurgy of

- copper and bronze in the north-western part of Romania, *Apulum* 15, 1977, 131-154.
- KACSÓ 1977c** C. Kacsó, Descoperiri inedite de bronzuri din județul Maramureș – Neue Bronzefunde im Bezirk Maramuresch, *Marmatia* 3, 1977, 27-36.
- KACSÓ 1980** C. Kacsó, Depozitul de bronzuri de la Băbeni – Der Bronzefund von Băbeni, *ActaMusNap* 17, 1980, 417-423.
- KACSÓ 1981** C. Kacsó, Depozitul de bronzuri de la Lăpuș – Der Bronzefund von Lăpuș, *Marmatia* 5-6, 1979-1981, 115-124.
- KACSÓ 1987** C. Kacsó, Beiträge zur Kenntnis des Verbreitungsgebietes und der Chronologie der Suci de Sus-Kultur, *Dacia N.S.* 31, 1987, 51-75.
- KACSÓ 1990a** C. Kacsó, Piese inedite din depozitul de bronzuri de la Crăciunești – Unveröffentlichte Stücke aus dem Bronzehort von Crăciunești, *SCIVA* 41, 1990, 235-250.
- KACSÓ 1990b** C. Kacsó, Contribuții la cunoașterea Bronzului târziu din nordul Transilvaniei. Cercetările de la Libotin – Beiträge zur Kenntnis der Spätbronzezeit im Norden Transsilvaniens. Die Ausgrabungen in Libotin, *Thraco-Dacica* 11, 1990, 79-98.
- KACSÓ 1993** C. Kacsó, Contribuții la cunoașterea Bronzului târziu din nordul Transilvaniei. Cercetările de la Suci de Sus și Groșii Țibleșului – Beiträge zur Kenntnis der Spätbronzezeit im Norden Transsilvaniens. Die Ausgrabungen

- in Suciu de Sus und Lăpuș,
RevBistriței 7, 1993, 29-49.
- KACSÓ 1994a** C. Kacsó, Piese de bronz din depozitul de la Dipșa în Muzeul de Istorie Naturală din Viena – Bronzestücke aus dem Depot von Dipșa im Naturhistorischen Museum in Wien, RevBistriței 8, 1994, 21-23.
- KACSÓ 1994b** C. Kacsó, Frühhallstattzeitliche Bronzefunde in Transsilvanien, EphNapocensis 4, 1994, 5-15.
- KACSÓ 1995a** C. Kacsó, Al patrulea depozit de bronzuri de la Sighetu Marmăției – Das vierte Bronzedepot von Sighetu Marmăției, RevBistriței 9, 1995, 5-48.
- KACSÓ 1995b** C. Kacsó, Der Hortfund von Arpășel, Kr. Bihor, în SOROCEANU 1995, 81-130.
- KACSÓ 1995c** C. Kacsó, Der Hortfund von Lăschia, Kr. Maramureș, în SOROCEANU 1995, 131-140.
- KACSÓ 1996** C. Kacsó, Der Bronzefund von Crasna Vișeuului, în KOVÁCS 1996, 249-263.
- KACSÓ 1998** C. Kacsó, Das Depot von Satu Mare, ÉvkNyíregyházá 39-40, 1997-1998, 11-31.
- KACSÓ 1999** C. Kacsó, Das urnenfelderzeitliche Schwertdepot von Oncești, ArchKorr 29, 1999, 47-55.
- KACSÓ 2001a** C. Kacsó, Descoperiri de bronzuri la Târgu Lăpuș – Bronzefunde in Târgu Lăpuș, RevBistriței 15, 2001, 33-38.
- KACSÓ 2001b** C. Kacsó (ed.), Der nordkarpatische Raum in der Bronzezeit, BiblMarmatia 1, Baia Mare, 2001.

- KACSÓ 2001c** C. Kacsó, Zur chronologischen und kulturellen Stellung des Hügelgräberfeldes von Lăpuș, în KACSÓ 2001b, 231-278.
- KACSÓ 2002** C. Kacsó, Descoperiri de bronzuri în Depresiunea Lăpușului – Die Bronzefunde in der Lăpuș-Niederung, RevBistriței 16, 2002, 7-24.
- KACSÓ 2003a** C. Kacsó (ed.), Bronzezeitliche Kulturerscheinungen im karpatischen Raum. Die Beziehungen zu den benachbarten Gebieten. Ehrensymposium für Alexandru Vulpe zum 70. Geburtstag, Baia Mare 10.-13. Oktober 2001, BiblMarmatia 2, Baia Mare, 2003.
- KACSÓ 2003b** C. Kacsó, Der zweite Depotfund von Ungureni, în KACSÓ 2003a, 267-300.
- KACSÓ 2003c** C. Kacsó, Noi descoperiri Suciu de Sus și Lăpuș în nordul Transilvaniei – Neue Suciu de Sus- und Lăpuș-Funde im Norden Siebenbürgens, Marmatia 7/1, 105-181.
- KACSÓ 2003d** C. Kacsó, Descoperiri Wietenberg la Lăpuș – Wietenberg-Funde in Lăpuș, în In memoriam Nicolae Chidioșan, Oradea, 2003, 77-99.
- KACSÓ 2004a** C. Kacsó, Mărturii arheologice, ColMuz I, Baia Mare, 2004.
- KACSÓ 2004b** C. Kacsó, Zu den Problemen der Suciu de Sus-Kultur in Siebenbürgen, în J. Bátor, V. Furmánek, L. Veliačik (ed.), Einflüsse und Kontakte alteuropäischer Kulturen. Festschrift für Jozef Vladár zum 70. Geburtstag, Nitra, 2004, 327-340.

- KACSÓ 2005a** C. Kacsó, Bronzefunde von Târgu Lăpuș, Kr. Maramureș, în SOROCEANU 2005, 235-243.
- KACSÓ 2005b** C. Kacsó, Descoperiri arheologice pre-și protoistorice la Baia Mare – Vor- und frühgeschichtliche Funde in Baia Mare, Marmatia 8/1, 2005, 153-181.
- KACSÓ 2006** C. Kacsó, Bronzefunde mit Goldgegenständen im Karpatenbecken, în KOBAL' 2006, 76-123.
- KACSÓ 2007** C. Kacsó, Recenzie la *H. Ciugudean, S. A. Luca, A. Georgescu, Depozitul de bronzuri de la Dipșa, BiblBrukenthal V, Sibiu, 2006*, ActaMusBrukenthal 2. 1, 2007 (sub tipar).
- KACSÓ și alții 2006** C. Kacsó, D. Pop, R. Cardoș, Lăpuș, com. Lăpuș, jud. Maramureș. Punct: Gura Tinoasei, CronCercArh Campania 2005, București, 2006, nr. 103, 207-209.
- KÁDÁR 1900** J. Kádár, Szolnok-Dobokavármegye Monographiája, II, Deés, 1900.
- KÁDÁR M. 2007** M. Kádár, Începuturile și dezvoltarea metalurgiei bronzului în Transilvania, Alba Iulia, 2007.
- KAISER, POPANDOPULO 2004** E. Kaiser, Z. Ch. Popandopulo, Drei bronzezeitliche Hortfunde aus dem unteren Dneprraum, PZ 79, 2004, 5-35.
- KEMENCZEI 1968** T. Kemenczei, Őskori bronztárgyak a miskolci múzeumban – Urzeitliche Bronzegegenstände im Miskolcer Museum, ÉvkMiskolc 7, 1968, 19-46.
- KEMENCZEI 1969** T. Kemenczei, Újabb bronzleletek Borsod megyéből – Neue Bronzefunde im Komitat Borsod,

- KEMENCZEI 1974** ÉvkMiskolc 8, 1969, 27-68.
T. Kemenczei, Zur Deutung der Depotfunde von Aranyos, FolArch 25, 1974, 49-70.
- KEMENCZEI 1984** T. Kemenczei, Die Spätbronzezeit Nordostungarns, ArchHung S.N. 51, Budapest, 1984.
- KEMENCZEI 1988** T. Kemenczei, Die Schwerter in Ungarn I, PBF IV, 6, München, 1988.
- KEMENCZEI 1991** T. Kemenczei, Die Schwerter in Ungarn II, PBF IV, 9, Stuttgart, 1991.
- KEMENCZEI 1996a** T. Kemenczei, Unpublished finds in the Prehistoric Collection of the Hungarian National Museum, in KOVÁCS 1996, 231-247.
- KEMENCZEI 1996b** T. Kemenczei, Angaben zur Fragen der endbronzezeitlichen Hortfundstufen im Donau-Theißgebiet, CommArchHung 1996, 53-92.
- KEMENCZEI 2003** T. Kemenczei, Der erste Bronzefund von Bodrogkeresztúr, ArchÉrt 128, 2003, 17-49.
- KEMENCZEI 2005** T. Kemenczei, Funde ostkarpatenländischen Typs im Karpatenbecken, PBF XX, 10, Stuttgart, 2005.
- KEMENCZEI, VÉGH 1971** T. Kemenczei, K. K. Végh, Leletmentések és ásatások 1969-70-ben, ÉvkMiskolc 10, 1971, 507-515.
- KIBBERT 1984** K. Kibbert, Die Äxte und Beile im mittleren Westdeutschland II, PBF IX, 13, München, 1984.
- KLOCHKO 1993** V. I. Klochko, Weapons of the Tribes of the Northern Pontic Zone in the 16th-10th Centuries B.C., Baltic-Pontic Studies 1, Poznań, 1993.
- KOBAL' 1997** J. Kobal', Skarby brązowe Zakarpacia

- (Ukraina)-problem intreprȃtaȃji, în W. Blajer (red.), Beiträge zur Deutung der bronzezeitlichen Hort- und Grabfunde in Mitteleuropa. Materialien der archäologischen Konferenz „Bronzen und Menschen an der Schwelle der Urnenfelderzeit im östlichen Mitteleuropa, Kraków, 05.-08. 02. 1996, Kraków, 1997, 109-141.
- KOBAL' 2000** J. V. Kobal', Bronzezeitliche Depotfunde aus Transkarpatien (Ukraine), PBF XX, 4, Stuttgart, 2000.
- KOBÁLY 2004** J. Kobály, Magyarországi régészeti emlékek ukrainai közgyűjteményekben, Ungvár, 2004.
- KOBAL' 2005** J. Kobal', Bronzezeitliche Metallfunde aus der Sammlung des Transkarpatischen Heimatkundemuseums (Užgorod, Ukraine) – Descoperiri de metal din epoca bronzului aflate în colecȃia Complexului Muzeal Transcarpatic (Užgorod, Ucraina), în SOROCEANU 2005, 245-263.
- KOBAL' 2006** J. Kobal' (ed.), Bronzezeitliche Depotfunde – Problem der Interpretation. Materialien der Festkonferenz für Tivodor Lehoczky zum 175. Geburtstag. Ushhorod, 5.-6. Oktober 2005, Užgorod, 2006.
- KÖNIG 2004** P. König, Spätbronzezeitliche Hortfunde aus Bosnien und der Herzegowina, PBF XX, 11, Stuttgart, 2004.
- KONOPLA, MALEJEW 1996** W. Konopla, J. Malejew, Skarb brązowy z Meżyricza koło Lwowa – Bronzener Depotfund aus Mezyricz in der Nähe von Lemberg,

KŐSZEGI 1957

MatSprRzOśArch 17, 1996, 45-47.
F. Kőszegi, Keleti típusú bronzkori balták a Magyar Nemzeti Múzeumban – Bronze Age Axes of Oriental Type in the Hungarian National Museum, FolArch 9, 1957, 47-62.

KOVÁCS 1975

T. Kovács, Tumulus culture cemeteries of Tiszafüred, RégFüz Ser. II, 17, 1975.

KOVÁCS 1981

T. Kovács, Der spätbronzezeitliche Depotfund von Rétközberencs, in H. Lorenz (ed.), Studien zur Bronzezeit. Festschrift für Wilhelm Albert v. Brunn, Mainz/Rhein, 1981, 163-168.

KOVÁCS 1982

T. Kovács, A mezőkomáromi és tiszafüredi nyéltaréjos bronzcsákányok – Die Nackenkammäxte von Mezőkomárom und Tiszafüred, CommArchHung 1982, 31-46.

KOVÁCS 1996

T. Kovács (ed.), Studien zur Metallindustrie im Karpatenbecken und den benachbarten Regionen. Festschrift für Amália Mozsolics zum 85. Geburtstag, Budapest, 1996.

KROEGER-MICHEL 1983

E. Kroeger-Michel, Les haches à disque du Bassin des Carpathes, Paris, 1983.

LAKÓ 1983

E. Lakó, Repertoriul topografic al epocii bronzului și al Hallstattului timpuriu în județul Sălaj – The topographical catalogue of the Bronze Age and Early Iron Age in Sălaj district, ActaMusPor 7, 1983, 69-100.

LÁSZLÓ 2006

A. László, Über die Beziehungen, die kulturelle und chronologische Lage der Bronzefunde vom Typ

LÁSZLÓ 2007

Ópályi-Uriu-Drajna de Jos-Lozova-Pobit Kamäk, în KOBAL' 2006, 124-143.

A. László, Drajna de Jos-Lozova-Pobit Kamäk-Uluburun. Sur les relations à longue distance dans l'âge tardif du bronze, SAA 12, 2006 (2007), 43-55.

LAZAROVICI 1977

Gh. Lazarovici, Cercetări arheologice de suprafață la hotarele județelor Cluj-Sălaj – Archäologische Oberflächenforschungen in der Kontaktzone der Bezirke Cluj und Sălaj, ActaMusPor 1, 1977, 35-39.

LAZĂR 1997

V. Lazăr, Depozitul de bronzuri de la Jabeșița (jud. Mureș) – The warehouse of bronze objects from Jabeșița (Mureș county), RevBistriței 10-11, 1996-1997 (1997), 9-12.

LEHOCZKY 1892, 1912

T. Lehoczky, Adatok hazánk archeológiájához küllönös tekintettel Beregmegyére és környékére, I-II, Munkács, 1892, 1912.

LEHOCZKY 1905

T. Lehoczky, Új bronzkori leletekről, ArchÉrt 25, 1905, 59-62.

LICHARDUS și alții 2002

J. Lichardus, R. Echt, I. K. Iliev, Ch. J. Christov, Die Spätbronzezeit an der unteren Tundža und die ostägäischen Verbindungen in Südostbulgarien, EA 8, 2002, 135-184.

LOCHNER 1991

M. Lochner, Studien zur Urnenfelderkultur im Waldviertel – Niederösterreich, MPK 25, Wien, 1991.

LUCA și alții 2004

S. A. Luca, C. Roman, D. Diaconescu, 121

- Cercetări arheologice în Peștera Cauce (I) (sat Cerișor, com. Lelese, județul Hunedoara), BiblSeptemcastrensis IV, Sibiu, 2004.
- LUCA și alții 2005** S. A. Luca, C. Roman, D. Diaconescu, H. Ciugudean, G. El Susi, C. Beldiman, Cercetări arheologice în Peștera Cauce (II) (sat Cerișor, com. Lelese, județul Hunedoara), BiblSeptemcastrensis V, Sibiu, 2005.
- MACREA, KACSÓ 1972** M. Macrea, C. Kacsó, Depozitul de bronzuri de la Bătarci – Das Bronzedepot von Bătarci, StComSatu Mare 1972, 101-112.
- MARINESCU 1979** G. Marinescu, Depozitul de bronzuri de la Ciceu-Corabia – Der Bronzehort von Ciceu-Corabia, ActaMusPor 3, 1979, 51-57.
- MARINESCU 1980** G. Marinescu, Cercetări și descoperiri arheologice în județul Bistrița-Năsăud – Archäologische Forschungen und Entdeckungen im Kreis Bistrița-Năsăud, Marisia 10, 1980, 31-51.
- MARINESCU 1993** G. Marinescu, Cercetări și descoperiri arheologice de epoca bronzului în nord-estul Transilvaniei – Recherches et découvertes appartenant à l'âge du bronze au Nord-Est de la Transylvanie, RevBistriței 7, 1993, 5-27.
- MARINESCU 1995** G. Marinescu, Cercetări și descoperiri arheologice de epoca bronzului în nord-estul Transilvaniei (II) – Recherches et découvertes archéologique au nord-

- est de Transylvanie (II),
RevBistriței 9, 1995, 49-124.
- MARINESCU, RETEGAN 1974** G. Marinescu, Al. Retegan, Descoperiri arheologice pe teritoriul comunei Căianu Mic, județul Bistrița-Năsăud – Archäologische Entdeckungen auf dem Gebiete der Gemeinde Căianu Mic, Bezirk Bistrița-Năsăud, File de Istorie 3, 1974, 443-451.
- MARINESCU G. G. 2002** G. G. Marinescu, Brozuri descoperite în nord-estul Transilvaniei – Des bronzes découverts au nord-est de la Transylvanie, RevBistriței 16, 2002, 25-46.
- MARINESCU G. G. 2005** G. G. Marinescu, Urnenfelderzeitliche Bronzefunde aus dem Nordosten Siebenbürgens, în SOROCEANU 2005, 265-284.
- MARTA 2003** L. Marta, Eine Bronzefibel vom Typ Unter-Radl aus der frühhallstattzeitlichen Siedlung von Porumbenii Mari (Kreis Harghita), în KACSÓ 2003a, 353-360.
- MARTIAN 1903** J. Martian, Régi telepek és lelhelyekről a Királyhágón túli területen, ArchÉrt 23, 1903, 283-287.
- MARTIAN 1904** J. Martian, Régi telepekről és lelhelyekről a Királyhágón túli területen, ArchÉrt 24, 1904, 356-358.
- MARTIAN 1909** J. Martian, Archäologisch-prähistorisches Repertorium für Siebenbürgen, MAGW 39, 1909, 321-358.
- MARȚIAN 1920** I. Marțian, Repertoriu arheologic pentru Ardeal, Bistrița, 1920.
- MAYER 1977** E.-F. Mayer, Die Äxte und Beile in

MIROŠŠAYOVA 1999

Österreich, PBF IX, 9, München, 1977.
E. Miroššayova, Der Hortfund von Košicke Olšany, Slowakei, in Depotfunde der Bronzezeit im mittleren Donaauraum, AÖ 9/10, 1998/1999 (Sonderheft), 122-129.

**METZNER-NEBELSICK
2002**

C. Metzner-Nebelsick, Der "Thrako-Kimmerische" Formenkreis aus der Sicht der Urnenfelder- und Hallstattzeit im südöstlichen Pannonien, VF 23, Rahden/Westf., 2002.

**METZNER-NEBELSICK
2005a**

C. Metzner-Nebelsick, Despre importanța cronologică și cultural-istorică a depozitelor din România în epoca târzie a bronzului și în epoca timpurie a fierului, in SOROCEANU 2005, 317-342.

**METZNER-NEBELSICK
2005b**

C. Metzner-Nebelsick, Das bronzezeitliche Gräberfeld von Hordeevka am Südlichen Bug im Spannungsfeld seiner auswärtigen Bezüge, in B. Horejs, E. Jung, E. Kaiser, B. Teržan (ed.), Interpretationsraum Bronzezeit. Bernhard Hänsel von seinen Schülern gewidmet, UPA 121, Bonn, 2005, 293-315.

MOGA 1944

M. Moga, O precizare în legătură cu depozitul de bronz dela Săplac-Sălaj, AISC 4, 1941-1943 (1944), 267-273.

MOGA 1948

M. Moga, Dépôt de Guruslău (département de Sălaj), Dacia 11-12, 1945-1947 (1948), 257-264.

**MOTZOI-CHICIDEANU,
IUGA 1995**

I. Motzoi-Chicideanu, G. Iuga, Der Bronzefund von Bogdan Vodă, Kr. Maramureș, in SOROCEANU 1995, 141-168.

- MOZSOLICS 1960** A. Mozsolics, Der Tumulus von Nyírkársz-Gyulaháza, *ActaArchHung* 12, 1960, 113-123.
- MOZSOLICS 1963** A. Mozsolics, Der Bronzefund von Ópályi, *ActaArchHung* 15, 1963, 65-84.
- MOZSOLICS 1967a** A. Mozsolics, Bronzefunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Hajdúsámson und Kosziderpadlás, Budapest, 1967.
- MOZSOLICS 1967b** A. Mozsolics, Spätbronzezeitliche Depotfunde aus Ungarn, *InvArch Ungarn* 2, Bonn, 1967.
- MOZSOLICS 1971** A. Mozsolics, Some remarks on „Peschiera” bronzes in Hungary, in J. Boardman, M. A. Brown, T. G. E. Powell (ed.), *The European Community in Later Prehistory. Studies in honour of C. F. C. Hawkes*, London, 1971, 59-76.
- MOZSOLICS 1972** A. Mozsolics, Beziehungen zwischen Italien und Ungarn während „Bronzo recente“ und „Bronzo finale“, *RivSP* 27, 1972, 373-400.
- MOZSOLICS 1973** A. Mozsolics, Bronze- und Goldfunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Forró und Ópályi, Budapest, 1973.
- MOZSOLICS 1985** A. Mozsolics, Bronzefunde aus Ungarn, Budapest, 1985.
- MOZSOLICS 2000** A. Mozsolics, Bronzefunde aus Ungarn. Depotfundhorizonte Hajdúböszörmény, Románd und Búkszentlászló, *PAS* 17, Kiel, 2000.
- MOZSOLICS, HEGEDŰS 1963** A. Mozsolics, Z. Hegedűs, Két nagykállói depotlelet és a telekoldali bronzlelet vizsgálata – Zwei Depotfunde von Nagykálló (Kom.

- Szabolcs-Szatmár) und die spektrographische Untersuchung einiger Bronzen von Telekoldal, ArchÉrt 90, 1963, 251-262.
- MÜLLER-KARPE 1961** H. Müller-Karpe, Die Vollgriffschwerter der Urnenfelderzeit aus Bayern, München, 1961.
- NAGY 1913** G. Nagy, Skytha leletek I, ArchÉrt 33, 1913, 295-318.
- NÁNÁSI 1974** Z. Nánási, Repertoriul obiectelor de bronz din Muzeul de Istorie de la Săcuieni – Répertoire des objets de bronze du Musée d'Histoire de Săcuieni, Crisia 1974, 177-184.
- NÉMETH, TORMA 1965** P. Németh, I. Torma, A romándi későbronzkori raktárlelet – Le dépôt de l'âge du Bronze final de Románd, VMMK 1965, 59-90.
- NÉMETH 1968** P. Németh, Kispalád, RégFüz Ser I, 21, 1968, 9
- NESTOR 1933** I. Nestor, Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien, BerRGK 22, 1932 (1933), 11-181.
- NESTOR 1935** I. Nestor, Ein Bronze-Depot aus Moigrad, Rumänien, PZ 26, 1935, 24-57.
- NESTOR 1938** I. Nestor, Die verzierte Streitäxte mit Nackenscheibe aus Westrumänien, în E. Sprockhoff (ed.), Marburger Studien Gero Merhart von Bernegg gewidmet, Darmstadt, 1938, 178-192.
- NISTOR, VULPE 1969** F. Nistor, A. Vulpe, Bronzuri inedite din Maramureş în colecția prof. Francisc Nistor din Sighetul Marmăției – Bronzes inédits

- appartenant à la collection du professeur Francisc Nistor de Sighetul Marmăției, SCIV 20, 1969, 181-194.
- NISTOR, VULPE 1970** F. Nistor, A. Vulpe, Depozitul de brățări de bronz de la Vadul-Izei – Le dépôt de bracelets en bronze de Vadul-Izei, SCIV 21, 1970, 623-631.
- NISTOR, VULPE 1974** F. Nistor, A. Vulpe, Depozitul de bronzuri de la Crăciunești (Maramureș) – Der Bronzefund von Crăciunești (Maramureș), SCIVA 25, 1974, 5-11, 17-18.
- NOVOTNÁ 1968** M. Novotná, Praveké a ranohistorické pamiatky v Štatnom kaštieli v Betliari. I – Verzeichnis der im staatseigenen Schloss zu Betliar befindlichen vor- und frühgeschichtlichen Altertümer, SbFFUK 19, Musaica 8, 37-57.
- NOVOTNÁ 1970a** M. Novotná, Die Bronzehortfunde in der Slowakei. Spätbronzezeit, ArchSlovFontes 9, Bratislava, 1970.
- NOVOTNÁ 1970b** M. Novotná, Die Äxte und Beile in der Slowakei, PBF IX 3, München, 1970.
- NOVOTNÁ 1991** M. Novotná, Die Bronzegefäße in der Slowakei, PBF II, 11, Stuttgart, 1991.
- NOVOTNÁ 1997** M. Novotná, Zur Chronologie der Bronzehortfunde im Karpatenbecken, în B. Fritsch și alții (ed.), Tradition und Innovation. Prähistorische Archäologie als historische Wissenschaft. Festschrift für Christian Strahm, Internationale Archäologie Studia honoraria 3, 1997, 349-369.

- OROSZ 1898** E. Orosz, A "vicekúti őstelep"-ről Szék határában, (Szolnok-Doboka m) és a „Costa Gyerli” őstelepről Szamosújvár határán, ArchÉrt 18, 1898, 29-38.
- OROSZ 1900** E. Orosz, Szolnok-Dobokamegye őskori leleteinek repertoriuma, ÉvkSzolnok-Doboka 1, 1900, 17-44.
- OROSZ 1901** E. Orosz, A "petris-i" őstelep Szamos-Újvárt, ArchÉrt 21, 1901, 17-28, 146-163, 220-234.
- OROSZ 1902** E. Orosz, 1-ső pótlék a "Szolnok-Dobokamegye őskori leleteinek repertoriumához", ÉvkSzolnok-Doboka 3, 1902, 54-62.
- OROSZ 1906** E. Orosz, Erdélyi bronzleletekről, ArchÉrt 26, 1906, 368-375.
- OROSZ 1915** E. Orosz, Néprajzi kirándulás a Lápos hegységbe, Erdély 24, 1915, 1-3, 4-8.
- PASTERNAK 1928** J. Pasternak, Ruské Karpaty v archeologii, Prace, 1928.
- PÁSZTHORY 1985** K. Pászthory, Der bronzezeitliche Arm- und Beinschmuck in der Schweiz, PBF 10, 3, München, 1985.
- PÁSZTHORY, MAYER 1998** K. Pászthory, E.-F. Mayer, Die Äxte und Beile in Bayern, PBF IX, 20, Stuttgart, 1998.
- PAVELČÍK 1964** J. Pavelčík, Druhý depot bronzových předmětu z Drslavic, PrVýz 1963, 1964, 27-29.
- PERONI 1956** R. Peroni, Zur Gruppierung mitteleuropäischer Griffzungendolche der späten Bronzezeit, Badische Fundberichte 20, 1956, 69-88.
- PETRESCU-DÂMBOVIȚA** M. Petrescu-Dâmbovița, Depozitul de

- 1949** bronzuri dela Bârsana (Maramureș), AISC 5, 1944-1948 (1949), 264-281.
- PETRESCU-DÎMBOVIȚA**
1953 M. Petrescu-Dîmbovița, Contribuții la problema sfârșitului epocii bronzului și începutul epocii fierului în Moldova – Contributions au problème de la fin de l'âge du bronze et du début de l'âge du fer en Moldavie, SCIV 4, 1953, 443-486.
- PETRESCU-DÎMBOVIȚA**
1964 M. Petrescu-Dîmbovița, Date noi relativ la descoperirile de obiecte de bronz de la sfârșitul epocii bronzului și începutul Hallstatt-ului din Moldova – Nouvelles données concernant les objets en bronze de la fin de l'âge du bronze et du début du Hallstatt en Moldavie, ArhMoldovei 2-3, 1964, 251-272.
- PETRESCU-DÎMBOVIȚA**
1977 M. Petrescu-Dîmbovița, Depozitele de bronzuri din România, BiblArh 30, București, 1977.
- PETRESCU-DÎMBOVIȚA**
1978 M. Petrescu-Dîmbovița, Die Sicheln in Rumänien mit Corpus der jung- und spätbronzezeitlichen Horte Rumäniens, PBF XVIII 1, München, 1978.
- PETRESCU-DÎMBOVIȚA**
1998 M. Petrescu-Dîmbovița, Der Arm- und Beinschmuck in Rumänien, PBF X, 4, Stuttgart, 1998.
- PETRESCU-DÎMBOVIȚA,**
FLORESCU 1971 M. Petrescu-Dîmbovița, M. Florescu, Dépôts de l'âge du bronze tardif, InvArchRoumanie 7, 1971.
- PETRI 1901, 1902** M. Petri, Szilágy Vármegye Monographiája, I, IV, 1901, 1902.
- PODBORSKÝ 1970** V. Podborský, Mähren in der Spätbronzezeit und an der Schwelle der Eisenzeit, Brno, 1970.
- POPESCU 1945** D. Popescu, Bronzearmreifen aus

- der Maramureş, Dacia 9-10, 1941-1944 (1945), 541-542.
- POPESCU 1956** D. Popescu, Cercetări arheologice în Transilvania. II. Săpăturile de la Vârşand – 1949, Materiale 2, 1956, 89-152.
- REINER 1888** Zs. Reiner, Az ispánlaki bronzlelet, ArchÉrt 8, 1888, 10-25.
- REIZNER 1899** J. Reizner, Közlemények a Szeged városi múzeumból, ArchÉrt 19, 1899, 183-190.
- ŘÍHOVSKÝ 1972** J. Říhovský, Die Messer in Mähren und dem Ostalpengebiet, PBF VII, 1, München, 1972.
- ŘÍHOVSKÝ 1989** J. Říhovský, Die Sicheln in Mähren, PBF XVIII, 3, München, 1989.
- ŘÍHOVSKÝ 1992** J. Říhovský, Die Äxte, Beile, Meißel und Hämmer in Mähren, PBF IX, 17, Stuttgart, 1992.
- ŘÍHOVSKÝ 1996** J. Říhovský, Die Lanzen-, Speer- und Pfeilspitzen in Mähren, PBF V, 2, Stuttgart, 1996.
- ROSKA 1929** M. Roska, Székelyföld őskora (Különlenyomat a Székely Nemzeti Múzeum 50 éves jubiláris Évkönyvéből), Cluj-Kolozsvár, 1929.
- ROSKA 1932** M. Roska, Depozitul de bronz de la Uriul-de-Sus, ACMIT 1930-1931 (1932), 77-79.
- ROSKA 1933** M. Roska, Le dépôt de bronze de Lozna-Mare, dép. de Someş, Dacia 3-4, 1927-1932 (1933), 356-358.
- ROSKA 1938** M. Roska, Über die Herkunft der sog. Hakensicheln, ESA 12, 1938, 153-166.
- ROSKA 1942** M. Roska, Erdély régészeti repertórium. I. Őskor, Kolozsvár, 1942.
- ROSKA 1944** M. Roska, Koravaskori lószerszámok az Erdélyi Nemzeti Múzeum történeti

- tárában – Früheisenzeitliche Pferdegeschirre in der Historischen Abteilung des Erdélyer (Siebenbürger) National-Museums, *Közlemények* 4, 1944, 43-52.
- ROSKA 1957** M. Roska, A tágfalvi bronzfokos kora – Das Alter der bronzenen Streitaxt von Tágfalva, *FolArch* 9, 1957, 63-66.
- ROTEA 1993** M. Rotea, Așezările culturii Wietenberg - Les établissements de la culture Wietenberg, *EphNapocensis* 3, 1993, 25-41.
- ROTEA și alții** M. Rotea, G. Gheorghiu, M. Rotar, Cercetări de suprafață la Nicula (jud. Cluj) – Recherche de surface à Nicula, *ActaMusNap* 34. 1, 1997, 281-283.
- RUSU 1959** M. Rusu, Toporul de bronz de la Ernei (r. Tg. Mureș) – La hache de bronze d’Ernei, *SCIV* 10, 1959, 277-284.
- RUSU 1963** M. Rusu, Die Verbreitung der Bronzehorte in Transsilvanien vom Ende der Bronzezeit bis in die mittlere Hallstattzeit, *Dacia N.S.* 7, 1963, 177-210.
- RUSU 1964** M. Rusu, Depozitele de bronzuri de la Rebrișoara (raionul Năsăud, reg. Cluj) – Les dépôts d’objets en bronze de Rebrișoara (distr. de Năsăud, rég. de Cluj), *ArhMoldovei* 2-3, 1964, 237-250.
- RUSU 1966** M. Rusu, Depozitul de bronzuri de la Balșa – Le dépôt d’objets en bronze de Balșa, *Sargetia* 4, 1966, 17-40.
- RUSU 1967** M. Rusu, Depozitul de coliere de la Coldău – Le dépôt de colliers de

- RUSU 1972a** Coldău, Apulum 6, 1967, 85-100.
M. Rusu, Metalurgia bronzului din Transilvania la începutul Hallstattului (rezumatul tezei de doctorat), Iași, 1972.
- RUSU 1972b** M. Rusu, Considerații asupra metalurgiei aurului din Transilvania în Bronz D și Hallstatt A – Zur Goldmetallurgie Siebenbürgens in der Bronze D- und Hallstatt A-Zeit, ActaMusNap 9, 1972, 29-63.
- RUSU și alții 1977** M. Rusu, E. Dörner, V. Pinteș, T. Bader, Bronzefunde aus Transsilvanien (Hallstatt A₂-B₃), InvArchRoumanie 10, 1977.
- SALAȘ 1997** M. Salaș, Der urnenfelderzeitliche Depotfund von Polešovice und die Fragen der Stellung des Depotfundhorizontes Drslavice in Mähren, Brno, 1997.
- SALAȘ, ŠMID 1999** M. Salaș, M. Šmid, Hromadný bronzový nález ze Služína (okr. Prostějov). Příklad sémanticky signifikantního depozita doby popelnicových poli – Die Bronzehortfund von Služín (Bez. Prostějov). Ein Beispiel einer semantisch signifikanten urnenfelderzeitlichen Deponierung, Pravěk Supplementum 2, Brno, 1999, 9-42.
- SEVEREANU 1935** Dr. Severeanu, Le poignard en bronze du Gorj (Olténie), Bucureștii 2, 1935, 171-172.
- SOROCEANU 1982** T. Soroceanu, Hortfunde und befestigte Anlagen in Transsilvanien, în: Beiträge zum bronzezeitlichen Burgenbau in Mitteleuropa, Berlin-Nitra, 1982, 363-376.

- SOROCEANU 1991** T. Soroceanu, Studien zur Mureș-Kultur, IntArch 7, Buch am Erlbach, 1991.
- SOROCEANU 1995** T. Soroceanu (red.), Bronzefunde aus Rumänien, PAS 10, Berlin, 1995.
- SOROCEANU 2005** T. Soroceanu (ed.), Bronzefunde aus Rumänien. Beiträge zur Veröffentlichung und Deutung bronze- und älterhallstattzeitlicher Metallfunde in europäischem Zusammenhang, BiblMuzBistrița Seria Historica 11, Bistrița, Cluj-Napoca, 2005.
- SOROCEANU, LAKÓ 1995** T. Soroceanu, E. Lakó, Der zweite Depotfund von Dragu, Kr. Sălaj. Zu den Tüllenbeildepotfunden in Rumänien, în SOROCEANU 1995, 187-195.
- SOROCEANU, RETEGAN 1981** T. Soroceanu, A. Retegan, Neue spätbronzezeitliche Funde in Norden Rumäniens, Dacia N.S. 25, 1981, 195-229.
- SZABÓ 1942** Gy. Szabó, A korondi bronzlelet – Der Bronzefund von Korond, KözlKolozsvar 2, 1942, 78-80.
- SZABÓ 1943** Gy. Szabó, A hídalmási bronzlelet (Kolozs vm) – Le dépôt de bronze de Hídalmás, KözlKolozsvar 3, 1943, 123-126.
- SZATHMÁRI 1991** I. Szathmári, A dobozi későbronzezeitliche bronzlelet – Der spätbronzezeitliche Depotfund von Doboz, FolArch 42, 1991, 49-68.
- SZÉKELY 1966** Z. Székely, Așezări din prima vîrstă a fierului în sud-estul Transilvaniei, 1966.
- TAGÁNYI și alții 1901** K. Tagányi, L. Réthy, J. Pokoly, Szolnok-Dobokavármegye Mono-

TEMESVÁRY 1897

graphiája, I, Deés, 1901.

J. Temesváry, Szolnokdobokamegyei újabb leletekről, ArchÉrt 17, 1897, 433-435.

TERŽAN 1995

B. Teržan (red.), Depojske in posamezne kovianske najdbe bakrene i bronaste dobe na Slovenskem, I, Ljubljana, 1995.

TORBRÜGGE 1959

W. Torbrügge, Die Bronzezeit in der Oberpfalz, MhBVorg 13, 1959.

UENZE 1953

O. Uenze, Der Hortfund von Allendorf, PZ 34/35, 1953, 202-220.

UENZE H.-P. 2002

H.-P. Uenze, Eine neue Nackenscheibenaxt aus Südbayern, în K. Kuzmová, K. Pieta, J. Rajtár (ed.), Zwischen Rom und Barbaricum. Festschrift für Titus Kolník zum 70. Geburtstag, Nitra, 2002, 425-428.

URSACHI 1968

M. Ursachi, Depozitul de obiecte de bronz de la Ruginoasa – Le dépôt d'objets de bronze de Ruginoasa, Carpica 1, 1968, 27-34.

UȘURELU, NICIC 2003

E. Ușurelu, A. Nicic, Noi piese metalice din perioada bronzului târziu descoperite pe teritoriul Republicii Moldova, în Interferențe cultural-cronologice în spațiul nord-pontic, Chișinău, 2003, 164-170.

VASILIEV, GAIU 1980

V. Vasiliev, C. Gaiu, Așezarea fortificată din prima vîrstă a fierului de la Ciceu-Corabia, jud. Bistrița-Năsăud, ActaMusNap 17, 1980, 31-63.

VASIĆ 1994

R. Vasić, Die Sichern im Zentralbalkan (Vojvodina, Serbien, Kosovo und Mazedonien), PBF XVIII, 5, Stuttgart, 1994.

VELIAČIK 1983

L. Veliačik, Die Lausitzer Kultur in

- der Slowakei, Nitra, 1983.
- VINSKI-GASPARINI 1973** K. Vinski-Gasparini, Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, Monografije 1, Zadar, 1973.
- VINSKI-GASPARINI 1980** K. Vinski-Gasparini, Ostava kasnog bronzanog doba iz Punitovaca kod Đakova – Ein spätbronzezeitlicher Hortfund aus Punitovci bei Đakova, VAMZ 12-13, 3. serija, 1979-80, 87-103.
- VIZDAL 1962** J. Vizdal, Hromadný nález bronzov v Slavkovciac – Bronzedepotfund in Slavkovce, AR 14, 1962, 793-800, 84-805.
- VLASSA 1973** N. Vlassa, Săpăturile arheologice de la Coldău (jud. Bistrița-Năsăud) – Die archäologischen Grabungen in Coldău (Bez. Bistrița-Năsăud), ActaMusNap 10, 1973, 11-37.
- VULPE 1970** A. Vulpe, Die Äxte und Beile in Rumänien I, PBF IX, 2, München, 1970.
- VULPE 1974** A. Vulpe, Date și considerații de ordin general (cu privire la depozitul de la Crăciunești) – Der Bronzefund von Crăciunești (Maramureș), SCIVA 25, 1974, 11-18.
- VULPE 1975** A. Vulpe, Die Äxte und Beile in Rumänien II, PBF IX, 5, München, 1975.
- VULPE 1978** A. Vulpe, Recenzie la *Günther Wegner, Die vorgeschichtlichen Flußfunde aus dem Main und aus dem Rhein bei Mainz, Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte, Heft 30, Kallmünz, 1976*, Dacia N.S. 22, 1978, 371-372.
- VULPE 1981** A. Vulpe, Recenzie la *Mircea Petrescu-Dîmbovița, Die Sichel in*

- Rumänien mit Corpus der jung- und spätbronzezeitlichen Horte Rumäniens, Prähistorische Bronzefunde, Abteilung XVIII, Band I, Germania 59, 1981, 427-430.*
- VULPE, CĂPITANU 1995** A. Vulpe, V. Căpitanu, Der Hortfund von Gioseni, Kr. Bacău, in der Moldau, în SOROCEANU 1995, 237-244.
- VULPE, LAZĂR 1989** A. Vulpe, V. Lazăr, Neue Bronzefunde aus Transsilvanien, Dacia N.S. 33, 1989, 235-246.
- VULPE, TUDOR 1970** A. Vulpe, E. Tudor, Cu privire la topoarele de metal cu gaură de înmănăşare transversală – Au sujet des haches en metal à colet transversal, SCIV 20, 1970, 417-427.
- WANZEK 1989** B. Wanzek, Die Gußmodel für Tüllenbeile im südöstlichen Europa, UPA 2, Bonn, 1989.
- WEIHS 2004** A. Weihs, Der urnenfelderzeitliche Depotfund von Peggau (Steiermark), UPA 114, Bonn, 2004.
- WINDHOLZ-KONRAD 2004** M. Windholz-Konrad, Die Rabenwand – ein neuer prähistorischer Depotfundplatz im Ausseerland, FÖ 43, 2004, 289-349.
- ZATLUKÁL, ZATLUKÁL 1937** J. Zatlukál, E. Zatlukál, Adatok Podkarpatszka Rusz praehistoriájához, Mukačevo, 1937.
- ŻUROWSKI 1949** K. Żurowski, Zabítka brązowe z młodszej brązu i wczesnego okresu żeleza z dorzecza górnego Dniestru – Objets de bronze du récent âge du bronze et du premier âge du fer du bassin du haut Dniester, PrzeglArch 8, 1949, 155-247.

БАЛАГУРИ 1968

Э. А. Балагури, Клад бронзовых изделий из поселения эпохи поздней бронзы с Медведевцы Мукачевского района Закарпатской области УССР, *ActaArchHung* 20, 1968, 149-152.

БАЛАГУРИ 1969

Э. А. Балагури, Новейшие памятники фельшесевчской культуры на территориях Закарпатской области УССР, *ÉvkSzeged* 1969, 2, 61-68.

БАЛАГУРИ 1976

Э. А. Балагури, Новые данные к истории поздней бронзы Закарпатья, in С. С. Березанская, В. В. Отрощенко, Д. Я. Телегин (ed.), *Энеолит и бронзовый век Украины*, Киев, 1976, 240-256.

БАЛАГУРИ 2001

Е. Балагури, Население верхнего Потисья в эпону бронзы, Ужгород, 2001.

**БАЛАГУРИ, БІДЗІЛЯ,
ПЕНЯК 1978**

Е. А. Балагури, В. І. Бідзіля, С. І. Пеняк, Давні металурги Українських Карпат, Ужгород, 1978

БІДЗІЛЯ 1966

В. І. Бідзіля, Скарб бронзових браслетів із Закарпаття, *Арх* 20, 1966, 211-213.

ЛОВАНОВИЇ 1972

Б. Ловановиї, Подунавска индустрија бронзе и остава из Тополнице – L'industrie du bronze dans la région danubienne et le dépôt de Topolnica, *Старинар* 21, 1970 (1972), 1-22.

КОБАЛЬ 1997

Й. В. Кобаль, Зв'язки населення північного Причорномор'я з Карпатським басейном в епоху пізньої брнзи (Автореферат), Київ, 1997.

КОБАЛЬ 2002

Й. Кобаль, Скарб браслетів доби
137

- бронзи із села Бене, НЗЗКМ 5, 2002, 172-184.
- КРУШЕЛЬНИЦЬКА 1985** Л. І. Крушельницька, Взаємозв'язки населення Прикарпаття і Волини з племенами східної і центральної Європи, Київ, 1985.
- КРУШЕЛЬНИЦЬКА 2006** Л. І. Крушельницька, Культура Ноа на землях України, Львів, 2006.
- КРУШЕЛЬНИЦЬКА, ФІЛІПЧУК 1993** Л. І. Крушельницька, М. Філіпчук, Нові скарги із Снятинщини Івано-Франківської обл., in Л. І. КРУШЕЛЬНИЦЬКА и др., Пам'ятки гальштатського періоду в межиріччі Вісли, Дністра і Прип'яті, Київ, 1993, 129-134.
- МАРИНКОВИЇ 1991** С. Маринковић, Бронзана остава из Сечња III – Die Bronzefunde aus Sečanj III, RBM 33, 1991, 17-22.
- МИЛОШЕВИЇ 1960** П. Милошевић, Бронзана остава из Пећинаца, RBM 9, 1960, 156-175.
- ОСТАВЕ 1975** Праисторијске оставе у Србјији и Војводини I, Београд, 1975
- ОСТАВЕ 1994** Праисторијске оставе у Србјији и Војводини II, Београд, 1994.
- ПЕНЯК 1966** С. І. Пеняк, Знахідка прикрас епохи пізньої бронзи, Арх 20, 214-215.
- ПЕНЯК 1983** С. І. Пеняк, Скарб епохи бронзи із Чинадієво, Арх 44, 1983, 62-69.
- ПЕНЯК 1991** С. І. Пеняк, Бронзовий скарб з Чернечої гори на Закарпатті, Арх 52, 1991, 130-133.
- ПЕНЯК, ШАБАЛИН 1964** С. І. Пеняк, А. Д. Шабалин, Олешниковские клады бронзовых изделий, СА 1964, 2, 193-201.

- ПОТУШНЯК 1954** Ф. М. Потушняк, Бронзовий скарб з с. Білки, Арх 9, 1954, 142-144.
- ПОТУШНЯК 1958** Ф. М. Потушняк, Археологічні знахідки бронзового та залізного віку на Закарпатті, Ужгород, 1958.
- РАДИШИЇ 1958** Р. Радишиї, Бронзани налаз из Сечня, РВМ 7, 1958, 115-122.
- СМИРНОВА 1969** Г. И. Смирнова, Поселение Магала – памятник древнефракийской культуры в Прикарпатье, in Древние фракийцы в северном Причерноморье, Москва, 1969, 7-34.
- СРЕЈОВИЋ 1960** Д. Срејовић, Три праисториске оставе из Источне Србије, Старица 11, 1960, 47-63.
- ЧЕРНЫХ 1976** Е. Н. Черных, Древняя металло-обработка на Юго-Западе СССР, Москва, 1976.

PRESCURTĂRI

Serii, periodice:

ACMIT = Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, Secția pentru Transilvania, Cluj

ActaArchHung = Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest

ActaMusBrukenthal = Brukenthal Acta Musei, Sibiu

ActaMusNap = Acta Musei Napocensis, Cluj, Cluj-Napoca

ActaMusPor = Acta Musei Porolissensis, Zalău

ActaPrArch = Acta Praehistorica et Archaeologica, Berlin

AISC = Anuarul Institutului de Studii Clasice, Cluj, Sibiu

AE = Archäologie in Eurasien, Berlin

AÖ = Archäologie Österreichs, Wien

AR = Archeologické Rozhledy, Praha

ArchÉrt = Archaeologiai Értesítő, Budapest

ArchHung S.N. = Archaeologia Hungarica Series Nova, Budapest

ArchKorr = Archäologisches Korrespondenzblatt, Mainz

ArchKözl = Archaeologiai Közlemények, Budapest

ArchSlovFontes = Archaeologica Slovaca Fontes, Bratislava

ArhMoldovei = Arheologia Moldovei, București

ASM = Archeologické Studijní Materiály, Praha

BAM = Beiträge zur Ur – und Frühgeschichtlichen Archäologie des Mittelmeer-Kulturraumes, Bonn

BAZmRégEml = Borsod-Abaúj-Zemplén Megye Régészeti Emlékei, Miskolc

BerRGK = Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Frankfurt am Main

BiblArh = Biblioteca de Arheologie, București

BiblBrukenthal = Bibliotheca Brukenthal, Sibiu

BiblHistArchBanatica = Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica, Timișoara

BiblMarmatia = Bibliotheca Marmatia, Baia Mare

BiblMusApulensis = Bibliotheca Musei Apulensis, Alba Iulia

BiblMuzBistrița Seria Historica = Biblioteca Muzeului Bistrița Seria Historica, Bistrița

BiblSeptemcastrensis = Bibliotheca Septemcastrensis, Sibiu

BiblThrac = Bibliotheca Thracologica, București

Bucureştii = Bucureştii. Revista Muzeului şi Pinacotecii Municipiului Bucureşti, Bucureşti

ColMuz = Colecţii Muzeale, Baia Mare

CommArchHung = Communicationes Archaeologicae Hungariae, Budapest

CronCercArh = Cronica Cercetărilor Arheologice

Dacia = Dacia. Recherches et Découvertes Archéologiques en Roumanie, Bucureşti; N.S.: Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, Bucureşti

DissPann = Dissertationes Pannonicae, Budapest

EA = Eurasia Antiqua, Berlin

EphDacoromana = Ephemeris Dacoromana, Roma

EphNapocensis = Ephemeris Napocensis, Cluj-Napoca

ESA = Eurasia Septentrionalis Antiqua, Helsinki

ÉvkMiskolc = A Herman Otto Múzeum Évkönyve, Miskolc

ÉvkNyíregyháza = A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve, Nyíregyháza

ÉvkSzeged = A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Szeged

ÉvkSzolnok-Doboka = A Szolnok-Doboka megyei Irodalmi, Történelmi és Etnographiai Társulat Évkönyve, Décs

FolArch = Folia Archaeologica, Budapest

FÖ = Fundberichte aus Österreich, Wien

JahrbRGZM = Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz, Mainz

JahresberInstVorgeschFrankfurt a. M. = Jahresbericht des Instituts für Vorgeschichte Frankfurt a. M., Frankfurt a. M.

InvArch = Inventaria Archaeologica

KözlKolozsvar = Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából, Kolozsvar

LAF = Linzer Archäologische Forschungen, Linz

MAGW = Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, Wien

Materiale = Materiale şi Cercetări Arheologice, Bucureşti

MatSprRzOśArch = Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego, Rzeszów

MhBVorg = Materialhefte zur Bayerischen Vorgeschichte, Kallmünz

Monografije = Monografije Sveučilište u Zagrebu Filozofski Fakultet, Zadar

MPK = Mitteilungen der Prähistorischen Kommission, Wien

PamArch = Památky Archaeologické, Praha

PAS = Prähistorische Archaeologie in Südosteuropa, Berlin, Kiel

PBF = Prähistorische Bronzefunde, München, Stuttgart

PMÉrt = Pápai Múzeumi Értesítő, Pápa

PPS = Proceedings of Prehistoric Society, Cambridge, London

PrVýz = Přehled Výzkumů, Brno

PrzeglArch = Przegląd Archeologiczny, Poznań, Wrocław

PZ = Prähistorische Zeitschrift, Berlin

RégFüz = Régészeti Füzetek, Budapest

RevBistriței = Revista Bistriței, Bistrița

RGF = Römisch-Germanische Forschungen, Berlin

RivSP = Rivista di Scienze Preistoriche, Firenze

RPArch = Rocznik Przemyski Archeologia, Przemyśl

SAA = Studia Antiqua et Archaeologica, Iași

SbFFUK = Sborník Filozofickej Fakulty University Komenského, Bratislava

SbNM = Sborník Národního Muzea v Praze, Praha

SCIV (SCIVA) = Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie), București

SlovArch = Slovenská Archeológia, Bratislava

StComSatu Mare = Studii și Comunicări Satu Mare, Satu Mare

StMedArch = Studies in Mediterranean Archaeology, Göteborg

UPA = Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie, Bonn

VAMZ = Vjesnik Arheološkog Muzeja u Zagrebu, Zagreb

VF = Vorgeschichtliche Forschungen, Berlin, Rahden/Westf.

VMMK = A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei

ApX = Археологія, Київ

НЗЗКМ = Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею, Ужгород

PBM = Рад Војвођанских Музеја, Нови Сад

CA = Советская археология, Москва

BRONZEFUNDE AUS DEM NORDEN SIEBENBÜRGENS (I).

DIE SAMMLUNG FERENC FLOTH *

(Zusammenfassung)

Seit 1907 wird im Nationalmuseum von Budapest als Schenkung eine wichtige Sammlung aufbewahrt, die Dr. Ferenc Floth aus Beclean (u. Bethlen) gehörte. Die Sammlung besteht aus 214 Artefakten, wovon die meisten vorgeschichtlich sind. Die weiteren Stücke stammen aus der Zeit der klassischen Antike, aus dem Mittelalter oder aus der Neuzeit. Die Sammlung wurde unter der Nummer 1. 1907. 1-214 inventarisiert.

Die vorgeschichtlichen Fundstücke werden in das Neolithikum, in die Bronze- und Späthallstattzeit datiert und sind vielfältig: es handelt sich um Steinäxte und -beile, Tongegenstände, Keramik, Gußformen und Bronzestücke. Mit Ausnahme von zwei „skytischen“ Pfeilspitzen, sind alle anderen Bronzen sowie die Gußformen bronzzeitlich. Diese sind Thema der vorliegenden Studie.

Ich bedanke mich bei Herrn Dr. Tibor Kemenczei für die Erlaubnis der Aufnahme der Fundstücke, die ich während zweier Studienaufenthalte in Budapest, im Frühling und im Herbst 1999, durchgeführt habe sowie bei Frau Dr. Ildikó Szathmári für ihre Hilfe bei der Identifizierung der Bronzen und Gußformen.

Es wurden 74 bronzzeitliche Stücke in der folgenden Reihenfolge inventarisiert: vier Gußformen, ein Vollgriffschwert, eine Schwertklinge, ein Dolchfragment, sechs Sicheln, eine Lanzenspitze, eine Nackenscheibenaxt, zwei Nackenknaufäxte, ein Nackenscheibenaxtfragment, ein Nackenknaufaxtfragment, eine Schaftlochaxt, ein Lappenbeil, drei Tüllenbeile, ein Tüllenhammer aus einem umgearbeiteten Tüllenbeil, zehn Tüllenbeile, zwei geschlossene große Ringe mit eingehängten kleineren Ringen, sechs Fußringe, 21 Armringe, eine Nackenscheibenaxtklinge, eine Bronzekeule (?), eine Bronzeplatte, ein Sichelfragment, zwei unbestimmbare Fragmente, ein Axtfragment, ein Röhrenfragment

* Für die Durchsicht des deutschen Textes möchte ich Prof. Dr. Carola Metzner-Nebelsick herzlich danken.

von einer Nackenknaufaxt (gehört zum Stück Abb. 3, 4), ein Nackenscheibenaxtfragment sowie ein Axtfragment. Davon fehlen heutzutage eine Gußform und zehn Bronzen. Die meisten der fehlenden Stücke können nach den Aufzeichnungen im Inventarbuch trotzdem knapp beschrieben werden. Bei der Inventarisierung sind keine Fundorte verzeichnet.

Die erste Erwähnung der Bronzestücke aus der Floth-Sammlung in der Literatur erschien in einer 1895 veröffentlichten Notiz, in der manche von ihnen relativ detailliert beschrieben und mit präzisen Angaben über ihre Dimensionen, Fundorte und manchmal die Entdeckungsjahre versehen sind.

So wird die Nackenscheibenaxt von Căianu Mic (Bez. Bistrița Năsăud) in diesem Aufsatz aufgeführt, die 1883 im Țibleș-Tal gefunden wurde. Diese Axt (Abb. 3, 2) befindet sich auch z. Z. in der Sammlung.

Ein anderes Stück, das auch illustriert ist, ein kleines, verziertes Tüllenbeil (Abb. 4, 2), kam in Cireșoaia (Bez. Braniștea, jud. Bistrița Năsăud) zusammen mit anderen Bronzen (nach dem Sammler: Äxten und Ringen) zum Vorschein.

Es wird ebenfalls die Entdeckung eines Lappenbeiles (Abb. 3, 8) 1884 in Braniștea (jud. Bistrița Năsăud) erwähnt.

In derselben Notiz werden neun Bronzen beschrieben, dabei wird von dem Autor vermutet, daß sie von Târgu Lăpuș (Bez. Maramureș) stammen. Gleichzeitig wird behauptet, daß sie wahrscheinlich nicht zu einem einheitlichen Fund gehören, weil ihre Patina unterschiedlich ist. Die Fundstücke werden dementsprechend drei Gruppen zugeordnet. Der ersten Gruppe werden eine Nackenknaufaxt, eine ähnliche, jedoch von kleineren Dimensionen und eine Nackenkammaxt, alle mit grün-grauer Patina zugeschrieben. Zwei dieser Stücke, und zwar eine der Nackenknaufäxte und die Nackenkammaxt, werden in der Veröffentlichung auch zeichnerisch abgebildet. Eine zweite Fundgruppe sollte angeblich aus vier Bronzen bestehen: eine Nackenscheibenaxt mit abgebrochener Klinge, ein stark beschädigtes Tüllenbeil mit rechteckigem Querschnitt und zwei Sicheln, eine ganz erhaltene und eine fragmentarische. Diese letzten Bronzegegenstände sollten auf Grund des Aussehens ihrer Oberfläche

zusammengehören, Einzelheiten darüber werden nicht mitgeteilt. Die dritte Gruppe wird aus zwei Stücken gebildet: einem Tüllenbeil mit einem Gußrest auf der Öse und einem offenen Armring, die aber jeweils an einer anderen Fundstelle zutage gekommen sind. Im gleichen Zusammenhang werden auch ein Sichelfragment, vier Tüllenbeilefragmente und drei bruchstückhafte Äxte aus derselben Sammlung erwähnt, für die als Fundort die Umgebung der Ortschaft Târgu Lăpuş angegeben wird.

Von den neun Stücken, als deren Fundort Târgu Lăpuş vermutet wird, sind derzeit nur sechs mit Sicherheit zu identifizieren: die Äxte vom Typ Draşna auf Abb. 3, 3 und Abb. 3, 4, die Nackenscheibenaxt vom Typ B₃, Variante Cehăluţ auf Abb. 3, 5, die Tüllenbeile auf Abb. 4, 6 und Abb. 4, 8, der massive Armring auf Abb. 7, 7. Auf Grund der 1895 veröffentlichten Illustration kann die Form auch noch eines weiteren Fundstückes von Târgu Lăpuş festgestellt werden, das nach Budapest gelangte und später verloren gegangen ist. Es handelt sich um eine Miniaturnackenkammast des Typs Ungureni (Şant)-Dragomireşti, Variante Dragomireşti (Abb. 3, 7).

Weil detaillierte Beschreibungen und Maßangaben nicht zur Verfügung stehen, ist heute nicht mehr feststellbar, welche Sicheln aus der Floth-Sammlung in Târgu Lăpuş zutage kamen. Ebenfalls kann nicht präzisiert werden, welche Fundstücke der Floth-Sammlung zuzuordnen sind, die in der Notiz von 1895 als aus der Umgebung von Târgu Lăpuş stammend erwähnt werden, ebenso wenig ihr Charakter.

Die mitgeteilten Daten aus dem Jahr 1895 sowie die beiliegende Illustration werden im dritten Band des Corpus der Bronzefunde von J. Hampel, in J. Temesvárys Kommentar hinsichtlich der Analogien der Axt von Ciceu-Corabia, im von E. Orosz zusammengestellten archäologischen Repertorium des ehemaligen Komitats Szolnok-Doboka, im ersten Band der Monographie desselbes Komitats sowie in den archäologischen Repertorien von I. Marţian übernommen. Die in Târgu Lăpuş gefundenen Bronzestücke werden in den Aufsätzen von G. Nagy, E. Dunăreanu Vulpe und I. Nestor zitiert oder illustriert.

Im Bericht über die Tätigkeit des Nationalmuseums von Budapest im Jahre 1907, einschließlich jenes über die neuen

Erwerbungen, werden die Gußformen aus der Floth-Sammlung veröffentlicht, ohne das jedoch auf den Fundort hingewiesen würde.

M. Roska ist der erste, der teilweise modifizierte Daten betreffs der in der Floth-Sammlung vorhandenen Bronzestücke liefert. In seinem 1942 erschienenen Repertorium der vorgeschichtlichen Funde in Siebenbürgen spricht er von drei unterschiedlichen Depots in Târgu Lăpuş. Das erste, ursprünglich größeren Umfangs bestand aus drei Äxten, das zweite aus einem Axtfragment, einem Tüllenbeil und zwei Sicheln, das dritte aus einem Tüllenbeil und einem Armring. Abweichend von den Auskünften in der Notiz aus dem Jahr 1895, wo sowohl der Herkunftsort als auch die Einteilung der Fundstücke nach Entdeckungsgruppen in Frage gestellt wurden, was auch von E. Orosz unterstrichen wurde, verwies M. Roska schon auf drei sichere Depots von Târgu Lăpuş. Darüber hinaus, wies er dem dritten Depot ein Tüllenbeil zu, das gemäß der ebenfalls von ihm angegebenen Quellen (ArchÉrt, Hampel), in Wirklichkeit aus Cireşoiaia stammt. Im Repertorium werden korrekt auch die Funde von Braniştea und Căianu Mic angeführt.

Die Verweise in der neueren Fachliteratur auf die Stücke der Floth-Sammlung sind widersprüchlich: zum einen wurden die Angaben um die Wende des 19. zum 20. Jahrhundert nur teilweise berücksichtigt, zum anderen hat man nur selten die Originalstücke in Augenschein genommen.

St. Foltiny ist der erste Forscher, der nach dem zweiten Weltkrieg zwei Fundstücke der Floth-Sammlung veröffentlicht. Es handelt sich um Bronzen von Târgu Lăpuş. Er gibt jedoch an, daß sie aus der „Umgebung von Bethlen, Kom. Szolnok-Doboka“ stammten.

1957 veröffentlicht F. Kőszegi zwei Gußformen ohne zu erwähnen, daß sie zur Floth-Sammlung gehören. Er weist auf keinen Fundort hin, nur auf das Ursprungsgebiet der Stücke, und zwar „Komitat Szolnok-Doboka“. Dieselbe Herkunft wird von A. Mozsolics, B. Hänsel und I. Bóna angegeben.

Mit diesen Gußformen beschäftigt sich ferner A. Vulpe. Er spricht, ohne bibliographische Hinweise, über ein Depot, das drei Gußformen für Schaftlochäxte enthält und in der Ortschaft Rusu de Jos (Stadt Beclean, Bez. Bistriţa Năsăud) entdeckt wurde. Die von A. Vulpe mitgeteilten Daten werden von M. Petrescu-Dîmboviţa und, jüngst, von M. Kádár übernommen. Eine Gußform aus dieser

Ortschaft wird ebenfalls von G. Ilon, auf Grund einer Publikation von I. Bóna aus dem Jahre 1992, erwähnt.

Für die Feststellung des Fundortes der Gußformen genaue Daten werden von I. Marțian geliefert. Er präzisiert schon 1904, daß am südlichen Rand der Ortschaft Rusu de Jos während des Ackers mehrere Gußformen entdeckt wurden und manche in die Floth-Sammlung gelangten.

Die vier Gußformen aus der Floth-Sammlung, davon zwei – eine auf beide Seiten bearbeitet - für eine Schaftlochaxt, zwei für Flachbeile dienten, gehören sehr wahrscheinlich zu einem Depot, das in Rusu de Jos zum Vorschein kam.

Die Überprüfung aller alten und neuen Informationen hinsichtlich der Bronzefunde von Târgu Lăpuș führt zu der Schlußfolgerung, daß die Zuschreibung der Bronzen zu unterschiedlichen Depots allein nach ihrem Aussehen problematisch ist.

Die ersten zwei Fundsätze (1. Satz: die beiden Nackenknaufäxte und die Nackenkammaxt; 2. Satz: die fragmentarische Nackenscheibenaxt, das geschnäbelte Tüllenbeil sowie zwei Sicheln) lassen sich in dieselbe chronologische Sequenz, und zwar in die Spätbronzezeit 2 (etwa Reinecke Bz D) einordnen. Zumindest theoretisch könnten sie entweder ein und demselben Depot oder zwei unterschiedlichen Depots angehören. Da sich aber die zweite Hypothese in der Fachliteratur schon längst eingebürgert hat, scheint ihre Wiederzusammensetzung – auch rein theoretisch – nicht angesagt zu sein. Trotz möglicher Bedenken schlage ich die Beibehaltung der ursprünglichen Einteilung in zwei Fundeinheiten vor: **Depot Târgu Lăpuș I** und **Depot Târgu Lăpuș II**.

Bemerkt sei, daß die von M. Petrescu-Dîmbovița vorgeschlagene Identifikation der Bronzen des zweiten Satzes – als zum Depot Târgu Lăpuș II gehörend und in die Depotserie Cincu-Suseni eingestuft – dokumentarisch nicht untermauert werden kann. Ebenso fehlen die Argumente, die auf die Existenz eines sog. Depots Târgu Lăpuș III – bestehend aus einem Tüllenbeil und einem Armring – schließen lassen könnten. Wie erwähnt, wurde in der Notiz aus dem Jahr 1895 festgestellt, daß die beiden Stücke von unterschiedlichen Fundstellen zu stammen scheinen, eine Vermutung, die auch durch den deutlichen chronologischen Unterschied zwischen dem Tüllenbeil

(Spätbronzezeit 4 [etwa Hallstatt B₁]) und dem Armring (Spätbronzezeit 2) erhärtet wird.

Fasst man die Angaben über die neun angeblich in Târgu Lăpuș zu Tage gekommenen Fundstücke der Floth-Sammlung zusammen, läßt sich folgendes schlußfolgern: sieben von ihnen (die beiden Äxte vom Typ Drajna, die Miniaturnackenkammxakt vom Typ Ungureni (Șanț)-Dragomirești, Variante Dragomirești, die fragmentarische Nackenscheibenaxt vom Typ B₃, Variante Cehăluț, das geschnäbelte Tüllenbeil und zwei Sicheln) werden in die Spätbronzezeit 2 datiert. Sie entstammen vielleicht zwei Depotfunden des Typs Uriu-Ópályi: die ersten drei Stücke würden das Depot Târgu Lăpuș I, die weiteren vier das Depot Târgu Lăpuș II bilden. Der unverzierte Armring (Spätbronzezeit 2) und das Tüllenbeil mit gerader, verdickter Mündung (Spätbronzezeit 4) müssen in Ermangelung weiterer Informationen als Einzelfunde betrachtet werden.

A. Vulpe stellte fünf Äxte der Floth-Sammlung in einem hypothetischen Depot „Someș” zusammen. Aber die Nackenknaufaxt auf der Taf. 41, 569 (= Abb. 3, 4 in der vorliegenden Arbeit) stammt aus dem Depot Târgu Lăpuș I, die Nackenscheibenaxt auf Taf. 29, 414 (= Abb. 3, 2) aus Căianu Mic, die fragmentarische Nackenscheibenaxt auf Taf. 29, 415 (= Abb. 3, 5) ebenfalls aus dem Depot Târgu Lăpuș I, während bei den Axtfragmenten auf der Taf. 29, 416-417 (= Abb. 3, 6 u. Abb. 7, 13) keine Fundorte angegeben sind. Es sei noch anzumerken, daß das Fragment auf der Taf. 29, 417 in der Tat Teil einer Axt vom Typ Drajna ist, da in der Sammlung auch der obere Bereich des Stückes (Abb. 3, 6) vorhanden ist.

Widersprüchlich sind in der neueren Fachliteratur, insbesondere bei M. Petrescu-Dîmbovița, auch die Daten hinsichtlich der Bronzefunde von Cireșoaia, die teilweise in der Floth-Sammlung aufbewahrt werden.

Berücksichtigt man die Informationen aus der älteren Literatur (ArchÉrt 15, 1895, TAGÁNYI și alții 1901, KÁDÁR 1900, OROSZ 1900, OROSZ 1902, MARTIAN 1909, MARȚIAN 1920, ROSKA 1942) kann behauptet werden, daß in Cireșoaia mehrere Bronzestücke zutage kamen, die sehr wahrscheinlich zu verschiedenen Depots gehören: **Cireșoaia I**, entdeckt im Jahr 1882, besteht aus einem Tüllenbeil (Tüllenbeilen ?), Äxten und Ringen;

Cireșoaia II enthielt eine Sichel, einen Meißel, ein Beil (?) und eine Axt (?), die auf dem Hügel *Vârhegy* (*Dealul Cetății*) oder in seiner Nähe zum Vorschein kamen; **Cireșoaia III** bestand aus 17 Armringen (eventuell auch Fußringen). Von diesen Fundstücken kann nur ein einziges mit Sicherheit identifiziert werden und zwar das Tüllenbeil Abb. 4, 2 aus der Floth-Sammlung, das aus dem Depot I herrührt. Es ist nicht ausgeschlossen, daß die Sichel aus dem Depot II identisch mit der Hakensichel ist, die von E. Orosz als in Cireșoaia entdecktes Stück erwähnt wurde. Das wäre ein Hinweis betreffs der chronologischen Einordnung dieses Depots.

Es fehlen jedwede bibliographischen Quellen hinsichtlich der Entdeckung des Schmuckdepots auf der *Óriás* (*Urias*)-Fundstelle. Es gibt ebenfalls keine Hinweise, daß die Armringe (eventuell auch Fußringe) in die Floth-Sammlung gelangten. Selbstverständlich kann eine solche Möglichkeit nicht völlig ausgeschlossen werden. Die von M. Petrescu-Dîmbovița vorgeschlagenen Identifizierungen sind aber rein hypothetisch, obwohl er behauptet, daß diese auf Grund der „*Literatur und Zeichnungen*“ gemacht wurden. In der Literatur oder im Archiv des Nationalmuseums von Budapest sind weder Beschreibungen noch Illustrationen der Armringe vorhanden. Auch selbst wenn wir annehmen würden, daß dieses Schmuckdepot von F. Floth angekauft wurde, ist seine Rekonstruktion unmöglich. Da in der Sammlung ursprünglich wenigstens 21 Armringe und 8 Fußringe vorhanden waren, ist es unmöglich zu entscheiden, welcher von ihnen dem Depot zuzurechnen wäre. Ihre Zusammenstellung zu einem einzigen Depot oder ihre Zuweisung zu mehreren Funden ist nur eine theoretische Übung. Ferner ist man mit der bemerkenswerten Tatsache konfrontiert, daß selbst M. Petrescu-Dîmbovița in seinen verschiedenen Werken unterschiedliche Stücke als zum II. (bei mir III.) Depot von Cireșoaia gehörend bezeichnet und sogar in einer rezenten Arbeit (1998) Zweifel über die Geschlossenheit des Fundes geäußert hatte.

Die Arm- und Fußringe, wie auch die anderen Bronzen der Sammlung entstammen wahrscheinlich in ihrer Gesamtheit dem Territorium des ehemaligen Komitats Szolnok-Doboka, eine von den Flüssen Someș, Lăpuș und Șieu durchflossene Region, die heute zu den Bezirken Bistrița-Năsăud, Cluj, Sălaj und Maramureș gehört. Die Feststellung der Fundorte der meisten Fundstücke ist nicht mehr

möglich. Deswegen scheint es akzeptabel, sie mit der Bezeichnung als aus „dem ehemaligen Komitat Szolnok-Doboka“ stammend zu benennen. Mit einer Ausnahme sollte so der Ursprung der Arm- und Fußringe der Sammlung bezeichnet werden.

Die erwähnte Ausnahme ist der massive, unverzierte Armring auf Abb. 7,7, der bei M. Petrescu-Dîmbovița als in Cireșoiaia entdeckt angeführt wird. Es handelt sich aber um einen Einzelfund aus Târgu Lăpuș.

Es ist nicht meine Aufgabe, die Qualität der von M. Petrescu-Dîmbovița veröffentlichten Zeichnungen zu analysieren. Ich bemerke trotzdem, daß ein Teil der Stücke der Floth-Sammlung schlecht oder mangelhaft gezeichnet ist.

In der Fachliteratur sind noch andere Stücke der Floth-Sammlung publiziert. So veröffentlicht A. D. Alexandrescu, nach einer Zeichnung von M. Petrescu-Dîmbovița, den fragmentarischen Dolch auf Abb. 2, 3, den sie als Schwertfragment bezeichnet und einem Depot zuschreibt. Auch T. Bader veröffentlicht dieses Stück sowie die Schwerter auf der Abb. 2, 1-2. Er behauptet, daß das Dolchfragment zu einem unsicheren Depot gehört und die Schwerter mögliche Fälschungen sind, ohne ihre Zugehörigkeit zu einem Depot auszuschließen. T. Kemenczei bildet nur die Schwertklinge ab. Gleichzeitig schließt er sich T. Baders Ansicht an, daß es sich um eine mögliche Fälschung handelt. Auch der aus einem umgearbeiteten Tüllenbeil hergestellte Tüllenhammer auf Abb. 4, 4 wurde mehrmals publiziert.

Obwohl A. D. Alexandrescu und T. Bader die Meinung geäußert haben, daß das Dolchfragment, bzw. die Schwerter einigen unsicheren Depots entstammen, gibt es darüber keinerlei Informationen. Demnach sollten sie als Einzelfunde betrachtet werden.

Einige Einzelheiten der Form des Vollgriffschwertes sind wirklich einzigartig. Sie lassen den Eindruck entstehen, daß es tatsächlich eine Fälschung ist. Aber nach A. Hardings Meinung ist das Exemplar aus der Floth-Sammlung ein authentisches Stück, welches er einer zahlenmässig geringen Gruppe zuschreibt, und zwar der Variante Ormož der Schwerter vom Typ Liptau. Die Schwertklinge scheint ein echtes, eventuell nach der Entdeckung manipuliertes Stück zu sein.

Die frühesten hier behandelten Stücke der Floth-Sammlung sind die Gußformen von Rusu de Jos, die in die mittlere Bronzezeit datiert werden, bzw. in eine Zeitspanne, die durch die Depots vom Typ Hajdúsámson-Apa gekennzeichnet sind.

Die hier veröffentlichten Bronzegegenstände der Floth-Sammlung ordnen sich in die Spätbronzezeit ein. Manche von ihnen gehören zu Depots, andere sind Einzelfunde. Zu den früheren Depots dieser Periode werden jene von Târgu Lăpuş (I, II) gezählt, die dem Typ Uriu-Ópályi angehören.

Die Mehrzahl der Depots dieses Typs erscheint im oberen Theiß-Gebiet. Ihr Inhalt wird von einer ziemlich großen Vielfalt von Stücken charakterisiert. Es überwiegen trotzdem verschiedene Typen und Varianten von Äxten und Beilen (Nackenscheiben- und Schaftlochäxte, Äxte vom Typ Drajna, Lappenbeile, Tüllenbeile mit halbmondförmigem Tüllenrand) sowie die Arm- und Fußringe. Seltener sind hier auch Dolche, Lanzenspitzen, Sichel, Pferdegeschierteile u.a. vertreten. Chronologisch gliedern sich die Depots vom Typ Uriu-Ópályi hauptsächlich in die Phase Spätbronzezeit 2 ein, die der Phase Bronze D, bzw. der frühen Urnenfelderzeit in Zentraleuropa entspricht. Es ist möglich, daß die jüngsten Depots von diesem Typ erst am Anfang der Phase Spätbronzezeit 3 niedergelegt wurden. So sind sie gleich alt mit den älteren Depots vom Typ Uioara.

Mit den beiden Typen von Waffen aus dem ersten Fund von Târgu Lăpuş – die Axt vom Typ Drajna und die Schaftlochaxt vom Typ Ungureni (Şanţ)-Dragomireşti habe ich mich unlängst beschäftigt und ihre Fundlisten zusammengestellt.

Aus der Liste der Äxte vom Typ Drajna fehlt mindestens ein Fundstück, nämlich dasjenige aus Gâlgău Almaşului (jud. Sălaj). Es handelt sich um eine verhältnismäßig rezente, 1970 gemachte Entdeckung aus einer Zone, die zum ursprünglichen Verbreitungsareal der Äxte vom Typ Drajna gehört. Durch ihren halbkugeligen Nacken, läßt sich das Exemplar von Gâlgău Almaşului in die Variante 1 der Äxte vom Typ Drajna einreihen. Wie die Mehrheit der Äxte, die dieser Variante angehören, zeigt auch das Fundstück aus Sălaj gut herausgearbeitete Tüllenarme.

Eine Axt, die möglicherweise denen des Typs *Drajna* nahe steht, stammt auch von Dodona (Griechenland). Es handelt sich um das Oberteil einer Axt mit ellipsenförmig abgeflachtem Nacken, mit einer verhältnismäßig engen Schafröhre, deren Endprofilierungen wulstartig aussehen, dabei sind die Querschnitte der Nackenstange und der Klinge rechteckig. Angaben über den Fundkontext dieses Axtfragments fehlen vollkommen.

A. F. Harding hebt die Einzigartigkeit dieses Fundstückes unter den griechischen Entdeckungen sowie seine Ähnlichkeit mit den Äxten des Karpatenbeckens, vor allem aus Ungarn, hervor, obwohl es kein typischer Vertreter seiner Art ist; er unterstreicht, daß es sich nicht um ein Importstück handelt, sondern um eine Kopie. J. Bouzek stellt fest, daß sich die Axt aus Dodona von allen Axt-Typen mit Nackenscheibe nach I. Nestor unterscheidet, jedoch Ähnlichkeiten zu den ungarischen und rumänischen Exemplaren mit abgerundetem Nacken aufweist, die in die Stufe BD zu datieren sind, darunter auch zum Stück von Târgu Lăpuş. Das Axtbruchstück von Dodona wäre seiner Meinung nach eine lokale Nachahmung einer BD-zeitlichen balkanischen Streitaxt, die mit der Ausbreitung der ersten Welle von Waffen europäischen Typs in der Ägäis in Verbindung gesetzt werden kann.

Die Äxte des Typs *Drajna*, zu denen das Fundstück aus Dodona durch die Modellierung des Nackens deutliche Affinitäten aufweist, sind ein typisches Produkt der Metallurgie des oberen Theißbeckens während der Spätbronzezeit 2. Nur eine sehr kleine Anzahl solcher Äxte sind in späteren Fundkombinationen vertreten, vielleicht als Erbstücke der vorangegangenen Phase (z. B. in den Depotfunden von Bicz I und II). Ebenfalls nur wenige Exemplare fanden sich außerhalb des Areals, das aus Nord-Siebenbürgen, der transkarpatischen Ukraine und dem Nordosten Ungarns gebildet wird. Darunter sind auch die walachischen Fundstücke aus dem Depot von *Drajna de Jos* zu zählen. Zwei davon sind fast identisch, das eine hat jedoch einen halbkugeligen Nacken, das andere einen ellipsoidalen, beide sind mit verschiedenen Rippen verziert, die den Stücken von Penészlek und Bicz II ähnlich sind. So ist auch das dritte, hier erwähnte Exemplar von *Drajna de Jos* mit einem eingerollten Ende verziert, dessen Bahn sich zur Spitze hin

allmählich verjüngt. Es wird von mehreren Forschern als Zepter betrachtet.

Zu diesem Stück fehlen nahestehende Parallelen; die Form der Klinge und des Nackens findet sich jedoch beim Steinzepter von Uluburun, unweit der Süd-Küste der Türkei wieder. Zeremonialwaffen mit identischen Klingen wurden auch in der zweischaligen Gußform von Pobit Kamäk in Bulgarien gefunden. Es gibt auch andere Zepter mit mehr oder weniger ähnlichen Klingen und Nacken aus dem circumpontischen Raum, die bereits von H.-G. Buchholz und J. Lichardus benannt wurden. All diese Entdeckungen bestätigen die Existenz intensiver Beziehungen zwischen den verschiedenen Regionen Südosteuropas. Neuerdings betonen diese Tatsache auch S. Hansen und A. László.

In diesem Beziehungsgeflecht ist es durchaus möglich, daß eine im metallurgischen Zentrum an der oberen Theiß entstandene Neuerung – d. h. das Ersetzen der Nackenscheibe bei den Streitäxten durch einen abgerundeten, halbkegeligen oder ellipsoidalen Nacken, im Übrigen handelt es sich dabei um eine Übernahme oder Weiterentwicklung früherer Typen – auch in andere Zentren vermittelt worden ist. In diesen Zentren wurden die exportierten Originalstücke verwendet und in manchen Fällen auch nachgeahmt. Eine verhältnismäßig große Anzahl solcher Fundstücke kommt im nordpontischen Raum vor, in dem möglicherweise eine der Herkunftsregionen des Steinzepters von Uluburun zu vermuten ist. H.-G. Buchholz vertritt die Meinung, daß unser Stück die Umsetzung einer metallenen Form in Stein wäre und sucht das Ursprungsterritorium in Südosteuropa. J. Lichardus schließt die Möglichkeit einer Herkunft aus dem ostägäischen Raum oder aus Kleinasien nicht aus. Dabei behauptet er, daß erst gegen Ende der Spätbronzezeit die steinernen Formen von den metallenen ersetzt worden seien.

Zurück zur Axt von Dodona: Es kann vermutet werden, daß ihr Hersteller in Anbetracht ihrer offenkundigen Ähnlichkeit mit den Uriu-zeitlichen Äxten zu einem gewissen Zeitpunkt in unmittelbarem Kontakt zu solchen karpatenländischen Artefakten stand. Dieses Kennenlernen hätte sogar in Siebenbürgen geschehen können. Das Interesse von Gemeinschaften mit hochentwickelter Bronzezivilisation wie der mykenischen am Karpatenraum war in

den letzten Jahrhunderten des 2. Jahrtausends möglicherweise sogar stärker als um die Mitte desselben Milleniums, in einer Zeit also, für die schon Fernbeziehungen in Erwägung gezogen werden, bei denen das nordwestliche Karpatenbecken eine wichtige Rolle gespielt hat.

Die meisten Äxte vom Typ Drajna stammen aus gut datierbaren Depots. Von diesen gehören lediglich zwei dem Typ Uioara an (Bicaz I und Bicaz II), die anderen werden dem Typ Uriu-Ópályi zugeordnet, bzw. den mit diesem Depottyp chronologisch parallelen Horttypen (die Depots von Drajna de Jos, Prelipce und Jabenîța). Während die Axt von Jabenîța eine lokale Nachahmung sein könnte, stellen die Äxte von Drajna de Jos und Prelipce mit Gewissheit Importstücke aus der Gegend der Obertheiß dar. Es ist offensichtlich, daß ihre Herstellungs- und intensive Nutzungsperiode dem Zeitraum der Depots vom Typ Uriu-Ópályi entspricht. Selbstverständlich könnte es bestimmte chronologische Unterschiede zwischen den Äxten vom Typ Drajna geben, so wie es A. Vulpe meint.

Betreffs der Typologie der Äxte vom Typ Drajna habe ich noch 1977 drei Varianten (A-C) festgestellt. Mit dieser Klassifizierung sind T. Bader und J. Kobal' einverstanden, ersterer jedoch mit kleinen, akzeptierbaren Änderungen. Die Äxte von Târgu Lăpuș gehören zur Variante A.

Außer den Exemplaren, die diesen Varianten entsprechen, gibt es auch manche besondere Formen, wie die Äxte von Banská Štiavnica und Malýe Gaevcy. Einigermassen unterschiedlich sind auch die Axt von Târșolț, mit dem runden Querschnitt der Nackenstange sowie jene aus Jabenîța mit ihrer einzigartigen Verzierung.

In Bezug auf die Funktion der Äxte vom Typ Drajna ist es zu vermuten, daß sie Symbole der Auszeichnung oder der Macht dargestellt haben. Ihre im Vergleich zu den Nackenscheibenäxten geringe Anzahl sowie gleichfalls die Tatsache, daß alle Exemplare sehr gut verarbeitet sind, sprechen für eine solche Hypothese.

Die Liste der Schaftlochäxte vom Typ Ungureni (Șanț)-Dragomirești sollte auch mit dem Stück von Căianu Mic ergänzt werden, das sehr wahrscheinlich zu einem Depot gehört.

Dieser Typ der Schaftlochäxte stellt die letzte typologische und chronologische Etappe einer langen Entwicklung dar, die schon in der Frühbronzezeit beginnt. Der Typ wurde von A. Vulpe definiert und beschrieben. Ähnlich, aber mit anderen Bezeichnungen

(“Schaftlochäxte Typus E und F”), wurden diese Äxte auch von A. Mozsolics behandelt. Kürzlich wurden die Schaftlochäxte vom Typ Ungureni (Șanț) – Dragomirești wiederum von A. Vulpe sowie auch von J. Kobal’ und W. David erörtert.

Es ist zweifelsfrei, daß das Verbreitungsgebiet der spätbronzezeitlichen Schaftlochäxte sich im Karpatenbecken fast ausschließlich auf das obere Theißbecken beschränkt; manche der Stücke außerhalb dieser Zone, wie jene von Drajna de Jos, Prelipce und Žuravlinka sind entweder lokale Nachahmungen oder Importgegenstände. Ansonsten enthalten die erwähnten Depots auch andere aus dem Karpatenbecken stammende Stücke. Relativ weit entfernt von dem Kerngebiet der Schaftlochäxte vom Typ Ungureni (Șanț) – Dragomirești sind auch die Funde von Abaújszántó, Viss und Sajóvámos. Diese Depots gehören zum Typ Rimaszombat (Rimavská Sobota) und sind gleichaltrig mit jenen vom Typ Uriu-Opályi.

Die Miniaturschaftlochaxt aus der Floth-Sammlung gehört der Variante Dragomirești an. Diese Variante taucht in mehreren Depots auf, aber die Variante Ungureni (Șanț) ist häufiger vertreten. Die Äxte von Bicaz I, Kvasovo II und Solotvino I sind fragmentarisch erhalten und können nicht mehr genauer klassifiziert werden; die Axt von Viss ist eine Miniatur, die der Variante Dragomirești zum Teil ähnelt. Sie ist trotzdem von dieser zu unterscheiden.

In der Năsăud- und Lăpuș-Niederung erscheint meist die Variante Ungureni (Șanț), dagegen dominiert in der Maramureș- und Oaș-Niederung die Variante Dragomirești. In anderen Zonen des oberen Theißbeckens sind diese Varianten annähernd gleich verbreitet.

A. Vulpe betrachtet die Variante Ungureni (Șanț) typologisch älterer als die Variante Dragomirești. Für eine solche Eingliederung spricht die Form der Axt von Abaújker mit den nahestehenden Formenmerkmalen sowohl der älteren Schaftlochäxte als auch der Variante Ungureni (Șanț). Sie wurde mit Wahrscheinlichkeit dem Forró-Horizont zugeschrieben. Die beiden Varianten von Schaftlochäxten sind offensichtlich zeitgleich. Beweise dafür stellen das Depot von Rebrîșoara II dar, wo je ein Exemplar der Varianten Ungureni und Dragomirești vorhanden ist, aber auch die Fundkombinationen aus verschiedenen Depots. Sogar der Fund von

Ungureni bestätigt in diesem Sinne die genannten Argumente, wenn man insbesondere eine Axt berücksichtigt, die außer den offensichtlichen Charakteristika der Variante Ungureni (Șaŋt) gleichfalls ein spezifisches Merkmal der Variante Dragomirești aufweist, und zwar die lappenartigen Vorsprünge auf der profilierten Fortsetzung des Schafthelmes.

Die Äxte vom Typ Ungureni (Șaŋt)-Dragomirești sind typische Vertreter der Uriu-Ópályi Periode. Das einzige Depot vom Typ Uioara, in welchem ein Schaftlochaxtfragment dieses Typs erscheint, ist jenes von Bicaz II. So wie nach dem erhaltenen Teil und zwar der Klinge beurteilt werden kann, war das hiesige Exemplar viel massiver als die anderen Äxte von diesem Typ. Das Vorhandensein dieses Axtfragments in einer jüngeren Zusammensetzung verändert die allgemein akzeptierte chronologische Einordnung der späten Schaftlochäxte nicht, besonders weil das Depot von Bicaz, ähnlich anderen Funden von demselben Typ, noch andere Uriu-Ópályi Bronzen als Altmetall enthält.

In der Floth-Sammlung befinden sich vier Nackenscheibenäxte, bzw. Fragmente von solchen Äxten: die Axt auf Abb. 3, 2 aus Căianu Mic, die fragmentarische Axt auf Abb. 3, 5 aus dem Fund Târgu Lăpuș II sowie die Fragmente auf Abb. 7, 10 und Abb. 7, 13 aus unbekannten Fundorten. Die erste Axt gehört zum Typ B₃, Variante Dobrocina, die zweite zur Variante Cehăluț desselben Typs (A. Vulpe). Die typologische Eingliederung der Fragmente von Äxten aus der Sammlung ist entweder unmöglich oder unsicher.

Die Ursprungszone der Nackenscheibenäxte aus der Floth-Sammlung, und zwar das Lăpuș-, bzw. das obere Someșbecken, ist eine der reichsten Regionen mit solchen Äxten. Sie erscheinen besonders in den Depots vom Typ Uriu-Ópályi. Zahlreiche sind jedoch Einzelfunde, wie das Exemplar aus Căianu Mic. Manchmal tauchen sie auch in Gräbern auf, wie in Lăpuș oder Libotin.

Bemerkenswert ist die große Anzahl der Einzelfunde der Nackenscheibenäxte, beginnend mit den älteren Exemplaren (Variante A). Dieses Phänomen kann wahrscheinlich nicht zufällig sein. Die meisten solcher Funde dürfen wir als absichtliche Deponierungen betrachten; so gehören diese zur Kategorie der „Einzelmstückdepots“, deren Deutung jenen der „Mehrstückdepots“ ähnelt. Für eine solche Interpretation sprechen auch die besonders in

Südbayern und Oberösterreich vorkommenden Flußfunde von Nackenscheibenäxten, die auch im oberen Theißgebiet nicht fehlen.

Das Lappenbeil Abb. 3, 8 gehört zum Typ Uriu (A. Vulpe). Die Exemplare dieses Typs werden mehrheitlich als Werkzeuge betrachtet, aber es kann nicht ausgeschlossen werden, daß sie auch als Waffen benutzt wurden. Zweifellos stellen die Lappenbeile vom Typ Uriu Leitformen der Uriu-Ópályi Funde dar, wo sie meist vollständig erhalten vorkommen. In den jüngeren Depots, einschließlich jenen vom Typ Uioara, befinden sich meist nur Fragmente von solchen Beilen.

Wie ich oben geschrieben habe, ist nach T. Baders und T. Kemenczeis Meinung das Schwert auf Abb. 2, 1 wahrscheinlich eine Fälschung. A. Harding hält es jedoch für ein echtes vorgeschichtliches Stück, das zur Variante Ormož des Typs Liptau gehört. Außer dem Exemplar aus Slowenien und dem Stück der Floth-Sammlung schreibt er dieser Variante noch ein Schwert mit unbekanntem Fundort zu, das T. Bader ebenfalls als eine mögliche Fälschung betrachtet. Angesichts der Tatsache, daß dieses letzte Stück im Museum von Sighişoara aufbewahrt wurde, scheint es recht wahrscheinlich, daß es in Siebenbürgen gefunden wurde. Ebenso wie die anderen Varianten und Typen der Dreiwulstschwerter ordnet sich chronologisch auch die Variante Ormož in die Phase Spätbronzezeit 3 (Stufe Hallstatt A oder ältere Urnenfelderzeit in Zentraleuropa) ein.

Hinsichtlich der Schwertklinge auf Abb. 2, 2 können keine typologischen und chronologischen Schlußfolgerungen gezogen werden. Es ist möglich, daß sie an einem Ende nach der Entdeckung manipuliert wurden, wahrscheinlich um eine bessere Schäftung zu ermöglichen.

Der fragmentarische Dolch auf Abb. 2, 3 gehört zur Kategorie der Griffzungendolche. Es ist möglich, daß er mehrere Niete auf der Griffzunge besaß.

Laut der Klassifizierung von R. Peroni, der solche Dolche aus Zentraleuropa in vier verschiedene Gruppen einteilt, ähnelt unser Exemplar dem Typ Tenja der Gruppe D, deren Verbreitungsareal sich besonders in Italien und im Karpatenbecken befindet, einschließlich Siebenbürgens und dem Banat (die Stücke von Uioara und Moldova Veche sind von R. Peroni erwähnt worden). Seit R. Peronis grundlegender Veröffentlichung nahm die Anzahl der

neuentdeckten Dolche zu und auch ihre geographische Verbreitung hat sich erweitert. Es wurden ebenfalls von verschiedenen Forschern (W. A. v. Brunn, A. Mozsolics, T. Kemenczei, S. Hansen u. a.) abweichende Meinungen über diese Dolche geäußert.

Die siebenbürgischen Dolche der Gruppe D sind häufiger in den Depots vom Typ Uioara vertreten: Dipşa (Abb. 8, 3), Guşteriţa II (Abb. 8, 4-5), Şpălnaca II (Abb. 8, 8-9), Uioara (Abb. 8, 11-15). Sie sind auch in den Depots von Bogdan Vodă (Abb. 8, 1-2), Sighetu Marmăţiei I (Variante; Abb. 8, 7) und Oradea IV (Abb. 8, 6) anwesend. Ein gleichartiger Dolch stammt aus der Siedlung von Tăşad-*Cetăţeaua* (Abb. 8, 10). Angesichts der relativ großen Anzahl solcher Dolche sowie mancher Formeneinzelheiten können sie einem selbstständigen Typ zugeordnet werden, dem Typ Uioara.

Mit Ausnahme des Fundes aus Oradea IV, der etwas älter sein könnte, sind alle Bronzefunde mit Dolchen vom Typ Uioara sowie die Siedlung von Tăşad in die Phase Spätbronzezeit 3 datiert. Dieser Zeitspanne wird auch das Dolchfragment aus „dem ehemaligen Komitat Szolnok-Doboka“ zugeschrieben.

Das Stück auf Abb. 3, 1 gehört laut der Klassifizierung von J. Řihovský zur Kategorie der Tüllenlanzenspitzen mit glattem Blatt und profilierter Tülle, Grundform B: rundliches Blatt, Variante mit freier Tülle, kürzer als die Hälfte der Gesamtlänge.

Die frühesten Exemplare dieser Kategorie erscheinen im Karpatenbecken in den Depots vom Typ Uriu-Ópályi, die meisten solcher Lanzenspitzen werden aber in die ältere Urnenfelderzeit (etwa Hallstatt A) datiert. Sie sind aber noch im Gebrauch in der mittleren- und am Anfang der jüngeren Urnenfelderzeit.

Die Lanzenspitze aus der Floth-Sammlung gliedert sich chronologisch sehr wahrscheinlich in die Phasen Spätbronzezeit 2-3 ein, da in dieser Zeitspanne die meisten Parallelen vorhanden sind.

In der Floth-Sammlung befinden sich 14 Tüllenbeile, davon eines (Abb. 4, 4), das zu einem Hammer umgearbeitet wurde. Leider sind nur für zwei Exemplare die Fundorte und ihre Fundkontexte präzisiert: das Tüllenbeil auf Abb. 4, 6 – der Einzelfund aus Târgu Lăpuş, und das Tüllenbeil auf Abb. 4, 8 – aus der Zusammensetzung des II. Depots aus derselben Ortschaft.

Die Tüllenbeile mit konkavem Tüllenrand, die auch als geschnäbelte Tüllenbeile bezeichnet werden, zählen zu den

häufigsten Tüllenbeilformen im östlichen Karpatenbecken. Zwei Exemplare der Floth-Sammlung haben einen rechteckigen (Abb. 4, 8. 10), eines besitzt einen ovalen Querschnitt (Abb. 4, 1).

Es ist offenkundig, daß die Tüllenbeile mit konkavem Tüllenrand einen der Leittypen der Depots vom Typ Uriu-Ópályi darstellen. Es gibt auch Depots, die in ihrer Zusammensetzung nur solche Tüllenbeile beinhalten (Suciu de Jos I, „Region Ung” II, Vinogradovo II).

Von den Depots des Typs Uriu-Ópályi können mehrere Typen, Varianten und Untervarianten solcher Tüllenbeile festgestellt werden:

Typ A – mit rechteckigem Querschnitt, flachen Breitseiten und ohne Verzierung. Variante A1 mit hohem Schnabel, Variante A2 – mit schwach entwickeltem Schnabel.

Typ B – mit ovalem Querschnitt und ohne Verzierung. Variante B1 – mit hohem Schnabel, Variante B2 – mit schwach entwickeltem Schnabel.

Typ C – mit rechteckigem Querschnitt und Rippenverzierung, Variante C1 – mit hohem Schnabel, Variante C2 – mit schwach entwickeltem Schnabel, Untervariante C2a – mit senkrechter Rippe unter dem Tüllenrand, Untervariante C2b – mit gebogenen Rippen unter dem Tüllenrand, Untervariante C2c – mit anderen Arten von Rippenverzierung unter dem Tüllenrand.

Typ D – mit ovalem Querschnitt und Rippenverzierung, Variante D1 – mit gebogenen Rippen unter dem Tüllenrand, Variante D2 – mit gebogenen Rippen unter dem Tüllenrand und seitlichen Schwellungen in der Nähe der Schneide, Variante D3 – mit gebogenen Rippen unter dem Tüllenrand kombiniert mit anderen Ziermotiven, Variante D4 – mit seitlichen senkrechten Rippen, die eine Winkelzier einrahmen.

Typ E – mit ovalem Querschnitt und senkrechten Rillen auf den Breitseiten.

Typ F – mit annähernd rechteckigem Querschnitt und leicht gerundeten Breitseiten sowie profilierten Kanten, Variante F1 – mit hohem Schnabel, Variante F2 – mit schwach entwickeltem Schnabel, Variante F3 – mit Rippenverzierung.

Typ G – mit ovalem Querschnitt und profilierten Kanten.

Die Mehrzahl dieser Typen wurde auch in der auf den Typ Uriu-Ópályi folgenden Periode hergestellt. Eigentlich erscheinen die meisten der Tüllenbeile mit konkavem Tüllenrand in den Depots vom Typ Uioara. Diese enthalten auch eine große Anzahl vererbter Gegenstände. Die Tüllenbeile mit konkavem Tüllenrand gehören nicht zu dieser Kategorie. Sie wurden weiter in lokalen Werkstätten produziert. Beweise dafür sind die Gußformen, die in Hallstatt A-zeitlichen Zusammensetzungen zum Vorschein kamen (im Depot von Ciumeşti und dem Hügelgräberfeld von Lăpuş).

Die Haupttypen der Tüllenbeile mit konkavem Tüllenrand sind jene mit rechteckigem, bzw. mit ovalem Querschnitt. Die Annahme scheint gerechtfertigt, daß die Tüllenbeile mit rechteckigem Querschnitt der Phase Spätbronzezeit 2 etwas älter sind als jene mit ovalem Querschnitt, da sie zahlreicher sind und auch häufig mit den älteren Uriu-Ópályi Bronzen, wie Nackenscheibenäxte von Typ B₃, vergesellschaftet sind. Sie stellen eine Neuerung aus dem metallurgischen Zentrums des oberen Theißgebiets dar, das von der Suciul de Sus-Lăpuş Bevölkerung geschaffen wurde.

Ein Fundort ist nur für ein einziges Tüllenbeil mit konkavem Tüllenrand aus der Floth-Sammlung bekannt, und zwar für das Tüllenbeil auf Abb. 4, 8, das zusammen mit der Nackenscheibenaxt auf Abb. 3, 5 und zwei Sicheln aus Târgu Lăpuş (Depot II) gefunden wurde. Die anderen Tüllenbeile dieses Typs (Abb. 4, 1. 10) sind Einzelfunde, die in eine größere Zeitspanne datiert werden können, und zwar in die Spätbronzezeit 2-3.

Das Tüllenbeil vom siebenbürgischen Typ auf Abb. 4, 11 gehört zur Variante A2 (M. Rusu). Diese Variante erscheint sowohl in Funden der Phase Spätbronzezeit 2 als auch in jenen der nachfolgenden Phase.

In die Phase Spätbronzezeit 3 gliedern sich die Tüllenbeile auf Abb. 4, 5 und 9 ein, sehr wahrscheinlich auch das Fragment auf Abb. 4, 14. Sie gehören zu den Varianten mit geradem, mehr oder weniger verdicktem Tüllenrand, reich verziert mit Rippen.

Die jüngsten Tüllenbeile der Sammlung sind die Stücke auf Abb. 4, 2 und Abb. 4, 3. Das erste Tüllenbeil stammte gewiß aus einem Depot (Cireşoia I). Da die anderen Gegenstände dieses Fundes verloren gegangen sind, ist das Tüllenbeil das einzige Stück, mit

dessen Hilfe die chronologische Einordnung des Depots erörtert werden kann.

Angesichts der chronologischen Stellung der zahlreichen Analogien des Tüllenbeils auf Abb. 4, 2, aber auch der Deponierungsdynamik aus dem Norden Siebenbürgens, ist die Zuschreibung des I. Fundes von Cireșoaia zu der Phase Spätbronzezeit 4 (Hallstatt B₁) am wahrscheinlichsten.

Außer den von M. Rusu und M. Petrescu-Dîmbovița sowie neuerdings von T. Kemenczei und C. Metzner-Nebelsick zugeschriebenen Depots dieser Phase, gibt es noch andere siebenbürgische Horte, die hier eingestuft werden dürfen: Ciceu-Corabia, Dragu II, Groșii Țibleșului I, Jucu de Mijloc, Lăpuș II, Oncești, Pir, Rozavlea I, Sărvăzel, Sighetu Marmăției III. Zu diesen fügen sich auch die pauschal als „Einzelstückdeponierungen“ betrachteten Funde, wie die Schwerter von Biharia, Ghenci, Lăpuș, Șoimi u. a., hinzu. Es ergibt sich eine höhere Anzahl von Hallstatt B₁-zeitlichen Funden einschließlich im Norden Siebenbürgens als vermutet wurde. Also handelt es sich nicht um eine Verschiebung des Schwerpunktes der Niederlegungen von Norden nach Süden.

Von den Sicheln der Floth-Sammlung gehören vier (Abb. 2, 4. 6-7, Abb. 7, 12) zweifellos zu dem Typ mit Knopf, eine (Abb. 2, 5) wahrscheinlich auch zu diesem Typ, wobei eine (Abb. 2, 8) zu den Hakensicheln zu rechnen ist.

Die Knopfsicheln sind gewöhnlich, aber nicht allzu häufig in den Depots vom Typ Uriu-Ópályi vertreten. Sie sind jedoch keine Innovation der Werkstätten aus dem oberen Theißgebiet. Sie erscheinen selten in den Depots vom Typ Arpășel und Ruginoasa-Cara, aber in großer Anzahl in der folgenden chronologischen Etappe (Hallstatt A), zudem sind sie in dieser Phase weiter verbreitet.

Die Sichel auf Abb. 2, 4 gehört zum Typ Pânticeu, die Sicheln auf Abb. 2, 5-6 zur Variante Îleanda (M. Petrescu-Dîmbovița). Die Sichel auf Abb. 2, 7 ist ein Miniaturexemplar des Typs Pânticeu. Das Sichelfragment auf Abb. 7, 12 kann nicht genauer klassifiziert werden.

Die Sichel auf Abb. 2, 8 ist ein Vertreter des Typs Cristian-Drajna 2 (M. Petrescu-Dîmbovița). Die meisten der Exemplare dieses Typs werden in die Bronze D- und Hallstatt A- Phasen datiert.

In der Floth-Sammlung ist die Kategorie der Schmuckstücke am besten vertreten: 18 Arm- und acht Fußringe. Leider ist nur für einen einzigen Armring der Fundort präzisiert. Es handelt sich um das Stück auf Abb. 7, 7, einen Einzelfund aus Târgu Lăpuș.

Mit zwei Ausnahmen, und zwar den Stücken auf Abb. 6, 5-6, sind die Armringe offen, mit verjüngenden, nahestehenden Enden; nur das Stück auf Abb. 6, 4 hat übereinander liegende Enden. Die Armringe auf Abb. 7, 8-9 wurden wahrscheinlich noch in der Bronzezeit umgestaltet. Die meisten Armringe haben einen runden Querschnitt, zwei jedoch einen rhombischen. Beide Typen sind Leitformen der Depots vom Typ Uriu-Ópályi. In diesen Funden erscheinen selten auch geschlossene Armringe, wie die Stücke auf Abb. 6, 5-6. Die Analogien zu diesem Schmuck finden sich auch in den Hallstatt A-zeitlichen Funden.

Der augenscheinliche Unterschied zwischen den Fuß- und Armringen ist durch ihren unterschiedlichen Durchmesser gegeben; die Fußringe haben einen inneren Durchmesser über 9 cm, die Armringe von unter 8 cm. In der Floth-Sammlung befinden sich zwei Varianten von Fußringen: offene und geschlossene. Insbesondere spielen die offenen Fußringe, neben den verzierten, offenen Armringen mit rundem Querschnitt eine wichtige Rolle in der Zusammensetzung der Uriu-Ópályi Bronzefunde. Es gibt sogar Depots, die ausschließlich aus Armringen, bzw. aus Arm- und Fußringen zusammengestellt wurden (Anhang 1 – Schmuckdepots vom Typ Uriu-Ópályi). Ein solcher Fund war auch das III. Depot von Cireșoaia.

Von den Fußringen der Floth-Sammlung sind diejenigen bemerkenswert, die mit eingehängten kleineren Ringen versehen sind. Ihre Deutung als musikalische Instrumente scheint plausibel zu sein.

In Ermangelung sicherer Daten bezüglich der Fundumstände der meisten Arm- und Fußringe aus der Floth-Sammlung können sie nur in eine etwas größere Zeitspanne, und zwar in die Phasen Spätbronzezeit 2-3, eingestuft werden.

In der Sammlung befindet sich auch ein kleines Bronzeplattenfragment (Abb. 7, 11), wahrscheinlich von einem Gürtel. Die Bronzegürtel erscheinen auch in Siebenbürgen schon im Laufe der Spätbronzezeit 2-Phase, sie sind aber kennzeichnend besonders für die nachfolgende Phase (Spätbronzezeit 3).

Die Floth-Sammlung wurde in den letzten Jahrzehnten des 19. Jahrhunderts und am Anfang des 20. Jahrhunderts aus einem relativ begrenzten Areal, d. h. aus dem Territorium des Komitats Szolnok-Doboka, zusammengestellt. Die archäologischen Funde, die damals bekannt waren, wurden von E. Orosz, bzw. von K. Tagányi, L. Réthy, J. Pokoly, dem Verfasser des ersten Bandes der Komitatsmonographie, auf Grund der Literatur und persönlichen Feststellungen verzeichnet. Andere Funde aus demselben Komitat, die an der Wende des 19. zum 20. Jahrhundert entdeckt wurden, haben ebenfalls E. Orosz sowie I. Marțian publiziert. In diesen Studien sind Daten bezüglich der Hortfunde, aber auch der Einzelfunde, veröffentlicht. Heute werden ein Teil der Daten, besonders hinsichtlich der bronzezeitlichen Einzelfunde aus dem ehemaligen Komitat Szolnok-Doboka, nicht mehr beachtet. Deswegen stelle ich diese wieder vor. Das Wiedererinnern der Informationen gestattet eine vertiefte Erkenntnis der Dimensionen der metallurgischen Tätigkeit und des Deponierungsverhaltens im Norden und Nordosten Siebenbürgens.

Die entsprechende Literatur wird nur auf die oben erwähnten Studien beschränkt.

Arcalia, Bez. Bistrița-Năsăud (ung. Árokálja, d. Kallesdorf). Depot: zwei Speichenräder, sieben Armringe. OROSZ 1900, 21 f., Nr. 8; TAGÁNYI și alții 1901, 117, Nr. 12, Abb. auf S. 118; MARTIAN 1909, 323, Nr. 40.

Beclean, Bez. Bistrița-Năsăud (ung. Bethlen). Einzelfund: Axt oder Tüllenbeil. OROSZ 1900, 22, Nr. 13; TAGÁNYI și alții 1901, 115, Nr. 1. Einzelfunde (?): Tüllenbeil, Meißel. MARTIAN 1909, 324, nr. 68.

Bobâlna, Bez. Cluj (ung. Alparét). Goldfund: Ringe. OROSZ 1900, 21, Nr. 1; TAGÁNYI și alții 1901, 128, nr. 39; MARTIAN 1909, 322, nr. 9.

Bogata de Jos, Bez. Cluj (ung. Oláhbogáta). Depot: Fußring (Durchm. 12,5 cm, D. 1 cm), fünf offene, verzierte Armringe, runder Querschnitt, offener, verzierter Armring, rhombischer Querschnitt (die Dimensionen sind nur für ein einziges Stück verzeichnet – Durchm. 8,4 cm, D. 0,8 cm, es wird aber behauptet, daß die anderen Armringe fast dieselbe Dimensionen haben). Depot: zwei offene,

verzierte Armringe, runder Querschnitt (Durchm. 8,8/9,2 cm, 8,5/7,2 cm, D. 1 cm, 0,8 cm), Bronzeknebelfragment. Einzelfund (?): geschlossener Armring (Orosz-Sammlung). OROSZ 1900, 31, Nr. 74; TAGÁNYI și alții 1901, 118 f., Nr. 15, Abb. auf S. 119. Bei MARTIAN 1909, 341, Nr. 513 unterschiedliche Daten (u. a. 11 Armringe, fünf Halsringe), es wird aber auch einen goldenen, ringförmigen Barren erwähnt, wahrscheinlich ein Einzelfund, auf Grund der persönlichen Feststellung des Verfassers.

Braniștea, Bez. Bistrița-Năsăud (ung. Árpástó). Einzelfund: Lappenbeil. In vorliegender Arbeit.

Căianu Mic, Bez. Bistrița-Năsăud (ung. Kiskaján). Einzelfund: Nackenscheibenaxt. In vorliegender Arbeit.

Căpâlna, Bez. Cluj (ung. Kápolna). Einzelfund: kleiner, verzierter, geschlossener Armring (Durchm. 4,5 cm), gefunden in der Flur *Gura Vlădesii* (Orosz-Sammlung). OROSZ 1902, 59, Nr. 28; ders. 1906, 370.

Ciceu-Corabia, Bez. Bistrița-Năsăud (ung. Csicsóujfalu). Einzelfunde (?): Axt vom Typ Drajna, offener, unverzierter Armring. OROSZ 1900, 25, Nr. 26; TAGÁNYI și alții 1901, 115 f., Nr. 4.

Cireșoia, Bez. Bistrița Năsăud (ung. Magyardecse). Depots. In vorliegender Arbeit.

Ciubanca, Bez. Cluj (ung. Alsócsobánka). Einzelfund: Lanzen spitze. OROSZ 1906, 372. Depot (?): Arm- und Halsringe. MARTIAN 1909, 322, nr. 11.

Coldău, Bez. Bistrița-Năsăud (ung. Várkudu [Kudu]). Depot: 17 große Bronzeringe, acht Ringe, zwei massive Fußringe, Ring mit Warzen und Eisenkern, drei Fibeln, Bronzescheibe mit zentralem Loch, tordierter Gefäßhenkel, tordierte Kettenfragmente mit rechteckigem Querschnitt, Bronzebänder (?). Depot: sieben Halsringe, vier Ringe. Einzelfund: Tüllenbeil von der *Bükpatak* genannten Stelle. OROSZ 1900, 27 f., Nr. 57; MARTIAN 1909, 335, Nr. 373. TAGÁNYI și alții 1901, 115, Nr. 2 behaupten, daß zum Fund noch andere Gegenstände gehören, u. a. eine durchbrochene Lanzen spitze. Dieses Stück ist auch von OROSZ 1902, 59, Nr. 31 erwähnt.

Cuzdrioara, Bez. Cluj (ung. Kozárvár). Einzelfund (?): (Nackenscheiben ?)axt. OROSZ 1900, 28, Nr. 55.

Dăbâca, Bez. Cluj (ung. Doboka). Einzelfund: Tüllenbeil mit zwei Rippen unter dem Tüllenrand (L. 8, 4 cm). OROSZ 1900, 25, Nr. 32; ders. 1906, 32; MARTIAN 1909, 328, Nr. 157.

Dârja, Bez. Cluj (ung. Magyarderzse). Goldfund: Ringe in der Flur *Munca Vasii*. Depot (?): Bronzene Lanzenspitze, gelbkupferne Lanzenspitze, entdeckt auf dem Hügel *Dealul Vultur* (*Vulturhegy*). OROSZ 1902, 59, Nr. 33.

Dobrocina, Bez. Cluj (ung. Dobrocsina). Depot: Zwei Nackenscheibenäxte, entdeckt in der Flur *Poieni*. Depot: Bronzespirale, Ringe (Armringe ?). Einzelfund: Bronzeplatte (L. 8 cm, D. 1 cm) von einem Bronzegefäß oder Gürtel. OROSZ 1900, 25, Nr. 33; TAGÁNYI și alții 1901, 119, Nr. 16; OROSZ 1902, 57, Nr. 20; ders. 1906, 370; MARTIAN 1909, 328, Nr. 159.

Enciu, Bez. Bistrița Năsăud (ung. Szászenscs). Einzelfund: Tüllenbeil (L. 8,6 cm) mit sechs waagrechten- und drei um einen Punkt befindlichen, halbkreisförmigen Rippen. OROSZ 1906, 372; MARTIAN 1909, 334, Nr. 332.

Feldioara, Bez. Cluj (ung. Melegföldvár). Einzelfund: Tüllenbeil. MARTIAN 1909, 338, Nr. 446.

Fizeșu Gherlii, Bez. Cluj (ung. Ördöngösfüzes). Depot: zwei Sicheln, zwei Tüllenbeile, Armring, vier Fragmente von zwei Armringen, vier durchbrochene, halbmondförmige Anhänger. Depot: 30 Tüllenbeile, zwei Fibeln, Radanhänger mit vier Speichen, zwei Armringe, Lanzenspitze, Keule, zwei tordierte Henkel, zwei kreuzförmige Attachen, sechs Bronzetassen. Einzelfund: Große bronzene oder kupferne Axt, entdeckt in der Flur *Fellak*. OROSZ 1900, 32, Nr. 79-80; TAGÁNYI și alții 1901, 123 ff., Nr. 34, Abb. auf S. 123, 125 u. 126; OROSZ 1902, p. 60, Nr. 38.

Fodora, Bez. Sălaj (ung. Oláhfodorháza). Depot: schmaler Meißel, Tüllenmeißel, Tüllenbeil, fünf Sicheln, zwei Goldringe mit rhombischem Querschnitt. OROSZ 1900, 31, Nr. 75; TAGÁNYI și alții 1901, 119, Nr. 17. Depot (?): bretzelförmige Ringe. OROSZ 1902, 60, Nr. 36.

Fundătura, Bez. Cluj (ung. Kisjenő). Einzelfund: Tüllenbeil mit Rippenverzierung auf den Breitseiten (L. 7, 2 cm). OROSZ 1900, 27, Nr. 51; TAGÁNYI și alții 1901, 128, Nr. 36.

Gârbou, Bez. Sălaj (ung. Csákigorbó). Depot (?): Zwei Tüllenbeile. Einzelfund: Sichel. OROSZ 1900, 24, Nr. 23;

TAGÁNYI și alții 1901, 121, Nr. 24. Einzelfund: Lanzenspitze (L. 22,4 cm). OROSZ 1906, 372. MARTIAN 1909, 324, Nr. 110 zählt nur die vier Stücke auf, so daß es unmöglich ist, eine Schlußfolgerung hinsichtlich ihrer Zugehörigkeit zu ziehen.

Gherla, Bez. Cluj (ung. Szamosújvár, d. Armenerstadt). Einzelfund: Goldring. OROSZ 1900, 34, Nr. 90; TAGÁNYI și alții 1901, 122, Nr. 27; MARTIAN 1909, 344, Nr. 614.

Gherla, Umgebung. Einzelfunde: Hakensichel, Tüllenbeil (L. 8 cm), Tüllenbeil (L. 11,5 cm), das Letzte möglich von Nicula. OROSZ 1900, 37, Nr. 94; ders. 1902, 61, Nr. 42; ders. 1906, 369 f.

Ghirolt, Bez. Cluj (ung. Girolt). Einzelfund: Tüllenbeil mit Rippenverzierung (L. 14 cm). OROSZ 1900, 26, Nr. 40; TAGÁNYI și alții 1901, 128, Nr. 38.

Glod, Bez. Cluj (ung. Sósmező). Depot: mehrere Tüllenbeile, zwei Nackenscheibenäxte, Bronzenadel. OROSZ 1900, 34, Nr. 89; TAGÁNYI și alții 1901, 120, Nr. 18.

Hășmaș, Bez. Sălaj (ung. Alsóhagymás). Depot: 26 Ringe (drei Fußringe, 23 Armringe, davon 16 von kleineren Dimensionen), vier Sichel, entdeckt in der Flur *Czigle* (*Ţigle*). Die Ringe waren zur Zeit der Entdeckung verkettet. OROSZ 1902, 54, Nr. 2; ders. 1906, 370 ff.

Iclod, Bez. Cluj (ung. Nagyiklód). Einzelfunde: Nackenscheibenaxt (L. 19 cm), Hälfte einer doppelarmigen Axt, Tüllenbeil (L. 12,5 cm). OROSZ 1900, 31, Nr. 69; TAGÁNYI și alții 1901, 127 f., Nr. 35, Abb. auf S. 128; MARTIAN 1909, 339, Nr. 481 (sind zwei Äxte erwähnt).

Ileanda, Bez. Sălaj (ung. Nagyilonda). Depot (?): Tüllenbeil, Bronzefragment, Ring, Sichel. OROSZ 1900, 31, Nr. 70; TAGÁNYI și alții 1901, 121, Nr. 21; MARTIAN 1909, 339, Nr. 482.

Ilișua, Bez. Bistrița-Năsăud (ung. Alsóilosva). Depot: mehr als 50 Tüllenbeile (57). OROSZ 1900, 21, Nr. 3; TAGÁNYI și alții 1901, 116, Nr. 5; MARTIAN 1909, 322, Nr. 12.

Larga, Bez. Maramureș (ung. Tágfalva). Bronzewaffen und -werkzeuge. MARTIAN 1909, 347, Nr. 681.

Lemniu, Bez. Sălaj (ung. Lemény). Einzelfund: geschnabeltes Tüllenbeil (L. 9 cm). OROSZ 1900, 29, Nr. 58; TAGÁNYI și alții 1901, 121, Nr. 22, Abb. auf S. 121.

Lujerdiu, jud. Cluj (ung. Lozsárd). Einzelfund: Tüllenbeil mit drei waagrechten Rippen unter dem Tüllenrand (L. 9,3 cm). OROSZ 1900, 29, Nr. 59; ders. 1906, 368.

Mintiu Gherlii, Bez. Cluj (ung. Szamosújvárnémeti, d. Deutschendorf). Depot (?): drei Tüllenbeile, Meißel, unbestimmbarer Gegenstand. OROSZ 1900, 37 f., Nr. 95; MARTIAN 1909, 344, Nr. 615.

Muncel, Bez. Cluj (ung. Kishavas). Depot: zwei (Nackenscheiben ?)äxte. OROSZ 1900, 27 f., Nr. 54; MARTIAN 1909, 334, Nr. 331.

Nireş, jud. Cluj (ung. Szásznyíres). Depot: sechs Tüllenbeile. TAGÁNYI şi alţii 1901, 121, Nr. 25; OROSZ 1902, 61, Nr. 46; MARTIAN 1909, 345, Nr. 633.

Panticeu, Bez. Cluj (ung. Pánczélcseh). Depot: sieben Sicheln, drei Tüllenbeile, zwei Lanzen spitzen, zwei Fragmente von Nackenscheibenäxten, Dolchfragment, fünf Ringe, einige verziert, Bronzhammer, tordierte Barren, Gußkuchen, entdeckt in der Flur *Hosszúalj*. Einzelfund: Schwert (L. 62 cm), entdeckt in der Flur *Kis-Jakabas*. OROSZ 1900, 33, Nr. 82; TAGÁNYI şi alţii 1901, 128, Nr. 40, Abb. auf S. 129; OROSZ 1906, 369; MARTIAN 1909, 342, Nr. 540.

Peteritea, Bez. Maramureş (ung. Petőréti). Depot (?): Nackenscheibenaxt, Axt OROSZ 1900, 33, Nr. 83; TAGÁNYI şi alţii 1901, 117, Nr. 11; MARTIAN 1909, 342, Nr. 548.

Popteleac, Bez. Sălaj (ung. Paptelke). Depot. Unbekannter Inhalt. OROSZ 1900, 33, Nr. 81.

Pruneni, Bez. Cluj (ung. Kecsedszilvás). Depot: mehrere Tüllenbeile, Lanzen spitze, Gußkuchen. Einzelfund: Tüllenbeil (L. 10 cm). OROSZ 1900, 27, Nr. 46; TAGÁNYI şi alţii 1901, 128, Nr. 37.

Rus, Bez. Sălaj (ung. Oroszmező). Depot: zwei Tüllenbeile, zwei Knebel, Ring, Nadel, Phalere. OROSZ 1900, 32, Nr. 78; TAGÁNYI şi alţii 1901, 120, Nr. 19, Abb. auf S. 120; MARTIAN 1909, 341, Nr. 531.

Rusu de Jos, Bez. Bistriţa-Năsăud (ung. Alsóoroszfalu). Gußformendepot. In vorliegender Arbeit. Einzelfund: Axt. MARTIAN 1909, 322, Nr. 16.

Ruşor, Bez. Maramureş (ung. Rózsapataka). Einzelfund: Axt (L. 14, 6 cm). OROSZ 1900, 33, Nr. 85.

Sâmboeni, Bez. Cluj (ung. Erdőszombattelke). Depot (?): Axt, (Nackenscheiben ?)axt, Keule, Meißel, Lanzenspitze. TAGÁNYI și alții 1901, 122, nr. 28; OROSZ 1902, 57, nr. 21.

Sännicoară, Bez. Bistrița-Năsăud (ung. Aranyosszentmiklos). Depot: Zwei Armringe. OROSZ 1900, 21, Nr. 7; TAGÁNYI și alții 1901, 122, Nr. 30; MARTIAN 1909, 323, Nr. 39.

Sântejude, Bez. Cluj (ung. Szentenyed). Einzelfunde: Tüllenbeile (L. 6 cm), Keule mit konischen Buckeln (H. 4,2 cm). OROSZ 1900, 38 f., Nr. 99; TAGÁNYI și alții 1901, 123, Nr. 32

Sântioana, Bez. Cluj (ung. Vasasszentivány). Einzelfund: Lanzenspitze (L. 11 cm). OROSZ 1900, 41, Nr. 106; TAGÁNYI și alții 1901, 123, Nr. 31, Abb. auf S. 122; MARTIAN 1909, 349, Nr. 728.

Șimișna, jud. Sălaj (ung. Semesnye). Einzelfund: Tüllenbeil. OROSZ 1900, 34, Nr. 87; TAGÁNYI și alții 1901, 121, Nr. 20.

Șintireag, jud. Bistrița Năsăud (ung. Somkerék). Einzelfunde: Tüllenbeile, Perlen. OROSZ 1900, 34, Nr. 88; MARTIAN 1909, 344, Nr. 603.

Suciu de Jos, Bez. Maramureș (ung. Alsószöcs). Depot: drei Tüllenbeile. OROSZ 1900, 21, Nr. 5; MARTIAN 1909, 322, Nr. 22.

Suciu de Sus, Bez. Maramureș (ung. Felsőszöcs). Einzelfund: Nackenscheibenaxt (L. 26 cm). OROSZ 1900, 26, Nr. 37; TAGÁNYI și alții 1901, 116, Nr. 7, Abb. auf S. 116; MARTIAN 1909, 329, Nr. 193.

Sucutard, Bez. Cluj (ung. Szentgothárd). Einzelfund: Tüllenbeil (L. 10,5 cm). OROSZ 1900, 39, Nr. 100; TAGÁNYI și alții 1901, 123, Nr. 32.

Târgu Lăpuș, Bez. Maramureș (ung. Magyarláros). Depots, Einzelfunde. In vorliegender Arbeit.

Târgu Lăpuș, Umgebung. Einzelfunde (?). In vorliegender Arbeit.

Târgușor, Bez. Cluj (ung. Oláhvásárhely). Depot (?): zwei Sicheln, fragmentarische Messerklinge, zwei Fragmente von einem Armring. OROSZ 1900, 32, Nr. 77; TAGÁNYI și alții 1901, 122, Nr. 29.

Tiocu de Sus, Bez. Cluj (ung. Felsőtök). Einzelfund: Tüllenbeil. OROSZ 1900, 26, Nr. 38; ders 1906, 369.

Toplița, Bez. Cluj (ung. Toplicza). Depot (?): Zwei Sicheln. TAGÁNYI și alții 1901, 121, Nr. 23; OROSZ 1902, 62, Nr. 49.

Unguraș, jud. Cluj (ung. Bálványosvárálja). Depot (?): kupferne(?)/bronzene Gefäße. Depot (?): Schwert, Lanzenspitze, Tüllenbeile, kupferne, fragmentarische Axt. OROSZ 1900, 22, Nr. 11; TAGÁNYI și alții 1901, 121 f., Nr. 26; MARTIAN 1909, 323, Nr. 53.

Ungureni, Bez. Maramureș (ung. Budafalva). Depot: Äxte, Pferdegeschirr, Perlen. Depot: Schwerter. OROSZ 1900, 23 f., Nr. 18; TAGÁNYI și alții 1901, 117, Nr. 10; OROSZ 1902, 55 f., Nr. 8.

Uriu, Bez. Bistrița Năsăud (ung. Felőr). Einzelfunde: Tüllenbeil ohne Öse, mit geradem Tüllenrand und Winkelverzierung; es fehlt der untere Teil (erhaltene L. 9,4 cm), andere, nicht nominellisierte Bronzegegenstände. OROSZ 1900, 26, Nr. 36; TAGÁNYI și alții 1901, 115, Nr. 3, Abb. auf S. 115.

*

In der Zeit, als die Floth-Sammlung zusammengestellt wurde und die oben beschriebenen Fundorte verzeichnet wurden, waren die für das Gebiet des ehemaligen Komitats Szolnok-Doboka kennzeichnenden bronzzeitlichen kulturellen Erscheinungen noch wenig bekannt, obwohl bereits die ersten Grabungen in Suciu de Sus und Lăpuș stattfanden. Die Funde von Suciu de Sus sind trotzdem in den zitierten Repertorien knapp erwähnt, während jene von Lăpuș übergegangen werden.

Ein wesentlicher Fortschritt in der archäologischen Forschung wurde nur in den letzten Jahrzehnten erzielt. Trotz der Zunahme der Funde bleiben doch relativ viele Lücken in der Kenntnis verschiedener Epochen, einschließlich der Bronzezeit bestehen.

Die Untersuchung der gleichzeitigen Bronzefunde des Norden und Nordosten Siebenbürgens weist auf identische Züge dieser hin. Gleichzeitig machen sich unterschiedliche Merkmale und regionale Eigenarten der hier befindlichen Stationen bemerkbar, was eine eigene Entwicklung in verschiedenen geographischen Einheiten vermuten läßt.

Die Lăpuș-Niederung gehört zum südöstlichen Verbreitungsgebiet der Suciu de Sus-Kultur. Es ist bemerkenswert, daß aus der genannten Zone nur das Flachgräberfeld von Suciu de Sus-*Poduri pe coastă* dieser Kultur mit Gewißheit zugeschrieben

werden kann. Mit einer einzigen Ausnahme reihen sich alle anderen bronzezeitlichen Fundstellen in eine mit dem Hügelgräberfeld von Lăpuș zeitgleiche Periode ein und gehören zu einem kulturellen Aspekt, der wenigstens in der Lăpuș-Niederung auf die Suci de Sus-Kultur folgt.

Die erwähnte Ausnahme ist durch die Wietenberg III- und IV-Funde aus Lăpuș vertreten, die sich in die mittlere Bronzezeit datieren lassen. Das einzige Bronzestück aus der Lăpuș-Niederung, das ebenfalls in diese Periode eingereiht werden kann, ist die Schaftlochaxt aus Larga.

Auf Grund der wenigen vorhandenen Funde habe ich die Hypothese postuliert, daß die Lăpuș-Niederung in der mittleren Bronzezeit zur Wietenberg-Kultur gehörte und die Suci de Sus-Gemeinschaften hier erst am Anfang der Spätbronzezeit eingedrungen sind.

Die größte Bevölkerungsdichte in der Niederung, wahrscheinlich auch den benachbarten Gebiete, herrschte in der Spätbronzezeit, als die Förderung der Erzvorkommen aus den Țibleș- und Lăpuș-Bergen begann. Gleichaltrig mit diesem Prozeß ereignete sich in einem Ursache-Wirkung Zusammenhang die betonte Stratifizierung der Gemeinschaften. Der Ausdruck der neuen Entwicklung sind die Begräbnisdenkmäler, wie die Hügelgräberfelder von Lăpuș und Suci de Sus-Troian.

Das Hügelgräberfeld von Lăpuș hat drei Phasen. Die dritte wurde erst kürzlich herhorgehoben. Diese stellen auch die Entwicklungsphasen der Lăpuș-Gruppe dar. Chronologisch reiht sich die erste Phase in die Spätbronzezeit 2 ein, die zweite in die erste Hälfte der Spätbronzezeit 3, die dritte in die zweite Hälfte derselben Phase. In jeder Phase der Lăpuș-Gruppe ist die Suci de Sus-Tradition bemerkbar, was auf eine kontinuierliche Entwicklung während einer langen Zeitspanne der Spätbronzezeit hinweist, die bereits in der Phase Spätbronzezeit 1 begann.

Es kann vermutet werden, daß am Ende der Spätbronzezeit 3, Anfang der Spätbronzezeit 4 eine gewisse Entvölkerung des Norden Siebenbürgens stattfand, wahrscheinlich im Zusammenhang mit der Erschöpfung der mit der damals bekannten Technologie abbaufähigen Erze. Dennoch wurde die Region nicht völlig verlassen. Die einzigen

sicheren Beweise dieser neuen Entwicklungsstufe sind jedoch einstweilen die Bronzefunde.

Auch aus Lăpuș stammen zwei solche Funde: ein Depot und ein Schwertfragment. Zusammen mit den Bronzen (Tüllenbeile, Sicheln, Bronzetassen u. a.) des Depots kamen Scherben von zwei Gefäßen zutage. Eines der Gefäße hat eine Verzierung, die jener der Gáva-Kultur ähnelt und im Gräberfeld von Lăpuș fehlt. Selbstverständlich scheint es noch verfrüht, die Erörterung der kulturellen Entwicklung am Ende der Bronzezeit in der Lăpuș-Niederung nur auf Grund dieser Funde zu versuchen. Es kann dennoch die Hypothese formuliert werden, daß auch diese Zone in der Spätbronzezeit 4 (Hallstatt B₁) ein Teil des Verbreitungsgebietes der Gáva-Kultur wurde, als diese Kultur die maximale territoriale Ausdehnung erlangte.

Die Bronzestücke der Floth-Sammlung, die aus Târgu Lăpuș und seiner Umgebung stammen und in die Spätbronzezeit 2 eingereiht werden (die Depots Târgu Lăpuș I und II, der Armring von Târgu Lăpuș sowie wahrscheinlich jene aus der Umgebung von Târgu Lăpuș) gehören kulturell zur Lăpuș-Gruppe, das unverzierte Tüllenbeil auf Abb. 4, 6 (Spätbronzezeit 4) fast sicher zur Gáva-Kultur.

Es gibt viele Daten bezüglich der mittelbronzezeitlichen Entwicklung im oberen Someș-Becken, als dieses Territorium zur Wietenberg-Kultur gehörte. Die meisten Wietenberg-Funde werden in die dritte Phase der Kultur eingeordnet. Zu diesen zählen auch die Gräber von Dumbrăvița, obwohl diese der Spätbronzezeit zugeschrieben wurden. Die Grabkeramik aus Dumbrăvița hat nichts mit dem Tongefäß des Depots aus Perișor (Typ Uriu-Ôpályi) zu tun, das gute Entsprechungen im Gräberfeld von Lăpuș (Abb. 9, 3-4) hat.

Eine relativ komplizierte kulturelle Situation ist im oberen Someș-Becken in der auf die Wietenberg-Kultur folgenden Periode festzustellen. Es scheint, daß die Suci de Sus-Lăpuș-Einflüsse jetzt stärker geworden sind. In den Phasen Spätbronzezeit 1 und 2 erschienen auch Impulse aus dem Nord-Westen, aus dem Gebiet der Cehăluț-Gruppe sowie aus dem Süden, aus dem Noua-Areal. Die Charakteristika der neuen kulturellen Erscheinung mit vermischten Elementen sind noch nicht genügend bestimmt worden.

Gewisse Unklarheiten bestehen auch im Zusammenhang mit der kulturellen Entwicklung in der Phase Spätbronzezeit 3. Die in Ilișua

durchgeführten Grabungen, die große Mengen an noch unveröffentlichten Funden lieferten, beweisen das massive Vorhandensein mancher Keramikformen, die im Repertorium der Lăpuș-Gruppe fehlen, aber in Gáva-Materialien gut vertreten sind. Die Anwesenheit der Gemeinschaften dieser Kultur wenigstens bis in der Phase Spätbronzezeit 4 wird durch die Entdeckungen in der befestigten Siedlung von Ciceu-Corabia bestätigt.

Zusammenfassend kann mit Gewißheit behauptet werden, daß das Gußformendepot von Rusu de Jos zur Wietenberg-Kultur gehörte, während die jüngsten Bronzestücke der Floth-Sammlung aus dem oberen Someşbecken, wie das Tüllenbeil von Cireşoaia, den Trägern der Gáva-Kultur zugeschrieben werden können. Ein Forschungsthema bleibt die Feststellung der kulturellen Zugehörigkeit der Gegend während der Periode zwischen der mittleren Bronzezeit und der Spätbronzezeit 3-4, einer Zeitspanne, in welche die meisten Bronzestücke der Floth-Sammlung datiert werden können.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Karte 1. Das Ursprungsgebiet der Fundstücke aus der Floth-Sammlung.

Karte 2. Die um 1900 bekannten bronzezeitlichen Funde aus dem „ehemaligen Komitat Szolnok-Doboka“ (nach TAGÁNYI și alții 1901 mit Ergänzungen).

Abb. 1. Die Floth-Sammlung. Gußformen von Rusu de Jos.

Abb. 2. Die Floth-Sammlung. Bronzestücke. „Das ehemalige Komitat Szolnok-Doboka“.

Abb. 3. Die Floth-Sammlung. 1. 6. „Das ehemalige Komitat Szolnok-Doboka“. 2. Căianu Mic. 3-4. 7. Târgu Lăpuș (das I. Depot). 5. Târgu Lăpuș (das II. Depot). 8. Braniște.

Abb. 4. Die Floth-Sammlung. Bronzestücke. 1. 3-5. 7. 9-15. „Das ehemalige Komitat Szolnok-Doboka“. 2. Cireșoaia (das I. Depot). 6. Târgu Lăpuș (Einzelfund). 8. Târgu Lăpuș (das II. Depot).

Abb. 5. Die Floth-Sammlung. Bronzestücke. „Das ehemalige Komitat Szolnok-Doboka“.

Abb. 6. Die Floth-Sammlung. Bronzestücke. „Das ehemalige Komitat Szolnok-Doboka“.

Abb. 7. Die Floth-Sammlung. Bronzestücke. 1-6. 8-13. „Das ehemalige Komitat Szolnok-Doboka“. 7. Târgu Lăpuș (Einzelfund).

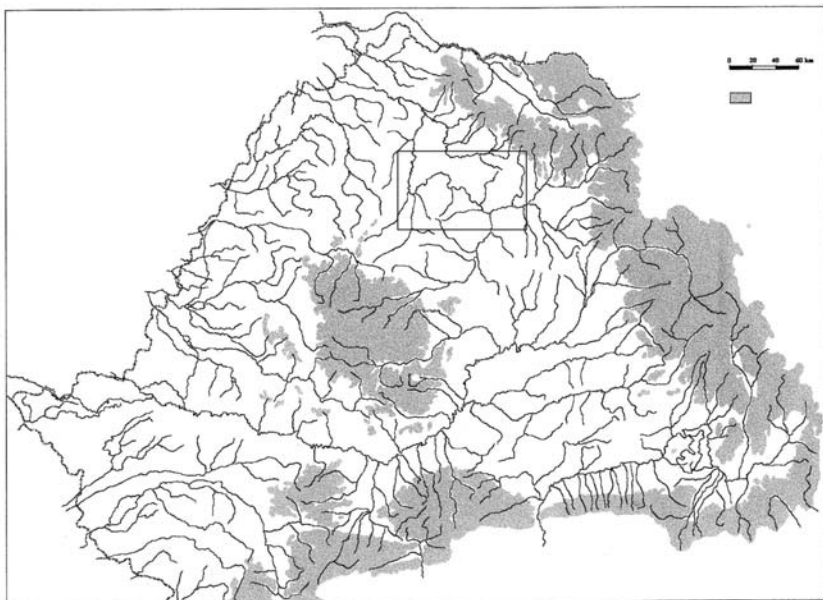
Abb. 8. Dolche vom Typ Uioara aus Siebenbürgen. 1-2. Bogdan Vodă. 3. Dipșa. 4-5. Gușterița II. 6. Oradea IV. 7. Sighetu Marmăției I. 8-9. Șpălnaca II. 10. Tășad. 11-15. Uioara.

Abb. 9. 1. Der Dolch von Șieu-Odorhei. 2. Der Armring von Coaș. 3-4. Gefäße aus dem Gräberfeld von Lăpuș.

Abb. 10. Cireșoaia – *Várhegy* (*Dealul Cetății*).

Abb. 11. Cireșoaia - *Óriás* (*Uriăș*).

Abb. 12. Cireșoaia - *Óriás* (*Uriăș*).

Karte 1. Das Ursprungsgebiet der Fundstücke aus der Floth-Sammlung.

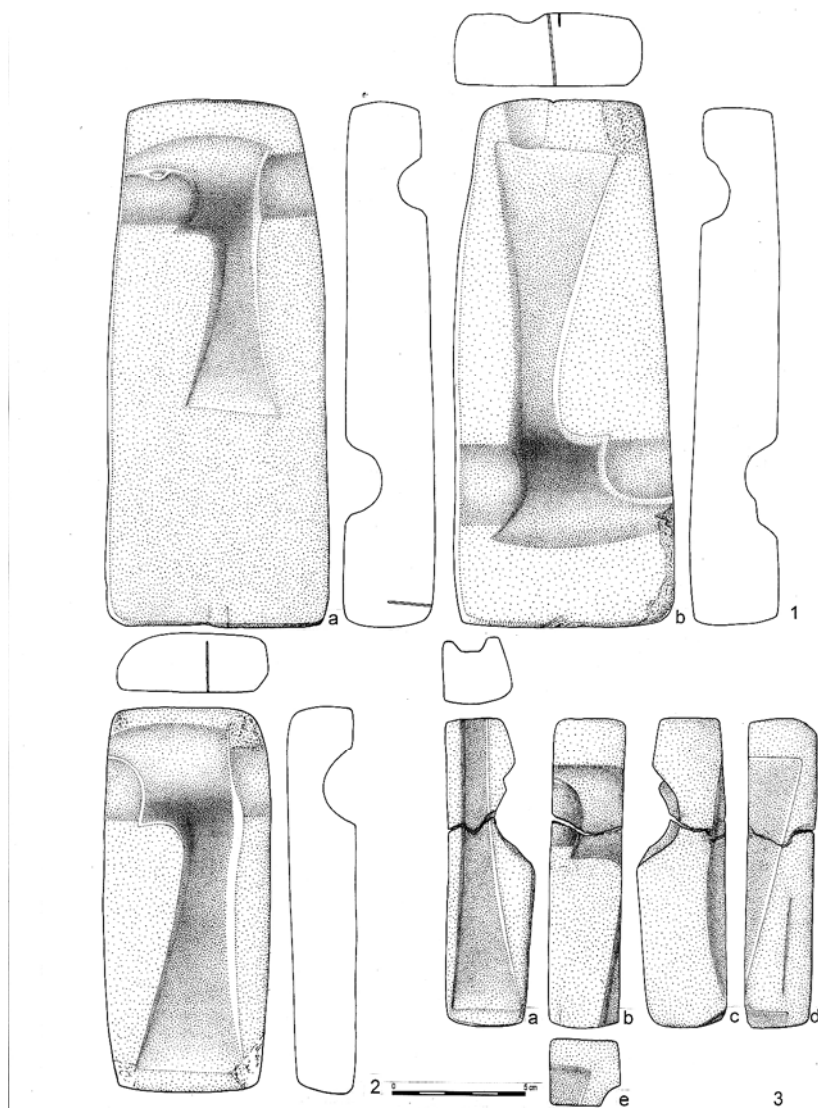

Abb. 1. Die Floth-Sammlung. Gußformen von Rusu de Jos.

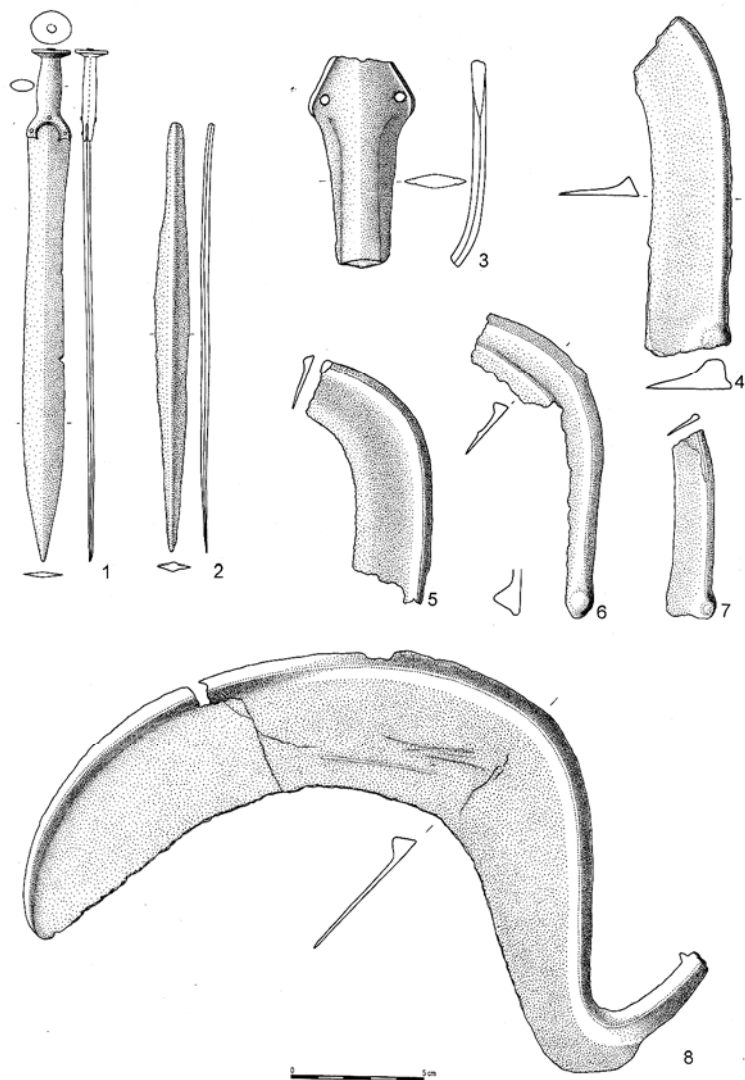

Abb. 2. Die Floth-Sammlung. Bronzestücke. „Das ehemalige Komitat Szolnok-Doboka”.

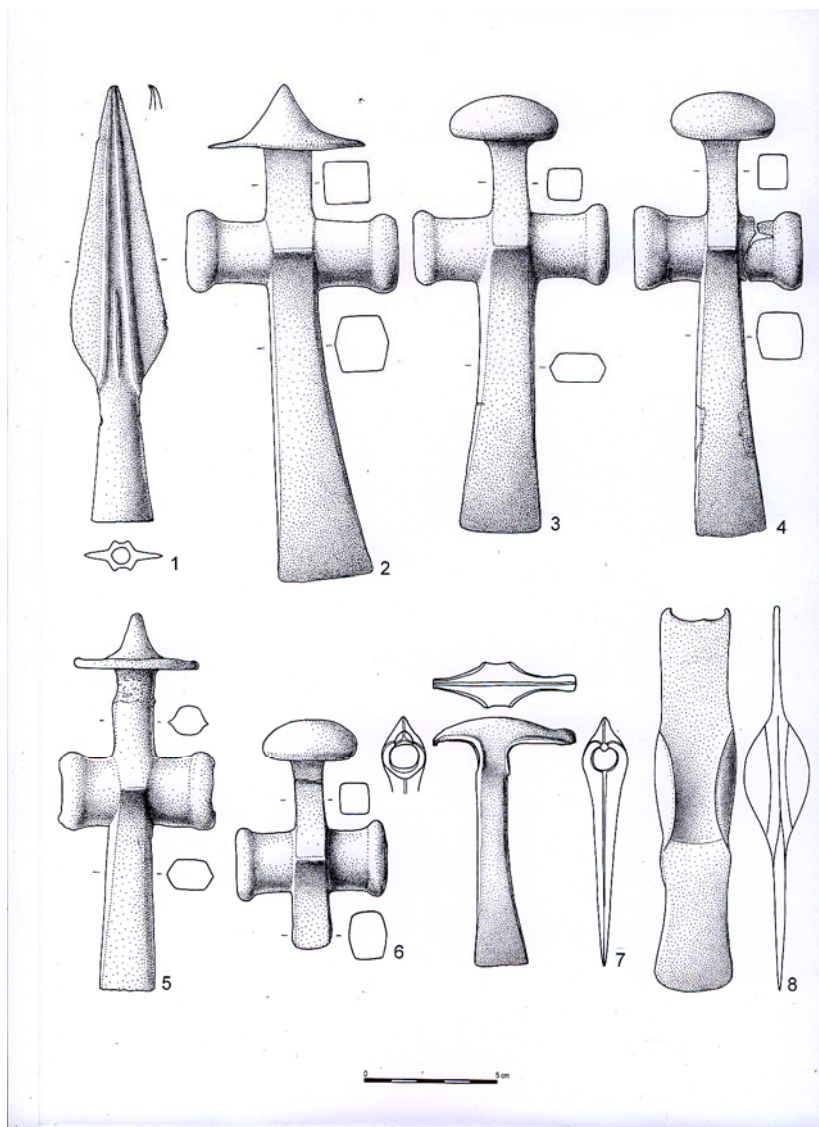

Abb. 3. Die Floth-Sammlung. 1. 6. „Das ehemalige Komitat Szolnok-Doboka”. 2. Căianu Mic. 3-4. 7. Târgu Lăpuș (das I. Depot). 5. Târgu Lăpuș (das II. Depot). 8. Braniște.

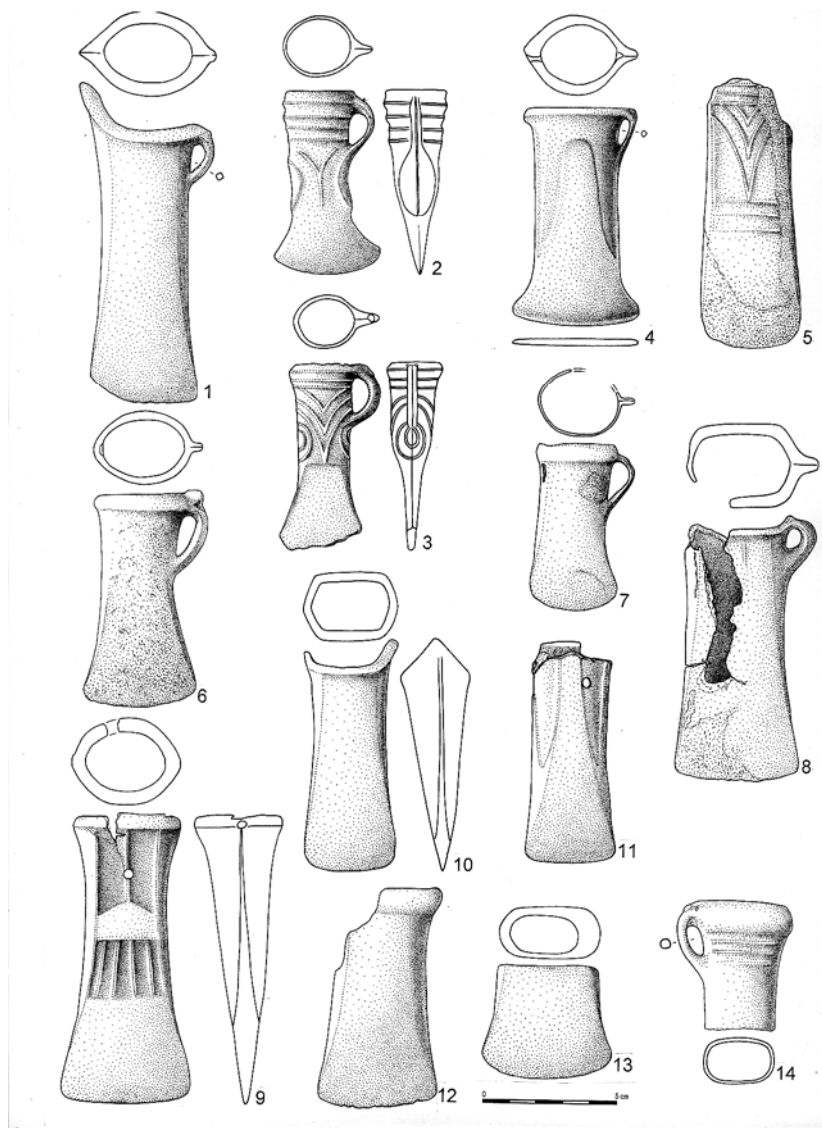

Abb. 4. Die Floth-Sammlung. Bronzestücke. 1. 3-5. 7. 9-15. „Das ehemalige Komitat Szolnok-Doboka”. 2. Cireșoia (das I. Depot). 6. Târgu Lăpuș (Einzelfund). 8. Târgu Lăpuș (das II. Depot).

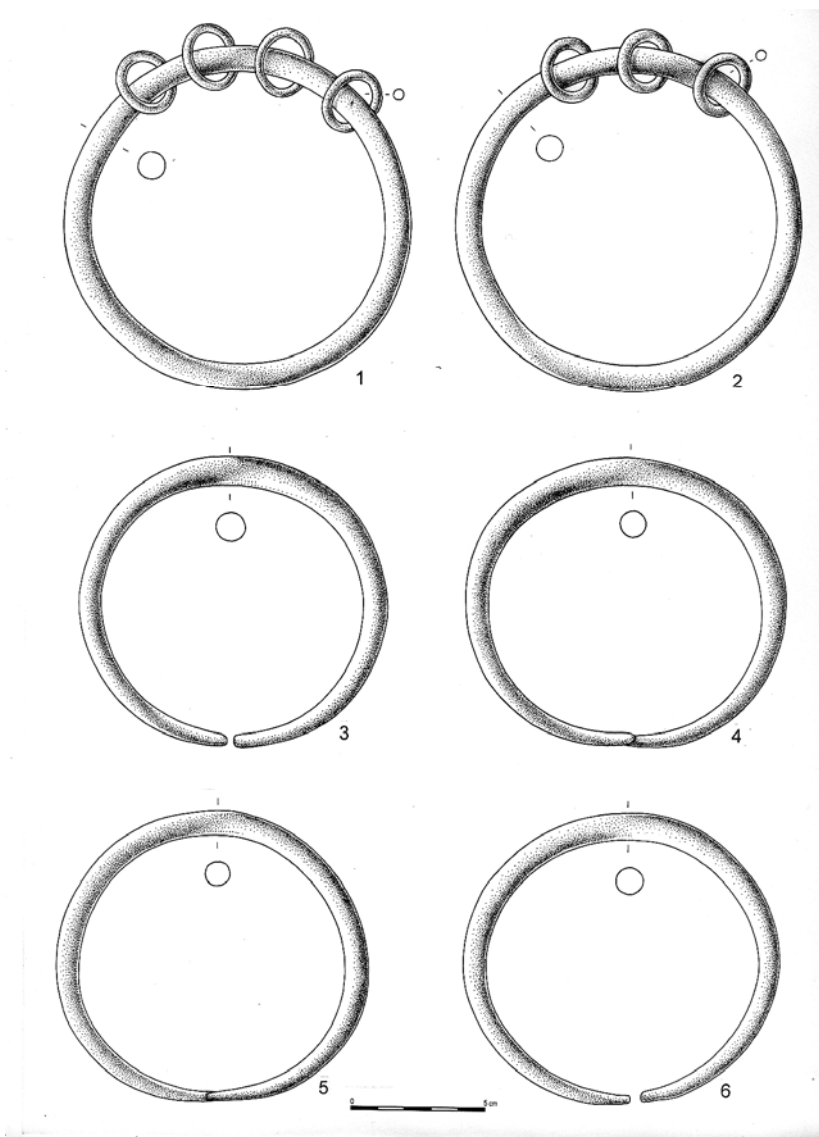

Abb. 5. Die Floth-Sammlung. Bronzestücke. „Das ehemalige Komitat Szolnok-Doboka”.

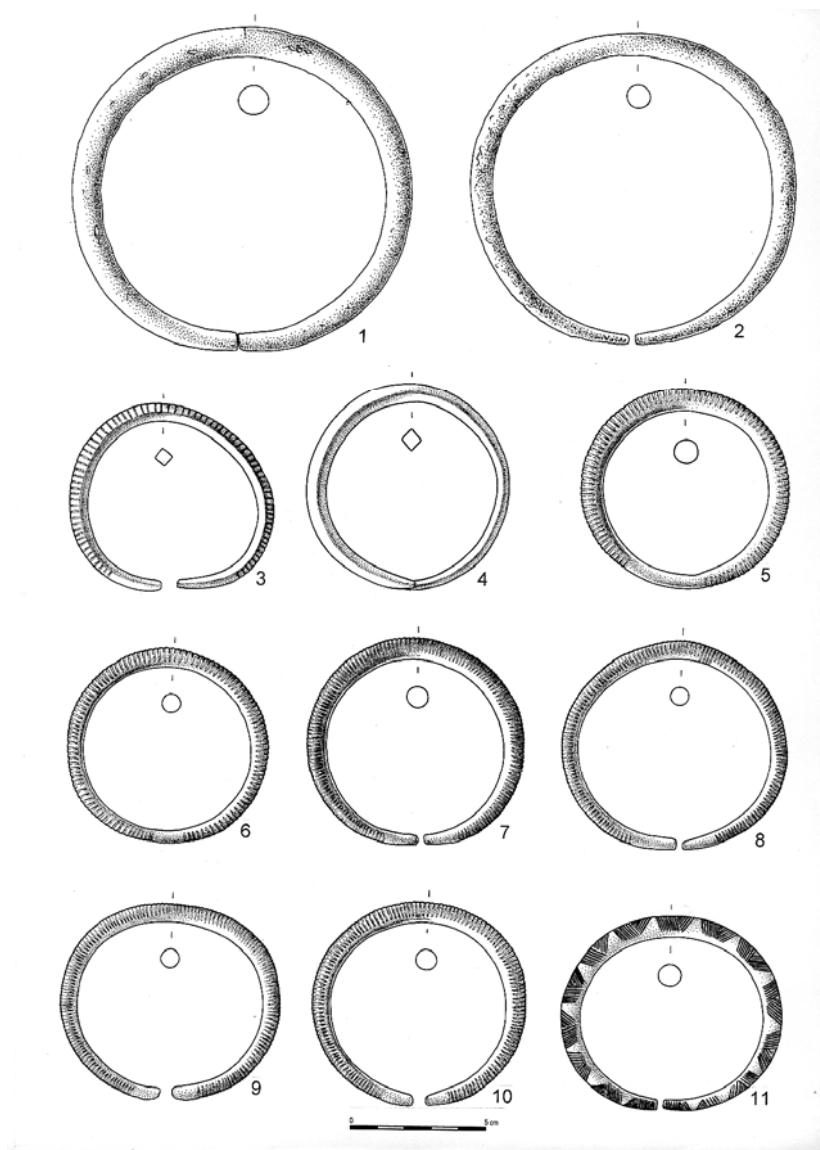

Abb. 6. Die Floth-Sammlung. Bronzestücke. „Das ehemalige Komitat Szolnok-Doboka”.

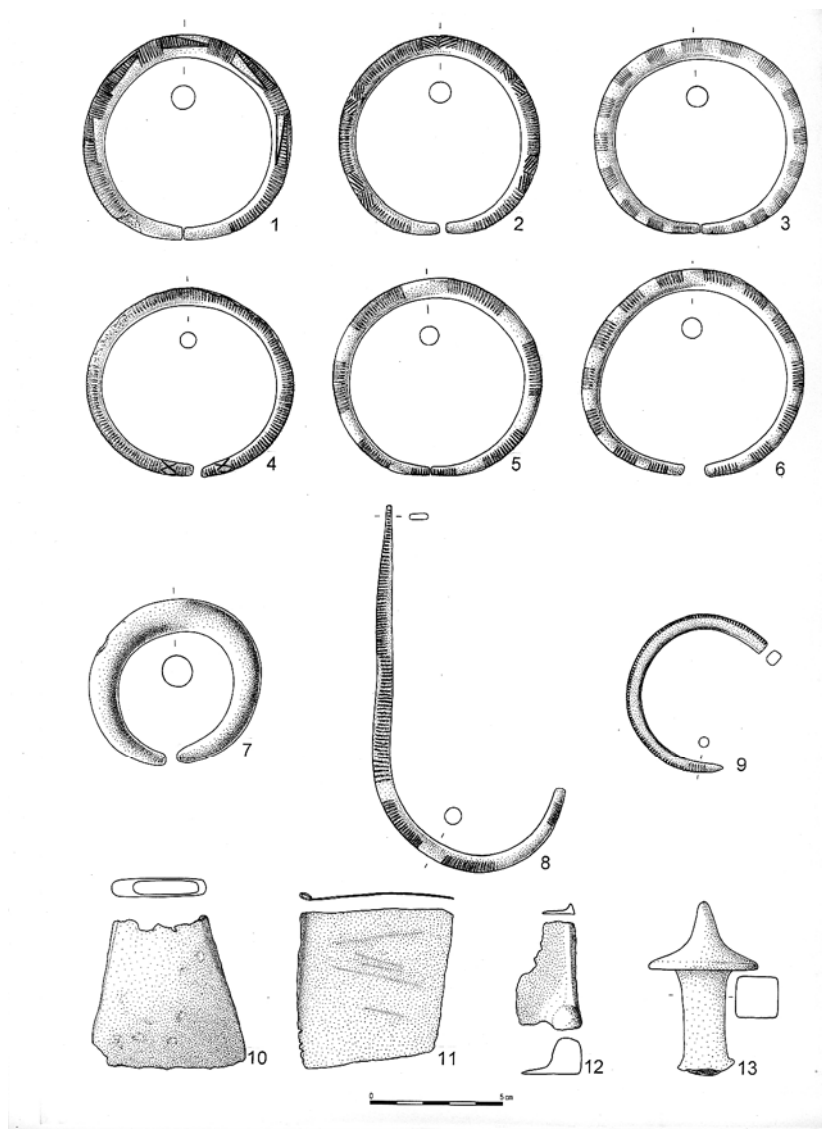

Abb. 7. Die Floth-Sammlung. Bronzestücke. 1-6. 8-13. „Das ehemalige Komitat Szolnok-Doboka”. 7. Târgu Lăpuș (Einzelfund).

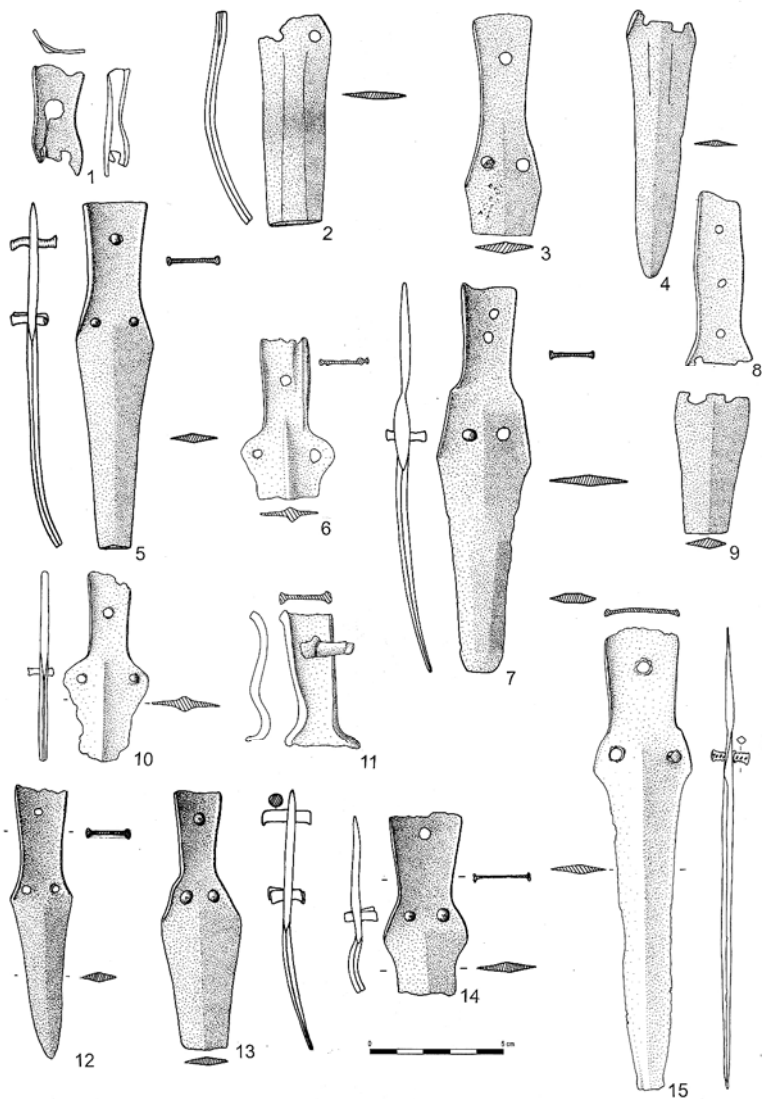

Abb. 8. Dolche vom Typ Uioara aus Siebenbürgen. 1-2. Bogdan Vodă. 3. Dipșa. 4-5. Gușterița II. 6. Oradea IV. 7. Sighetu Marmăției I. 8-9. Șpălnaca II. 10. Tășad. 11-15. Uioara.

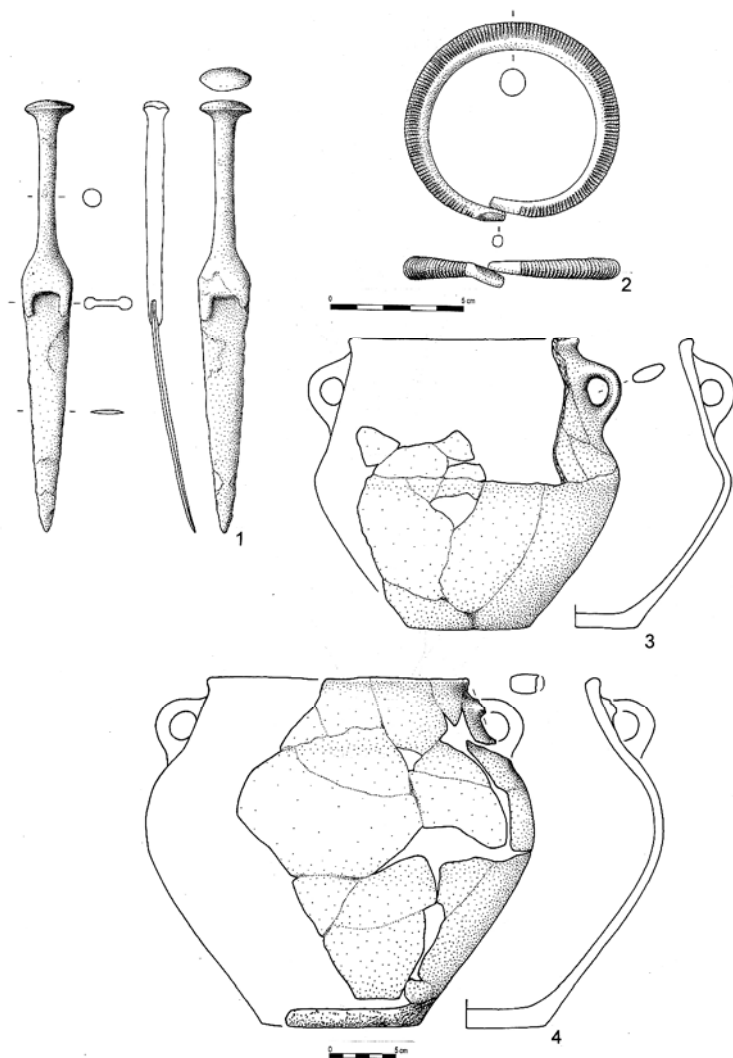

Abb. 9. 1. Der Dolch von Șieu-Odorhei. 2. Der Armring von Coaș. 3-4. Gefäße aus dem Gräberfeld von Lăpuș.

Abb. 10. Cireșoaia – Várhegy (*Dealul Cetății*).

Abb. 11. Cireșoaia - Ōriás (*Uriaș*).

Abb. 12. Cireșoaia - *Óriás* (*Urias*).

CUPRINS

Cuvânt înainte	5
I. Descrierea colecției	7
II. Localizarea descoperirilor	19
III. Încadrarea cronologică și culturală a pieselor	34
Anexa 1: Depozite de podoabe de tip Uriu-Ópályi.....	96
Literatură.....	103
Prescurtări.....	140
Bronzefunde aus dem Norden Siebenbürgens (I.). Die Sammlung Ferenc Floth (Zusammenfassung).....	143
Abbildungsverzeichnis.....	173
Ilustrații.....	174

PUBLICAȚIILE MUZEULUI DIN BAIA MARE CU TEMATICĂ ARHEOLOGICĂ

H. Daicoviciu, O. Bandula și I. Glodariu, *Cercetările de la Onești, din Maramureș*, Studii și Cercetări Maramureșene 1, Baia Mare, 1965, 27 p., 9 pl., fig. în text, rezumat în limbile germană și engleză

M. Bitiri, A. Socolan, *Cercetări paleolitice în Țara Oașului*, 1966, 24 p., 6 fig., rezumat în limba franceză

K. Horedt, *Așezarea fortificată din perioada târzie a bronzului de la Sighetul Marmăției*, Baia Mare, 1966, 23 p., fig. în text, rezumat în limba germană

I. H. Crișan, *Materiale dacice din necropola și așezarea de la Ciumești și problema raporturilor dintre daci și celți în Transilvania*, Baia Mare, 1966, 93 p., fig. în text, rezumat în limba franceză

E. Chirilă, O. Bandula, *Tezaurul monetar de la Baia Mare*, Baia Mare, 1966, 52 p., 11 pl., rezumat în limba engleză

R. Popa, M. Zdroba, *Șantierul arheologic Cuhea. Un centru voievodal din veacul al XIV-lea*, Baia Mare, 1966, 58 p., fig. și planuri în text, rezumat în limba germană

T. Bader, *Descoperiri monetare în Cîmpia Someșană*, Baia Mare, 1967, 12 p., 3 pl., o pl. în text

Vl. Zirra, *Un cimitir celtic în nord-vestul României*, f.a. (1967), 136 p., 25 pl., fig. în text, rezumat în limba germană

Marmatia 1, 1969, 97 p., fig. și pl. în text, studii în limba română, rezumate în limbile franceză, germană și engleză

R. Popa, *Cnezatul Marei. Studii documentare și arheologice în Maramureșul istoric. Cu un studiu antropologic al cimitirului de la Giulești întocmit de Ioana Popovici*, Baia Mare, 1969, 79 p., 27 fig. în și după text

M. Rusu, O. Bandula, *Mormântul unei căpetenii celtice de la Ciumești*, Baia Mare, 1970, 61 p., 19 pl., rezumat în limba germană

Marmatia 2, 1971, 378 p., fig. și pl. în text, studii în limba română, rezumate în limbile franceză, germană și engleză

E. Chirilă, A. Socolan, *Tezaure și descoperiri monetare din colecția Muzeului județean Maramureș*, Baia Mare, 1971, 74 p., 11 pl., rezumate în limba germană

C. Kacsó, *Ghidul expoziției de arheologie*, Baia Mare, 1972, 106 p., pl. în text

Marmatia 3, 1977, 318 p., fig. și pl. în text, studii în limba română, rezumate în limbile franceză, germană și engleză

Marmatia 4, 1978, 540 p., fig. și pl. în text, studii în limba română, rezumate în limbile franceză, germană și engleză

Marmatia 5-6, 1979-1981, 629 p., fig. și pl. în text, studii în limba română, rezumate în limbile franceză, germană și engleză

C. Kacsó (ed.), *Der nordkarpatische Raum in der Bronzezeit. Symposium Baia Mare 7.-10. Oktober 1998*, Bibliotheca Marmatia 1, Baia Mare, 2001, 371 p., studii în limbile engleză, franceză și germană de A. Vulpe, J. Évin, M. Sz. Máthe, V. Cavruc, V. Furmánek, J. Vladár, Kl. Marková, A. Harding, Kl. Fischl, V. Kiss, G. Kulcsár, I. Bejinariu, Zs. Székely, F. Gogâltan, J. Koós, C. Kacsó, J. Dani, E. D. Matuz, G. Simion, M. Gedl, O. Ožďani, R. Kujovský

Marmatia 7/1, 2003, 442 p., fig. și pl. în text, studii în limba română, rezumate în limbile engleză, germană și franceză

C. Kacsó (ed.), *Bronzezeitliche Kulturerscheinungen im karpatischen Raum. Die Beziehungen zu den benachbarten Gebieten. Ehrensymposium für Alexandru Vulpe zum 70. Geburtstag Baia Mare 10.-13. Oktober 2001*, Bibliotheca Marmatia 2, Baia Mare, 2003, 490 p., studii în limbile engleză, germană și franceză de R. Băjenaru, I. Bejinariu, Cl. Belardelli, W. Blajer, M. Brudiu, J. Dani, M. Sz. Máthe, W. David, A. Endrődi, V. Furmánek, B. Gediga, M. Gedl, S. Haimovici, B. Hänsel, M. B. Hellebrandt, G. Ilon, M. Irimia, C. Kacsó, J. Koós, A. Lippert, Kl. Marková, L. Marta, I. Motzoi-Chicideanu, M. Primas, M. Șandor Chicideanu, K. Strobel, S. Stuchlík, Zs. Székely, G. Trnka

C. Kacsó, *Teba, oraș sfânt. Vestigii ale civilizației vechi egiptene. Expoziția de fotografii Kozma Károly Szolnok – Ungaria* (pliant de expoziție), Baia Mare, 2001, 8 p., fotografii în text

C. Kacsó, *Mărturii arheologice*, Colecții Muzeale 1, Baia Mare, 2004, 83 p., 111 pl., rezumat în limba germană

C. Kacsó, *Comori ale epocii bronzului din nordul Transilvaniei* (ghid de expoziție), Baia Mare, 2005, 18 p., pl. în text

Marmatia 8/1, 2005, 454 p., fig. și pl. în text, studii în limbile română, engleză și germană, rezumate în limbile engleză, germană și franceză